

2015
07–08.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

KORINEK LÁSZLÓ: A terrorizmus

BARTKÓ RÓBERT: A terrorcselekmény tényállásának értékelése az uniós követelmények tükrében

KŐHALMI LÁSZLÓ: Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – DÁVID FERENC: A terrorizmus büntetőjogi oldala:
a terrorcselekmény és terrorizmus finanszírozása

BAKÓCZI ANTAL: Megismerési akadályok a terrorizmus kutatásában

HORVÁTH L. ATTILA: A terrorista csoportok toborzásáról

63.
évfolyam

TARTALOM 2015/7–8.

KORINEK LÁSZLÓ A terrorizmus (7–38)

BARTKÓ RÓBERT A terrorcselekmény tényállásának értékelése
az uniós követelmények tükrében (39–51)

KÓHALMI LÁSZLÓ Gondolatok
a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén (52–71)

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – DÁVID FERENC
A terrorizmus büntetőjogi oldala:
a terrorcselekmény és terrorizmus finanszírozása
(72–87)

BAKÓCZI ANTAL Megismerési akadályok a terrorizmus kutatásában
(88–105)

HORVÁTH L. ATILA A terrorista csoportok toborzásáról (106–119)

BÁNYÁSZ PÉTER Egy alternatív állam: a szicíliai maffia (120–136)

DEÁK JÓZSEF A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés
nehézségei Oroszországban
a Szovjetunió szétesésétől napjainkig (137–151)

BÖRÖCZ MIKLÓS Az új típusú terrorista: a magányos elkövető
(152–165)

STAUBER PÉTER A terrorizmus elleni nemzetközi fellépés
legújabb fejleményei (166–175)

AMBERG ERSZÉBET – PRÓ KRISZTINA
Konferenciabeszámoló (176–185)

• HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

FULLÁR ALEXANDRA – BÓNA PÉTER
A hiányos betűsablón
és a spórolós motorempézek esete (186–191)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS (193–196)

SZERZŐK 2015/7–8.

AMBERG ERZSÉBET igazgatóhelyettes,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
Szent György Szakkollégiuma

DR. BAKÓCZI ANTAL PHD kriminológus, címzetes főiskolai tanár

BÁNYÁSZ PÉTER politológus,
a Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Katonai Műszaki Doktori Iskolájának doktorandusza

DR. BARTKÓ RÓBERT PHD egyetemi adjunktus,
Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
bűnügyi tudományok tanszék

BÓNA PÉTER igazságügyi nyomszakértő,
Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet
kriminalisztikai szakértői osztály

DR. BÖRÖCZ MIKLÓS rendőr alezredes, elnök,
Terrorelhárítási Központ Tudományos Tanács

DÁVID FERENC PHD adjunktus
Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Nemzetbiztonsági Intézet

DR. JUR. DEÁK JÓZSEF rendőr alezredes, ORFK,
Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

FULLÁR ALEXANDRA nyomszakértő-jelölt,
Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet
kriminalisztikai szakértői osztály

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ habilitált egyetemi docens,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

DR. HORVÁTH L. ATTILA alezredes, tanszékvezető habilitált egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar

DR. KÓHALMI LÁSZLÓ adjunktus, tanszékvezető,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
kriminológiai és büntetés-végrehajtási jogi tanszék

PRÓ KRISZTINA nemzetközi kapcsolatokért felelős igazgatóhelyettes,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
Szent György Szakkollégiuma

DR. STAUBER PÉTER főosztályvezető,
Belügyminisztérium,
európai együttműködési főosztály

SUMMARY

Korinek, László

Terrorism [7–38]

The author provides an overview of legal and ethical dilemmas concerning law enforcement measures combating terrorism.

Bartkó, Róbert

Terrorism in the light of EU law [39–51]

The author provides an overview of Hungarian criminal provisions on terrorism in the light of relevant EU law.

Kőhalmi, László

Notes on religion-motivated terrorism [52–71]

The author provides an overview of religiously motivated terrorist attacks and the authorities' potential strategies.

Gál, István László – Dávid, Ferenc

Terrorism and criminal law: terrorist acts and financing terrorism

[72–87]

The authors provide an overview of the development of anti-terrorist criminal legislation in the past decade.

Bakóczy, Antal

Epistemological obstacles in researching terrorism [88–105]

The author provides an overview of the difficulties researching terrorism involves.

Horváth, L. Attila

On recruiting terrorists [106–119]

The author provides an overview of recently developed recruitment strategies for terrorist organisations.

Bányász, Péter

A terror attack, as echoed in social media [120–136]

The author provides an overview of the discourses used in discussions concerning the January 2015 Charlie Hebdo-attack.

SUMMARY

Deák, József

Anti-terrorist efforts and difficulties in Russia since the disintegration of the Soviet Union [137–151]

The author provides an overview of Russian anti-terrorist strategies in the past two decades.

Böröcz, Miklós

The new type of terrorist: the lonely offender [152–165]

The author provides an overview on the literature concerning returning soldiers and unaffiliated terrorists.

Stauber, Péter

Recent developments in international anti-terrorist action [166–175]

The author provides an overview of recent developments in anti-terrorist cooperation and designing legal and operational countermeasures under the aegis of the UN, the EU and the Council of Europe.

Amberg, Erzsébet – Pró, Krisztina

Conference report [176–185]

The authors provide an overview of the presentations delivered at a recently held conference on the Charlie Hebdo-case, held at the National Public Service University in Hungary.

Fullár, Alexandra – Bóna, Péter

The case of incomplete letter-mold and the thrifty motor-smugglers [186–191]

The authors provide an overview of two intriguing investigations.

KORINEK LÁSZLÓ

A terrorizmus

Az elmúlt évtizedek, sőt a közelmúlt történései aligha teszik szükségessé a terrorizmus veszélyeinek, sőt: rombolásainak a bemutatását. Kétségtelen tény, hogy Magyarországon a jelen tanulmány megírásáig szerencsére igazán súlyos következményekkel járó akció nem zajlott le, de az ilyen esetek bekövetkeztakor tapasztalható felfokozott érdeklődés miatt a sajtóból szinte testközelből értesülünk a politikai erőszak véres megnyilvánulásairól. A terroristák gyakran áthágják a törvényeket, de még a civilizáció és az általánosan elfogadott erkölcsi értékek határait is. Éppen ezért meglehetősen elfogadott az a nézet, amely szerint az ellenük folytatott küzdelem sem maradhat meg az alkotmányosság hagyományos keretei között. Sokak szerint rendkívüli fenyegetésről van szó, amelyre csak különleges, normál körülmények között nem alkalmazható eszközökkel lehet válaszolni.

A terrorizmus fogalmáról

Az egyik kérdés az, hogy a terrorizmus a bűnözés körébe sorolható-e. *George P. Fletcher* szerint lényegében lehetetlen a terrorizmus, illetve a terrorcselekmény jogilag is kezelhető meghatározása. A terrorizmusra egyébként jellemző az erőszak, a sajátos szándék, az áldozatok kiválasztásának az elkövetők céljaihoz való kapcsolódása, a tetteseknek a közhatalomhoz való negatív viszonyulása, a tevékenység valamiféle igazolása a terroristák részéről, a szervezetség kellő szintje, a teátrális megvalósítás, valamint a bűnösség tudatának a hiánya¹. Egyet lehet érteni azzal, hogy mindezek valóban jellemzik a politikai erőszakot, továbbá azzal is, hogy a felsorolt ismertetőjegyek nem jelennek meg maradéktalanul minden tettben.

Ben Saul a nemzetközi terrorizmus fogalmát próbálta megragadni, valójában azonban a belső politikai erőszakhoz képest nincs lényeges különbség. Az ő meghatározása is tartalmazza az általánosan elfogadott ismérveket. A definíció szerint a nemzetközi terrorizmus fogalma a következőképpen írható le:

¹ George P. Fletcher: The Indefinable Concept of Terrorism. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, no. 5, 2006, pp. 894–911.

1. Annak minősül bármely olyan súlyos, erőszakos, büntetőjogilag tiltott cselekmény, amely életek kioltására, súlyos testi sértés okozására, az élet veszélyeztetésére irányul akkor is, ha közvetlenül a vagyon ellen követik el.
2. A terrorcselekmény megállapításának a feltétele, hogy nem fegyveres konfliktuson belül valósul meg.
3. A magatartást politikai, ideológiai vagy etnikai célokat követve tanúsítják.
4. Az akció rendeltetése, hogy különösen nagy félelmet keltsen egyes személyekben, csoportokban, vagy a társadalomban, továbbá, hogy
 - megfélemlítse a társadalmat vagy annak valamely részét, vagy
 - jogellenesen arra kényszerítsen egy kormányt vagy egy nemzetközi szervezetet, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen.
5. Az érdekérvényesítés, a tiltakozás, az egyet nem értés, valamint az olyan dolgozói megmozdulás, amelynek nem célja halál, súlyos testi sértés, vagy a közegészséget, közbiztonságot veszélyeztető helyzet előidézése, nem valósít meg terrorcselekményt.

A pozitív feltételek konjunktív módon kapcsolódnak egymáshoz, kivéve a 4. pont két alpontját². Saul kiemelkedően fontosnak tartja a terrorizmus meghatározása és az ellene folytatott küzdelem révén az emberi jogok védelmét, amelyeket szerinte a politikai erőszak közvetlenül is támad, de az intézményvédelmi kötelezettség veszélyeztetése révén akkor is sérülnek ezek az alapértékek, ha feltéve, de meg nem engedve elfogadnánk, hogy az emberi jogokat magánszemélyek nem sérthetik meg³.

Vass György arra mutatott rá, hogy a terrorizmus definíciója körüli bizonytalanság összefügg azzal is, hogy a védekezés oldaláról milyen sajátos szempontok vetődnek fel⁴.

Vannak természetesen más intézményi és tudományos nézőpontok is. *Bartkó Róbert* szerint például politikatudományi értelemben a terrorizmus társadalmi jelenség, amely a szándékos és módszeres erőszak eszközülni használásával olyan merényletek elkövetésére vállalkozik, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a terroriszervezetek társadalmi-politikai céljaival adekvát politikai döntések meghozatalához vezessenek⁵.

² Ben Saul: Defining "Terrorism" to Protect Human Rights. Legal Studies Research Paper, no. 08/125, 2008, p. 11.

³ Uo. 2. o.

⁴ Vass György: Egységes meghatározás a terrorizmusra. Hadtudományi Szemle, 2009/4.

⁵ Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. PhD-disszertáció, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2011, 23. o.

Az ENSZ közgyűlése a nemzetközi terrorizmus elleni fellépésről szóló GA Res. 51/210. számú határozatában olyan bűncselekményekről rendelkezett, amelyeket azzal a szándékkal vagy számítással követnek el, hogy a terror állapotát hozzák létre a társadalomban, meghatározott csoportokban vagy bizonyos személyeknél. Az ilyen magatartások nem legitimálhatók, bármilyen politikai, filozófiai, ideológiai, faji, etnikai, vallási vagy más megfontolás áll mögöttük, illetve ilyenekre hivatkoznak.

A világszervezet igen sok alkalommal foglalkozott a terrorizmus elleni fellépés kérdéseivel, általában konkrét események kapcsán. A közgyűlés 2014. június 24-én elfogadott határozata például egyebek mellett azt hangsúlyozza, hogy a terrorista cselekmények, módszerek minden formájukban és megnyilvánulásukban támadják az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, valamint a demokráciát. Veszélyeztetik az államok területi épségét, biztonságát, destabilizálják a legitim módon megalakított kormányok helyzetét (A/Res/68/275).

Az Európa Tanács parlamenti gyűlése szerint a terrorista cselekmények körébe azok tartoznak, „...*amelyek elkövetése során személyek, illetőleg csoportok erőszakot alkalmaznak vagy erőszak alkalmazásával fenyegetnek meg valamely országot, annak intézményeit, egész lakosságát vagy közülük csupán egyeseket szeparatista törekvések, szélsőséges ideológiai felfogások, fanatizmus vagy irracionális és szubjektív tényezők által vezérelve abból a célból, hogy a terror légkörét teremtsék meg a hatóságok, meghatározott egyének vagy társadalmi csoportok, illetőleg az egész közösség körében*” [1426 (1999) számú ajánlás].

Számunkra is irányadó az Európai Unió Tanácsának a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB számú kerethatározata. Ennek célja, hogy a tagállamok terrorista bűncselekményként jelöljék meg azokat az egyébként is büntetendő magatartásokat, amelyek az elkövetés módja vagy az összefüggések miatt károsíthatnak valamely államot vagy nemzetközi szervezetet, ha azokat olyan céllal követik el, hogy a lakosságot megfélemlítsék, állami szertvet vagy nemzetközi szervezetet cselekvésre vagy attól való tartózkodásra kényszerítsenek, az állam vagy a nemzetközi szervezet alapvető rendjét rombolják.

Általánosságban azt lehet mondani, hogy a terrorizmus elfogadott ismérve a jogellenes erőszak, valamint a politikai (illetve éppen a cselekmények által politikaiavá átalakított vallási, ideológiai vagy egyéb) célok követése. Hozzá tartozik a megnyilvánulások természetéhez a nyilvánosság keresése, vagyis a tettek útján megvalósított propaganda. A terroristák nem tekintik bü-

nőzőnek magukat, az egyes törvényi tényállások kimerítését az általuk vallott politikai-ideológiai nézetekkel próbálják legitimálni, amit persze a kifejtettek szerint a közhatalom és a nemzetközi közösség egyáltalában nem méltányol⁶.

Hatályos büntető törvénykönyvünk definiálja a terrorcselekmény fogalmát, és súlyos büntetéssel fenyegeti. A tényállás szerint az követi el a deliktumot, aki abból a célból, hogy

- a) állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön,
- b) a lakosságot megfélemlítse,
- c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja,

a törvényben meghatározott személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el.

Bűncselekményt az általános büntetőjogi felfogás szerint csak egyes emberek követhetnek el, így szervezetek és államok nem. Ebből azonban nem következik, hogy kizárólag magánszemélyként lehet felelős valaki a terror tényállásának megvalósulásáért. 2011-ben például terrorcselekmény megalapozott gyanúja miatt tettek feljelentést Magyarország volt miniszterelnöke ellen a 2006-os rendőri erőszakra hivatkozva. A nyomozást nem folytatták le ugyan, az elkövetés elvi lehetőségét azonban nem cáfolta az ügyészség.⁷ Formálisan bárki lehet a terrorcselekmény tettese vagy részese, így a tényállás valóban nem zárja ki a hatalom, illetve az annak gyakorlói általi elkövetést. Az állami erőszak és a hatalom elleni támadások problémái szorosan összefüggenek⁸. Ma már köztudott és általánosan elfogadott, hogy egyes államok, pontosabban azok vezetői támogatják a törvénytől politikai erőszak alkalmazását vagy az ilyennel való fenyegetést. Azt sem hallgathatjuk el, hogy vannak olyan nézetek, amelyek szerint a terrorizmus leküzdése érdekében az egyébként demokratikus és alkotmányosnak ismert államok által alkalmazott eszközök minőségileg nem különböznek a terroristák által használtaktól. Példa erre a terroristának vagy ilyen csoport vezetőjének nyilvánított személyek célzott megsemmisítése.⁹

⁶ Korinek László: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006, 321–323. o.

⁷ Matalin Dóra: Terrorcselekmény miatt nyomoznak Gyurcsány ellen. Nol.hu, 2011. október 19. http://nol.hu/belfold/terrorcselekmény_gyanujaval_nyomoznak_gyurcsany_ferenc_ellen-1245021

⁸ Katherine S. Williams: Textbook on Criminology. 5th ed., Oxford University Press, New York, 2004, p. 515.

⁹ David Kretzmer: Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence? The European Journal of International Law, vol. 16, no. 2, 2005

Fontos kérdés – a védekezés szempontjából is –, hogy a vizsgált jelenség ismérveinek a megjelölésén túlmenően beszélhetünk-e egyfajta „terrorista személyiségről”. Annál is inkább, mivel vannak olyan nézetek, amelyek szerint a terrorizmus inkább egyfajta lelkiállapotként, semmint tevékenységként ragadható meg¹⁰. *Robert Robins* és *Jerrold Post* arra a következtetésre jutott, hogy a terroristákra a paranoia tünetei jellemzők. A bizalmatlanság, az elhivatottság, a nagyzási hóbort, a gyűlölködés, az autonómia elvesztésétől való félelem, a projekciók és a kényszerképzetek – amelyek a terroristák esetében tipikusan előfordulnak – mind idesorolhatók¹¹.

Az általánosan elfogadott meghatározások többsége a kifejtettek szerint a büntetőjog intézményrendszerén belül értelmezhetővé és kezelhetővé teszi a terrorizmust. Különösen akkor, ha az eljárásokat megelőző felderítés eszköztárát is figyelembe vesszük. Nem hadviselésről, nem háborúról van tehát szó, hanem a kriminalitás kiemelkedően súlyos megnyilvánulásairól.

A terrorizmus okairól

Amint arról már szó volt, a kutatók egy része biológiai, illetve pszichikai okokra vezeti vissza a terrorista személyiség, végső soron a terrorizmus kialakulását. Az ilyen megközelítések nyilvánvalóan a bűnözést hasonló tényezők alapján magyarázó teóriákkal mutatnak rokonságot. Konkrétan a terrorizmusra vetítve megfogalmazódott, hogy az elkövetők magatartását hormonális, illetve neurokémiai folyamatok, kiegyensúlyozatlan állapotok befolyásolják, amelyek három legfontosabb tényezője a noradrenalin, az acetilkolin és az endorfinok túltengése.

A pszichológiai elméletek között vannak olyanok, amelyek az ösztönök szerepét, ezen belül pedig az agresszióra való hajlamot hangsúlyozzák. Ehhez kapcsolódóan fogalmazódtak meg etológiai magyarázatok is, amelyek szerint az agresszió valóban ösztönszerűen adott, annak megnyilvánulásai azonban az együttélés folyamatában változó módon jelen. Egyes vélekedések szerint az egyéni szándékok megghiúsulása vagy a magatartás kudarcra váltja ki az agressziót. A társadalmi tanulás elmélete azt vallja, hogy a viselkedési minták elsajátítása a viselkedési mód és a következmények mérlegelése révén történik. A terroristák esetében a valóság hibás felfogása, az

¹⁰ Charles Townshend: *A terrorizmus*. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 2003, 11. o.

¹¹ Robert S. Robins – Jerrold M. Post: *Die Psychologie des Terrors: Vom Verschwörungsgedanken zum politischen Wahn*. Droemer, München, 2002, S. 23.

zal összefüggésben pedig az agressziótól mentes megoldások alkalmazására való képtelenség figyelhető meg¹².

A biológiai, valamint a személyiségből kiinduló pszichológiai elméletek nem fogadhatók el. Maga a bűnözés is társadalmi, közvetlenül pedig a törvényalkotó által az uralkodó értékrendhez illeszkedve meghatározott feltételektől függ. Egyes korokban, illetve más-más területeken ugyanaz a magatartás minősülhet akár gyökeresen eltérően. Példa erre a Magyarországon elkövetett „baltás gyilkosság”, amikor is egy azerbajdzsáni katona 2004-ben megölte egy örmény társát. Az elkövetőt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a hazai bíróság, majd a 2012-es kiadatása után a hazájában nemzeti hősként fogadták, elismerésben és megbecsülésben részesült.

A terrorizmus a bűnözés egyéb megnyilvánulásaihoz képest még erősebben kapcsolódik a társadalomhoz, politikához. Az erőszakos magatartásra való hajlam, az agresszív magatartás számos – ezen belül akár jogszerű – helyzetben juthat kifejeződésre anélkül, hogy specifikusan a terrorizmussal állna összefüggésben. Magának a jelenségnek a kialakulásában tehát nem lehet meghatározó ok a biológiai tényező vagy a személyiség. Más kérdés az – és ebben a tekintetben már fontosak lehetnek az ilyen problémákra összpontosító vizsgálódások –, hogy a már létező és működő terrorszervezetekhez ki és milyen megfontolásból csatlakozik¹³.

Meglehetősen elterjedt az az értékelés, amely szerint a politikai jogokból való kirekesztettség, az állam képtelensége a tőle elvárható működésre (*failed state*), valamint ezzel összefüggésben a szegénység, az elkeseredettség, valamint a reménytelenség a terrorizmus táptalaja. Egyes kutatók szerint a kismimzettség megtapasztalása, a nincstelenség, valamint a gazdasági lehetőségek hiánya jelentős oki szerepet játszik a terrorizmusban. Az emberekben feszültséget generál, ha arra a következtetésre jutnak: igazságtalan elosztás miatt kevesebbet kapnak, mint amennyit megérdemelnének. Más elméletek a modernizáció hatásait emelik ki. Vannak azonban olyan kutatók is, akik a rendelkezésre álló adatok alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a szegénység és a terrorizmus között nincs közvetlen összefüggés, ugyanez vonatkozik egyébként a műveltségi szintre is¹⁴.

Logikusan vetődik fel a politikai rendszerek és a terror összefüggéseinek a problémája. Számos kutató arra a következtetésre jutott, hogy a „félíg nyi-

¹² Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. Világosság, 2007/5., 27–29. o.

¹³ Uo. 32–33. o.

¹⁴ Alan B. Krueger – Jitka Malečková: Education, Poverty and Terrorism: Is there a Causal Connection? Journal of Economic Perspectives, vol. 17, no. 4, 2003

tott”, vagyis nem teljesen kifejlesztett demokráciák szolgálhatnak leginkább a politikai erőszak táptalaját.

Az ismertté vált nagy támadások fényében aligha hagyható figyelmen kívül a kultúra tényezője. Ahogyan arra *Samuel Huntington* is rámutatott, az erőszak mögött a civilizációk harca is állhat¹⁵.

A globalizációt is megjelölik egyes kutatók a terrorizmus okaként. Megjegyzendő azonban, hogy a globalizáció nem szükségszerűen azonos az indokolatlan egyenlőtlenségek növekedésével, sőt: a folyamatban olyan intézményes keretek is létrejönnek, amelyek az érdekek érvényesítését erőszakmentesen is lehetővé teszik, ezáltal hatva a terrorizmus okai ellen¹⁶.

Más elméletek a terrorizmus terjedését egyfajta fertőzősként értékelik¹⁷. A politikai erőszak hagyományai egy országban jelentős hatással lehetnek a mai terrorizmusra. Térben is érvényesül a terjeszkedés: ha valamely államban jelentős terrorista aktivitás van, akkor ez hatást gyakorol a szomszédos, közeli országokra is, különösen akkor, ha egyébként is van hasonlóság a problémáikban.

Az okok vizsgálata során *Tim Krieger* és *Daniel Meierrieks* arra a következtetésre jutott, hogy a politikai, intézményes tényezők szerepe jelentősebb, mint a gazdasági faktoroké. A demokráciák akadályozzák a terrorizmus kialakulását, a stabilitás hiánya pedig gerjeszti. A nemzetközi viszonyokat illetően azt lehet mondani, hogy az együttműködés a terrorizmus ellen hat, míg a konfliktusok kiéleződése előmozdítja a politikai erőszak kifejlődését. A „fertőzőeszmélet” is megerősítést kapott a kutatások során, a terrorizmus hatása és tudatos terjesztése nem elhanyagolható körülmény¹⁸.

2003 júniusában a kérdés szakértői Oslóban tanácskoztak a terrorizmus okait tárgyaló problémákról. A vita eredményeire is tekintettel *Tore Bjørge* fontosnak tartotta a jelenséget kiváltó tényezők szerepének a megkülönböztetését. E szerint vannak strukturális okok, vagyis olyan társadalmi problémák, feszültségek, amelyek alapjául szolgálhatnak a terrorizmusnak mint a rájuk adott sajátos válasznak. Az előmozdító (gyorsító) faktorok a technikai megvalósítást segítik elő (kommunikációs eszközök, fegyverek stb.). A motiváció az a konkrét sérelem, amely a terroristákat az akciók megvalósítására sarkallja. A közvetlen kiváltó ok ahhoz az esethez kapcsolódik, amely hivatkozási ala-

¹⁵ Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014

¹⁶ Assaf Moghadam: *The Roots of Terrorism*. Infobase Publishing, Chelsea House, New York, 2006, p. 83.

¹⁷ Manus I. Midlarsky – Martha Crenshaw – Fumihiko Yoshida: *Why Violence Spreads: The Contagion of International Terrorism*. *International Studies Quarterly*, vol. 24, no. 2, 1980, p. 8.

¹⁸ Tim Krieger – Daniel Meierrieks: *What Causes Terrorism?* *Public Choice*, vol. 147, nos. 1–2, 2001

pul szolgálhat a csapásra (valamely kormányzati döntés, ellenségesnek tekintett intézkedés). Ezen túlmenően különbséget kell tenni a terrorizmus szervezeti és egyéni okai között¹⁹. A konkrét okokat illetően hangsúlyozni kell, hogy azok a történelem folyamán változásokon mentek keresztül²⁰.

A terrorizmus következményei, a támadott értékek

A terrorizmus szükségszerű ismérve az erőszak alkalmazása, vagy az arra utaló fenyegetés. Ahogyan a magyar törvény fogalmaz: személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmény elkövetéséről van szó. Úgy is lehet fogalmazni: az egyébként más jogtárgyakat sértő deliktumok által további, az eredeti normák mögötti jogalkotói értékelésen túlmutató veszélyek és/vagy sérelmek is beállnak. 1993. március 27-én a német Vörös Hadsereg Frakció tagjai Hessen tartományban, Weiterstadt városában felrobbantottak egy újonnan épült börtönt. Senki nem sérült meg, a kár és az akció által keltett félelem azonban hatalmas volt.

Hans-Joachim Schneider az eddigi kutatások eredményeit így értékelte: „...a terrorista cselekmények a lakosságnak csak egy kisebb részénél okoznak pszichoszociális károkat, de ezek is fél vagy háromnegyed év alatt lecsengenek. A leginkább érintettek a gyerekek és azok a személyek, akik a merénylet közelében élnek. Ettől függetlenül kollektív traumáról nem beszélhetünk. Semmiképp nem érintik a történetek a társadalmat annyira, mint azt a terroristák tervezték. Az állami intézményekbe vetett hit megingását, vagy a demokratikus életstílusból való kiábrándulást még senki nem figyelte meg. A terrorista merénylet után a lakosság inkább a kormányzat mögé tömörül.”²¹

Nyilvánvaló, hogy a közvetlen romboláson túl a politikai cél, az ilyen hatások kiváltására irányuló – legalább eshetőleges – szándék említhető azon túlmenően, hogy a személyek és a mondottak szerint a javak sérülnek. Ezzel összefüggésben okkal vetődik fel az a kérdés, hogy politikai cselekményekről van-e szó. Nyilvánvalóan igen. A magyarázat egyszerű. A nemzetközi kapcsolatokban sokáig érvényesült, sőt: még ma is fő szabálynak mondható, hogy politikai bűncselekmény esetében nincs helye kiadatásnak, legalábbis erre a gyanúsított tartózkodási helye szerinti állam nem kötelezhető. Már a

¹⁹ Tore Bjørge: Introduction. In: Tore Bjørge (ed.): Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward. Routledge, Abingdon–New York, 2005, p. 5.

²⁰ Horváth L. Attila: A terrorizmus jellemzői. Honvédségi Szemle, 2014/3., 33. o.

²¹ Hans-Joachim Schneider: Organisierte Hasskriminalität. Kriminalistik, 12/2004., S. 224.

XIX. században kialakult azonban azon kivételek köre – például az uralkodók vagy más fontos személyek elleni merényletek elkövetőit érintően –, amelynek tagjai mint egyértelműen politikai célú és/vagy hatású támadások tettesei nem élvezték a kiadatási tilalom védelmét²².

A terrorizmus és az emberi jogok összefüggéseit jól megvilágítják a 2015 januárjában Párizsban elkövetett cselekmények, amikor is egy szatirikus lap szerkesztőségét támadták meg, és újságírókat, karikaturistákat gyilkoltak meg a Mohamed prófétát ábrázoló rajzok miatt. A tragédia után a lap munkatársai óriási példányszámban tettek közzé újabb, a vallásalapítóra utaló anyagokat. Teljesen egyértelmű volt a történések idején, majd utána a társadalom és a média reagálásában, hogy az akció nem csekély mértékben a sajtószabadság ellen irányult. Ez a példa is alátámasztja, hogy a terrorizmus igenis támadja az emberi jogok által védett értékeket, így közvetve – legalább az állam intézményvédelmi kötelezettségén keresztül – magukat az emberi jogokat is.

A terrorizmus újkori történetéből

A XX. században, különösen annak utolsó harmadában a terrorizmus megnyilvánulásai igen súlyos fenyegetést jelentettek az egyes államokra, társadalmakra, de a nemzetközi közösségre is. Részben az államilag támogatott, illetve a közhatalom által alkalmazott erőszak (például a Szovjetunióban, ami inkább a század első felében volt jellemző), részben pedig az uralkodó politikai elleni lázadások rombolásban való kifejeződése (így a Vörös Brigádok tevékenysége Németországban és másutt is) nyomta rá a bélyegét a történelemre.

2001. szeptember 11-én az al-Kaida terrorszervezet súlyos csapást mért az Egyesült Államok fontos létesítményeire. A New York-i Világkereskedelmi Központ két toronyépülete összedőlt. A Pentagon egyik objektumába is belerepült egy a támadók által eltérített utasszállító repülőgép. A rendelkezésre álló egyes adatok szerint egy további járatot a Fehér Házba kívántak volna bevezetni, de az utasok a saját életük feláldozásával megmentették az elnöki rezidenciát. Az akció következményeképpen 2995 ember halt meg. Ez a támadás nem csupán az Egyesült Államokat, hanem az egész világot sokkolta.

²² Bartkó Róbert: A terrorizmus és a politikai bűncselekmény kapcsolata az 1856-os belga merényleti záradék relációjában. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, XXII. kötet, 2004

A tragédia után számos változás következett be a terrorizmus elleni védekezésben, ezekre a későbbiekben visszatérünk.

1991. december 23-án, Budapesten, a ferihegyi gyorsforgalmi úton közlekedő, Oroszországból Izraelbe kivándorló zsidókat szállító busz ellen követek el robbantásos támadást. A bomba nem a megfelelő pillanatban robbant, így sérülés nem történt. A nyomozás során megállapították, hogy a Vörös Brigádok német terroristái hajtották végre az akciót.

Mindezzel együtt elmondható: Magyarországot a XX. század végétől napjainkig terjedő terrorhullám e cikk megírásáig (2015. február) elkerülte. Kiemelkedően súlyos cselekmény végrehajtására nem került sor. Terrorcselekmények miatt hoztak ugyan ítéletet hazai bíróságok, ezek azonban nem a sajtóból megismert súlyos támadások voltak, noha a törvényi meghatározásnak megfeleltek. Példaképpen említhető annak az elkövetőnek az ügye, aki féltékenységéből túsul ejtette volt élettársát és annak lányát, elengedésüket pedig a rendőrség által teljesítendő – anyagi – követeléstől tette függővé²³.

Az eddigi legjelentősebbnek tekinthető ügy tárgyalása *Budaházy György* és társai ellen folyik a Fővárosi Törvényszéken. A vád szerint a 2007 tavaszán megalakult Hunnia – Párhuzamos Magyarország mozgalom katonának nevezett tagjai alakították meg azt a terrorista csoportot, amely számos akciót hajtott végre pártszékházak, politikusok és egyéb, a mozgalom, illetve a katonai szárny által elutasított személyek, objektumok ellen (például homoszexuálisklubok, kommunista relikviákat kiállító kocsmák, a hazafias érzelmű vevővel nem megfelelően viselkedő jegyirodai dolgozók). A cselekmények után több esetben a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg névvel megjelölt szervezet vállalta a felelősséget. 2010-ben emeltek vádat, azóta mind ez ideig (2015. február) még első fokon sem született ítélet. Az ügy kapcsán fontos megjegyezni, hogy az elhárításért és felderítésért felelős Nemzetbiztonsági Hivatal 2007-es és 2008-as évkönyve nem tett említést a hazai terrorizmusról, noha mind a cselekmények többsége, mind pedig a mostani eljárás ismertebb szereplői látókörbe kerültek. A mondottakra tekintettel azt is meg kell jegyezni, hogy a terrorcselekményként megjelölt magatartások (hét ilyen vádpont van, de némelyikük több támadást tartalmaz) következményeképpen semmiféle személyi sérülés nem történt.

Ebben a vádiratban szerepel az az eset is, amelyet az Europol a 2009-es évről szóló jelentésében publikált. E szerint a magyar hatóságok három terrorista akciót hiúsítottak meg az előkészület szakaszában, egy negyedikben

²³ Legfelsőbb Bíróság Bf. I. 877/1998; BH, 1999/439.

pedig az elkövetők maguk tettek le a megvalósításról. Futball-labdába rejtett robbanószerkezeteket hoztak volna működésbe kormánypárti politikusok házáinál. Valamennyi cselekményt a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg nevű szervezetnek tulajdonították²⁴.

A terrorizmus fajtái

Lényeges mindenekelőtt megkülönböztetni az állami és a nem állami terrorizmust²⁵. Meg kell jegyezni, hogy – miként a többi csoportosítás esetében – éles határvonalat húzni nem lehet. A nyíltan szervezett jogellenes közhatalmi erőszak viszonylag ritka jelenség, bár volt rá példa a világtörténelemben. Az viszont már gyakrabban előfordul, hogy egyes államok, kormányok vagy politikai csoportok támogatást nyújtanak terroristáknak a saját céljaik megvalósítása érdekében. Éppen ezért van kisebb jelentősége a nemzeti (országokon belüli), illetve a nemzetközi terrorizmus elhatárolásának.

Gus Martin és Clarence Augustus Martin az állami és nem állami (szóhasználatukban: disszidens), valamint a nemzetközi terrorizmus mellett a vallási, valamint a kriminális terrorizmust tartják lényeges ismérvekkel jellemezhető, relatíve külön jelenségnek. Utóbbit szerintük pusztán a haszonszerzésre való törekvés irányítja²⁶. A meghatározások többsége azonban az ilyen magatartást nem sorolja a terrorizmus körébe. Más kérdés, hogy a különböző illegális, esetenként terrorakciót is kezdeményező és végrehajtó csoportok (mint például a szerzők szerint a Tamil Tigrisek) fenntartása és fejlesztése céljából illegálisan megszerzett anyagi eszközök problémája átvezet a szervezett bűnözés, valamint a terrorizmus közötti kapcsolat kérdéseihez.

Ideológiai indíttatásukat tekintve megkülönböztethetjük a szélsőjobboldali és a szélsőbalos csoportokat.

Az etnikai, faji vagy vallási okokra visszavezethető, illetve ilyen célokat követő terrorizmus gyakran kapcsolódik a felszabadító mozgalmakhoz. A vallási alapokon álló szervezetek a hitüket kívánják terjeszteni, azaz a számukra szent dolgokat megsértő egyénekkal, szervezetekkel vagy kormányokkal szemben kívánnak fellépni.

²⁴ TE-SAT 2010. EU Terrorism Situation and Trend Report. Europol, Den Haag, 2010, p. 37.

²⁵ Katherine S. Williams: i. m. 499–500. o.

²⁶ Gus Martin – Clarence Augustus Martin: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues*. Sage Publications, Thousand Oaks, 2003, pp. 33–34.

A vallási terrorizmus külön kategóriaként kezelése azért aggályos, mert az ilyen indíttatású terrorakciók rendszerint már közvetlen politikai köntösben mennek végbe, a közhatalmi védekezés során azonban óhatatlanul valóban sérülhetnek az adott valláshoz tartozó emberek érzelmei, a hitélethez kapcsolódó érdekei.

A terroristák által alkalmazott eszközök és módszerek alapján szintén számos típust különítenek el. Kiemelkedően nagy fenyegetésnek tekintik – okkal – a nukleáris terrorizmus jelenségét. Adatok vannak arra, hogy a ma legveszélyesebbnek tartott terrorszervezetek megpróbálták tömegpusztító fegyverekhez jutni²⁷.

A biológiai terrorizmus fertőző vagy tömeges megbetegedést okozó hatóanyagok célba juttatásával okoz pusztítást. Az ellene való fellépést nehezíti, hogy a kórokozó anyagok vagy tenyészetek viszonylag könnyen előállíthatók azokból a mintákból, amelyek az egészség megóvását szolgálják és ennek érdekében igen széles körben hozzáférhetők. A biológiai terrorizmus ellen a hagyományos rendvédelmi módszerek alkalmazásán túlmenően értelemszerűen az egészségügyi ellátás fejlesztésével lehet és kell védekezni, ami persze más eredetű problémák esetén is fokozza a reményt az életek megóvására²⁸.

Külön figyelmet érdemel a környezeti és az ökoterrorizmus. A kettő nem azonos egymással. Ökoterrorizmusnak a szélsőséges környezetvédő mozgalmak romboló tevékenységét szokták nevezni, amelynek során mindenkéltől olyan létesítményeket rombolnak le, amelyek megítélésük szerint az élet feltételeit rongják. Az Earth First, majd az Environmental Liberation Front az Egyesült Államokban látványos akciókkal, az utóbbi egyebek mellett lakóépületek és génekezelt vetőmagokat tároló raktárak felgyújtásával tiltakozott a számukra elfogadhatatlan természetbe való beavatkozások ellen²⁹. Mindenekelőtt az erőforrások (például kőolaj) és az élethez nélkülözhetetlen anyagok (például víz), illetve a biztosításukra szolgáló létesítmények elleni támadásokról van szó, az áttételesebb hatások kiváltása (az élő természet pusztítása) egyelőre kevésbé jelent veszélyt³⁰.

27 Brian Levin – Sara-Ellen Amster: An Analysis of the Legal Issues Relating to the Prevention of Nuclear and Radiological Terrorism. *American Behavioral Scientist*, vol. 46, no. 6, 2003, p. 846.

28 Russ Zajichuk – David Franz: Biological Terrorism. In: *Terrorism: Reducing Vulnerabilities and Improving Responses. U.S.-Russian Workshop Proceedings*. National Academies Press, Washington, D.C., 2004

29 Elizabeth E. Chalecki: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism. *Global Environmental Politics*, vol. 2, no. 1, 2002, p. 47.

30 Uo.

Gyakran használják még a „városi terrorizmus” (*urban terrorism*) kifejezést is, a sűrűn lakott, nagyobb településeken végrehajtott támadások megjelölésére. A városi terrorizmust szokták a városi gerillatevékenységgel is azonosítani. Nyílt propagandát fejtenek ki, valamilyen módon kapcsolódnak a politikai rendszerhez. A városi terroristákra ugyanez nem jellemző, titokban fejtik ki tevékenységüket, kis egységekre tagozódva³¹.

Említést érdemel még a virtuális terrorizmus (*cyberterrorism*), amely a számítógépes rendszereket, hálózatokat és azok adattartalmát támadja, illetve használja fel saját céljai eléréséhez. Hangsúlyozni kell, hogy a rendszerek vagy berendezések elleni támadások nem mindegyike nevezhető terroristának.³²

A terroristák tipikusan valamely szervezet tagjaként, de legalábbis meghatározott csoporthoz tartozva hajják végre tetteiket. Vannak azonban „magányos farkasok”, akik saját maguk tervelik ki és valósítják meg az akciókat. Példaképpen említhető a norvég *Anders Behring Breivik*, aki 2011 júliusában hetvenhét embert ölt meg Oslóban és annak környékén. A bírósági tárgyalásán kifejtette nézeteit a liberalizmus és a multikulturalizmus elutasításáról. Magától értődik, hogy a „magányos farkasok” esetében a pszichikai tényezők jelentős szerepet játszanak³³.

A terrorizmus és a média

Van olyan nézet, amely szerint a terroristák által végrehajtott támadások valójában rituális kommunikációként foghatók fel. A terroristák taktikája kivédhetetlen, mivel a szabad médiában piaci verseny uralkodik, és ott senki sem engedheti meg magának, hogy ne vegyen tudomást a terroristák által rendezett drámákról³⁴.

Paul Wilkinson négy fő célt különböztet meg a terroristák médiahasználatában: mindenekelőtt a propagandájuk közzététele és a félelemkeltés megvalósítása, emellett törekvésként jelentkezik a nagyobb (általában anyagi) támogatás érdekében történő mozgósítás a szervezetük számára, a harmadik cél: lejáratni a kormányokat és mindazokat a szervezeteket, amelyeknek kö-

31 Walter Laqueur: *The Age of Terrorism*. Little Brown, Boston, 1987, p. 147.

32 Ayn Embur-Seddon: *Cyberterrorism: Are We Under Siege?* *American Behavioral Scientist*, vol. 45, no. 6, 2002, pp. 1036–1037.

33 Clark McCauley – Sophia Moskalenko – Benjamin Van Son: *Characteristics of Lone-Wolf Violent Offenders: A Comparison of Assassins and School Attackers*. *Perspectives on Terrorism*, vol. 7, no. 1, 2013

34 Istvánffy András: *A terrorizmus mint rituális kommunikáció*. *Beszélő*, 2005/8., 83. o.

telességük lett volna megvédeni az állampolgárokat, a negyedik pedig további támadásokat inspirálni, akár más szervezetek részéről, akár a saját szervezetükbe való toborzással³⁵.

Új típusú terrorizmus?

A mondottak szerint a terrorizmus egyáltalán nem új jelenség. Ez azonban nem zárja ki azt, amit sokan állítanak: a XX. század végétől, egyesek szerint az Egyesült Államokban lévő célpontok ellen intézett 2001. szeptember 11-i támadással minőségi változás következett be a politikai erőszak történetében. Ennek leküzdésére vagy akár csupán kezelésére már nem elegendők a korábban megszokott eszközök.

Mielőtt rátérnénk a védekezés lehetőségeinek a tárgyalására, érdemes áttekinteni, valójában mik azok az új elemek – egyáltalán léteznek-e ilyenek –, amelyek felvetik a terrorizmus elleni eszköztár átalakításának a szükségességét.

Maga az „új terrorizmus” kifejezés a múlt század kilencvenes éveitől terjedt el a szakirodalomban, de igazán az említett 2001. szeptember 11-i akció után vált gyakorivá a használata³⁶.

Megfigyelhető a globális szinten való megjelenésre irányuló akarat, valamint a tettesek egyre mélyebb fanatizálódása, illetve fanatizálása, ami például az öngyilkos akciók számának a növekedésében mutatkozik meg³⁷.

Egyfajta radikalizálódás figyelhető meg az ilyen elkövetőknél, ami az említett technikai háttérrel együtt fokozza veszélyességüket³⁸. A mai terrorizmusra jellemző, hogy etnikai-vallási alapon épül fel. Célja tipikusan egy-egy nemzeti vagy más kisebbségi csoport politikai és területi függetlenségének az elérése³⁹. Példa erre az Iszlám Állam nevű csoport, amelynek már az elnevezése is mutatja, hogy intézményes hatalom kiépítésére törekszik. Viszonylag új jelenség az is, hogy a környezetvédelmi aktivisták egy része radikalizálódott, és súlyos robbantásos merényleteket, gyújtogatásokat hajtanak végre⁴⁰.

³⁵ Paul Wilkinson: *The Media and Terrorism: A Reassessment*. *Terrorism and Political Violence*, vol. 9, no. 2, 1997. Hivatkozva Istvánffy András: i. m. 84. o.

³⁶ Orla Lynch – Christopher Ryder: *Deadliness, Organisational Change and Suicide Attacks: Understanding the Assumptions Inherent in the Use of the Term 'New Terrorism'*. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 5, no. 2, 2012, pp. 259–260.

³⁷ Uo. 260. o.

³⁸ Jung Katalin: *A terrorizmus és a terrorelhárítás új arcai*. *International Relations Quarterly*, vol. 5, no. 2, 2014, pp. 5–7.

³⁹ Uo. 23. o.

⁴⁰ Uo.

A szervezeti struktúrák változása valójában nem feltétlenül jelent minőségileg új szintet. A piramisszerű rendszerek felső szintjének a lerombolása végzetes lehetne az egész szervezet számára, így annak rugalmasabb, lazább formákban történő működtetése vált szükségessé⁴¹.

Az öngyilkos akciók sem kizárólag a mai kort, nem is csupán az utóbbi évtizedeket jellemzik⁴². Inkább az elszaporodásuk, valamint a technikai fejlődés következtében az észlelés, valamint a megelőzés-elhárítás fokozódó nehézségei terén merültek fel új problémák⁴³.

A terrorizmus elleni fellépés

Tény, hogy igazán jelentős változások a 2001. szeptember 11-i, az Egyesült Államok létesítményei ellen intézett, súlyos áldozatokat követelő akció után következtek be. Akkor az amerikai elnök hadat üzent a támadóknak, és nem csupán átvitt értelemben. A katonai retorika mögött ténylegesen háborús megközelítés húzódik meg, amit aztán a gyakorlat is tükrözött és tükröz mind a mai napig.

A háborús felfogás

A 2001. szeptemberi támadás másnapján az Egyesült Államok elnöke kijelentette: „Azok a szándékos, halálos támadások, amelyeket hazánk ellen tegnap végrehajtottak, rosszabbak a terrorista akcióknál: azok háborús cselekmények voltak.”⁴⁴

„Amerika hadban áll” – ezzel a mondattal kezdődik az Egyesült Államok 2006 márciusában nyilvánosságra hozott nemzetbiztonsági stratégiája, pontosabban annak elnöki előszava. A továbbiakban az anyag kifejti a demokratikus értékek erősítésének és mindenütt való előmozdításának szükségességét, az üzenet azonban világos: a terrorizmust erővel kell legyőzni. Meg kell jegyezni mindazonáltal, hogy a stratégia a demokrácia és az emberi méltóság fokozott védelmét is részben katonai beavatkozásokhoz kapcsolja, például az afganisztáni és az iraki demokrácia megteremtéséhez, az iraki diktátor meg-

41 Orla Lynch – Christopher Ryder: i. m. 267–269. o.

42 Uo. 269–270. o.

43 Uo. 272. o.

44 Idézi Louis Henkin: War and Terrorism: Law and Metaphor. Santa Clara Law Review, vol. 45, no. 4, 2005, p. 822.

buktatásához⁴⁵. A későbbiekben a retorika némileg változott, az elvi megközelítés, valamint a tényleges terrorelhárító tevékenység azonban nem. *Obama* elnök 2011. május 2-án, *Oszama bin Laden* terrorista vezér amerikai kommandósok általi megölése után kijelentette: országa hadban áll az al-Kaida terrorszervezettel⁴⁶.

Magyarországon is vannak képviselői a terrorizmus elleni küzdelem háborúként való felfogásának. *Kőszegvári Tibor* szerint helytelen a feladatot a rendvédelmi szervekre bízni, mivel azoknak nincsenek meg a megfelelő eszközeik a felderítéshez, valamint a terrorista bázisok megsemmisítéséhez⁴⁷.

A háború magától értődően az alkotmányos rend felfüggesztésével, de legalábbis a jogok jelentős korlátozásával jár együtt. Azok, akik szerint egyrészt nem alkotmányos bűnüldözésről, hanem háborúról van szó, kivennék a terroristákat (és támogatóikat) a teljes jogrendszer hatálya alól, másrészt azonban a terroristákat és támogatóikat nem illeti meg a nemzetközi hadijog, ezen belül a humanitárius jog védelme, hiszen a maguk részéről nem tartják be a hadviselés elfogadott normáit⁴⁸. Így tehát a támadók törvényen kívül kerülnek, gyakorlatilag elveszítik jogképességüket. Hozzá kell tenni: ebben a megközelítésben az a kérdés is teljesen nyitott, hogy miképpen lehet valakiről megállapítani a terrorista vagy támogatói minőséget, hiszen eljárási normák sincsenek, mellesleg nem is folytatnak le eljárásokat.

A mondottakból következik, hogy a terrorizmus üldözésének háborús felfogása, de legalábbis azon belül a humanitárius szabályok alkalmazását is elvető irányzat lényegében az egész jogrendszert rendíti meg. Ez a megállapítás nem túlzás, hiszen az alkotmányos berendezkedések mindenütt meghatározott alapvető szabályokra épülnek, ezek eltávolítása vagy meggyengítése kihat az egész jogi mechanizmus működőképességére. A modern politikai rendszerek alapja az emberi jogok tiszteletben tartása és a demokratikus államszervezet. Ez utóbbi eszköz az alapjogok minél teljesebb körű megvalósítására. Az alapjogokon belül pedig szintén van egyfajta – bár nem valamennyi jog helyzetét kijelölő – hierarchia, ennek csúcán helyezik el az alkotmányok az élethez és az emberi méltósághoz való jogot.

45 The National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington, 2006, p. 2.

46 Hivatkozta Luis E. Chiesa – Alexander K. Greenawalt: Beyond War: Bin Laden, Escobar, and the Justification of Targeted Killing. Washington and Lee Law Review, vol. 69, no. 3, 2012, p. 1376.

47 Kőszegvári Tibor: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai. Hadtudomány, 2002/1.

48 Hadnagy Imre: A háború és a terrorizmus: Változnak-e a háborúval kapcsolatos elméletek – korunk egyik legnagyobb kihívása, a terrorizmus tükrében? Hadtudomány, 2005/1., 26. o.

A célzott ölés

Az élethez való jog az emberi méltósággal együtt az említettek szerint vitathatatlanul az alkotmányos értékrend élén áll. Ennek az intézményes megsértése tehát nyilvánvalóan megrendíti a törvények uralmán alapuló rendszert. Háborúban azonban az élet értéke is relativizálódik. A magyar Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatában kimondta: „Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntető hatalmával szemben.”

A 46/1994. (X. 21.) AB határozat viszont már azt fogalmazta meg, hogy a katonai eskü szövegében az élet feláldozásának a vállalása nem alkotmányellenes, mint ahogyan a jog azt is eltűri, hogy a katona a támadók életét kioltsa.

Még az utóbbi döntésben kifejezésre juttatott felfogásba sem illeszthető be az úgynevezett „célzott ölés” (*targeted killing*) gyakorlata. Ez nem más, mint személyek kiválasztása és megsemmisítése állami erő alkalmazásával bűnös tevékenység miatt, de bármiféle formális eljárás lefolytatása nélkül. Hozzá kell tenni: az ilyen kivégzésekkor rendszerint azok közül is sokan meghalnak, akik az áldozat közelében tartózkodnak, de egyébként semmi közük a célszemély bűnösnek tekintett tevékenységéhez. Ez a mellékhatásként bekövetkező sérelem (*collateral damage*) sajnálatos ugyan – mondják a végrehajtók és a döntéshozók –, de többnyire elkerülhetetlen. A célzott ölést megkülönböztetik a politikai merényletektől (ami egyébként egyes államok titkosszolgálati gyakorlatától nem idegen), mivel az előbbi esetében nem politikai vagy ideológiai okokból, hanem az állami önvédelem keretében történik az élet kioltása⁴⁹.

A célzott ölés a háborús teória elfogadása esetén is problematikus, hiszen felveti például azt a kérdést, hogy a megsemmisítésre kiválasztott személy esetében hadviselőről van-e szó. Lehet a jogos védelemre hivatkozni (bin Laden megölésével kapcsolatban volt is ilyen), de egy másik állam területére (a bin Laden elleni akció esetén Pakisztánba, a területi állam tudomása nélkül) belépve valakinek az életét szándékosan kioltani jogszerűen nem lehet. Természetesen számos érv felhozható az állami cselekvés szükségessége, in-

⁴⁹ Thomas Byron Hunter: Targeted Killing: Self-Defense, Preemption, and the War on Terrorism. *Journal of Strategic Security*, vol. 2, no. 2, 2009, pp. 4–5.

dokoltsága mellett⁵⁰, a jogszerűség azonban nem támasztható alá. Ezzel együtt több kutató arra az álláspontra helyezkedett, hogy egyes emberek életének ilyen módon való kioltása az állami önvédelem keretei – és indokolt körülmények, megfelelő feltételek – között elfogadható, ha azzal valóban létező és közvetlen terrorfenyegetéstől óvják meg a nemzetet⁵¹.

Az Egyesült Államok igazságügyi minisztériuma közzétette azokat a szempontokat, amelyek mérlegelése alapján eldönthető, hogy egy amerikai állampolgár ellen végre lehet-e hajtani célzott ölést. A dokumentum szerint egy ilyen fellépés akkor megengedett, ha az érintett személy vitathatatlanul kiemelkedő értéket jelentő joga az élethez azért nem tartható tiszteletben, mert az illető közvetlen erőszakos támadással fenyegeti a hazát. Ezt egy magas rangú, erre feljogosított kormánytisztviselőnek kell a szükséges ismeretek birtokában megállapítania. Nem hajtható végre az akció, ha reális lehetőség van a célszemély elfogására. Mindezekben túlmenően tiszteletben kell tartani a hadijog elvi jelentőségű szabályait.⁵²

A célzott ölések hatékonyságát illetően, eltekintve a jogi aggályoktól – de nem megelégedkezve róluk –, nem teljesen egyöntetű a kép. Az nyilvánvaló, hogy a mai korszerű technika mellett viszonylag nagy pontossággal lehet célozni, az akciók közül igen sok eredményes volt, vagyis megölték azt, akit akartak. A drónok, vagyis a pilóta nélküli repülő szerkezetek alkalmasak a feladat végrehajtására a támadó veszélyeztetése nélkül. Más kérdés, hogy a „mellékhatás”, vagyis a nyilvánvalóan nem érintett személyek halála nem kiküszöbölhető. Izrael nyolcszor halasztotta el *Saleh el-Sahad* Hamász-vezér megölését, mert a lányával volt együtt. Amikor azonban végül 2002. július 22-én az akciót eredményesen végrehajtották, akkor is ott volt a gyermek, meg is halt. Rajta kívül még legalább tizennégyen, közöttük további nyolc kiskorú. A Hamász természetesen bosszút forralt és válaszlépéseket helyezett kilátásba, bár ezeket akkor sikerült megakadályozni. Közvetlenül tehát az izraeli vezetés elérte a célját, a célzott ölés által kiváltott nemzetközi felháborodást⁵³ is elensúlyozta a határozott fellépést kívánó hazai közvélemény támogatása⁵⁴.

50 Luis E. Chiesa – Alexander K. Greenawalt: i. m.

51 Scott D. MacDonald: The Lawful Use of Targeted Killing in Contemporary International Humanitarian Law. *Journal of Terrorism Research*, vol. 2, no. 3, 2011

52 http://msnbcmedia.msn.com/i/msnbc/sections/news/020413_DOJ_White_Paper.pdf

53 Egy spanyol bíróság el is ítélte az izraeli akciót.

https://www.fidh.org/IMG/pdf/admission_order_properly_translated-1.pdf

54 Daniel Byman: Do Targeted Killings Work? *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2, 2006, pp. 95–96.

A célzott ölés a tapasztalatok szerint egyébként nem csupán az alkotmányos büntetőjog követelményeinek a megsértését okozza, de kontraproduktív is: az ilyen beavatkozások után rendszerint megnő az érintett állam elleni támadások száma. Valójában csak a régi mondás igazolódik be: az erőszak erőszakot szül. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a megoldás elvi alátámasztást ad más államok és szervezetek hasonló akcióinak⁵⁵.

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának készített, 2010-ben a közgyűlés elé is beterjesztett jelentésében *Philip Alston* tényszerűen beszámolt a célzott ölés gyakorlatáról.

A már kifejtettekkel összhangban nem tudjuk elfogadni a célzott ölések gyakorlatát. A magyar Alkotmánybíróság már jelzett 1990-es határozatában foglaltakkal egyetértve az élethez való jog mögött abszolút érték húzódik meg. A terrorizmus elleni küzdelmet a bűnüldözés részének tekintjük, a humanitárius nemzetközi jog alkalmazását esetlegesen kiváltó fegyveres konfliktus csak igen szűk körben van jelen, de az előzetesen kiválasztott személyek megsemmisítését a jelenleg is alkalmazott formában az sem alapozza meg. Lényegében ugyanezt az álláspontot fogalmazza meg, és ajánlja elfogadásra az európai államoknak *Anthony Dworkin*⁵⁶.

Az alkotmányos megfontolásokon túl azt kell látni, hogy a példa ragadós. A „terrorista” minősítés alkalmazása és a célzott ölés gyakorlatának széles körben történő meghonosítása beláthatatlan következményekkel jár. A terrorizmust nem lehet terrorista módszerekkel legyőzni.

A kínvallatás

Amint arról szó volt, a magyar Alkotmánybíróság az emberi méltóságot az élettől elválaszthatatlan abszolút értéként határozta meg. Meg kell jegyezni, hogy a nemzetközi jogban és számos állam törvényeiben a méltóság védelme még az emberi élet oltalmazásánál is szigorúbb szabályozást kapott. A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye például első cikkelyének (1) bekezdésében rögzíti, hogy az emberi méltóság érinthetetlen. Ellentétben más jogokkal, itt semmiféle korlátozás nem alkalmazható. Lényegében ugyanez vonatkozik az emberi jogok nemzetközi dokumentumaira. Az Emberi jogok

⁵⁵ Michael L. Gross: Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? *Journal of Applied Philosophy*, vol. 23, no. 3, 2006

⁵⁶ Anthony Dworkin: Drones and Targeted Killing: Defining a European Position. European Council on Foreign Relations, London, 2013

egyetemes nyilatkozata (1948) kimondta: „*Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.*” A későbbiekben létrejövő univerzális, illetve regionális szerződések lényegében ugyanezt ismétlik meg azzal, hogy nem adnak lehetőséget megszorításra. A tortúra tilalma tehát abszolút, annak alkalmazása bűncselekménynek minősül világszerte. Ez a gyakorlat szervesen kapcsolódik az ilyen rendszerek belső elnyomó politikájához, az ellenzéki vagy ellenséges csoportok leküzdésére irányuló törekvésekhez⁵⁷.

A kínvallatás meghatározott keretek között, általában kivételes jelleggel történő visszaállítását igénylő fejtegetésekhez az a feltevés vezet el, amely szerint egy nagyváros, adott esetben több százezer ember megmentése érdekében mégiscsak lehetne engedni a merev tilalomból akkor, ha némi fizikai ráhatással a terrorista rávehető a ketyegő bomba hatástalanítására, vagy legalábbis a rendvédelmi szerveknek azonnal szükséges információk kiadására.

Az egyébként alapvetően liberális nézeteket valló *Alan M. Dershowitz* amerikai professzor kifejtette, hogy korábban maga is határozottan és egyértelműen elítélte a hasonló magatartások minden formáját, azonban a „ketyegő bomba” feltételezett esete megingatta a norma abszolút voltának elismerésében. Dershowitz szerint a tortúra általa is szükségesnek tartott tilalma és a „ketyegő bomba” kivételes, sok ember életének megmentése érdekében legitímált kínvallatás közötti ellentmondás lehetséges feloldása a bírói engedélyezés. Kidolgozta a „kínvallatási engedély” (*torture warrant*) intézményét, amely saját felfogásában nem az alapjogok rombolását, hanem éppen azok védelmének fokozását jelentené annak érdekében, hogy az egyébként általa felismerten a gyakorlatban alkalmazott tortúra kizárólag a valóban indokolt esetekre korlátozódjék, megfelelő közjogi felelősség érvényesítésének lehetősége mellett⁵⁸.

A kínvallatás általános és teljes tilalmának feloldása nem csupán az Egyesült Államokban került napirendre. Németországban például *Winfried Brugger* professzor kérdőjelezte meg a kialakult felfogást⁵⁹. Az ilyen, az eddigi gyakorlat átértékelését igénylő helyzetek bemutatása során Brugger is a „ketyegő bomba” szcenárióját írta le⁶⁰.

57 Irwing M. Cohen – Raymond R. Corrado: State Torture in the Contemporary World. *International Journal of Contemporary Sociology*, vol. 46, nos. 1–2, 2005

58 Alan M. Dershowitz: *Why Terrorism Works*. Yale University Press, New Haven–London, 2002, pp. 139–142.

59 Winfried Brugger: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *Juristenzeitung*, Heft 4, 2000, S. 167.

60 Uo. 165. o.

Lényegében erre hivatkozott *Wolfgang Daschner* is, aki a frankfurti rendőrség helyettes vezetőjeként 2002 októberében úgy döntött egy gyermekrablási ügyben – az áldozat megmentése érdekében –, hogy fizikai erőszakkal fenyegeti meg a cselekménnyel alaposan gyanúsítható fiatalembert. A terhelt a kilátásba helyezett szenvedések hatására megtört, de az áldozatot holtan találták, mivel már a kényszervallatás elrendelésekor sem volt életben. Daschnert végül nem túl nagy összegű pénzbüntetésre ítélték, a bíróság azonban jelentős enyhítő körülményként értékelte a cselekmény indítékát: az emberi élet megmentésének szándékát.

Az Egyesült Államok szenátusának hírszerzési bizottsága a minősített adatok 2014. december 3-i törlésével megnyitotta az utat a CIA fogva tartási és kihallgatási programjáról készült anyag nyilvánosságra hozatala előtt. A programot a „megerősített” (*enhanced*) technikák alkalmazására kiterjedően a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után, szeptember 17-én hagyták jóvá, és egészen 2009 januárjáig folytatódott a végrehajtása. Ezt követően kapta a bizottság a felkérést az alkalmazott módszerekről, egyáltalán a program megvalósulásáról szóló vizsgálatra.

Ami nagyon lényeges: a bizottság arra a megállapításra jutott, hogy az alkalmazott módszerek a szó legszűkebb értelmében sem hoztak semmi eredményt. Adatokat közöltek ugyan egyes kihallgatottak, ezek azonban teljesen megbízhatatlannak bizonyultak. A jelentés szerint az adott körülmények között bármit hajlandók lettek volna mondani, csak hogy a kínzásnak vége legyen. A CIA által publikált „sikertörténetekről” a bizottság kiderítette, hogy egyáltalában nem igazak. Voltak ugyan eredményes terrorellenes műveletek, ezek közül azonban egy sem vezethető vissza a jelzett módszerekkel kicsikart vallomásokra. Más esetekben a CIA egyszerűen nem mondott igazat, a nyilatkozatokban értékelhető és előrevivő információk nem voltak⁶¹.

Igazságszolgáltatás

Az Egyesült Államokban sajátos megoldás született a terrorgyanús személyek feletti ítélkezésre. A katonai bizottságokról szóló, 2006-ban elfogadott törvény (*Military Commissions Act*) az idegen, törvénytelen ellenséges hadviselőket megfosztotta az amerikai polgárokat és a külföldieket is megillető

⁶¹ Committee Study on the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program. U.S. Senate, Washington, D.C., 2014

alapvető eljárási jogoktól, egyben rájuk vonatkozóan kizárta a humanitárius nemzetközi jogot rögzítő genfi egyezmények alkalmazását is. A törvény 948a §-a értelmében törvénytelen ellenséges hadviselőknak minősülnek azok a személyek, akik az Egyesült Államokra (illetve szövetségésére) támadtak, vagy szándékosan, anyagilag segítettek az ilyen támadóknak. Ezek az egyének (mindenképpen idetartoznak a tálibok, valamint az al-Kaida tagjai) megkülönböztetendők a törvényes ellenséges hadviselőktől. Magát a besorolást a hadviselő jogállásról határozatot hozó döntőbíróóság (*Combatant Status Review Tribunal*) végzi el, az Egyesült Államok elnöke és védelmi minisztere más testületet is létrehozhat ebből a célból. Idegen az, aki nem amerikai állampolgár.

A katonai felfogás értékelése

Cáfolhatatlan tény, hogy a terrorizmus egyik jellemzője a jogi korlátok gátlátalan semmibevétele (ebben a tekintetben természetesen igazuk van a katonai felfogás híveinek: az elkövetők a hadijog rendelkezéseit sem tartják tiszteletben), sőt azok többé-kevésbé tudatos rombolása. Azt is meg lehet erősíteni, hogy ezzel tulajdonképpen az emberi jogokat, de legalábbis az általuk védett alapvető értékeket tiporják sárba. Csakhogy erre nem megfelelő válasz az, hogy a közhatalom lényegében ugyanezt teszi a terrorizmus elleni harc jegyében. Ahogyan *Tálas Péter* fogalmazott: a szabadságjogok korlátozásával a terroristák céljait teljesítjük be magunkon⁶².

Az állam vagy a nemzetközi közösség nem sülyedhet a terroristák szintjére, mert ebben az esetben megszűnik a különbség, ami egyáltalában morális indokolást adhat a jelenség elleni közhatalmi fellépésre. A tévedés veszélye természetesen mindig jelen van, hiszen semmiféle eljárás nem előzi meg a döntést, valamint a végrehajtást.⁶³ Az alkotmányos garanciák többségét mellőző vagy a terhelti jogokat súlyosan korlátozó eljárás – a katonai bizottságok esetében – pedig különösen a tortúrát sem kizáró előzmények miatt aligha alkalmas az igazság feltárására ahhoz, hogy a felelősségről dönteni lehessen.

62 „... a szabadságjogok korlátozásával a terroristák céljait teljesítjük be magunkon”. Beszélgetés Tálas Péter biztonságpolitikai szakértővel. *Fundamentum*, 2005/3.

63 2005. július 22-én a londoni metró Stockwell állomásán a londoni rendőrök minden figyelmeztetés nélkül tüzet nyitottak egy brazil fiatalemberre, akinek – mint utóbb kiderült – semmi köze nem volt a terrorizmushoz, veszélyes eszközt sem tartott magánál, félreérthető mozdulatot sem tett. Utóbb kiderült, hogy a megölésére azért került sor, mert hasonlított valakire, aki valóban terroristagyanú alatt állt.

Meg kell jegyezni, hogy a terrorizmus elleni küzdelem háborúként felfogását elutasító felfogás és gyakorlat hívei, illetve alkalmazói is többségükben úgy vélik, hogy az alkotmányos kereteket felrúgni nem kell ugyan, de a szükségeshez képest azok tágíthatók, a veszély jellege és nagysága miatt kivételes eszközök és módszerek bevetése indokolt.

Bruce Ackerman az egész alkotmánynak a terrorizmus elleni harc szükségleteihez való igazítását látja szükségesnek. Ebben – az adott eset sajátosságainak figyelembevételével – lehetőség nyílna a hagyományos garanciák mellőzésére, így például nem kellene a legrövidebb időn belül bíróság elé állítani azt, akinek a szabadságelvönásáról döntenek. A szerző egyébként hangsúlyozta, hogy egy ilyen tágabb védelmi vonal meghúzásával elkerülhető lenne a jogok teljes lerombolása, ami egyébként a háborús megközelítést jellemzi⁶⁴.

A német szakirodalomban *Günther Jakobs* fogalmazta meg az „ellenség-büntetőjog” koncepcióját, amely egészen közel áll a háborús felfogáshoz, minőségileg nem is különbözik tőle. Maga az „ellenség” kifejezés is erre utal. Szerinte a terrorizmus – és más súlyosan társadalomellenes megnyilvánulások – szükségessé teszi az emberi jogokat bizonyos személyekkel szemben figyelmen kívül hagyó bűnüldözést. *Jakobs* különbséget tesz a polgár és az ellenség között. Az előbbinek védett magánszférája van, míg az ellenség akár a gondolataiért is felelősségre vonható. Ennek megfelelően az ellenség-büntetőjog egyik jellemzője a büntetendőség előre hozatala, vagyis a megtörtént tetről a jövőbeni veszélyre történő hangsúlyáthelyezés. Ezzel együtt azonban a szankció szigora nem csökken. Változás az is, hogy az ellenség-büntetőjog felfogásában az emberi magatartásra való, értékeken alapuló reagálás helyébe a „küzdelem” és az annak szempontjait szolgáló jogi szabályozás lép. Ezzel párhuzamosan leépülnek az eljárási garanciák is. Ilyen határozott különbségtétel mellett természetesen alapvető kérdés, hogy valójában ki is tekinthető ellenségnek. Azokat a személyeket sorolják ebbe a csoportba, akik magatartásukkal, életvezetésükkel tartósan szembehelyezkednek a joggal és a normák által védett értékekkel, amit viselkedésükkel kifejezésre is juttatnak⁶⁵.

Nagy-Britanniában sokáig ideiglenesnek tekintették a szélsőséges politikai erőszak elleni fellépés lehetőségét biztosító törvényeket, ami az elnevezésükben is kifejezésre jutott (*temporary provisions*). Az ezredforduló után

⁶⁴ Bruce Ackerman: The Emergency Constitution. Yale Law Journal, vol. 113, no. 3, 2004

⁶⁵ Ismerteti Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. Magyar Jog, 2007/2., 69–70. o.

azonban változott a helyzet. Elfogadták a terrorizmus elleni küzdelemről, a bűncselekményekről és a biztonságról szóló törvényt (*Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001*). A jogszabály lehetővé tette a nem brit állampolgárságú személyek biztonsági őrizetét akkor is, ha velük szemben vádemelésre nem került sor. A 2001-es szabályozás után többször születtek törvények a politikai erőszak megelőzésére és visszaszorítására. A 2008-ban elfogadott terrorellenes törvény (*Counter-Terrorism Act*) például lehetővé teszi a terheltek kihallgatását a vádemelés után is.

Németországban is fogadtak el a közhatalom számára kivételes jogokat nyújtó rendelkezéseket, a szabályozás azonban döntően alaptörvényi keretek között maradt. A szövetségi alkotmánybíróság megsemmisítette például a légügyi biztonsági törvény azon passzusát, amely lehetővé tette polgári légi jármű lelövését akkor, ha az támadás eszközüül szolgál. Ennek a lehetőségnek a megteremtése a testület szerint sérti az élethez való jogot, valamint az emberi méltóság érinthetlenségét⁶⁶.

A védelmi vonalak kitolása

Gyakran alkalmazott – és önmagában nem is kifogásolható – megoldás a súlyos következményekkel fenyegető veszélyek megelőzése és elhárítása érdekében a közvetlen sérelem okozásának lehetőségétől távolabb álló magatartások szankcionálása. Az előkészület például a bűncselekmények többségénél nem büntetendő. A terrorizmus – és más, kiemelkedően veszélyes magatartások – esetében azonban igen. A hatályos magyar Btk. 315. §-ának (1) bekezdése szerint aki ilyen büntett elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket megteremti, büntett miatt kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A terrorizmus elleni harcban az állam számít az emberek közreműködésére, a megelőzésért és elhárításért felelős szervek munkájának a segítésére. A dolog jelentőségénél fogva ezt bizonyos körben kötelezettségként is előírja, megszegését pedig büntetni rendeli. A hatályos magyar Btk. 317. §-a értelmében aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy terrorcselekmény elkövetése készül, és erről a hatóságnak, mihamelgy teheti, nem tesz feljelentést, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

66 I BvR 357/05.

Az egyes támadások végrehajtása, valamint azok előkészítése, de maguknak a szervezeteknek a fenntartása is igen sokba kerül. Logikus tehát az a feltetelezés, hogy a terroristák forrásainak az elzárásával sikereket lehet elérni a tevékenységük visszaszorításában.

Az Európai Unió 2002-es kerethatározata (módosítva 2008-ban) elvárja, hogy a tagállamok nyilvánítsák büntetendővé valamely terrorcselekmény elkövetésére uszítás szándékával létrehozott üzenet terjesztését vagy egyéb módon a nyilvánosság általi hozzáférhetővé tételét, ha ezzel az elkövetés veszélye felvetődik. Az előkészülettől ez annyiban különbözik, hogy a felhívásnak nem kell kifejezettnak lennie, a szándék megállapíthatósága esetén a kerethatározathoz igazodó tényállás megvalósul. Egyes államok még tovább tolták a védelem határvonalát azzal, hogy büntetni rendelik nem csupán a terrorcselekmény elkövetésére, hanem annak előkészítésére, vagy felbujtására történő izgatást (Egyesült Királyság), illetve a kiképzésben való részvétellel izgatást is (Románia). Van olyan jogrendszer, amelyben bűncselekmény a terrorista propagandaanyagok megszerzése vagy birtoklása (Németország, Egyesült Királyság), számos EU-tagállam a terrorizmus nyilvános dicsőítését, népszerűsítését vagy helyeslését is kriminalizálta (például Dánia, Spanyolország). Litvániában és Spanyolországban büntetendő a terrorizmus áldozatainak megalázása vagy lenézése is⁶⁷.

Hasonló rendelkezések az Európai Unió tagállamain kívül is igen sok helyen léteznek. Izraelben például az is bűncselekményt valósít meg, ha valaki terroristát támogat (nem csupán közvetlenül a cselekmény előkészítésében vagy megvalósításában), illetve ilyen személlyel kapcsolatot tart⁶⁸.

A terrorizmus elleni fokozott, kiterjesztett védekezés nyilvánvalóan indokolt. Ezzel összefüggésben a büntetőjog „ultima ratio” jellegét szokták hangsúlyozni, ami azt jelenti, hogy az emberi viselkedésre való reagálásnak ezt a legdurvább intézményét csak akkor szabad bevetni, ha semmilyen más eszköz nem áll rendelkezésre, vagy más nem mutatkozik kellően hatékonyak⁶⁹. A magyar Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint: „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a

67 A bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB kerethatározat módosításáról szóló 2008. november 8-i 2008/919/IB tanácsi kerethatározat végrehajtásáról. COM(2014) 554 final.

68 Kent Roach: *The 9/11 Effect: Comparative Counter-Terrorism*. Cambridge University Press, New York, 2011, p. 110.

69 Douglas Husak: *The Criminal Law as Last Resort*. Oxford Journal of Legal Studies, vol. 24, no. 2, 2004

*büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.*⁷⁰

Új eljárási lehetőségek

Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy a terrorizmus elleni küzdelemben szükség van azokra az eszközökre, amelyek súlyosan korlátozzák ugyan az egyéni vagy közösségi jogokat, a veszély nagysága azonban indokolja alkalmazásukat. 2001. október 26-án *George W. Bush* amerikai elnök aláírta a *Patriot Act* me nevezett törvényt, amely megnyitotta a lehetőséget a rendvédelmi szervek előtt, hogy széles körben bírói végzés nélkül figyelhessenek telefonvonalakat, elektronikus kommunikációt, hozzáférjenek korábban védett személyes orvosi, pénzügyi és egyéb adatokhoz.

Hasonló törekvések voltak megfigyelhetők Európában és másutt is 2001. szeptember 11. után. Németországban például, ahol az általános hatáskörű rendőrségek (a rájuk vonatkozó szabályozással együtt) tartományonként elkülönülnek, a közöttük lévő kapcsolattartás erősítése mellett a Szövetségi Bűnügyi Hivatal (*Bundeskriminalamt*) hatásköreit, információszerzési lehetőségeit bővítették. A szövetségi alkotmánybíróság azonban több döntésével is korlátokat állított az egyes pontokon alaptörvényi értékeket csorbító jogalkotás elé. Példaképpen említhető az a 2008. február 27-i határozat, amelyben a testület kimondta, hogy létezik egy korábban nem nevesített, de az ottani alaptörvényből levezethető alapjog, nevezetesen az információs technikai rendszerek megbízhatóságának és épségének szavatolására irányuló igény⁷¹. Ez az adathalászat, a személyi számítógépek tartalmának megismerése ellen nyújt védelmet.

Nem túlzás azt állítani, hogy az egész rendőrségi működést érintő, volta-képpen új modell bevezetését jelentő változás figyelhető meg. Az immár széles körben elterjedt irányzat, az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrség (*Intelligence-led Policing*) kidolgozói nem titkolják, hogy a változtatás szükségességére és halaszthatatlanságára az Egyesült Államok objektumai ellen 2001. szeptember 11-én elkövetett terrorista támadás, illetve az azzal összefüggő rendvédelmi hiányosságok hívták fel a figyelmet⁷².

⁷⁰ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

⁷¹ 1 BvR 370/07; 1 BvR 595/07.

⁷² Marilyn Peterson: *Intelligence-led Policing: The New Intelligence Architecture*. Bureau of Justice Assistance, Washington, D.C., 2005, p. 1.

Az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrségi modell olyan együttműködésen alapuló feladatellátás, amely az adatok szisztematikus gyűjtését és értékelését összekapcsolja a közösségi rendőrség és a problémaorientált rendőrség hosszú évek óta bevált gyakorlatával. Az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrség működtetése érdekében a rendőri szervezeteknek újra kell értékelniük jelenlegi tevékenységüket és annak rendjét. Az adatgyűjtésnek és -feldolgozásnak a közösségi problémák kezelését kell szolgálnia. Az adatok cseréje az egyes szervek között kivételből fő szabállyá kell hogy váljék, az elemzés minőségét pedig képzéssel és egyéb módon is javítani kell⁷³.

A terrorizmus veszélye a mondottaknak megfelelően legitimálja az egyébként alkotmányosan védett jogok súlyosnak tekinthető korlátozását is. Aránytalan korlátozásokról biztosan nem beszélhetünk, ha sok ember életét kell megvédeni. Más kérdés a szükségesség követelményének az érvényesülése.

Általánosan jellemző, hogy az emberek megfigyelése, a róluk történő, de általuk jórészt ellenőrizhetetlen adatgyűjtés egyben a megóvottság szintjét is növeli, amellett a biztonság érdekében kifejtett tevékenységet a társadalom tagjai akár önkéntes jogkorlátozással is elfogadják, sőt: jellemzően támogatják⁷⁴. Ezzel azonban nem szabad visszaélni. Megnyugtató garanciákra van szükség annak igazolására, hogy a hatalom a kivételes felhatalmazásokkal, lehetőségekkel valóban csak olyan helyzetekben él, amelyek azt indokoltá teszik. Ilyen garanciák azonban alig léteznek. Már szó volt arról, hogy a terrorizmus számos ponton kapcsolódik a szervezett bűnözéshez. Utóbbi pedig a közönséges kriminalitás világából nőtt ki úgy, hogy a kapcsolatok élnek. Megjegyzendő, hogy ugyanezt mutatták ki közvetlenül a terrorizmusról is⁷⁵.

A magyar Alkotmánybíróság a 2/2007. (I. 24.) számú határozatában megállapította, hogy a titkos eszközök alkalmazása alapvetően korlátozza a magán- és családi élet, a magánlakás és levelezés tiszteletben tartásához, s ehhez szorosan kapcsolódva, az információs önrendelkezéshez, az információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez való jogot. Ezek nem abszolút jellegűek, a megszorítások azonban csak törvényen alapulhatnak a szükségesség és arányosság követelményének a tiszteletben tartása mellett. Ebben a döntésében a testület meg is semmisített olyan rendelkezéseket, amelyek határozatlan jogfogalmakra építve egyrészt indokolatlanul, másrészt ellenőrizhetetlenül terjesztették ki a titkos információk megszerzésének a lehe-

73 Uo. vi. o.

74 Korinek László: *Tendenciák. Belügyi Szemle*, 2003/1.

75 Louise Shelley: *Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism*. Cambridge University Press, New York, 2014

tőségét. Tény azonban, hogy a büntetőeljárás megindítása előtt folytatott, engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredményének a bizonyításban való felhasználása ma akkor is lehetséges, ha az engedélyben nem megjelölt személyre, illetve nem megjelölt bűncselekményre vonatkozik⁷⁶. Fennáll tehát az a veszély, hogy egy terrorcselekmény megelőzésének céljával indokolt lehallgatás anyagát a valóságban akár egy lopási ügy felderítése céljából rögzítik, legalábbis attól a pillanattól kezdve, amikor világossá vált, hogy ilyen magatartásra utaló adatok vannak.

Legyőzhető-e a terrorizmus?

A kifejtettek értelmében a terrorizmus a bűnözés megnyilvánulása, amellyel szemben sikerek elérhetők, de a jelenség teljes felszámolása illúzió. A háborús felfogás hibája, hogy lényegéből adódóan feltételezi egy vagy több meghatározott ellenség létét, a megoldást pedig az ütközetek megnyerésétől várja. Ha azonban a társadalomban létrejövő, egészen pontosan meg nem határozott okok miatt kitermelődő megnyilvánulásnak tekintjük a terrorizmust, akkor nyilvánvalóan nem egy meghatározott személyi kör, de még nem is csupán valamely szervezet fennállásához vagy elpusztításához kell kötni a győzelmet.

Logikusan lehetne következtetni arra, hogy a terrorakciókkal elérni kívánt változtatások (amelyek önmagukban lehetnek akár indokoltak is, valamilyen igazságosság iránti igényt kielégítve), vagy legalább a konfliktusos helyzetek valamiféle kölcsönösen elfogadott feltételek között megvalósuló rendezése elősegítheti a politikai erőszak visszaszorulását. Sajnos a tapasztalatok ezt a feltételezést nem igazolják.

Észak-Írországból a nemzeti és egyben vallási ellentétek a XX. században igen súlyos konfliktusokat, egyebek mellett terrortámadások sorozatát is előidézték. A brit kormány fellépésében érvényesült a háborús megközelítés: 1969-től katonákat vezényeltek a tartományba rendvédelmi felhatalmazásokkal, alkalmazták az internálás intézményét, valamint az eljárási garanciákat jelentős mértékben mellőző – az esküdtszék helyett egyesbíró eljárását intézményesítő – különbíróságokat (Diplock-bíróságok) hoztak létre. Érzékelhető javulás azonban nem következett be⁷⁷. Az igen hosszú ideig tomboló erőszakhullám megfékezésére az Egyesült Királyság az Ír Köztársasággal – az észak-

⁷⁶ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 206/A § (3) bek. a) pont.

⁷⁷ Agoán Mulcahy: Policing Northern Ireland: Conflict Legitimacy and Reform. Willan Publishing, Uffculme, Cullompton, Devon, 2006

ír meghatározó politikai erők támogatása mellett – megkötötte a belfesti egyezményt, amely átfogó rendezést kínált. Az egyéni és közösségi sérelmeket az emberi jogok szavatolásának előtérbe helyezésével kívánták kompenzálni. Arra lehet következtetni, hogy a politikai szinten meg nem szüntethető társadalmi ellentétek, valamint a kulturális hagyományok továbbra is olyan tényezők, amelyek legalábbis belátható időn belül napirenden tartják a politikai erőszak veszélyét⁷⁸.

A terrorizmus bűnözési jelenséggént való felfogása természetesen nem zárja ki az egyéb – politikai, vallási, politikai, kommunikációs és más – összefüggések feltárását és azok megfelelő kezelését⁷⁹. A társadalmi, sőt a természeti tényezők szerepét ugyanis a kriminalitás elleni fellépés más területein sem szabad figyelmen kívül hagyni.

IRODALOM

„...a szabadságjogok korlátozásával a terroristák céljait teljesítjük be magunkon”. Beszélgetés Tálás Péter biztonságpolitikai szakértővel. *Fundamentum*, 2005/3.

Ackerman, Bruce: The Emergency Constitution. *Yale Law Journal*, vol. 113, no. 3, 2004

Bartók Róbert: A terrorizmus és a politikai bűncselekmény kapcsolata az 1856-os belga mérenyleti záradék relációjában. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, XXII. kötet, 2004

Bartók Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. PhD-disszertáció, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2011

Björge, Tore: Introduction. In: **Björge, Tore (ed.):** Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward. Routledge, Abingdon–New York, 2005, pp. 1–26.

Brugger, Winfried: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *Juristenzeitung*, Heft 4, 2000

Byman, Daniel: Do Targeted Killings Work? *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2, 2006

Chalecki, Elizabeth E.: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism. *Global Environmental Politics*, vol. 2, no. 1, 2002

Chiesa, Luis E. – Greenawalt, Alexander K.: Beyond War: Bin Laden, Escobar, and the Justification of Targeted Killing. *Washington and Lee Law Review*, vol. 69, no. 3, 2012

Cohen, Irving M. – Corrado, Raymond R.: State Torture in the Contemporary World. *International Journal of Contemporary Sociology*, vol. 46, nos. 1–2, 2005

Committee Study on the Central Intelligence Agency’s Detention and Interrogation Program. U.S. Senate, Washington, D.C., 2014

Dash, Mike: Thug: The True History of India’s Murderous Cult. Granta Books, London, 2005

⁷⁸ Bernadette C. Hayes – Ian McAllister: Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Terrorism and Political Violence*, vol. 17, no. 4, 2005

⁷⁹ Alex P. Schmid: Frameworks for Conceptualizing Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 16, no. 2, 2004

- Dershowitz, Alan M.:** Why Terrorism Works. Yale University Press, New Haven–London, 2002
- Dworkin, Anthony:** Drones and Targeted Killing: Defining a European Position. European Council on Foreign Relations, London, 2013
- Embar-Seddon, Ayn:** Cyberterrorism: Are We Under Siege? *American Behavioral Scientist*, vol. 45, no. 6, 2002
- Fletcher, George P.:** The Indefinable Concept of Terrorism. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, no. 5, 2006
- Gross, Michael L.:** Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? *Journal of Applied Philosophy*, vol. 23, no. 3, 2006
- Hadnagy Imre:** A háború és a terrorizmus: Változnak-e a háborúval kapcsolatos elméletek – korunk egyik legnagyobb kihívása, a terrorizmus tükrében? *Hadtudomány*, 2005/1.
- Hartelius, Jonas:** Narcoterrorism. *Policy Paper*, 3/2008.
- Hayes, Bernadette C. – McAllister, Ian:** Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Terrorism and Political Violence*, vol. 17, no. 4, 2005
- Henkin, Louis:** War and Terrorism: Law and Metaphor. *Santa Clara Law Review*, vol. 45, no. 4, 2005
- Horváth L. Attila:** A terrorizmus jellemzői. *Honvédségi Szemle*, 2014/3.
- Hunter, Thomas Byron:** Targeted Killing: Self-Defense, Preemption, and the War on Terrorism. *Journal of Strategic Security*, vol. 2, no. 2, 2009
- Huntington, Samuel P.:** A civilizációk összecsapása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014
- Husak, Douglas:** The Criminal Law as Last Resort. *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 24, no. 2, 2004
- Istvánffy András:** A terrorizmus mint rituális kommunikáció. *Beszélő*, 2005/8.
- Jung Katalin:** A terrorizmus és a terrorelhárítás új arcai. *International Relations Quarterly*, vol. 5, no. 2, 2014
- Korinek László:** Tendenciák. *Belügyi Szemle*, 2003/1.
- Korinek László:** Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006
- Korinek László:** Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Kovács Krisztina:** A terrorizmus elleni védekezés. *Debreceni Jogi Műhely*, 2005/3.
- Kőszegvári Tibor:** A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai. *Hadtudomány*, 2002/1.
- Kretzmer, David:** Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence? *The European Journal of International Law*, vol. 16, no. 2, 2005
- Krieger, Tim – Meierrieks, Daniel:** What Causes Terrorism? *Public Choice*, vol. 147, no. 1–2, 2001
- Krueger, Alan B. – Malečková, Jitka:** Education, Poverty and Terrorism: Is there a Causal Connection? *Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 4, 2003
- Laqueur, Walter:** The Age of Terrorism. Little Brown, Boston, 1987

- Levin, Brian – Amster, Sara-Ellen:** An Analysis of the Legal Issues Relating to the Prevention of Nuclear and Radiological Terrorism. *American Behavioral Scientist*, vol. 46, no. 6, 2003
- Lewis, Bernard:** The Assassins. Weidenfeld & Nicolson, London, 1967
- Lynch, Orla – Ryder, Christopher:** Deadlines, Organisational Change and Suicide Attacks: Understanding the Assumptions Inherent in the Use of the Term 'New Terrorism'. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 5, no. 2, 2012
- MacDonald, Scott D.:** The Lawful Use of Targeted Killing in Contemporary International Humanitarian Law. *Journal of Terrorism Research*, vol. 2, no. 3, 2011
- Martin, Gus – Martin, Clarence Augustus:** Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues. Sage Publications, Thousand Oaks, 2003
- Matalin Dóra:** Terrorcselekmény miatt nyomoznak Gyurcsány ellen. *Nol.hu*, 2011. október 19. http://nol.hu/belfold/terrorcselekmeny_gyuanujaval_nyomoznak_gyurcsany_ferenc_ellen-1245021
- McCauley, Clark – Moskalenko, Sophia – Van Son, Benjamin:** Characteristics of Lone-Wolf Violent Offenders: A Comparison of Assassins and School Attackers. *Perspectives on Terrorism*, vol. 7, no. 1, 2013
- Midlarsky, Manus I. – Crenshaw, Martha – Yoshida, Fumihiko:** Why Violence Spreads: The Contagion of International Terrorism. *International Studies Quarterly*, vol. 24, no. 2, 1980
- Miklya Luzsányi Mónika:** Terroristák a Bibliában. Zélóták és szikáriusok. *Mindennapi.hu*, 2011. szeptember 10. <http://mindennapi.hu/cikk/kultura/terroristak-a-bibliaban/2011-09-10/7206>
- Moghadam, Assaf:** The Roots of Terrorism. Infobase Publishing, Chelsea House, New York, 2006
- Mulcahy, Agoán:** Policing Northern Ireland: Conflict Legitimacy and Reform. Willan Publishing, Uffculme, Cullompton, Devon, 2006
- Nagy Ferenc:** Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog erőzójáról. *Magyar Jog*, 2007/2.
- Peterson, Marilyn:** Intelligence-led Policing: The New Intelligence Architecture. Bureau of Justice Assistance, Washington, D.C., 2005
- Póczik Szilveszter:** A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. *Világosság*, 2007/5.
- Post, Jerrold M.:** Psychology. In: **Neumann, Peter R. (ed.):** Addressing the Causes of Terrorism The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism, vol. 1., Madrid, 2005, pp. 7–12.
- Rae, Jonathan:** Will it Ever be Possible to Profile the Terrorist? *Journal of Terrorism Research*, vol. 3, no. 2, 2012
- Répási Krisztián:** A gerillaharc és a terrorizmus szerepe a felkelésekben. *Nemzet és Biztonság*, 2011/4.
- Roach, Kent:** The 9/11 Effect: Comparative Counter-Terrorism. Cambridge University Press, New York, 2011
- Robins, Robert S. – Post, Jerrold M.:** Die Psychologie des Terrors: Vom Verschwörungsdenken zum politischen Wahn. Droemer, München, 2002

- Ross, Stewart:** *Guy Fawkes: Guilty or Innocent?* Evans Brothers, London, 2010
- Sásdi Tamás:** Oroszország története a hosszú 19. század második felében (1856-1914). 2015 <http://korok.webnode.hu/products/oroszorszag-tortenete-a-hosszu-19-szazad-masodik-feleben-1856-1914-1/>
- Saul, Ben:** Defining “Terrorism” to Protect Human Rights. *Legal Studies Research Paper*, no. 08/125, 2008
- Schmid, Alex P.:** Frameworks for Conceptualizing Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 16, no. 2, 2004
- Schneider, Hans-Joachim:** Organisierte Hasskriminalität. *Kriminalistik*, 12/2004.
- Shanahan, Timothy:** Betraying a Certain Corruption of Mind: How (and How Not) to Define “Terrorism”. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 3, no. 2, 2010
- Shelley, Louise:** *Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism*. Cambridge University Press, New York, 2014
- TE-SAT 2010. EU Terrorism Situation and Trend Report. Europol, Den Haag, 2010
- The National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington, 2006
- Toros, Harmonie – Mavelli, Luca:** Terrorism, Organised Crime and the Biopolitics of Violence. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 6, no. 1, 2013
- Townshend, Charles:** *A terrorizmus*. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 2003
- Vass György:** Egységes meghatározás a terrorizmusra. *Hadtudományi Szemle*, 2009/4.
- Végh József:** A változó terrorizmus és a változó terrorista. *Belügyi Szemle*, 2005/11.
- Wilkinson, Paul:** The Media and Terrorism: A Reassessment. *Terrorism and Political Violence*, vol. 9, no. 2, 1997
- Williams, Katherine S.:** *Textbook on Criminology*. 5th ed., Oxford University Press, New York, 2004
- Zajtchuk, Russ – Franz, David:** Biological Terrorism. In: *Terrorism: Reducing Vulnerabilities and Improving Responses*. U.S.-Russian Workshop Proceedings. National Academies Press, Washington, D.C., 2004, pp. 214–221.

BARTKÓ RÓBERT

A terrorcselekmény tényállásának értékelése az uniós követelmények tükrében

Az új büntető törvénykönyv (Btk.) megalkotásának egyik deklarált célja azoknak az anomáliáknak a megszüntetése volt, amelyek a korábbi, 1978. évi IV. törvényben tetten érhetők voltak a különböző kormányok eltérő büntető-politikájának nyomán. Ennek érdekében részben újraszabályoztak egyes különös részi tényállásokat, követve egy egységes jogalkotói koncepciót. Az egyes bűncselekmények törvényi tényállásainak kidolgozásakor azonban nemcsak a hazai dogmatikai hagyományoknak, hanem hazánk nemzetközi, illetve uniós kötelezettségvállalásának is jelentős szerepe volt. Ez az újragondolás – több más tényállás mellett – a terrorcselekmény vonatkozásában is látható.¹ Mindazonáltal nem volt egyszerű dolga a jogalkotónak, hiszen mellett, hogy a hazai tudományos alapok figyelembevétele mellett a nemzetközi követelményeknek is meg kellett felelnie, a feladatát nehezítette az a tény, hogy a terrorizmus lényegének törvényi tényállási szinten történő megfogalmazása korántsem egyszerű feladat, tekintettel arra a számtalan tudományos definícióra, amely az aktuális történésekre reagálva igyekszik összefoglalni a jelenség sokszínű összetevőit.²

E tekintetben a hazai jogalkotás is kapcsolódik ahhoz az elmúlt években kialakult áramlathoz, amely szerint a terrorizmus megértéséhez azt nem egyszerű köztörvényes bűncselekményként kell kezelnünk, hanem olyan „szuperdeliktumként”, amelynek számtalan dimenziója, s az ellene irányuló küzdelemnek több olyan eleme van, amely karakterét tekintve hasonlóságot mutat a közönséges hadviseléssel.³ Minthogy a „*terrorizmus a demokrácia legfőbb értékeit támadja*”, a demokratikus országok, így hazánk jogalkotói célkitűzéseinek is markáns eleme annak az állapotnak a kialakítása és védel-

1 Ennek az újragondolásnak az eredménye például a terrorizmus támogatói elleni fellépést önálló tényállásban kezelő terrorizmus finanszírozása.

2 Tóth Mihály: A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának és gyakorlatának változásai. Hadtudomány, 2013/1–2., 30. o.

3 George P. Fletcher: The indefinable concept of Terrorism. Journal of International Criminal Justice, vol. 4, 2006, p. 894.

4 Kardosné Kaponyi Erzsébet: A terrorizmus elleni küzdelem és az emberi jogok tiszteletben tartása. Acta Humana, 2006/3–4., 49. o.

me, amelyben az egyének és az általuk alkotott közösségek élete, az állam működése jogellenes támadásoktól nincs veszélyeztetve. Egyebek között ezen „ideálisnak mondható állapot” eszményétől is vezérelve a Btk.-ban a közbiztonság elleni bűncselekmények már önálló fejezetben vannak, eltérően az 1978. évi IV. tv. által követett megoldástól.⁵ A közbiztonság legmagasabb fokon történő megteremtésének elérése és fenntartása több, főként a terrorizmus által erőteljesebben fenyegetett államban olyan érték lett, amelyhez kapcsolódóan a biztonságkonceptciók is alapvetően megváltoztak⁶, és megfogalmazódott a „büntetőjog egy részének az alkotmányos rendből való kiszakításának igénye, egy a hagyományos garanciákat elhagyó normarendszer szorgalmazása”.⁷

Az előbbi megállapítások tükrében a 2001-es események után az Európai Unióban is megfogalmazódott az igény, hogy a tagállamok egységesítsék belső büntetőjog-szabályaikat a terrorizmus elleni küzdelem hatékonyabbá tétele érdekében. Erre tekintettel uniós szinten két jogi dokumentum megalkotására is sor került: egyrészt 2002. június 13-án elfogadták a tanács terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB számú kerethatározatát⁸ (a továbbiakban: I. számú kerethatározat), valamint 2008. november 28-án a tanács a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB kerethatározat módosításáról szóló 2008/919/IB számú kerethatározatát⁹ (a továbbiakban: II. számú kerethatározat). Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy az immár második éve hatályos Btk. által követett szabályozási modell mennyiben egyeztethető össze azokkal a követelményekkel, amelyeket az Európai Unió iránymutató jelleggel az említett két kerethatározatában megfogalmazott. Előrebocsátjuk azonban, hogy a tanulmány keretei között kifejezetten az anyagi jogot érintő kérdésköröket érintjük, nem vizsgálva e körben jogható-

⁵ Bartkó Róbert: Kritikai észrevételek a terrorcselekmény 2012. évi C. törvény szerinti szabályozásával kapcsolatban. In: Szoboszlai-Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk.): Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013, 48–49. o.

⁶ Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog erőzójáról. Magyar Jog, 2007/2., 66. o.

⁷ Korinek László: A bűnözés alkotmányos alapjai. Közjogi Szemle, 2008/1., 41. o. Alapjogi kérdések tekintetében lásd bővebben Nagy Klára: Az Európai Unió keretében megvalósuló bűnmegelőzési célú adatkezelések. A rendőrségi együttműködés adatvédelmi összefüggései. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014; Nagy Klára: Adatvédelem a rendőrségi és büntügyi együttműködés során a Lisszaboni Szerződés után. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010, 81–88. o.; Nagy Klára: A büntügyi együttműködés adatvédelmi összefüggései. Jogelméleti Szemle, 2011/4.

⁸ Európai Unió Hivatalos Lapja, 2002. június 22.

⁹ Európai Unió Hivatalos Lapja, 2008. december 9.

sági, illetve a jogi személyek büntetőjogi felelősségét taglaló kérdéseket, amelyek azonban szintén részei az említett kerethatározatoknak.

A terrorista bűncselekmény

A terrorcselekmény sajátosan összetett bűncselekmény, amennyiben a benne foglalt részcselekmények a cél-eszköz viszonyában állnak egymással. Ez a megközelítés nemcsak hazánkban, hanem az Európai Unió jogalkotásában is érvényesül. A terrorcselekmény – vagy ahogyan a kerethatározatok fogalmazzák, a terrorista bűncselekmény – tényállási elemeit körültekintően kell meghatározni, ezt a 2001-es események után uniós szinten is erősen befolyásolták a büntetőpolitikában bekövetkezett változások.¹⁰ Ugyanakkor az I. számú kerethatározat által e körben megadott és a tagállamoknak beépítésre ajánlott definíció uniós szinten sem előzmények nélküli, hiszen a szabályozási koncepció – kicsit azonban szűkebb körben – már korábban megjelent a tanács 2001 decemberében megfogalmazott közös álláspontjában.¹¹ A szabályozási modell az arculatát folyamatosan változtatni képes terrorizmus elleni küzdelemben hatékony megoldást kínált fel a tagállamoknak, amennyiben külön nevesítette a terrorista célkitűzéseket mint célcselekményeket, és az eszközcselekmények körét nem leíró jellegű tényállásban javasolta szabályozni, hanem az egyes köztörvényes bűncselekmények pozitív taxációjával. Ez valóban hatékony megoldás, hiszen időtálló, amennyiben az egyes köztörvényes bűncselekmények köre szükség esetén a jogalkotók által könnyen és gyorsan módosítható, kiegészíthető. A Btk. 314. § (1) és (4) bekezdése együttesen maradéktalanul megfelel az uniós szintű kívánalmaknak, az egyes személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó, illetve fegyverrel kapcsolatos bűncselekmények tételes felsorolása még azokban az esetekben is pontosnak mondható, amelyeknél az I. számú kerethatározat 1. cikk (1) bekezdése az adott eszközcselekményként értékelendő bűncselekményi kört azok közös jellemzőivel írta körbe.¹² A „*hatályos szabályozás tehát terrorcselekményként értékeli mindazokat a nemzetközi közvéleményt is sokkoló természetű, erőszakos magatartásokat, amelyeket a hétköznapi gondolkodás is terrorcselek-*

¹⁰ Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2011, 147–148. o.

¹¹ 2001/931/GASP: Gemeinsamer Standpunkt des Rates über die Anwendung besonderer Massnahmen zur Bekämpfung des Terrorismus.

¹² Ilyen például az 1. cikk (1) bekezdés d), illetve h) pontja szerinti meghatározás.

ménynek tekint, de lefedi az olyan magán-terrorakciókat¹³ is, amelyeknél a célzat nem politikai természetű”.¹⁴

Mindazonáltal a dogmatikai problémát álláspontunk szerint az I. számú kerethatározat 1. cikk (1) bekezdés i) pontja jelenti, amelyben az uniós dokumentum a tagállami jogalkotásokra vonatkozó követelményként fogalmazza meg, hogy a tagállamok belső jogukban a terrorista bűncselekmények elkövetésével való fenyegetést is tegyék büntetendővé. Minthogy ez az anyagi jogi kérdés külön elemzést igényel, arra a következőkben kívánunk kitérni.

A már említett biztonsági koncepciók átalakulásának egyik ékes példája az úgynevezett ellenség-büntetőjog elméletének¹⁵ kialakulása, amikor is – mint ahogyan arra Korinek László is rámutatott – „a hagyományos garanciákat elhagyó normarendszer” kialakításán van a hangsúly. E normarendszer pedig lehetővé teszi olyan büntetőjogi tényállások kidolgozását, amelyek a büntetendőség előbbre hozatalával igyekeznek kiváltani a társadalom gyors reagálását. Ily módon kiszélesedhet a büntetőjog alkalmazási területe, a büntetendővé nyilvánítás okával arányban álló, súlyos büntetések is kilátásba helyezhetők.¹⁶ A büntetőjog alkalmazási területének egyfajta kiszélesítéseként értékelhető a Btk. 316. §-ában szabályozott terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés törvényi tényállása. A Btk. 316. §-a a következők szerint fogalmaz: „Aki terrorcselekmény elkövetésével fenyeget, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A tényállás alapján egyértelműen látható, hogy a jogalkotó – összhangban az uniós iránymutatásokkal – azt az esetet kriminalizálja, amikor a tettes terrorcselekmény jövőbeni elkövetését helyezi kilátásba. A terrorcselekmény jövőbeni elkövetésére irányuló akarat sajátos kife-

13 Itt a Btk. 314. § (2) bekezdése szerinti alapesetre gondolunk, amely módosítás nélkül megmaradt, és átkerült a korábbi jogszabályi környezetből.

14 Belegi József: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 1194. o.

15 Az ellenség-büntetőjog egyik kiemelt elméleti képviselője Günther Jakobs. Álláspontja szerint az ellenség-büntetőjog a polgári büntetőjog mellett érvényesülve új tettesképet fogalmaz meg, amennyiben az elkövetőt ellenségként aposztrofált abszolút veszélyforrásnak tekintette, akinek már a pusztasága és gondolkodása is kártékony a társadalomra. Az elméletéről lásd Günther Jakobs: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Nr. 4, 1985, S. 751–785.; Arndt Sinn: Modern büntildözés – az ellenség-büntetőjog útján? (Fordította Nagy Ferenc és Szomora Zsolt) In: Nagy Ferenc (szerk.): Bűnügyi Mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Pólai Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 335–348. o.

16 Neparaczkai Anna Viktória: A terrorista bűncselekmény szabályozása Németországban. Jogelméleti Szemle, 2010/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/neparaczkai41.html>

jeződése tehát az elkövetéssel fenyegetés.¹⁷ Mindamelltt ez az egyszerű megfogalmazás több tekintetben is eltérő értelmezést kaphat, e miatt álláspontunk szerint ez a törvényi tényállás közel sem feleltethető meg a büntetőjogi norma vonatkozásában támasztott egyértelműség és világosság követelményének.¹⁸ Dogmatikailag az első releváns kérdés, hogy a fenyegetés miként kapcsolódik a terrorcselekmény elkövetéséhez, a jelenlegi szabályozás ugyanis a büntetendővé nyilvánítás során nem volt érzékeny arra a fontos körülményre, hogy a fenyegetés tárgyául szolgáló, jövőbeni, értelemszerűen a fenyegetést megvalósító történeti tényállás befejezetté válását követő tulajdonképpeni terrorcselekmény a fenyegetés időpontjában stádiumtani szempontból milyen „létszakban” van. Azaz a kérdés a terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés vonatkozásában az, hogy e tényállás megállapíthatóságának feltétele-e, hogy a fenyegetés időpontjában az elkövető vagy mások által a fenyegetés tárgyául szolgáló terrorcselekmény előkészített legyen-e, vagy sem. A felvetés korántsem jelentéktelen, tekintettel arra, hogy egyetértve az uralkodó állásponttal már az alapeset kísérletéről beszélünk, ha az elkövető „a (4) bekezdésben meghatározott valamely bűncselekmény véghezvitelét megkezdi, és befejezett, ha a célok érdekében a (4) bekezdés szerinti bűncselekmények valamelyike befejezetten megvalósul”.¹⁹ Szerves ugyanis a kapcsolat a terrorcselekménnyel fenyegetés bűncselekményi minősítés, valamint az eszközcselekmény stádiuma között. Ha az elkövető az alapesethez kapcsolódó eszközcselekményt már előkészületi szakba juttatja, és annak továbbvitelével fenyegetőzik, cselekménye nem a Btk. 316. §-a, hanem a Btk. 315. § (1)–(2) bekezdése szerint ítéltető meg, a további fenyegetés pedig minősítést nem befolyásoló, büntetészkiszabási körülményként lesz értékelhető. Hogyha azonban már az eszközcselekmény is kísérleti szakba jut, a célzat megléte mellett már a Btk. 314. § (1) bekezdése szerinti alapeset kísérletét, és változatlanul nem a Btk. 316. §-át lehet és kell megállapítani. A jogalkotó a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásának Btk.-ba beemelésével egy tulajdonképpeni sui generis „ante-előkészületet” rendelt büntetni abban az esetben, ha a fenyegetés időpontjában az alapesethez kapcsolódó eszközcselekmény megvalósítása még előkészületi szakba sem jutott. Ezáltal a fenyegetés mint elkövetési magatartás önálló büntetni rendelté-

17 Sántha Ferenc: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: Magyar büntetőjog. Különös Rész. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013, 427. o.

18 A fenyegetéssel mint elkövetési magatartással kapcsolatos tételek tekintetében lásd bővebben Bartkó Róbert: A terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés a hazai bírói gyakorlat tükrében. Jog – Állam – Politika, 2014/4., 3–12. o.

19 Belegi József: i. m. 1196. o.

ge akkor bír igazán tartalommal, ha az elkövető még semmilyen előkészületként értékelhető magatartást nem fejtett ki a tényleges terrorcselekmény megvalósítása érdekében, de komolyan gondolja annak későbbi célzatos megvalósítását. Nyilvánvaló, hogy a terrorcselekmény eszközcselekményeként kezelt és a Btk. 314. § (4) bekezdésében felsorolt személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó, illetve fegyverrel kapcsolatos bűncselekmények – a törvényben szabályozott célzat mellett – elkövetése érdekében megvalósított előkészületi magatartások már a terrorcselekmény sui generis előkészületi alakzatát merítik ki. E célzat hiányában, illetve az esetleges önkéntes visszalépés esetén volna csak az eszközcselekmény előkészületéért felelősségre vonható az elkövető, természetesen e körben is feltétel, hogy az adott eszközcselekményként értékelt bűncselekmény előkészületét a törvény büntetni rendelje [Btk. 11. § (1) bekezdés]. A büntetendőség előbbre hozatala kapcsán megfogalmazott nemzetközi követelmény csak ilyen értelmezés mellett érvényesülhet. Ezért álláspontunk szerint változatlanul szükség volna arra, hogy a jogalkotó a terrorcselekmény tényállásához kapcsolt jogalkotói értelmező rendelkezés keretei között egyértelművé tegye, a fenyegetés csak abban az esetben tényállásszerű, ha az az elkövető által még elő nem készített célzatos eszközcselekmény jövőbeni lehetséges megvalósítására vonatkozik. Ami pedig a fenyegetés mint elkövetési magatartás tartalmi ismérvét illeti, a jogalkalmazó megelőzve a jogalkotót, elvi döntésével egyértelműsítette, hogy mit kell terrorcselekménnyel való fenyegetésen érteni. Az EBD 2012.B.14. számú elvi döntés mérföldkőnek tekinthető a fenyegetés mint elkövetési magatartás bíróság általi értelmezésében, tekintettel arra, hogy a Fővárosi Ítéletábrán ezen ügy kapcsán tette egyértelművé, a bírói rendszer számára általánosan követendő elvként, hogy az olyan fenyegetés, amely minden alapot, konkrétságot nélkülöz, az eszközcselekmény megvalósításának szándéka tekintetében pedig kifejezetten komolytalannak tekinthető az eset körülményei alapján, nem lehet a terrorcselekménnyel fenyegetés büntetetének megállapítási alapja²⁰. *Ezen büntett megállapítására csak az olyan komoly, konkrét fenyegetés ad alapot, amelyben megnyilvánul a terrorcselekmény büntetetének speciális elkövetése.*²¹

20 Ezzel kapcsolatos álláspontunkat a 2011-es munkánkban a terrorcselekménnyel fenyegetés kérdéskörének elemzése kapcsán már kifejtettük, hangsúlyozva annak szükségességét, hogy a fenyegető nyilatkozat tartalomszintjének vizsgálatakor annak komolyságán feltétlen hangsúly van. Bartók Róbert (2011): i. m.

21 Lásd az EBD 2012.B.14. elvi döntési részze; Belovics Ervin: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, 472–473. o.

Az előbbi problematika kapcsán a hatályos Btk. újabb hiányosságára kell rámutatnunk. Az I. számú kerethatározat 5. cikk (3) bekezdése foglalkozik a terrorista csoport keretei közötti megvalósításhoz kapcsolódóan javasolt büntetési tételekkel, kriminalizálendő magatartásokkal. A hivatkozott rendelkezés utolsó fordulata szerint a tagállamoknak a felső speciális maximumot figyelembe véve minimum nyolc év szabadságvesztéssel büntetendő tényállási alakzatban kellene szabályozniuk az olyan személy büntetőjogi felelősségét, aki olyan terrorista csoportot irányít, amelyben a csoport tagjai kifejezetten terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés érdekében szerveződnek. Azaz a kerethatározat azt a követelményt fogalmazza meg a tagállami jogalkotók vonatkozásában, hogy ne csak kifejezetten a fenyegető magatartást megvalósító személyek büntetőjogi felelősségét megalapozó tényállást alkossanak, hanem olyat is, amelynek alapján az ilyen egyéneket tömörítő csoportok vezetőivel szemben is fel lehessen lépni a büntetőjog eszközrendszerével. Mint láthattuk, a hatályos Btk. kizárólag a 316. § keretei között foglalkozik a fenyegetés elkövetési magatartásával kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést kilátásba helyezve valamennyi elkövetői pozícióban lévő személy vonatkozásában. Mindazonáltal a jelenlegi szabályrendszer nem teremti azt meg, hogy az ilyen magatartások elkövetésére létrehozott csoport vezetőjével szemben külön tényállás alapján a jogalkalmazó önállóan léphessen fel annak vezetői, irányítói pozíciója alapján. Jelen szabályozási környezetben ugyanis ugyanaz a büntetési tételkeret irányadó a terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés kapcsán a tettesekre, valamint a részesekre, függetlenül attól, hogy azt milyen szervezeti fokban – például csoport tagjaként, a csoportos elkövetés szintjét el nem érő szervezett formában, vagy önállóan – valósítják meg. Mindamelllett az a személy, aki csak vezet ilyen csoportot, de önmaga nem fejt ki fenyegetésként értékelhető magatartást vagy ahhoz kapcsolódó részességet, önmagában a vezetői pozíciója okán nem büntetendő még a Btk. 315. § (1)–(2) bekezdése alapján sem, mert az ott szabályozott sui generis előkészületi magatartások nem kapcsolódnak a Btk. 316. §-ához. Álláspontunk szerint ezért mindenképpen szükséges volna részben a szervezetség foka alapján az egyes elkövetők között különbséget tenni, részben pedig a csoport vezetését, irányítását önállóan is kriminalizálni, ezzel is nyomatékosítva a vezetői felelősséget a terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés büntettének vonatkozásában.

A terrorista csoport keretei közötti elkövetés

A hatályos törvényi rendelkezések értékelésekor nem hagyható figyelmen kívül az a jogtechnikai megoldás, amelyet hazánk alkalmaz a terrorcselekményt szervezett formában megvalósító elkövető elleni fellépést lehetővé tevő tényállások megalkotásánál. Az I. számú kerethatározat 2. cikk (2) bekezdés a) és b) pontjai értelmében a tagállamoknak garantálniuk kell belső jogukban a terrorista csoport irányításának, valamint a terrorista csoport tevékenységében való részvételnek a büntetendőségét. Az uniós jogi dokumentum az 5. cikk (3) bekezdésében arra is utal, hogy olyan tényállások megalkotását tartja indokoltnak, amelyek révén az irányítókkal szemben a büntetési tétel felső határa legalább tizenöt, míg az egyéb résztvevőkkel szemben legalább nyolc évig terjedő szabadságvesztés-büntetés legyen.

A Btk.-ban azonban nem találunk a csoport vezetőjére vonatkozó speciális büntetőjogi szabályokat. Az ilyen személy büntetőjogi felelősségének megítélése szempontjából minden esetben a konkrét elkövetési magatartást kell értékelni, és minősíteni a terrorizmussal kapcsolatos tényállások vonatkozásában. Ennek alapján egy terrorista csoport vezetőjének tevékenysége minősülhet a Btk. 314. § (1) bekezdéséhez kapcsolódó tettesi vagy részesi alakzatként, másrészt terrorista csoporthoz kapcsolódó sui generis előkészületi magatartásként [Btk. 315. § (2) bekezdés], valamint terrorista csoport működésével összefüggésben megvalósított terrorizmus finanszírozása büntetendő tettesi vagy részesi alakzatoként. Álláspontunk szerint azonban ez a jogtechnikai megoldás nem feleltethető meg az uniós követelményeknek, emellett a magyar modell elmarad az uniós tagállamok által követett modellektől.²² Akkor ugyanis, amikor a kerethatározat egyértelműen fogalmazva lándzsát tört amellett, hogy a terrorista csoport irányítóit is büntetni kell, azt az uniós szintű követelményt fogalmazta meg, hogy maga az irányítás mint elkövetési magatartás legyen

²² Az I. számú kerethatározat előírásainak külön tényállás megalkotásával számos európai állam, így például Észtország, Görögország, Lengyelország, Hollandia, illetve Málta is eleget tett annak elfogadása után. Például Csehország vonatkozásában azonban találkozhatunk olyan megoldással is, amikor a terrorista csoport irányítása, tevékenységében való részvétel nem alkot külön nevesített bűncselekményi kategóriát, ugyanis a jogalkotó az e magatartások büntetendőségét a terrorcselekmény elkövetéséhez nyújtott segítség kriminalizálásával teremtette meg. Léteznek továbbá olyan szabályozások is, amelyekben önállóan a terrorista csoport fogalmával maga a büntetőjogi norma nem is foglalkozik, ugyanis azt a bünszövegség tágabb fogalmának értelmezési síkjára alá sorolja be. Ilyen például a szlovén büntetőjog megoldása. COM/2007/681: Report from the Commission of 6 November 2007 based on Article 11 of the Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. OJ C9 of 15. 01. 2008; COM/2004/409: Report from the Commission of 8 June 2004 based on Article 11 of the Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism. OJ C321 of 28. 12. 2004.

büntetendővé nyilvánítva. Nem érhető, hogy a magyar jogban ez miért nem volt követhető akkor, amikor a Btk. egyéb bűncselekmények tekintetében utal külön is a szervező, irányító büntetőjogi felelősségére. Az irányítás ugyanis összetett tevékenység, amelyben az előbbieken is említett potenciális elkövetési magatartások összeolvadnak, többretegű tartalmat adva ennek a tényállási elemnek. Az irányítás sokkal összetettebb elkövetési magatartás, amelynek önálló büntetendősége lehetőséget teremtene arra, hogy a jogalkotó ténylegesen is kifejezhesse, hogy ez a terrorcselekményhez kapcsolódó elkövetői alakzat sokkal több, mint egyszerű részesi, előkészületi vagy finanszírozási cselekmény. Az önálló szabályozás ezért sokkal inkább lefedhetné az ilyen szervezetiirányító pozícióban lévő személyek oldalán gyakran bekövetkező cselekménykumulációt. Mindamellet pedig az alkalmazandó szankció tekintetében is egységesíthető lenne a tényállás. Jelenleg ugyanis bizonyos cselekményi sikok esetében a hatályos törvény szerinti szankciókeret nem éri el az uniós kerethatározatban támasztott elvárt szintet ezen elkövetők esetében.²³

A terrorista tevékenységgel összefüggő bűncselekmények

Terrorista tevékenységekkel összefüggő bűncselekményeken álláspontunk szerint olyan kriminalitásokat kell érteni, amelyek magához a terrorcselekményhez kapcsolódnak szervesen, de nem feltétlenül kerülnek önálló tényállásba. Ez a megközelítés a 2002-ben elfogadott I. számú kerethatározat 3. cikkében még nem érhető tetten ugyan, a fogalom irányába történő egyértelmű elmozdulás azonban már a II. számú kerethatározatban nyomon követhető. A kerethatározat eredeti 3. cikkében ugyanis az Európai Unió Tanácsa csak azokra az egyéb köztörvényes bűncselekményekre koncentrált, amelyeket a terrorcselekmények elkövetése céljából valósítanak meg. Ilyen volt a minősített lopás, a zsarolás, valamint a közokirat-hamisítás. A II. számú kerethatározat azonban már – érzékelve a kapcsolódó magatartások veszélyességét – kiegészítette ezt a felsorolást „a terrorista bűncselekmény elkövetésére való nyilvános izgatás”, a „terroristák toborzása”, valamint a „terroristák kiképzése” elnevezésű tényállásokkal. Minthogy a II. számú kerethatározat – ahogyan arra már utaltunk – nem jelenik meg a jogalkotó indokolásában

²³ Gondolunk itt a Btk. 315. § (2) bekezdésében foglalt terrorista csoport érdekében kifejtett sui generis előkészületi magatartásokra, valamint a Btk. 318. § (2) bekezdése szerinti terrorizmus finanszírozásának büntetéről, ahol mindkét esetben a kiszabható büntetés speciális maximuma tíz év, a kerethatározatban előírt minimum tizenöt évhez képest.

mint figyelembe vett nemzetközi jogi dokumentum, az új törvénnyel kapcsolatosan is felvetődik a kérdés, hogy a 2013. július 1. óta hatályos büntető anyagi jogi szabályok megfelelnek-e az efféle cselekmények büntetendővé nyilvánítása kapcsán megfogalmazott uniós követelményeknek.

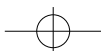
A terrorista bűncselekmény elkövetésére való nyilvános izgatás tényállási elemeinek meghatározása során a II. számú kerethatározat 1. cikkelye a következők szerint fogalmaz: „*valamely üzenet terjesztése, vagy egyéb módon a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele azzal a szándékkal, hogy az 1. cikk (1) bekezdés a)–h) pontjában felsorolt bűncselekmények egyikének elkövetésére uszítson, ha ez a magatartás – akár a terrorista bűncselekmény közvetlen támogatásával, akár anélkül – annak veszélyével jár, hogy elkövethetnek egy vagy több ilyen bűncselekményt*”. E tényállás alapján az unió azt a magatartást kívánja kriminalizálni, amely alkalmas arra, hogy a terrorizmus alapjául szolgáló ideológia térnyerését elősegítse. Nyilvánvalóan nem azonos a terrorcselekmény elkövetésére irányuló közvetlen felhívással, hiszen azt az uniós dokumentum is a terroristák toborzása tényállásán belül rendeli értékelni, de mindenképpen alapja lehet egy későbbi terrortámadásnak, hiszen az azt legitimálni alkalmas szellemiség terjedését szolgálja. Minthogy a gyakorlat azt mutatja, hogy az említett tényállás elsődlegesen a terrorista csoport vezetőjéhez kapcsolható, így akár az irányítás elkövetési magatartásának egy újabb értelmezési síkja lehet, ennek okán ismételten csak hangsúlyozni tudjuk az irányítás mint elkövetési magatartás önálló büntetendővé nyilvánításának szükségességét a tényállásban. Elképzelhető azonban olyan eset is, amikor az említett tevékenység nem kifejezetten a csoport vezetőjéhez, irányítójához, hanem annak tagjához – és ezáltal egy konkrét terrorcselekmény elkövetéséhez –, vagy egy később megvalósítandó terrortámadás ideológiai alapjául szolgáló szellemiség megfogalmazójához köthető. Abban az esetben, ha az ideológia, az üzenet terjesztése összefüggésbe hozható konkrét terrorcselekmény elkövetésével, akkor az elkövető cselekményének minősítése egyszerű, hiszen magatartása az adott terrorcselekményhez részesként – e körben pedig akár felbujtóként, akár bűnsegédként – kapcsolódik, azaz az új Btk. szerint is büntetendő lesz a 314. § (1)–(2) bekezdése tekintetében. Más a helyzet azonban, ha az üzenet megfogalmazóját csak az a szándék vezérli, hogy az ideológia minél több emberhez eljusson, egyre több követő megszerzése érdekében. Ebben az esetben ugyanis az uszító nem feltétlenül fogalmazza meg kizárólagos megoldásként a terrorcselekmény elkövetését, azonban olyan gondolatokat tart legitimnek, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy másokat a radikalizálódás irányába elmozdítsanak. E magatartás büntetendősége indokoltságát éppen az adja, hogy eredője a terrorista elképzelések kiala-

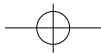
kulásának, ilyenképpen a terrorizmus előzményének tekinthető. Minthogy ebben az esetben nem tekinthető előkészületnek az elkövető cselekménye, és a Btk. nem rendeli kifejezetten büntetni ezt a magatartást, indokolt lenne átgondolni e tényállás megjelenítését a Btk. rendszerében.

A terroristák toborzása bűncselekménye kapcsán a II. számú kerethatározat a fogalom meghatározása körében akként rendelkezik, hogy az nem más, mint „*más személynek az 1. cikk (1) bekezdésének a)–h) pontjában vagy a 2. cikk (2) bekezdésében felsorolt bűncselekmények egyikének elkövetésére irányuló felhívása*”. Tulajdonképpen a módosítás terrorizmussal összefüggő büntetendő cselekményként értékeli egyrészt az egy konkrét terrorcselekmény elkövetésére irányuló felhívást, másrészt pedig a terrorista csoport irányítására, valamint annak finanszírozására történő felhívást is. Előbbi esetben a büntetendőség megítélése nem okoz nehézséget, hiszen az elkövető a Btk. 314. § (1)–(2) bekezdésében foglalt cselekményekhez kapcsoltn fejt ki felbujtói magatartást. A finanszírozás érdekében kifejtett felbujtás a Btk. 318. §-ának megalkotása révén szintén büntetendő. A terrorista csoport irányítására irányuló felhívás büntetendősége azonban a törvényben nem biztosított, ennek kapcsán ismételtlen csak az alapcselekmény – nevezetesen az irányítás – önálló büntetőjogi tényállásban történő megfogalmazása adódik módosítási igényként.

Végül a terroristák kiképzése vonatkozásában a II. számú kerethatározattal módosított 3. cikk (1) bekezdés c) pontja a következők szerint fogalmaz: „*robbanóanyagok, lőfegyverek vagy más fegyverek, vagy mérgező vagy veszélyes anyagok készítésére vagy használatára, vagy más különleges módszerek vagy technikák alkalmazására vonatkozó oktatás nyújtása az 1. cikk (1) bekezdésének a)–h) pontjában felsorolt bűncselekmények egyikének elkövetése céljából, annak tudatában, hogy az átadott szakismeretet e célokra kívánják használni*”. Fogalmilag ez a tényállás nem feltétlenül egy konkrét terrorcselekmény megvalósításának előzménye, hiszen a dokumentum azt sugallja, hogy az elkövető hosszabb távon hasznosítható gyakorlati tudást kínál a terrorcselekményt ténylegesen is végrehajtó csoport tagjainak. Ez tehát egy támogatási forma az elkövető részéről, ebből egyértelműen maga a terrorista sejt profitál. Nézetünk szerint ezen a téren nincs lemaradásban a Btk., tekintettel arra, hogy a 318. § (2) bekezdés II. fordulata szerinti „*egyéb módon történő támogatás*” kiterjesztő értelmezése mellett az említett tényállás már a jelenlegi szabályok mellett is büntetendő.²⁴

²⁴ Azt azonban mindenképpen szükséges megjegyeznünk, hogy a terroristakiképzés önmagában fogalmilag sem tekinthető finanszírozásnak, ezért a büntetendő cselekmény jelen rendszer szerinti elhelyezése kifogásolható.

Összegzés

A tanulmányban igyekeztünk rámutatni a hatályos törvényi szabályok neuralgikus pontjaira, általános képet rajzolva arról, hogy a jelenlegi szabályrendszer mennyire feleltethető meg a kerethatározatokban előírt uniós jogpolitikai célkitűzéseknek. Korántsem hisszük, hogy önmagában egy minden szempontból megfelelő törvényi tényállás megalkotásával a terrorista aktivitások, ideológiák háttérbe szoríthatók, de úgy véljük, hogy a terrorizmus elleni többfrontos küzdelemben a módosítások átvezetésével tökéletesíthető lenne a büntetőjogi eszközrendszer. Bízunk benne, hogy rövid távon a jogalkotó is felismeri a jelzett szabályozási hézagokat, és az indokolt módosításokat a büntető törvénykönyvben elvégzi.

IRODALOM

Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2011

Bartkó Róbert: Kritikai észrevételek a terrorcselekmény 2012. évi C. törvény szerinti szabályozásával kapcsolatban. In: **Szoboszlai-Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk.):** Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013, 48–49. o.

Bartkó Róbert: A terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés a hazai bírói gyakorlat tükrében. *Jog – Állam – Politika*, 2014/4.

Belegi József: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: **Kónya István (szerk.):** Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 1194. o.

Belovics Ervin: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: **Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál:** Büntetőjog II. Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, 472–473. o.

Fletcher, George P.: The indefinable concept of Terrorism. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, 2006

Jakobs, Günther: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Nr. 4, 1985

Kardosné Kaponyi Erzsébet: A terrorizmus elleni küzdelem és az emberi jogok tiszteletben tartása. *Acta Humana*, 2006/3–4.

Korinek László: A bűnözés alkotmányos alapjai. *Közjogi Szemle*, 2008/1.

Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. *Magyar Jog*, 2/2007.

Nagy Klára: Adatvédelem a rendőrségi és büntügyi együttműködés során a Lisszaboni Szerződés után. In: **Gaal Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010, 81–88. o.

Nagy Klára: A büntügyi együttműködés adatvédelmi összefüggései. *Jogelméleti Szemle*, 2011/4.

Nagy Klára: Az Európai Unió keretében megvalósuló bűnmegelőzési célú adatkezelések. A rendőrségi együttműködés adatvédelmi összefüggései. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014

Neparáczki Anna Viktória: A terrorista bűncselekmény szabályozása Németországban. *Jogelméleti Szemle*, 2010/1.

Sántha Ferenc: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: **Görgényi Iona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika:** Magyar büntetőjog. Különös Rész. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013, 427. o.

Sinn, Arndt: Modern bűnüldözés – az ellenség-büntetőjog útján? (Fordította Nagy Ferenc és Szomora Zsolt) In: **Nagy Ferenc (szerk.):** Büntügyi Mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Pólai Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 335–348. o.

Tóth Mihály: A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának és gyakorlatának változásai. *Hadtudomány*, 2013/1–2.

KÓHALMI LÁSZLÓ

Gondolatok a vallási indíttatású terrorizmus ürügyén

A terrorizmus tipologizálása számtalan szempont szerint lehetséges¹. A témában mértékadó szakirodalmi klasszifikációk úgynevezett hármas² vagy négyes³ felosztást használnak.

Az említett kategóriák szerinti elemzéskor felvetődhet a kérdés, hogy ezek közül vajon melyik okoz nagyobb társadalmi károkat, melyik követel több áldozatot. A vallási indíttatású terrorista attack vajon több áldozatot követel, mint a szociálforradalmi vagy az etnikai-nacionalista jellegű terrorizmus? Az úgynevezett iszlám terrorizmus pedig még azon belül is egy különösen veszélyes fajtája a különböző formát öltő vallási jellegű terrorizmusnak.⁴

A problémák már rögtön itt kezdődnek, hiszen egyes szerzők szerint a terrorizmus szót nem lenne szabad használni egy világvallás nevével jelzős szerkezetben, mert azonosítja az iszlám vallás mintegy másfél milliárd követőjét egyetlen ideológiával, és az ahhoz rendelt eszközzel (ami jelen esetben a fegyveres harc).⁵

¹ Christian Walter: Defining Terrorism in National and International Law. In: Christian Walter – Silja Vöneky – Volker Röben – Frank Schorkopf (eds.): *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security versus Liberty?* Springer, Berlin–Heidelberg, 2004, pp. 24–29.; Quénivet, rendkívül találóan, a terrorizmus definícióját egy véget nem érő történethez hasonlítja. Lásd Noëlle Quénivet: *The World after September 11: Has It Really Changed?* *The European Journal of International Law*, vol. 16, no. 3, 2015, pp. 562–563.; Bartók Róbert: *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2011, 21–22. o.

² Hans-Dieter Schwind: *Kriminologie*. 21. neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Kriminalistik Verl., Heidelberg, 2011, S. 655–656. Schwind tipológiája a következő: 1. állami terrorizmus; 2. forradalmi terrorizmus; 3. vallásilag motivált terrorizmus.

³ Korinek László: *A terrorizmus*. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 132. Pécs, 2003, 170–171. o. Korinek László a következő tipológiát követi: 1. ideológiai indíttatású terrorizmus (szélsőbaloldali/szélsőjobboldali csoportok); 2. etnikai, faji, vallási terrorizmus; 3. állami terrorizmus; 4. „kiválasztottak” terrorizmusa.

⁴ Peter Waldmann: *Islamistischer Terrorismus*. *Kriminalistik*, 12/2014., S. 740.

⁵ Csicsmann László: *A magyarországi muszlim kisebbségek társadalmi integrációjának kihívásai az európai tapasztalatok tükrében*. In: Hollán Miklós (szerk.): *Két konferencia a hatékony államról – a hatékony államért*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2012, 60–63. o.

Szemantikai pontatlansága ellenére az iszlám terrorizmus kifejezés mégis olyannyira meghonosodott mind a tudományos, mind a laikus felhasználóknak szánt publicisztikákban, hogy nehéz lenne mellőzni a használatát.

A magunk részéről tehát az „iszlám terrorizmus” megnevezést olyan értelemben használjuk, hogy abba nem értjük bele a muszlim hívők globális közösségét, hanem redukáljuk arra a szűk személyi körre, amelynek tagjai az iszlám vallás ideológiáját eltorzítva, saját személyes előmenetelük érdekében kiragadnak és elferdítve értelmeznek különböző hittételeket.⁶

A közelmúlt vallási előjelű terrorcselekményeinél kétségtelenül megfigyelhető, hogy magasba szökött a *merényletenkénti* áldozatok száma. *Peter Waldmann* szerint azonban nem biztos, hogy ez kizárólag vagy elsősorban a merényletek *vallásos* jellegének tulajdonítható.⁷ Úgy is érvelhetnénk, hogy egy olyan világban, amelyben az erőszak⁸ egyre hangosabb, csak az a terrorista csoport tud széles visszhangra⁹ találni, amelyik különösen kegyetlen módon támad (ez pedig a merénylet formájában és/vagy az áldozatok számában mutatkozhat meg), tehát a legújabb terrorhullámba úgyszólván immanszen be van építve egy *fokozódási kényszer*¹⁰, mert minden elem, illetve csoport *konkurenciaharcban* áll egymással a nyilvánosság figyelméért.¹¹

Ez pedig ugyancsak összefügg a terrorizmus *globalizációjával*¹², tehát a nemzetközi jelleggel működő csoportok szaporodásával, aminek *erőszakot felszabadító* jellege van. E nemzetközi terrorista csoportok esetében ugyanis hiányzik az egy bizonyos *miliőre* vagy politikai projektre való *szociális visszacsatolás*¹³, ami általában visszafogó, fékező hatással bír.¹⁴ A lényegi ösz-

6 Lényegében hasonló véleményt fogalmaz meg Fischl. Lásd Fischl Vilmos: Iszlám és terrorizmus, avagy civilizációk összezsapása? Hadtudomány, 2011/1., 76. o.

7 Peter Waldmann: i. m. 740. o.

8 Robin L. Thompson: Radicalization and the Use of Social Media. Journal of Strategic Security, vol. 4, no. 4, 2011, pp. 167–170.

9 Korinek László: Az antiterrorista harc eszközei, különös tekintettel a büntetőjogra. In: Gál István László – Köhalmi László (szerk.): Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 138. 2005, 193–194. o.

10 Brian Michael Jenkins: The US response its terrorism and its implications for transatlantic relations. In: Gustav Lindstrom (ed.): Sift or Rift – Assessing US-EU relations after Iraq. Institute for Security Studies. Paris, 2003, pp. 210–212.

11 Peter Waldmann: Das terroristische Kalkül und seine Erfolgsaussichten. Velbrück Online Magazin, 2002, S. 1–52.; Dominic Rohner – Bruno S. Frey: Blood and Ink! The common-interest-game between terrorists and the media. Public Choice, vol. 133, iss. 1–2, 2007, pp. 129–134.

12 Ekkart Zimmermann: Globalization and Terrorism. European Journal of Political Economy, vol. 27, 2011, 152–153.

13 Michael B. Salzman: Globalization, religious fundamentalism and the need for meaning. International Journal of Intercultural Relations, vol. 32, 2008, pp. 318–327.

14 Peter Waldmann (2014): i. m. 740.

szefüggés tehát az, hogy a vonatkozási csoport hiánya esetén az erőszak generálódik, függetlenül a terroristák vallásos vagy anélküli indíttatásától.

A nyitott kérdés a következő: a vallási elköteleződés a terrorizmus egyéb formáihoz képest különösen nagyszámú véráldozatot követel-e?

Úgy tűnik, hogy magukkal sok embert a halálba rántó vallásos terroristák tetteire adott magyarázatok is csak bizonyos *feltételek* mellett igazak. *Bruce Hoffmann* kutatásai szerint a vallásos motiváltságú merénylők bizonyos tekintetben fél lábbal már a túlvilágon vannak; kizárólag a saját örök üdvösségükre koncentrálnak megszakították az e világhoz kapcsolódó hidat, és ezért már semmi sem gátolja őket abban, hogy számos embert rántsanak magukkal a halálba.¹⁵

Kézenfekvő, hogy az efféle megfontolások nem alkalmazhatók olyan terrororganizációkhoz, amelyek toborozzák, képzik és oktatják a vallásos merénylőket; mert ezek a szervezetek – még a vallásos irányultságúak is – mindig e világ céljait követik.

Thomas Scheffler szerint mindez érvényes, sőt különösen érvényes az al-Kaidára is¹⁶, de merényletük során¹⁷, ahogy azt ma már tudjuk, az egyes vallásilag elszánt terroristák sem csak a túlvilágra gondolnak, hanem földi indítékok is mozgatják őket: olyan indítékok, amelyek személyes dicsőségüket célozzák meg – ha megfelelően teljesítik az ígéretüket –, az ő becsvágyukat, és azt a vágyukat, hogy *dicső mártírként*¹⁸ éljenek tovább a közösség emlékezetében, valamint családjuk tekintélyének kivívása és megélhetésének megteremtése.¹⁹

Vajon a másik két egyistenhitű valláshoz, a zsidó és a keresztény valláshoz képest az iszlámra különös agresszivitás jellemző-e?

A kérdésre *Waldmann* szerint egy gondolat kísérlettel adható meg a válasz. Tétélezzük fel, hogy 465 évvel ezelőtt járunk, úgy 1550 tájékán. Ez volt az az időszak, amikor a spanyolok, miután elűzték a mórokat az Ibériai-félszi-

15 Bruce Hoffmann: „Holy Terror”: The Implications of Terrorism Motivated by a religious Imperative. *Studies in Conflict & Terrorism*, vol. 18, iss. 4, 1995, pp. 271–275.

16 Thomas Scheffler: “Apocalypticism, Inner worldly Eschatology, and Islamic Extremism”. In: Bellér-Hann, Ildikó – Lisette Gebhardt (eds.): *Religion und Gewalt: Japan, der Nahe Osten und Südasien*. Orientwissenschaftliches Zentrum der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 2003, S. 43–79. [Orientwissenschaftliche Hefte, Nr. 10.]; lásd még Nagy Mihály: Az al-Kaida és „testvérszervezetek” előretérése a Maghreb-térségben. *Nemzet és Biztonság*, 2011/5, 15–17. o.

17 Michael Draeger: *Die Al-Qaida – eine Reaktion auf die Globalisierung?* Grin Verlag, München, 2008, S. 3–9.

18 Korinek László (2003): i. m. 171. o.

19 Thomas Scheffler: Mit Extremisten verhandeln: Weshalb, wann und wie? In: *Dialog mit der islamischen Welt*. Auswärtiges Amt. Edition Diplomatie, Berlin, 2005, S. 79–81.

getről, a katolikus királyok nevében tüzelt és vassal meghódították Dél-Amerikát, és a keresztény Európa is azon volt, hogy az egész világra kiterjessze a hatalmát.

Abban az időben vélhetően egy fordított tartalmú ítélet született volna, miszerint a keresztény vallás *militáns* és háborús vallás, a visszaszoruló iszlám pedig szelíd és pacifista.²⁰

A kereszténység önmagát a szeretet vallásaként definiálja, s az iszlám explicit módon igent mond a vallásháborúra, emellett sok más vallás is formailag erőszak-metaforáktól duzzad.²¹ Az emberiség történelmében az ideológia és a gyakorlat, a retorika és a viselkedés két külön dolog. Harcos pártja ellenére az iszlám hosszú időn keresztül az *önmérséklet* és a *felelősségudat* vallása volt, ezzel szemben a keresztény uralkodók nem riadtak vissza attól, hogy céljaikat messze nem keresztény módszerek segítségével valósítsák meg.

Az ismert brit iszlámkutató, *Bernard Lewis* szerint a két hitközösség semmiben sem maradt adósa egymásnak, mindkettő olyan történelemre tekinthet vissza, amelyet egyaránt átszór a *békére törekvés* és az *erőszakeltetés*, az igazság megvédése, valamint a kézzelfogható igazságtalanságra való biztatás.²²

A monoteista vallásokat – Waldmann szerint – az *ambivalencia* jellemzi, mindhárom világvallás (keresztény, iszlám, zsidó) teremthet megbékélést és egyetértést, de lehet az üldözés, elnyomás és szociális kirekesztés hajtóereje is.²³

A kérdés nem az, hogy végső soron melyik ér el jobb eredményt, hanem hogy mikor és mindenekelőtt milyen körülmények között kap hangsúlyt az egyik vagy a másik pólus. Hiszen nyilvánvalóan az összes vallás fel tud mutatni olyan időszakokat, amelyekben inkább a civilizált, békét és kiegyezést hangsúlyozó összetevői érvényesülnek, és olyan időszakokat is, amelyekben pedig a gyűlölet és a széthúzás forrásaiként szolgálnak.

Scott Appleby szerint azok a vallásos mozgalmak, amelyek szociális környezetükkel alapvetően békés viszonyra törekednek, bizonyos körülmények között mégis hirtelen erőszakos eszközökhöz folyamodnak. Mindezt az úgynevezett „*exceptionalizmussal*” magyarázza: ha a végsőig sarokba szorítva, egzisztenciájukban fenyegetve érzik magukat, az különböző fundamenta-

²⁰ Peter Waldmann (2014): i. m. 741. o.

²¹ Detre Zoltán: A terrorizmus kialakulásának történeti háttere, megnyilvánulási formái és jelenléte a XXI. században. *Bolyai Szemle*, 2007/2., 78–80. o.

²² Bernard Lewis: *The Crisis of Islam – Holy War and Unholy Terror*. Modern Library Edition, New York, 2003, pp. 138–145.

²³ Peter Waldmann (2014): i. m. 741. o.

lista²⁴ hitközösségek számára olyan *kivételes helyzetet* teremthet, amelyben bizonyos fokig feje tetejére állnak, ellenkezőjükbe fordulnak át a megszokott értékek és a viselkedés irányultsága.

Még ha alapvetően az embertársak és más csoportok iránti szolidaritás és tolerancia a jelmondatuk, akkor is, a kivételes helyzet fényében az embertársakból és a hatalom képviselőiből hirtelen árulók vagy ellenségek lesznek, akiket együttérzés nélkül meg kell támadni és meg kell semmisíteni. Appleby ezzel magyarázza meg, hogy miért látták a különböző fundamentalista csoportok – mint az izraeli Gush Emunim, az amerikai keresztény milícia egy része, vagy az egyiptomi iszlám csoportok – a kormány képviselőiben hirtelen a gonosz megtestesülését, amellyel szemben a legnagyobb kíméletlenséggel eljárni szent kötelességük volt.²⁵

Ennek a megközelítésnek feltétlen előnye a mentesség a *ködös spekulációkba* bocsátkozástól. Nem próbál erőltetett módon a különböző vallásokban szunnyadó „*démonikus potenciálokat*” keresni, hanem a „*kivételes helyzet*” alakjában megnevez egy konkrét, empirikusan felülvizsgálható kritériumot arra, hogy mikor számolhatunk egy vallási csoport részéről vehemens, adott esetben erőszakos reakcióval. Olyan kritériumról van szó, amelyet nem lehet kiolvasni elsődlegesen külső körülményekből, hanem az igazolásához behatóan kell foglalkozni azzal, vajon mi zajlik a hívők fejében.

Appleby arra is rámutat, hogy a valódi fundamentalista mozgalmak viszonylag ritkák, ezzel szemben sokkal gyakoribb, hogy a vallásos elhivatottság egyéb motívumokkal keveredik, ezeket megerősíti és *radikalizálja*.²⁶

Mark Juergensmeyer ezt abban a kérdésben foglalja össze, hogy mikor áll fenn annak a veszélye, hogy a világi, például etnikai-nemzeti vagy szociális jellegű konfliktusok vallásilag túlforrósodnak és „*kozmosz háborúvá*”²⁷ fajulnak.

Három olyan körülményt nevez meg, amelyek valószínűsítik egy ilyen vallási töltet kialakulását:

- Először is, ha *elemi javakkal* kapcsolatos konfliktusról van szó, mint amilyen például az identitás és a kollektív méltóság megvédése.

24 R. Scott Appleby: *The Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2000, pp. 80–91.; bővebben lásd Michael O. Emerson – David Hartman: *The Rise of Religious Fundamentalism*. *Annual Review of Sociology*, vol. 32, 2006, pp. 133–135.

25 Peter Waldmann (2014): i. m. 741. o.

26 R. Scott Appleby: *Religious Violence: The Strong, the Weak, and the Pathological*. *Practical Matters*, iss. 5, 2012, p. 3.

27 Mark Juergensmeyer: *Terror in the Name of God*. *Current History*, November 2001, p. 357.

- Másodszor olyan *harcról* kell hogy szó legyen, amelynek során elfogadhatatlan, végső soron elképzelhetetlen a vereség.
- Harmadszor *egyértelműnek* kell lennie, hogy ezt a harcot az adott körülmények között, ezen a világon, előrelátható időn belül semmiképpen sem lehet megnyerni; e körülmények között kézenfekvő az áthelyezés egy túlvilági szférába, ahol a konfliktus kimenetele Isten akaratától függ, és a győztesek/legyőzöttek viszonya megfordulhat.²⁸

Nem nehéz olyan példákat találni, amelyek alátámasztják Juergensmeyer feltételezését. Gondoljunk például a palesztinokra, akiknek az Izraellel kapcsolatos ellenállása évtizedeken át szocialista jellegű volt, és akik jórészt „csak” az elmúlt húsz évben, elsősorban a második intifáda alatti kétségbeesett akcióban vettek iszlám irányt; vagy pedig gondoljunk a csecsenek eredetileg elsősorban etnikai-nacionalista mozgalmára, ők egyebek között feltételezhetően a szabadságharcuk kilátástalansága miatt kezdték el azt vallássá felmagasztosítani.²⁹

Az eredetileg vallásos, elvileg békés mozgalom erőszakba való átfordulásában, és a világi konfliktusok vallásos üdvösségképzelésekkel való felruházásában és felszításában is kulcsszerep jut a vallási vezetőknek.³⁰ Ők azok, akik értelmezik a szent szövegeket, kulcskövetkeztetéseket vonnak le belőlük, és ennek megfelelően befolyásolják a vallásos tömeget.

A terrrorszervezetek támogatási potenciáljának néhány szempontja

A szociális miliő, az *anyacsoportok*, amelyekből kinőnek és amelyektől támogatást kapnak a terrorista elemek, központi jelentőségű azok fennmaradásához.³¹ Habár a terroristákra nem ugyanaz érvényes, mint a gerillákra, vagyis hogy a sikeres ellenállás előfeltételeként a lakosság körében kell mozogniuk, mint „hal a vízben”, le kell szögezni azonban: egy terrrorszerve-

²⁸ Mark Juergensmeyer: *Terror in the Mind of God – The Global Rise of Religious Violence*. Third Edition Revised and Updated. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 2003, pp. 148–151.

²⁹ Mark Juergensmeyer (2001): i. m. 357–358. o.

³⁰ R. Scott Appleby (2000): i. m. 55–58. o.

³¹ A terrorizmus finanszírozásának témájáról bővebben lásd Gál István László: *A XXI. század új bűncselekménytípusa: a terrorizmus finanszírozása*. Rendészeti Szemle, 2009/6., 61–65. o.

zetnek nincsenek jó kilátásai közép- és hosszú távon³² a népesség egy bizonyos része nélkül, egy szűkebb, a terroristák mögött álló vonatkoztatási csoport nélkül, amelyből utánpótlást toborozhatnak.

Az iszlám terrorizmus tekintetében mindenekelőtt két nagy csoport jár számításba támogatási környezetként. Egyrészt az észak-afrikai és a közel- és távol-keleti *muszlim* lakosság, másrészt a *muszlim diaszpóra* közösségei, amelyek számos nyugati ipari társadalomban bevándorlás nyomán alakultak ki.

Ami az iszlám kultúrkörhöz tartozó országok és népcsoportok helyzetét illeti, őrizkedni kell a gyors és általánosító ítélettől. Itt sok minden függ a konkrét szociális és politikai viszonyoktól³³, például hogy a muszlimok többségben vannak-e, vagy csak kisebbséget képviselnek; hogy az érintett rezsim tekintélyuralmi-e, vagy elnyomó jellegű, vagy esetleg nyitott-liberális; hogy valláspolitikailag semlegesként viselkedik-e, vagy az alkotmányába felvett iszlám elemeket, vagy netán – mint például Irán – kváziteokratikus vonásokat is mutat.

Figyelmesnek kell lenni, mert – Peter Waldmann szavaival élve – visszatérő merényletek „*lőporfüstje*” homályosítja el a látást ezekben az országokban, Marokkótól a Fülöp-szigetekig, és megnehezíti a tájékozódást, hogy mi is a helyzet az érintett népcsoportok érzületeivel.³⁴

Ha névértéken elfogadjunk a *militáns iszlamisták* kijelentéseit, akkor ők mindenütt előretörőben vannak. Az internet tele van iszlám diadalgesztusokkal és győzelmi jelentésekkel. A vonatkozó újságcikkek pontos elolvasása azonban szkeptikussá teszi az embert, például a marokkói lakosság nagy része szégyellte magát honfitársai 2004. március 11-i madridi merénylete miatt; a vallási fanatikusok 2004. szeptember 9-i, a jakartai ausztrál nagykövetség elleni merénylete a népesség körében dühöt és felháborodást keltett, mert a merényletben sok indonéz is odaveszett.

Vagy említhetném azt az esetet is, amikor a luxori turisták ellen merényletet elkövető egyiptomi terroristákat a lakosság szolgáltatta ki a hatóságoknak.

Nyilvánvalóan a muszlim lakosság ezekben az országokban is csak meghatározott mértékig támogatja a terrorista akciókat.

Tehát ismétlődik, amit számos terrorista csoport általános jellemzőjének tekinthetünk: ezek a csoportok legtöbbször kevésbé csalódnak az ellenségeikben és azok merényletre adott reakcióiban, mint a saját állítólagos szimpatia-

32 Korinek László (2003): i. m. 180. o.

33 Marko Goli – Shahamak Rezaei: Radical Islamism and Migrant Integration in Denmark: An Empirical Inquiry. *Journal of Strategic Security*, vol. 4, no. 4, 2011, pp. 104–107.

34 Peter Waldmann (2014): i. m. 742. o.

zásaikban, az állítólagos érdekelt harmadik félben – ahogy *Herfried Münkler* nevezte őket –, akiket a céljaikhoz akarnak fellelkesíteni és mozgósítani.³⁵

Az állítólagos szimpatizáns csoportok visszafogottságának okai kézenfekvők. A terrortámadások rendszerint megszorító kormányzati intézkedéseket vonnak maguk után, amelyektől az egész lakosság szenved; ha tartós fegyveres konfliktusra kerül sor, akkor az egész érintett régió, amelyben a harcot vívják, gazdaságilag visszamarad.

Csak kivételes esetekben – elsősorban akkor, ha a kormányzat viselkedik ügyetlenül – lehet számolni szélesebb lakossági csoportok szolidaritásával. Egyéb esetekben a terrorista csoportok iránti érzés inkább *ambivalens*³⁶ szokott lenni, vagy a lakosság akár még el is határolódik tőlük. A terrorcsoportok pedig ezáltal megint csak kényszerítve érzik magukat arra, hogy vagy mérsékelt reformirányra váltsanak, vagy külföld irányába térjenek ki. Terrorizmuskutatók valóban azt a szorult helyzetet tartják a növekvő internacionalista terrorizmus egyik fő okának, amelybe terrorista csoportok nemzeti szinten kerülnek.³⁷

Van azonban egy olyan helyzet, amely *ideáltipikus* módon alkalmas arra, hogy népszerűsítse a terrorista csoportokat, és széles, zavargó erőszakkampanyóba engedje torkolni az egyes merényleteket. Ez a helyzet akkor áll fenn, ha külső erők veszik át a politikai hatalmat, és azt oly módon gyakorolják, amit *neokolonializmusnak* lehet nyilvánítani. Mellékes, hogy ez a felállás hogyan jön létre, hogy humanitárius okai vannak-e a külső beavatkozásnak, például despota, jogsértő rezsim felszámolása, vagy a beavatkozó állam átlátszó hatalmpolitikai, illetve gazdasági önérdelkei.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a felszabadító csapatokra hamarosan *megszállóként* tekintenek, és ennek megfelelően ellenállással reagálnak rájuk. A harmadik világban a nacionalizmus láthatóan elegendő ahhoz, hogy egy rezsim elleni harcban egyesítse a különböző célokat követő csoportokat, ha ezt a rezsimet vagy külső kényszernek érzik, vagy némi plauzibilitással egy idegen hatalom kiszolgálójaként állítják be.

Nem véletlen, hogy az addig gyengének mondható síita szervezet, a libanoni Hezbollah³⁸ katonai-politikai fellendülése egy olyan időszakra tehető,

35 Herfried Münkler: *Ältere und jüngere Formen des Terrorismus. Strategie und Organisationsstruktur.* In: Werner Weidenfeld (Hrsg.): *Herausforderung Terrorismus. Die Zukunft der Sicherheit.* VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2004, S. 36.

36 Korinek László (2003): i. m. 176. o.

37 R. Scott Appleby (2000): i. m. 95–99. o.

38 Augustus Richard Norton: *The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics.* *The International Spectator*, vol. 42, no. 4, 2007, pp. 476–478.

amikor katonailag az ország déli része izraeliek által megszállt volt.³⁹ A palesztinok által megszállónak tartott izraeli állam, valamint Irak is további példa erre az újnak semmiképp sem mondható jelenségre.

A második nagy csoport, amely támogató potenciálként szóba jöhet az iszlám terrorizmus tekintetében, a nyugati ipari országok muszlim diaszpóráinak közösségei. Méretüket tekintve kisebbek ugyan, de számunkra nagyobb jelentőségűek, mint az iszlám kultúrkör országainak népessége. Mind Franciaországban, mind Németországban négy-négymillió körülire teszik a muszlimok lélekszámát.

Paz Reuven terrorizmuskutató a megnevezett két nagy csoport közül a diaszpórák közösségeket tartja a veszélyesebbnek.⁴⁰ Véleménye szerint a nyugat-európai politikusok és médiák⁴¹ túlzott jóhiszeműsége is oka a terrorizmus térnyerésének, mivel nem voltak hajlandók észrevenni, hogy nagyvonalú *bevándorláspolitikájuk* ezekben a társadalmakban *radikális muszlim enklávék*⁴² kialakulásához vezetett, amelyek egy nap esetleg majd kijátszhatják ennek a társadalomnak a jogállami-demokratikus alapszabályait.⁴³

Németországban, Franciaországban és Nagy-Britanniában valóban nem kevés az olyan iszlám *prédikátor*, akik nagy vehemenciával harcolnak a nekik vendégjogot adó társadalom ellen. Azokat a radikális imámokat, akik a hazájukban nem beszélhetnek szabadon, vagy kevés meghallgatásra találnak, a mai Európa láthatóan úgy vonzza magához, mint ahogy Latin-Amerika a hetvenes–nyolcvanas években a baloldali radikális európai papokat. Az a reményük, hogy a diaszpórában nagyobb visszhangra találnak. Vajon jogos ez a remény?

Ahogy számos tanulmány mutatja, a nyugati országok bevándorlási helyzete a *bevándorlókat* kettős nehézség elé állítja. Először is etnikai, részben faji kisebbséghez tartozóként a lakosság nagy része által *diszkriminálva* érzik magukat. Másrészt egy olyan társadalommal találkoznak, amely magas fokon *szekularizált*, tehát amelyben a vallásos gyakorlatok és szokások nem

39 Bordás Mária: A terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus az „Arab Tavasz” után Észak-Afrikában és a Közel-Keleten. Hadtudomány (online), 2015/25., 25. o. http://real.mtak.hu/23392/1/3_BORDAS_MARIA.pdf

40 Paz Reuven: Middle East Islamism in the European Arena. MERIA Journal, vol. 6, no. 3, 2002. <http://www.rubincenter.org/2002/09/paz-2002-09-06/>

41 A terrorizmus és a média kapcsolatáról bővebben lásd Korinek László (2003): i. m. 172–174. o.

42 Randy Borum: Rethinking Radicalization. Journal of Strategic Security, vol. 4, no. 4, 2011, pp. 3–5.

43 „... a nyugati kormányok eddigi politikája nem sok sikert hozott, sőt részben elősegítette a mostani helyzet kialakulását”. Besenyő János: „Arab tavasz” – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. Kül-Világ, 2011/4., 71. o.

magától értődő dolgok. Mindkét probléma azt segíti elő, hogy még erősebben forduljanak ősi hitük felé. Ennek az odafordulásnak, ahogy más bevándorlókolóniáktól (például az egyesült államokbeli írek, a chilei németek) tudjuk, ebben az exponált helyzetben *védelmi* és *identitásmegerősítő* szerepe van. Az általuk megélt vallásosság tudatosabb, céltudatosabb, mint az anyatársadalomban.

Persze vannak olyan muszlimok, akik idegenben fanatikus istenfélővé válnak, de ők többnyire a kivételt erősítik, mintsem a szabályt. Az empirikus adatok inkább arra utalnak, hogy azok, akik szilárdan élnek meg a hitüket (például rendszeresen látogatják a mecsetet, és gondosan tesznek vallásos kötelességeiknek), viszonylag toleránsak a befogadó állam „öslakosságával”, az ő szekularizált életstílusukkal, és elítélik a vallásos terrorizmust mint az iszlám hittételekkel összeegyeztethetetlen viselkedést.

A terrorizmus egy társadalomra irányuló *frontális támadással* ér fel, amire csak olyanok képesek, akik belül már teljesen elszakadtak az illető társadalomtól, olyannyira, hogy egyenesen a gonoszt, az „ellenséget” látják benne. Erre a belső eltávolodásra és az ennek kapcsán felgyülemlett dühre és gyűlöletre általában csak azok képesek, akik nem kiskoruk óta élnek az adott társadalomban.

Lehetséges, hogy a bevándorlók második vagy *harmadik generációja*, amely már egy nyugati országban nőtt fel és ott járt iskolába, tehát „bennszülöttnek” (*homegrown*)⁴⁴ tekinthető, alkalomadtán lázadozik, sőt az elégedetlenségének erőszakkal ad hangot.⁴⁵ Ám az effajta tüntetésnek általánosságban kevés köze van a terrorizmushoz. Ez nem a fennálló rend visszautasítását és legyőzését célozza meg, hanem inkább a sértett büszkeség megcsorbítását jelzi, azt, amikor az embert nem veszik komolyan és nem integrálják jobban a társadalomba.

Waldmann szerint az, hogy egy diaszpórábeli fiatal ember csatlakozik-e egy terrorista csoporthoz, három kritériumtól függ.

Először is ez kevésbé valószínű a második és harmadik generációs bevándorló esetén, mint az első generációnál, akik még a befogadó országtól függetlenül identitást őriz(het)nek.

⁴⁴ Répási Krisztián: Európa az iszlamista terrorizmus árnyékán. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1., 43. o.

⁴⁵ „Az Európába érkező első generációs bevándorlók közül sokan nem tudtak teljesen beilleszkedni a fogadó országba, ám az integráció hiánya és az ebből fakadó radikalizáció sokkal inkább az utánuk következő nemzedékekénél vált igazán láthatóvá [...] A második generációnál jelentkező problémát már az 1980-as évek végén felnőttkorba ért fiataloknál lehetett tapasztalni, akikből később létrejött az a muzulmán eredetű szegény, a többségi társadalomtól elidegenedő városi fiatalág, amely szüleiétől eltérően jóval fogékonyabbá vált a radikális eszmékre...” Répási Krisztián: Franciaország iszlamista terrorfenyegetettsége. *Nemzet és Biztonság*, 2015/1., 40–41. o.

Másodsor ez kevésbé jellemző az iszlámban szilárdan hívőkre, inkább az olyan meghasonlott személyekre, akik (ritkán) egy kísérletező fázis, a nyugati életstílus kipróbálása után, egyfajta visszatérése után találhatnak rá ismét az eredeti hitükre.

Harmadsor az ilyen radikális elemek inkább a muszlim hitközösségek peremén jellemzők, mint annak központi intézményeiben.⁴⁶

Konkrétan tehát egy radikális iszlám csoporthoz való közeledés folyamata legtöbbször három lépésben történik. Kezdetben van a diszkrimináció és a szociális elszigeteltség személyes megtapasztalása; ezt követi az újbóli vallásos ráeszmélés szakasza, ami gyakran egy vezető – adott körülmények között akár egy rokon – befolyására egy bizonyos csoport iránti elköteleződésbe torkollik, esetleg egy bizonyos „projekt” érdekében.⁴⁷

Természetesen e három kritérium bizonyára nem elegendő a veszélyes iszlám csoportok meghatározásához, illetve létrejöttük megelőzéséhez, s kevésbé lehetséges az összes muszlimot, tehát egy több százezeres népcsoportot gyanúsítani és állandóan megfigyelés alatt tartani.

Eltekintve a jobboldali radikális gondolkodásmódtól⁴⁸ és attól a rengeteg „gyűlöletenergiától”, amit ez jelent, az is ellene szól, hogy *kontraproduktív* hatása lehetne, és pont egy olyan szörnyeteget teremthetne, amelyet az ember éppen visszafogni és kontrollálni szeretne.

Perspektivikusan okosabb és célravezetőbb lenne a muszlim közösségek mérsékelt csoportjait nem veszély-, hanem *információforrásként* kezelni (például ténylegesen rendszeres kapcsolattartás az állami szervek és a vallási csoportok között).

Minden arra utal, hogy hiba lenne azt feltételezni, miszerint ezek a közösségek szimpatizálnak vagy szolidaritást vállalnak az *erőszak-aktivistákkal*. Gondoljunk csak a Charlie Hebdo elleni merénylet utáni eseményekre: az iszlám szervezetek azonnal hajlandók voltak a nyugati befogadó állam mögé állni, és egyezséget kötni vele a szabad jogállami alapszabály megőrzése érdekében.

Venni kellene a bátorságot ezeknek az erőforrásoknak a használatára és jobb mobilizálására, hiszen azokban az országokban, amelyekben jelentősebb muszlim diaszpóra él, a többséget minden bizonnyal a mérsékelt hívők képviselik, és nem a radikálisok.

Megállapítható, hogy mind az arab országokban, mind a diaszpórák közösségeiben vannak olyan radikális körök, amelyek terroristák mögött állnak,

⁴⁶ Peter Waldmann (2014): i. m. 743. o.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Lásd bővebben Csánó Szabina: Radikális irányok. Fordulat, 2011/2., 147–148. o.

méretüket és társadalmi-politikai súlyukat azonban semmiképp sem kellene túlbecsülni.

A terrorizmuskutató szempontjából ezek azért érdekesek, mert megközelíthetők, tehát elvileg kapcsolatba lehet lépni velük, fel lehet deríteni a céljaikat⁴⁹, törekvéseiket és frusztrációikat, amelyek általában megegyeznek a terroristák elképzeléseivel (akiket többnyire csak a börtönben lehet meginterjúvolni).

Kitekintés a nemzetközi terrorizmusra, különös tekintettel az al-Kaidára

Kézenfekvő a kérdés: vajon a nemzetközi iszlám terrorista csoportok, főként az al-Kaida, honnan szereznek támogatást, ha sem az iszlám országokban, sem pedig a diaszpórák közösségeiben nem találunk széles követői körre. A válasz az, hogy a nemzetközi terrorizmushoz általában a „duplán szétszórta” csatlakoznak: tehát azok, akik – a muszlim hívők zömével ellentétben – nemcsak egy radikális iszlám áramlathoz csatlakoztak, hanem még ezen belül is a peremre szorultak, nincs befolyásuk és jelentőségük.⁵⁰

Ebből a jelentéktelenségből azonban természetesen nem következtethetünk *veszélytelenségre*, éppen ellenkezőleg: mivel a nemzetközi iszlám terrorizmus elemei nem kötődnek konkrét vonatkoztatási és szimpatizáns csoporthoz, amely egyrészt hordozza őket, másrészt amely előtt képviselniük kell merényleteiket, éppen ezért különösen veszélyesek. Csak egymással kapcsolatban állva és egymást örült *merénylettervekben* megerősítve és túlszárnyalva, semmi nem szab határt romboló projektjeiknek.

Ez jól látható a 2004. március 11-i madridi halálos merénylet kapcsán is, amelyet eredetileg a baszk ETA szervezet nyakába varrtak. Valójában az ETA soha nem engedhetett volna meg magának egy ilyen jellegű „*megamerényletet*”, amely majdnem kétszáz halálos áldozatot követelt, egyszerű emberek életét, akik korán reggel a helyi vasúttal munkába igyekeztek. Ez az ETA politikai végét és megszűnését jelentette volna, mert még a legfanatikusabb baszk patrióta sem fogadta volna el egy ilyen jellegű gaztett helyénvalóságát.

A nemzetközi vagy globálisan működő csoportok és elemek esetén ez másképp van, ezek egy bizonyos lakossági csoport elleni konkrét politikai

⁴⁹ Dorothee Dienstbühl: Neue Denkweisen im Kampf gegen Terrorismus. Kriminalistik, 3/2007., S. 162.

⁵⁰ Ez az úgynevezett dupla marginalitás. Bővebben lásd Friedhelm Neidhardt: Weltweiter Terrorismus – Neue Bedrohungen? Einleitung. In: Kurt Graulich – Dieter Simon (Hrsg.): Terrorismus und Rechtsstaatlichkeit – Analysen, Handlungsoptionen, Perspektiven. Akademie Verlag, Berlin, 2007, S. 41–43.

megtorlás hiányában a legbrutálisabb merényletekre (még az ABC-fegyverek, azaz az atom-, biológiai és a vegyi hadviselés eszközei sem kizártak, ha a hatótávolságukban van ilyen) képesek. Tulajdonképpen ez bennük a félelmetes és veszélyes, még inkább, mint a nemzetközileg kiépített hálózatuk vagy a nemzetközi pénzforrásaik.

A nemzetközi terrorszervezetek talán legveszélyesebbike az *Iszlám Állam* nevű megacsoport. Minderről a Német Alkotmányvédelmi Hivatal (*Bundesamt für Verfassungsschutz; BfV*) 2012-es jelentése is külön említést tesz. A BfV információi szerint Németország különlegesen kedvezőtlen helyzetben van, mert egyszerre visszavonulási hely és működési terület az iszlám terroristák számára, akik bármikor veszélyeztethetik a belső biztonságot „*különböző dimenziójú és intenzitású merényletek formájában*”.⁵¹

Az Iszlám Állam jól képzett, harcban edzett, radikalizált és valószínűleg traumatizált harcosai lehet, hogy hazatérésük után otthon folytatják a háborút.

A BfV 2013-as alkotmányvédelmi jelentése végső soron megállapítja, hogy a németországi és az európai radikális iszlám térnyerését két jelenség kíséri, mégpedig „*egy példátlan propagandahullám (a dzsihádb-) iszlám erők támogatására*” és „*az iszlamisták kivándorlási hulláma Szíriába*”. A BfV azt is hangsúlyozza, hogy sok európai ember számára a dzsihádba való hadba vonulás és az a hajlandóság, hogy valaki az iszlámért való harc közben képes feláldozni saját magát is, egyfajta önkifejezés („mártírkultusz”).⁵²

Az Iszlám Állam harcedzett tagjai valós veszélyt jelentenek, mert akár autonóm módon, akár parancsra elhatározhatják, hogy megtámadnak olyan „lány” szimbolikus célpontokat, amelyek bármely demokratikus ország értékeit, rendszereit és ideológiáját reprezentálják, kegyetlenül lemészárolnak ártatlan embereket az utcán, vagy öngyilkos merényleteket követnek el. Ennek a stratégiának az oka a növekvő félelem és elbizonytalanodás, az esemény nagyfokú mediatisálása, a harci hatás fenntartható megvilágítása az egyes követők számára, és a könnyedség, amellyel az ilyen célok elérhetők.⁵³

Így az Iszlám Állam nem csupán nagy veszélyt jelent az Európai Unió szabadsága és belső biztonsága szempontjából, hanem olyan kihívást is, amit komolyan kell venniük az uniós demokráciáknak, és amely ellen a *permisszív*

51 Verfassungsschutzbericht 2012. Bundesministerium des Innern, Werberdruck GmbH, Spangenberg, 2013, S. 229.

52 Verfassungsschutzbericht 2013. Bundesministerium des Innern, Werberdruck GmbH, Spangenberg, 2013, S. 195.

53 Roland Christian Hoffmann-Plesch: Deutsche IS-Dschihadisten – Kriminalätiologische und kriminalpräventive Analyse des Radikalisierungsprozess Teil 1: Religionskriminologische und psychopolitische Aspekte. Kriminalistik, 12/2014., S. 699.

politika már nem célravezető. Hasonló következtetéseket olvashatunk az Europol és az unió terrorfenyegetettségét vizsgáló kiadványokban, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok éves jelentéseiben is.⁵⁴

Az Iszlám Állam elleni intézkedések azonban elkerülhetetlenül és szükségszerűen együtt járnak bizonyos személyek és szervezetek szabadságjogainak korlátozásával.

Minden egyes végrehajtott merénylet vagy merényletkísérlet után újra meg újra megállapítható, mennyire keveset tudunk a merénylőkről, és minden egyes alkalommal *politikai döntésekkel* próbálják meg csillapítani a nagyobb védelem és nagyobb biztonság iránti vágyat.⁵⁵

A terrorcsoportok szervezeti tényezői

A terrorizmus kutatásban jelentős pozíciót elfoglaló úgynevezett *hálózat-teória* kezdetben úgy tűnt, hogy megingathatatlan interpretációs séma.

A *decentralizált* hálózati konstrukció prototípusának az al-Kaida tekinthető⁵⁶, amely mellett egyéb iszlám szervezetet is felhozhatnak példának. Az észak-amerikai, erősen jobboldali irányultságú keresztény ideológiában gyökeredző milíciákat is idesorolják. A hálózatokat egyfajta szervezeti válaszként értelmezik az „új”, nemzetközileg működő terrorizmussal kapcsolatos próbatételekre.⁵⁷

Ezekkel állítják szembe az úgynevezett „régii” terrorizmus szervezeteit (például IRA, ETA), amelyek – ha összehasonlítjuk őket az említettekkel – zárt, behatárolható földrajzi működési területre koncentrált, erősen hierarchikusan felépülő szövetségek.

Van néhány kivétel ebben a tipizálásban, mégpedig elsősorban a régi és az új terrorizmus⁵⁸ közötti elnagyolt *differenciálás*.⁵⁹

⁵⁴ Répási Krisztián (2015): i. m. 41. o.

⁵⁵ Dorothee Dienstbühl: i. m. 162. o.

⁵⁶ Bővebben lásd Tóth Péter: A terrorizmusról hét évvel 9/11 után. Nemzet és Biztonság, 2008. október, 74–75. o.

⁵⁷ Bővebben lásd Krasznai Andrea: 2001. szeptember 11-e és az új típusú terrorizmus nemzetközi összefüggései. Egyetemi doktori (PhD-) értekezés. Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debrecen, 2011, 35–70. o.

⁵⁸ Herfried Münkler: Die neuen Kriege. Der Bürger im Staat 54. Jahrgang, Heft 4, 2004, S. 180–183.; Dávid Ferenc: Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában. Szakmai Szemle, 2013/1., 42–43. o.

⁵⁹ A régi és az új terrorizmus megkülönböztető jegyeit jól bemutatja a következő elemzés Tóth Péter – Póti László – Takács Judit: A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2004/3., 2. o.

Még ha az ember elismeri is, hogy a nyolcvanas évek közepének vallási terrorizmusával beköszöntött egy új, elejétől fogva erősen nemzetközi jellemű terroristahullám, ez nem jelenti azt, hogy a szervezeti struktúrákat illetően minden új volt. Aki pontosan tanulmányozta az IRA-t és az ETA-t, az tudja, hogy elméletileg hierarchikusan strukturált szövetségekről volt szó, amelyek azonban a gyakorlatban gyakran eltértek az elméleti modelltől.

A hétköznapiakban a „fentről lefelé” *parancsláncolatot* viszonylag lazán kezelték, hiszen a földalatti mozgalmak körülményei közepette, egy földrajzilag szerteágazó szervezet esetén, nehéz betartani a szigorú fegyelmet és a megfelelő vezetési stílust. A felelősség és a kezdeményezés nagy része is kényszerűségből a helyi csoportvezetők kezében van, akik gyakran önkényes akciókba bocsátkoznak. A szervezet fejének gyakran nem marad más választása, mint hogy ezeket utólag jóváhagyja és képviselje a világ előtt.

Éppen az ETA-ról⁶⁰ (amelynek állandóan kollektív vezetői grémiuma volt) vált ismertté az első évtizedeiben, hogy a vezetői testületekben a szervezet további katonai és politikai irányáról folytatott vita állandóan megszakadt amiatt, hogy egy alcsoport egy merénnyel magához ragadta a cselekvést, és kész tények elé állította a szövetség vezetőit.

Ugyancsak kétségeket ébreszt a Hamásról, a Hezbollahról⁶¹, a dzsihadról vagy az al-Kaidáról írt jelentések kapcsán is, hogy ezek mennyire vannak konzekvensen hálózatszerűen felépítve. Vajon azoknál az elemzéseknél, amelyek erre a modellre támaszkodnak, nem tévesztik-e gyakran össze a széles mozgalmat a szövetség szoros magjával?

Ahhoz, hogy valakit felvegyenek az al-Kaida szűkebb körébe, kezdeti rituáléra, esküre van szükség, ami azonban nincs a szervezetbe lazán beágyazódó csoportoknál.

A Hezbollahnak főtítkára van, a Hamásznak pedig stabil vezetősége. Biztosan vannak véleménykülönbségek és súrlódások ennek a szervezetnek a különböző frakciói és szekciói között, de megpróbálnak rendszeresen megegyezni és közös útírányt felállítani. Nehezen beszélhetünk messzemenően autonóm al- és részszervezetekről, mert ezeket egy közös ideológiai kötelék fogja össze, és csak esetenként koordinálják akcióikat. Összehasonlításképpen inkább helyénvaló lenne egy stabil, konszolidált központi struktúra képe, amely köré rendeződik a különálló elemek széles füzére, egy folyamatosan fluktuáló törzstagsággal.

⁶⁰ Répási Krisztián: A terrorizmus az Európai Unióban. Nemzet és Biztonság, 2014/3., 20. o.

⁶¹ Répási Krisztián (2013): i. m. 41. o.

Úgy tűnik, hogy az egyetlen, konzekvensen a hálózatelv alapján felépülő mozgalomnak az észak-amerikai milíciákat tekinthetjük. Itt tényleg nincs ki-mondott vezetőség, csak decentralizált, egymással lazán összekapcsolt struktúrák vannak. Ezzel párhuzamosan azonban a *milíciák* világossá teszik az ilyen formájú szervezet érzékeny pontjait és gyengeségeit is.

Ezeket az 1990-es években még hatalmas és fenyegető mozgalomnak ábrázolták, ami számos figyelmeztető publikációra adott alkalmat, mára azonban feltűnően nagy a csend körülöttük. Vajon ennek az is lehet az oka, hogy az ilyenfajta hálózatok létezése, szervezeti struktúrák hiányában, veszélyben van, és épp olyan gyorsan felbomolhatnak, mint amilyen gyorsan létrejöttek és hatalomra tettek szert?

Más szavakkal: ezeknek a *hálózatstruktúráknak* az operatív előnyeit nem szabad elszigetelve nézni. Rugalmasságuk és nehezen megragadhatóságuk ára a fennmaradásukra vonatkozó garancia hiánya.

Feltehetően abból kell kiindulni, hogy a terrorszervezetek számára a legkedvezőbb a *kevert struktúra*. Ezt, a divatos áramlatoktól függetlenül, lényegében az illegális mozgalom harcainak speciális feltételei diktálják.

Ezek a feltételek egyrészt megkövetelik, hogy az egyes csoportoknak és elemeknek egy bizonyos autonómiájuk lehessen, „hosszú pórázon” vezette őket, és csak lazán kapcsolódjanak össze, hogy egy elem lelepleződése ne vezessen az egész szövetség széteséséhez. Másrészt azt is magukban foglalják, hogy nem lehet lemondani a központi „káderek” szilárd magjáról, ez szavatolja a harc folyamatosságát, nem téveszti szem elől a politikai-katonai célokat, és megakadályozza, hogy különböző tetszőleges egyéni akciók következtében az alakulat felaprózódjon és széttessen.

Záró megjegyzések

A vallási, mindenekelőtt az iszlamista terrorizmus, amelyre az „új terrorizmus” megtestesítőjeként tekintenek⁶², egyben az effajta erőszak legrégebbi formája, hiszen a nagy francia forradalom előtt, tehát 1800 előtt, elképzelhetetlen volt az erőszakos terrormódszerek nem vallásos célokból való alkalmazása.

Ily módon a terrorizmus fejlődése az utóbbi két évszázadban egy olyan *ciklusnak* tűnik, amelyben a többi változat, az etnikai-nacionalista, az antiko-

62 Doron Zimmermann: The Transformation of Terrorism – The “New Terrorism”, Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception. ETH Zürich, Zürich, 2003, pp. 9–15. [Züricher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung Nr. 67.]

ionalista és a marxista terrorizmus csak köztes szakaszt alkot, és végül megint elérkezünk ahhoz a ponthoz, amelynél a fejlődés elkezdődött: a vallási terrorizmushoz.

Ami a közelebbi és távolabbi jövőt illeti, két *scenárió* valószínűsíthető, ezeket a két ismert terrorizmuskutató, *David Rapoport* és Mark Juergensmeyer képviseli.

Az ember tekinthet úgy a terrorizmusra, mint Rapoport, tehát egy *hullámformájú* jelenségként. Minden egyes hullám kb. negyven évig tart, és egy fellendülési, valamint egy lecsengési szakaszból áll. Az egyik generációt, amely egy bizonyos eszmét agresszív lelkesedéssel tesz magáévá és ültet át erőszakba, a következő generáció követi, amely ugyanazért az eszméért már nem tud lelkesedni, pláne nem hajlandó érte erőszakot alkalmazni. E szerint a felfogás szerint a vallási terrorizmus tíz-tizenöt éven belül elveszíti lendületét, és bizonyos értelemben saját magát intézi el.⁶³

Ezzel ellentétes Juergensmeyer tézise, miszerint a vallási terrorizmus a modern idők *szemléleti krízisének* kifejeződése és egyben arra adott válasza. Mivel ez a krízis minden előjel szerint még jó ideig fenn fog állni, és nincs kilátásban megoldás, ez valószínűleg azt jelenti, hogy még előre nem látható ideig továbbra is együtt kell élnünk a terrorizmus átkával.

IRODALOM

Appleby, R. Scott: *The Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation.* Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2000

Appleby, R. Scott: *Religious Violence: The Strong, the Weak, and the Pathological. Practical Matters,* iss. 5, 2012

Bartkó Róbert: *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései.* Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2011

Besenyő János: „Arab tavasz” – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. *Kül-Világ,* 2011/4.

Bordás Mária: *A terrorizmus és az iszlám fundamentalizmus az „Arab Tavasz” után Észak-Afrikában és a Közel-Keleten. Hadtudomány (online),* 2015/25.
http://real.mtak.hu/23392/1/3_BORDAS_MARIA.pdf

Borum, Randy: *Rethinking Radicalization. Journal of Strategic Security,* vol. 4, no. 4, 2011,

Csánó Szabina: *Radikális irányok. Fordulat,* 2011/2.

⁶³ David C. Rapoport: *The four Waves of Modern Terrorism.* *Current History,* December 2001, pp. 47–53.

- Csicsmann László:** A magyarországi muszlim kisebbségek társadalmi integrációjának kihívásai az európai tapasztalatok tükrében. In: **Hollán Miklós (szerk.):** Két konferencia a hatékony államról – a hatékony államért. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2012, 60–63. o.
- Dávid Ferenc:** Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában. *Szakmai Szemle*, 2013/1.
- Detre Zoltán:** A terrorizmus kialakulásának történeti háttere, megnyilvánulási formái és jelenléte a XXI. században. *Bolyai Szemle*, 2007/2.
- Dienstbühl, Dorothee:** Neue Denkweisen im Kampf gegen Terrorismus. *Kriminalistik*, 3/2007.
- Draeger, Michael:** Die Al-Qaida – eine Reaktion auf die Globalisierung? Grin Verlag, München, 2008
- Emerson, Michael O. – Hartman, David:** The Rise of Religious Fundamentalism. *Annual Review of Sociology*, vol. 32, 2006
- Fischl Vilmos:** Iszlám és terrorizmus, avagy civilizációk összecsapása? *Hadtudomány*, 2011/1.
- Gál István László:** A XXI. század új bűncselekménytípusa: a terrorizmus finanszírozása. *Rendészeti Szemle*, 2009/6.
- Goli, Marko – Rezaei, Shahamak:** Radical Islamism and Migrant Integration in Denmark: An Empirical Inquiry. *Journal of Strategic Security*, vol. 4, no. 4, 2011
- Hoffmann, Bruce:** „Holy Terror”: The Implications of Terrorism Motivated by a religious Imperative. *Studies in Conflict & Terrorism*, vol. 18, iss. 4, 1995
- Hoffmann-Plesch, Roland Christian:** Deutsche IS-Dschihadisten – Kriminalätiologische und kriminalpräventive Analyse des Radikalisierungsprozess Teil 1: Religionskriminologische und psychopolitische Aspekte. *Kriminalistik*, 12/2014.
- Jenkins, Brian Michael:** The US response its terrorism and its implications for transatlantic relations. In: **Lindstrom, Gustav (ed.):** Sift or Rift – Assessing US-EU relations after Iraq. Institute for Security Studies. Paris, 2003, pp. 210–212.
- Juergensmeyer, Mark:** Terror in the Name of God. *Current History*, November 2001
- Juergensmeyer, Mark:** Terror in the Mind of God – The Global Rise of Religious Violence. Third Edition Revised and Updated. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 2003
- Korinek László:** A terrorizmus. In: **Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.):** Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 132. Pécs, 2003
- Korinek László:** Az antiterrorista harc eszközei, különös tekintettel a büntetőjogra. In: **Gál István László – Kóhalmi László (szerk.):** Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 138. 2005, 193–203. o.
- Krasznai Andrea:** 2001. szeptember 11-e és az új típusú terrorizmus nemzetközi összefüggései. Egyetemi doktori (PhD-) értekezés. Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debrecen, 2011

- Lewis, Bernard:** The Crisis of Islam – Holy War and Unholy Terror. Modern Library Edition, New York, 2003
- Münkler, Herfried:** Ältere und jüngere Formen des Terrorismus. Strategie und Organisationsstruktur. In: **Weidenfeld, Werner (Hrsg.):** Herausforderung Terrorismus. Die Zukunft der Sicherheit. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2004, S. 36.
- Münkler, Herfried:** Die neuen Kriege. Der Bürger im Staat 54. Jahrgang, Heft 4, 2004
- Nagy Mihály:** Az al-Kaida és „testvérszervezeteinek” előretörése a Maghreb-térségben. *Nemzet és Biztonság*, 2011/5.
- Neidhardt, Friedhelm:** Weltweiter Terrorismus – Neue Bedrohungen? Einleitung. In: **Graulich, Kurt – Simon, Dieter (Hrsg.):** Terrorismus und Rechtsstaatlichkeit – Analysen, Handlungsoptionen, Perspektiven. Akademie Verlag, Berlin, 2007, S. 41–43.
- Norton, Augustus Richard:** The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics. *The International Spectator*; vol. 42, no. 4, 2007
- Quénivet, Noëlle:** The World after September 11: Has It Really Changed? *The European Journal of International Law*; vol. 16, no. 3, 2015
- Rapoport, David C.:** The four Waves of Modern Terrorism. *Current History*, December 2001
- Répási Krisztián:** Európa az iszlamista terrorizmus árnyékán. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1.
- Répási Krisztián:** A terrorizmus az Európai Unióban. *Nemzet és Biztonság*, 2014/3.
- Répási Krisztián:** Franciaország iszlamista terrorfenyegetettsége. *Nemzet és Biztonság*, 2015/1.
- Reuven, Paz:** Middle East Islamism in the European Arena. *MERIA Journal*, vol. 6, no. 3, 2002. <http://www.rubincenter.org/2002/09/paz-2002-09-06/>
- Rohner, Dominic – Frey, Bruno S.:** Blood and Ink! The common-interest-game between terrorists and the media. *Public Choice*, vol. 133, iss. 1–2, 2007
- Salzman, Michael B.:** Globalization, religious fundamentalism and the need for meaning. *International Journal of Intercultural Relations*, vol. 32, 2008
- Scheffler, Thomas:** “Apocalypticism, Inner worldly Eschatology, and Islamic Extremism”. In: **Beller-Hann, Ildikó – Gebhardt, Lisette (eds.):** Religion und Gewalt: Japan, der Nahe Osten und Südasiens. Orientwissenschaftliches Zentrum der Martin-Luther-Universität Halle–Wittenberg, 2003, S. 43–79. [Orientwissenschaftliche Hefte, Nr. 10.]
- Scheffler, Thomas:** Mit Extremisten verhandeln: Weshalb, wann und wie? In: Dialog mit der islamischen Welt. Auswärtiges Amt. Edition Diplomatie, Berlin, 2005, S. 79–81.
- Schwind, Hans-Dieter:** Kriminologie. 21. neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Kriminalistik Verl., Heidelberg, 2011
- Tálás Péter – Póti László – Takács Judit:** A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára. *ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések*, 2004/3.
- Tálás Péter:** A terrorizmusról hét évvel 9/11 után. *Nemzet és Biztonság*, 2008. október
- Thompson, Robin L.:** Radicalization and the Use of Social Media. *Journal of Strategic Security*; vol. 4, no. 4, 2011

Waldmann, Peter: Das terroristische Kalkül und seine Erfolgsaussichten. *Velbrück Online Magazin*, 2002

Waldmann, Peter: Islamistischer Terrorismus. *Kriminalistik*, 12/2014.

Walter, Christian – Vöneky, Silja – Röben, Volker – Schorkopf, Frank (eds.): Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security versus Liberty? Springer, Berlin–Heidelberg, 2004, pp. 24–29.

Zimmermann, Doron: The Transformation of Terrorism – The “New Terrorism”, Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception. ETH Zürich, Zürich, 2003 [Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung Nr. 67.]

Zimmermann, Ekkart: Globalization and Terrorism. *European Journal of Political Economy*, vol. 27, 2011

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – DÁVID FERENC

A terrorizmus büntetőjogi oldala: a terrorcselekmény és terrorizmus finanszírozása

Tanulmányunkban a terrorizmus jelenségének szűkebb értelemben vett jogi oldalával, a terrorcselekmény és terrorizmus finanszírozása büntetőjogi tényállásával kívánunk foglalkozni. A jelenség jogi megítélése és utóbbi változásának figyelemmel kísérése során kiemelt figyelmet szenteltünk az ezredforduló időszakának és az utána következő másfél évtizednek, mert utóbbiak jelentős változást hoztak a terror- (és terrorisztikus) cselekmények, terrorizmus finanszírozása bűncselekmények büntetőjogi megítélésében. A nemzetközi közösségben, az euroatlanti térségben és a Magyarországon történt eseményekre tekintettel, egyidejűleg és párhuzamosan mutatjuk be a jogalkotói munka anyagi (és alaki) büntetőjogi oldalát. A felhasznált elsődleges források között elsősorban a kapcsolódó jogszabályokat, másodsorban a jogalkalmazás bírósági határozatait és az Országgyűlés egyes szakbizottsági jegyzőkönyveit használtuk fel. A kutatás során a másodlagos források körébe kisebb arányban monografikus művek és periodikus kiadványok, nagyobb részben szakmai folyóiratokban publikált tanulmányok kerültek. Az elsődleges és másodlagos források körét bővítik azok az interneten fellelhető ajánlások, határozatok és stratégiai dokumentumok, amelyeket az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Európai Unió bocsátott ki, és amelyek alapjaiban határozták meg jogalkotásunkat.

Alapvetések

A globalizáció folyamatában és a nagyhatalmi szembenállás megszűnésével párhuzamos magyar rendszerváltozás után fokozatosan jelentek meg, kerültek előtérbe és egymás hatását erősítve mind összetettebbé váltak az új típusú biztonsági feladatok. A magyar nemzeti érdek meghatározása szoros kapcsolatot mutatott a nemzetbiztonsági érdekekkel, amit a jogalkotó az állam szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében definiált. Ez magában foglalta és hangsúlyos feladatként nevesítette a terrorcselekmény, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nem-

zetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítését és megakadályozását.¹

A nemzetközi terrorizmus egy általános és adekvát definíció hiányában a jelenség fogalmi jellegzetességein keresztül egy globális, a nemzeti határon átívelő fenyegetésként azonosítható a térségben. Alapelvként fogalmazódott meg, hogy a területileg és jogilag fragmentált nemzetközi közösségen belül csak a közös érdekek alapján szervezett együttes fellépés és nemzetközi jogalkotás érhet el tényleges eredményeket.² A terrorizmus nem a XXI. század terméke, de a hangsúlyosabb nemzetközi fellépés az új évezredben került előtérbe. A tapasztalatok alapján a jelenség kezelésében a társadalmi-politikai (jogi) megközelítés bizonyult hatékonyabbnak.³ A jogalkotás felelőssége a szervezet, feladat és működés keretének megfelelő megteremtésében mutatkozott meg, e körben a probléma összetett kezelésének büntetőjogi vetületét emelnék ki. A nemzetközi fellépést és univerzális anyagi jogi megítélést a jelenségnek az országok határait és állami szuverenitást figyelmen kívül hagyó jellege indokolta. A hangsúly a megelőzésen és a megszakításon volt, ami hazai és nemzetközi együttműködést és ezzel együtt letisztult jogszabályi hátteret igényelt.⁴

A magyar büntetőjog-történeti megközelítés

Az elmúlt kevesebb mint négy évtizedben két büntető törvénykönyv és kronologikusan haladva több lényeges módosítás határozta meg a terrorcselekmény és a terrorizmus finanszírozásának hazai büntetőjogi megítélését. A tanulmány témaválasztása szempontjából meghatározó mérföldkövek az elmúlt negyedszázadban sűrűsödnek össze, és végigkísérik a magyar rendszerváltozás, az ezredforduló integrációs éveit övező nemzetközi folyamatok és a jelenleg hatályos kódex koncepcionális változásait. Először a rendszerváltozással egy időben került előtérbe a jelenség büntetőjogi újragondolása, miután Magyarország fejlesztette külkapcsolatait a terrorizmussal fenyege-

¹ 26/1990. (II. 14.) 2. § (1)–(2) bek.; 1995. évi CXXV. törvény 74. § a)

² Köhalmi László: Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül. In: Karsai Krisztina (szerk.): Keresztmetszet: tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005, 127. o.

³ Tólas Péter: A terrorizmus elleni küzdelem néhány dilemmájáról. Hadtudomány, 2005/4., 194–202. o.; Tólas Péter: A hadtudomány és a terrorizmus viszonya. Hadtudomány, 2009/3–4., 22–27. o.

⁴ Izsa Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007/1., 24. o.

tett országokkal, egyidejűleg liberalizálódtak a ki- és beutazás szabályai, és a hazai büntügyi helyzet átalakulása a terrorveszélyt növelő tényezőnek mutatkozott. A terrorcselekmény büntetőjogi definiálása – az 1990-es években hatályos jogszabály szerint – egy egzakt fogalom meghatározás volt: ha bárki személyeket, vagy nagy értékű anyagi javakat kerített hatalmába, és a személyek elengedését, az anyagi javak visszaszolgáltatását állami vagy társadalmi szervezetekhez intézett követelés teljesítésétől tette függővé, terrorcselekményt követett el.⁵ A jelenség vizsgálatának és megítélésének összetettségét tükrözi, hogy a korabeli szakirodalom a terrorizmust politikai indíttatású, korlátozott hadviselési formaként felfogott társadalmi jelenségként, míg a terrorcselekményt egy közbiztonság (szűkebb értelemben vett közrend) elleni bűncselekményként határozta meg.⁶ Magyarországi jogeset bizonyította, hogy azt bárki elkövetheti, és még terrorszervezethez sem kellett tartoznia. Ezt tükrözi a debreceni büntetés-végrehajtási intézetben történt lázadás megítélése, itt a tényállászerű cselekmény helyes megítélése már a jogalkalmazót dicséri.⁷ Az összetett bűncselekménynek kettős volt a jogi tárgya abban az értelemben, hogy elsődlegesen állami szerv működését zavarta, valamint személyi szabadságot és vagyoni jogokat sértett.⁸ A hivatkozott esetben a fogvatartottak tényállászerű terrorcselekményt követtek el, de hiányzott a jellemzően politikai motívum.

A terrorizmus változásában rejlő definíciós buktatót és a büntetőjog jogalkotói deficitjét az ezredforduló utáni amerikai és európai támadások érzékeltették. A terrorizmus a nemzetközi közösség és az euroatlanti térség új évezredének meghatározó veszélyforrásává vált, de azt a tényt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a jelenség nem a XXI. század terméke.⁹ Hosszú történelme során a terrorizmus meghatározása korszakonként és szakirodalmanként eltérő, és gyakran parttalan vitákhoz vagy a különböző definíciók értelmetlen ütköztetéséhez vezetett. Ez nem nyújtott általános vagy

⁵ 1978. évi IV. törvény 261. § (1) bek.

⁶ Finszter Géza: A rendészeti rendszer alkotmányos és közjogi alapjai. Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsa, Budapest, 2008, 5. o.

⁷ György Ernő: A terrorizmus elleni szervezetek távlati fejlesztése. Belügyi Szemle, 1990/9., 53. o.

⁸ Fábán Péter: A terrorcselekmények büntetőjogi értékelésének fejlődése és jelene. Szakmai Szemle, 2010/2., 38. o.

⁹ Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance ("The London Declaration"). NATO Summit, 5–6 July, 1990, pp. 21–23. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm; The Alliance's New Strategic Concept. Summit Meeting of Heads of State and Government. 7–8 November, 1991, Rome, pp. 7–14. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm; The Alliance's Strategic Concept. Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C., 24 April, 1999, pp. 20–24. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm

kielégítő választ a jelenség meghatározásához, ami anyagi büntetőjogi szempontból is kérdéseket vetett fel a terrorizmus bűncselekmény tényállásának szövegszerű megfogalmazásakor.¹⁰ Ha egyetértés nem alakult is ki a terrorizmus jelenségének és a terrorcselekménynek a meghatározásakor, a nemzetközi közösség tagjai között egyetértés mutatkozott a terrorista módszerrel elkövetett terrorcselekmény és terrorista cselekmény megítélésében.¹¹ Utóbbiak már korábban is bűncselekménynek minősültek, de az ezredforduló éveiben a terrorizmus fogalmának újradefiniálását és jogalkotói válaszléptét követeltek meg.¹² A tanulmány egyik alapvetése, hogy a terrorizmus elleni fellépés már az ezredforduló előtt is napirenden volt, de a 2001-es események katalizátorként hatottak a nemzetközi és közvetve a magyar jogalkotásra. Magyarország esetében a módosítások és a változások háttérében a nemzetközi közösség, valamint a NATO és az Európai Unió által deklarált irányelvek húzódtak.¹³

Bár a terrorizmus jelensége nem volt újdonság, megújulását és előtérbe kerülését az ezredforduló hozta meg.¹⁴ Magyarország oldaláról nézve, hazánk tényleges fenyegetettsége érdemben nem változott, csak a lehetősége értékelődött fel. A NATO-hoz, majd az unióhoz történő csatlakozás a közös érdeket helyezte a középpontba, ezért az ezredforduló után Magyarországon is első helyre került a terrorizmus elleni küzdelem.¹⁵ Hazánk a ténylegesen elkövetett és megvalósult terrorcselekmények statisztikai adatait nézve jelentéktelennek tűnt.¹⁶ A 2004-es madridi, a 2005-ös londoni és a 2008-as isztambuli erőszakos cselekmények ellenére Magyarország terrorfenyegetettsége érdemben nem változott, de felértékelte a terrorista csoportok finanszírozási forrásainak elzárását, valamint a felismerést, hogy a nemzetközi terrorizmus organikusan összefonódott a szervezett bűnözéssel. Az Amerikai Egyesült Államokat érő 2001. szeptemberi terrortámadások paradigmaváltáshoz vezettek a terrorizmus globális hatásának megítélésében. A közös értékek és érdekek alapján az euroat-

10 Nbb-86/10/2002-1.

11 Tóth Péter – Póti László – Takács Judit: A terrorizmus elleni közdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2004/3., 1. o.

12 Fábán Péter: i. m. 35. o.

13 European Parliament resolution on the Extraordinary European Council meeting in Brussels on 21st September 2001.; Nbb-13/2001., 18. o.

14 Tóth András. In: NBH évkönyv, 2004. Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2005, 5–6. o.

15 The European Union Counter-Terrorism Strategy. 30 November, 2005, Brussels, p. 7. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST+14469+2005+REV+4>

16 Tóth Péter: A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2011/7., 1–10. o.

lanti integráció éveiben a magyar Országgyűlés határozatban ítélte el az erőszakos eseményeket, egyúttal hazánk együttérzéséről és a közös fellépésben történő részvételéről biztosította a nyugati világot. Magyarország a fő feladatot a szövetséges és saját állampolgárai biztonságának erősítésében látta¹⁷, és a jogalkotó a gyakorlati eredményt és a hatékony fellépést a terrorizmus elleni jogalkotáson keresztül tartotta elérhetőnek. A megváltozott karakterű jelenség elleni fellépés anyagi büntetőjogi szabályozásának oldalát a terrorcselekmény mint bűncselekmény nemzetközi szigorítása jellemezte. Az unióhoz történő közeledés részeként Magyarország csatlakozott az Európa Tanács szeptember 21-i nyilatkozatához¹⁸, és követte az európai jogalkotási trendet, amit az ország integrációja és a jogharmonizációs kívánalmak is indokoltak.¹⁹

Az amerikai célpontok elleni támadás utáni magyar országgyűlési határozat gyors válasz volt, de jelentősége nem Magyarország együtt érző támogatásában, hanem a felhatalmazást követő rövid, közép- és hosszú távú feladatok megfogalmazásában keresendő.²⁰ Az új évezred amerikai, majd európai terrorcselekményei katalizátorként hatottak a jogalkotásra, majd begyűrűztek az alacsonyabb szintekre. A magyar anyagi büntetőjog ismerte az előző évszázad trendjéhez igazodó terrorcselekmény tényállását²¹, míg alaki és végrehajtási oldalról birtokában volt a felderítés, megelőzés és elhárítás intézményi hátterének.²² A majdnem negyedszázados hazai büntetőjogi tényállás újragondolásához az 1991-ben, a ferihegyi gyorsforgalmi úton elkövetett robbantásos terrorcselekmény adott lökést²³, de a jelentősebb módosításokat tartalmazó büntetőnovellára még egy évtizedet várni kellett.²⁴ Az együttes fellépés részeként az Országgyűlés sorban emelte be a jogrendszerbe a nemzetközi normákat, amelyek a terrorizmus elleni küzdelemről²⁵, a robbantásos terrorizmus²⁶, valamint a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról²⁷, a

17 62/2001. (IX. 25.) OGY határozat (1) bek.

18 62/2001. (IX. 25.) OGY határozat (3) bek.

19 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat

20 Nbb-13/2001., 5–6. o.

21 1978. évi IV. törvény 261. §

22 Túttó Szabolcs: A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében. Hadtudomány, 2007/3., 27–29. o.; Urbán Attila: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorrelhárítás. In: Kuglics Gábor (szerk.): Politikai elemzések. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 2002, 38–43. o.

23 Napjainkban sem tisztázott körülmények között 1991-ben bombamerényletet követek el a Moszkvából érkező orosz származású zsidók ellen. Fábíán Péter: i. m. 35. o.

24 2003. évi II. törvény 15. §; Nbb-86/10/2002-1.

25 2001. évi LXXXIII. törvény

26 2002. évi XXV. törvény; 2003. évi LXVI. törvény

27 2002. évi LIX. törvény

terrorizmussal organikusán összefonódott szervezett bűnözésről és a pénzügyi háttérrel is megteremtő, az ország gazdasági stabilitását aláásó pénzmosás megelőzéséről szoltak.²⁸

A terrorcselekmény korábbi büntető törvénykönyvi tényállása és a kapcsolódó jogszabályok módosítása a 2002-es év jogalkotásának terméke.²⁹ A jogszabály-módosításokkal Magyarország egyrészt meg kívánt felelni az ENSZ, az unió és az Európa Tanács elvárásainak. Másrészt dogmatikai megfontolásból megőrizte a köztörvényes bűncselekményre jellemző tényállást, de a politikai motiváció kérdéséről folytatott elméleti vita részeként beemelték az elkövető sajátos indítékát is.³⁰ Más minősítés alá került az önállóan vagy csoportban elkövetett terrorcselekmény, a sui generis előkészületi és az anyagi eszközszolgáltatással és anyagi gyűjtéssel kibővített bűncselekmény körének, valamint a terrorisztikusnak nevezett cselekmények pontosabb meghatározása.³¹

A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló törvényjavaslat³² már 2002. december 23-án elfogadta az Országgyűlés.³³ A törvényjavaslatot az Igazságügyi Minisztérium terjesztette a parlament illetékes bizottságai elé. A módosításnak a tanulmány szempontjából lényeges indoklása szerint a terrorizmus jelenségének megváltozott jellege ellenére a terrorcselekmény büntető anyagi jogi tényállása még az évtizedekkel korábban elfogadott és hatályos, az 1970-es évekből származó tapasztalatot tükrözte. Ez nem felelt meg sem a szakmai követelményeknek, sem a jogi előírásoknak; a terrorizmus jellege, módszerei és finanszírozása megváltozott, de a nemzetközi normákhoz történő igazodás igénye felülírta a vonatkozó magyar jogszabályokat. A módosítás részeként a terrorcselekmény bűncselekmény büntetőjogi tényállásának szövege a kisebb pontosítások és kiegészítések részeként mind hosszabb (és hosszabb) lett, a tipikusan terrorisztikus jellegű bűncselekmény, a légi jármű hatalomba kerítése és a közle-

28 2003. évi XV. törvény; 2003. évi CXXIII. törvény; 2007. évi CIII. törvény; 2007. évi CXXXVI. törvény
29 2003. évi II. törvény

30 Korinek László: A terrorizmus. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia. CompLex Kiadó, Budapest, 2006, 447. o.

31 A terrorisztikus cselekmény nem terrorcselekmény bűncselekmény, de jellemzően terror jellegű elemeket hordoz. Lásd légi jármű hatalomba kerítése, majd a büntetőjogi tényállás módosítása után légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedésre vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése (1978. évi IV. törvény 262. §), a jelenleg hatályos büntető törvénykönyvben röviden csak jármű hatalomba kerítése (2012. évi C. törvény 320. §). Fabián Péter: i. m. 37., 40–42. o.

32 T/1218. számú törvényjavaslat a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

33 2003. évi II. törvény

kedés biztonsága elleni bűncselekmény tekintetében pedig névváltoztatáshoz és kisebb módosításokhoz vezetett. A jogalkotó a büntetőjog-politikai megfontolások részeként felfigyelt a kábítószer-kereskedelem, a pénzmosás, a szervezett bűnözés stb., valamint a terrorizmus és a terrorizmus finanszírozása közötti kapcsolatra, ami az egyes büntetőjogi tényállások büntetési tételeinek harmonizálásához vezetett. Az álláspont kialakítását meghatározta az összefüggés, hogy a terrorista cselekményeket végrehajtó személyek, csoportok és szervezetek kábítószer készítéséből, és/vagy értékesítéséből finanszírozzák a tevékenységüket. A magyar jogalkotás már 2002-ben felismerte, hogy közvetlen fenyegetettség hiányában a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelem különös jelentőséget tulajdonít az anyagi háttér felszámolására tett erőfeszítéseknek.³⁴

A hatályos magyar büntetőjogi szabályozás

A terrorcselekmény és a büntető törvénykönyvben önálló bűncselekményként először szabályozott terrorizmus finanszírozása a büntetőjogi kódex XXX., a közbiztonság elleni bűncselekményeket magában foglaló fejezetében található. A közbiztonság – elsősorban Magyarország Alaptörvénye, valamint az alaptörvény rendelkezéseivel összhangban más jogszabályok által garantált – olyan állapot, amelyben az államhatalmi szervek és más alkotmányos intézmények, valamint társadalmi szervezetek rendeltetésüknek megfelelően működhetnek, és ennek nyomán a személy- és vagyónbiztonság mindenki számára megfelelő módon és mértékben garantált. *„A közbiztonság kollektív társadalmi termék, amely az egyének és a közösségek tevékenységéből, az állami szervek hatósági intézkedéseiből, a polgárok önvédelmi képességeinek és a vállalkozói piac nyújtotta szolgáltatások együtteséből alakul ki.”*³⁵

A törvénykönyv 314–316. §-ában szabályozott terrorcselekmény egyike a legveszélyesebb bűncselekményeknek. Jogi tárgya az államok, állami szervek, nemzetközi szervezetek kényszermentes cselekvőségéhez, működésük zavartalanságához, valamint a lakosság félelemmentes, zavartalan, nyugodt életviteléhez fűződő társadalmi érdekek.³⁶

³⁴ Nbb-86/10/2002-1. 6–7. o.

³⁵ Finszter Géza: i. m. 5. o.

³⁶ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 471. o.

A terrorcselekmény alanya tettesként bárki lehet. A társtetteség és a részesség szabályai a terrorcselekmény második alakzata esetében sajátosan alakulnak. Társtettesek azok, akik akár az eszköz, akár a célcselekmény megvalósításában közreműködnek, továbbá társtettesi magatartás a befejezettség után, a bevégeztségig is kifejthető. Felbujtás a befejezettség után társtettesé váló elkövető tekintetében, valamint bűnsegély ugyancsak megvalósítható a bevégeztség időpontjáig.³⁷ A bűncselekmény csak szándékosan követhető el. Az (1) és (2) bekezdésben foglalt eset a tényállásban található célzatra tekintettel csakis egyenes szándékkal követhető el, a 316. §-ban található terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés pedig elvileg elkövethető lenne eshetőleg szándékkal is, de a bűncselekmény jellegéből adódóan ebben az esetben is csak az egyenes szándékkal történő elkövetést tartjuk elképzelhetőnek a gyakorlatban.

A bűncselekmény elkövetési tárgyai az (1) bekezdésben szabályozott fordulat szerint azon dolgok, amelyek ellen a terrorcselekmény célzatával megvalósított, a (4) bekezdésben felsorolt bűncselekmények irányulnak. Ebben a körben tehát elkövetési tárgy gyakorlatilag bármi lehet. Tipikusan a terroristák célpontjai középületek, légi, vasúti és közforgalmú tömegközlekedési járművek.

A (2) bekezdésben foglalt cselekmény elkövetési tárgyai a jelentős anyagi javak. Mivel a büntető törvénykönyv itt nem a „*jelentős értékű*” anyagi javak fogalmat használja, álláspontunk szerint a 459. § (6) bekezdés c) pontja szerinti értékhatár, vagyis az ötmillió forint jelen esetben nem irányadó. Az eset összes körülményét figyelembe véve bármilyen vagyontárgy idesorolható, amely vagy értékénél fogva, vagy pótolhatatlansága folytán, vagy Magyarország, illetve a nemzetközi közösség számára kiemelt fontosságú (például valamilyen muzeális tárgy).

A terrorcselekmény passzív alanya bármely természetes, élő személy lehet. Ha az elkövető követelést is megfogalmaz, akkor a követelés címzettje (állami szerv, illetve nemzetközi szervezet) is passzív alannak tekintendő.

A terrorcselekmény elkövetési magatartásait taxatívén szinte lehetetlen felsorolni, a tényállás speciális szerkezete miatt. Az új kódex egyébként sokkal átláthatóbbá teszi a hatályos büntető törvénykönyv terrorcselekményre vonatkozó szabályozását azáltal, hogy három önálló tényállásra bontja. Az (1) bekezdésben szabályozott eset elkövetési magatartásai a (4) bekezdésben felsorolt mögöttes bűncselekmények (eszköz-cselekmények) elkövetési maga-

³⁷ Uo. 473. o.

tartásaival egyeznek meg, a többletelem, amely miatt a terrorcselekmény tényállásszerűsége megállapítható, a terrorcselekmény célzata.

A (2) bekezdésben foglalt eset elkövetési magatartása a jelentős anyagi javak hatalomba kerítése (eszközselekmény), és az ehhez kapcsolódó valamilyen követelés (célselekmény). Ez történhet birtokba vétellel vagy a nélkül, hiszen a büntetőjogi kódex nem a „*birtokába kerít*” fordulatot használja. Birtokba vétel nélkül hatalmába keríti az elkövető az anyagi javakat, ha megvan a lehetősége rá, hogy megsemmisítse vagy megrongálja azokat például egy elrejtett robbantószer segítségével. A célselekmény („*azok sértetlenül hagyását vagy visszaadását állami szervhez vagy nemzetközi szervezethez intézett követelés teljesítésétől teszi függővé*”) címzettje állami szerv vagy nemzetközi szervezet. E körben a Magyarország Alaptörvénye szerinti bármely állami szerv szóba jöhet, illetve álláspontunk szerint a nemzetközi szervezet fogalmát is tágan kell értelmezni, nemcsak a más államok által létrehozott kormányzati, diplomáciai stb. és ENSZ-szervezetek számításba, de minden nem kormányzati (civil) nemzetközi szervezethez (a nemzetközi jog terminológiája szerinti NGO-khoz) intézett követelés is tényállásszerű lehet, ha a bűncselekmény egyéb tényállási elemei is megvalósulnak.

A terrorcselekmény harmadik esetének elkövetési magatartása a terrorcselekmény elkövetésével történő fenyegetés. A fenyegetés más személyhez címzett, komoly, konkrét kijelentés, amellyel az elkövető egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy ő vagy más személy terrorcselekményt kíván elkövetni. Történhet szóban, írásban, távközlési vagy telekommunikációs eszköz útján, elektronikusan stb. Ha a fenyegetés ráutaló magatartással történik, különös gondossággal kell megvizsgálni, hogy az elkövető szándéka valóban terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetésre irányult-e.

A bűncselekmény előkészületét is büntetni rendeli a törvény, a terrorcselekmény különös tárgyi súlya miatt előkészülethez képest szokatlanul súlyos büntetési tétellel fenyegetve. Érdekes jogtechnikai megoldás, hogy az előkészületnek egy minősített esetét is tartalmazza a törvény: súlyosabban minősül a terrorcselekmény előkészülete, ha terrorista csoportban történő elkövetés érdekében valósítják meg.

A terrorcselekmény kísérlete valósul meg, ha a (2) bekezdésben foglalt fordulat eszközselekménye, a jelentős anyagi javak hatalomba kerítése megvalósul, de a követelés még nem jutott el a címzethez. A 316. §-ban foglalt harmadik esetnek is lehet (elvileg) kísérlete, ha például levélben vagy elektronikus üzenet formájában megtörtént már a fenyegetés, de az a címzethez

még nem jutott el. Ennek a gyakorlati előfordulási valószínűsége azonban csekély. Az (1) bekezdésben foglalt esetnek a sajátos jogtechnikai megoldás miatt nem lehet kísérlete a jogirodalom szerint.³⁸ Ezzel ellentétesen azt az álláspontot képviseljük, hogy ha a célzat bizonyítható, és a (4) bekezdésben meghatározott valamely bűncselekményt még csak megkísérelte az elkövető, de nem fejeződött be az eszközcselekmény, ezzel a terrorcselekmény is kísérleti szakba jutott. Ezt támasztja alá a Btk. által használt megfogalmazás is: „*a (4) bekezdésben meghatározott személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el*”, nem pedig úgy fogalmaz a törvény, hogy „*követ el vagy megkísérel*”.

A terrorcselekmény egyike a legsúlyosabb bűncselekményeknek, már az alapesete is a Btk. által lehetővé tett legsúlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény, így minősített esetei nem is lehetnek. Minősített esetet tartalmaz azonban a törvény a már említett, a 315. § (1) bekezdésében szabályozott előkészülethez kapcsolódóan, ahogy erre már utaltunk.

Az (1) és (2) bekezdésben foglalt alakzathoz kapcsolódik a korlátlan enyhítést lehetővé tevő rendelkezés, és szintén ezen alakzatok előkészületéhez kapcsolódik az előkészülethez fűzött büntethetőséget megszüntető ok is. Mindkettő indoka az, hogy nagyobb társadalmi érdek fűződik a terrorcselekmények megakadályozásához, illetve következményeik enyhítéséhez, mint az elkövető felelősségre vonásához.

A terrorcselekménynek a korlátlan enyhítést lehetővé tevő „*abbahagyása*” nem azonos a kísérlettel való önkéntes elállással, mivel megállapíthatóságához nem szükséges a bűncselekmény kísérleti stádiumban való félbeszakadása, illetve az elkövető önkéntessége; a korlátlan enyhítés feltételeinek a megvalósulásához elegendő a cselekménynek a súlyos következmények bekövetkezése előtt, bármilyen indíték hatására történő abbahagyása.³⁹ Fontos kiemelni a bírói gyakorlatból azt is, hogy a terrorcselekmény elkövetőjének javára a cselekmény súlyosabb következmények nélküli abbahagyása – mint korlátlan enyhítést lehetővé tevő körülmény – akkor is megállapítható, ha az a hatóság tagjaival folytatott tárgyalás eredményeként következett be.⁴⁰

Az (1) bekezdésben foglalt terrorcselekmény álláspontunk szerint annyi rendbeli, ahány célzat érdekében követi el az elkövető a (4) bekezdésben foglalt eszközcselekményt vagy eszközcselekményeket. Több eszközcselekmény elkövetése önmagában nem idéz elő halmazatot. Ehhez hasonlóan a (2) bekez-

38 Uo. 473. o.

39 BH, 2003/227. II.

40 BH, 1993/597.

désben foglalt eset rendbelisége sem a hatalomba kerített anyagi javak számától, hanem a passzív alanyok számától függ, akikhez a követelést előterjesztik. A terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés pedig annyi rendbeli, ahány passzív alanyhoz eljuttatják a fenyegetést (ha például három ország kormányát fenyegeti meg az elkövető ugyanazon támadással vagy különböző terror támadásokkal, a bűncselekmény mindkét esetben háromrendbeli).

A terrorcselekmény nem állhat alaki halmazatban saját, (4) bekezdésben meghatározott eszközcselekményeivel. Mivel a terrorcselekmény a büntető törvénykönyvben szabályozott legsúlyosabb bűncselekmények egyike, a konzumpció elve alapján látszólagos alaki halmazat esetén minden más bűncselekményt (még az emberölés minősített eseteit is) magába olvaszt.

A büntetőjogi kódex 317. §-ában szabályozott terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása tipikus tiszta mulasztási bűncselekmény, a Btk. hitelt érdemlő tudomásszerzés esetén mindenkinek köteletségévé teszi, hogy azonnal feljelentést tegyen készülő terrorcselekmény miatt, ennek elmulasztása bűncselekmény. Érdekességképpen megjegyezzük, hogy ez a kötelezettség még a terrorcselekmény előkészülete elkövetőjének a hozzátartozóját is terheli. A megkísérelt vagy befejezett terrorcselekményre azonban már nem terjed ki a feljelentési kötelezettség. Hitelt érdemlő a tudomás akkor, ha az információk valóság tartalmában alappal bízhat a tudomásszerző személy.

A feljelentési kötelezettség csak az (1) és (2) bekezdésben foglalt első két alapesethez kapcsolódik, hiszen a törvény ezeknek az előkészületét bünteti.

A jogalkotó a 318. §-ban szabályozza a terrorizmus finanszírozását, önálló bűncselekményként először a magyar büntetőjogban. A bűncselekmény jogi tárgya ugyanúgy a közbiztonság, mint a terrorcselekmény esetében. Aki terrorszervezetet vagy terroristákat anyagi eszközökkel támogat, az bűnszerű magatartásával maga is súlyosan veszélyezteti a közbiztonságot.

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, akár terrorcselekmény elkövetője is, ha más terroristákat vagy terrorszervezeteket támogat anyagi eszközzel.

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, mégpedig a célzatra tekintettel csakis egyenes szándékkal. Az elkövető abból a célból gyűjti, szolgáltatja stb. a támogatást, hogy azzal terrorcselekmény feltételeit teremtesse meg. Tisztában kell lenni tehát a támogatott személy vagy szervezet terroristá jellegével vagy célkitűzéseivel, ennek hiányában a terrorizmus finanszírozása nem állapítható meg.

A terrorizmus finanszírozásának elkövetési tárgya az anyagi eszköz. Az elkövetési tárgy fogalmát a Btk. definiálja, az indokolásban megfogalmazott

érvrendszer alapján⁴¹ szükség volt jogalkotói jogértelmezéssel meghatározni az anyagi eszköz fogalmát, mégpedig magában a törvényben. A büntető törvénykönyv utal a 2580/2001/EK tanácsi rendeletre, amely a bűncselekmény háttérnormája. E vonatkozó háttérnorma szerint a következő dolgok tekinthetők anyagi eszköznek: pénzeszközök, egyéb vagyoni értékek és gazdasági erőforrások, bármilyen materiális vagy immateriális, ingó vagy ingatlan, bármilyen módon szerzett eszközök és bármilyen – akár elektronikus, akár digitális – formában lévő olyan jogi dokumentumok vagy okiratok, amelyek az ezekre az eszközökre vonatkozó jogcímet vagy érdekeltséget bizonyítják, egyebek között bankhitelek, utazási csekkék, bankcsekkék, átutalási megbízások, részvények, értékpapírok, kötvények, váltók és hitellevelek.

A bűncselekmény elkövetési magatartása anyagi eszköz szolgáltatása, gyűjtése vagy más anyagi eszközökkel történő támogatása. Anyagi eszköz szolgáltatásán bármilyen, az elkövetési tárgyak körébe tartozó anyagi eszköz bármilyen, közvetlen vagy közvetett módon történő, nyílt vagy fedett átadását kell érteni. A bűncselekmény megvalósulása szempontjából csak annak van jelentősége, hogy az anyagi eszköz az elkövető birtokából kikerül, és a terrorcselekmény feltételeinek megteremtése céljára egy másik természetes vagy jogi személy rendelkezése alá kerül. Nem szükséges a befejezettséghez, hogy ténylegesen terrorcselekmény elkövetésére fel is használják az anyagi eszközt. Tipikusan elkövetési mód az átutalás, illetve a készpénz fizikai formában történő eljuttatása a terrorszervezetnek. Az anyagi eszköz gyűjtése olyan elkövetési magatartás, amelynek során az anyagi eszköz nem kerül ki az elkövető birtokából. Az elkövető aktív magatartással, tipikusan más személyektől „szerez be” anyagi eszközöket. Ha ezek a személyek tisztában vannak vele, hogy milyen célból adják a támogatást, akkor ők is elkövetik a terrorizmus finanszírozását tettesként, mégpedig *az anyagi eszközöket szolgáltat* fordulatot. Amennyiben viszont nincsenek tisztában az „*adomány*”

⁴¹ Az indokolás mindezt a következőkkel magyarázza: „*A Moneyval 2009-2010. között folytatta le Magyarországon ún. »negyedik körös« ország-értékelését, amelynek során megvizsgálta, hogy a hazai jogszabályok és intézményrendszer mennyiben felel meg a pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás elleni nemzetközi követelményeknek. A Moneyval jelentés kifogásolja, hogy a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezményben (kihirdetve a 2002. évi LIX. törvénnyel) megfogalmazottak szerint nincs definiálva a »funds« fogalma a magyar Btk.-ban. Az ajánlásnak való megfelelés érdekében vált szükségessé a 318. § (3) bekezdésének beiktatása. Meg kell jegyezni, hogy a szövegben szereplő, a terrorizmus leküzdése érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló, 2001. december 27-i 2580/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk 1. pontja szó szerint követi az Egyezmény fogalom-meghatározását, így e módosítással Magyarország eleget tesz a Moneyval ajánlásának.*”

céljával, vagy az elkövető megteveszti őket, akkor a tévedésük kizárja a büntetőjogi felelősségüket, és csak az anyagi eszközöket gyűjtő elkövető vonható felelősségre. A bűncselekmény befejezettségéhez az *anyagi eszközöket gyűjti* fordulat esetében szükséges, hogy legalább egy személytől beérkezzen az anyagi eszköz az elkövetőhöz, az azonban már nem feltétele a befejezettség megállapításának – mint ahogy utaltunk rá –, hogy az elkövető a beérkezett anyagi eszközt tovább is utalja. (Ebben az esetben az első fordulat miatt büntetendő, mivel anyagi eszközt szolgáltatott.) Az utolsó elkövetési magatartás a terrorcselekmény elkövetésére készülő személy vagy rá tekintettel más anyagi eszközzel történő támogatása. Ebben az esetben arról van szó, hogy akár egyszeri, akár rendszeres, folyamatos támogatást nyújt az elkövető a terrorcselekmény elkövetésére készülő személynek. Itt sem feltétele a bűncselekmény megvalósulásának, hogy a terrorcselekményt elkövessék vagy megkíséreljék a kapott támogatás felhasználásával. Az azonban már igen, hogy a terrorcselekmény elkövetésére készülő személy legalább előkészületi szakba juttassa a cselekményét. (Ez azonban viszonylag könnyen megállapítható, hiszen az anyagi eszköz átvétele az elkövetés céljából gyakran már önmagában előkészületi jellegű magatartás a terrorcselekmény elkövetését tervező személy tekintetében.) A „*rá tekintettel más*” személy adott esetben lehet a terrorista családtagja vagy bárki, akivel a terrorista szoros érzelmi viszonyban áll, és a terrorista e harmadik személy támogatását fontosnak tartja.

A bűncselekmény kísérlete elvileg lehetséges, befejezetté pedig akkor válik, ha a támogatás eljut a címzetthez.

A bűncselekmény egyetlen minősített esetét a (2) bekezdés tartalmazza. Ez bővíti az elkövetési magatartások körét a 319. §-ban meghatározott terrorista csoporthoz kapcsolódóan. A szervezett elkövetéssel együtt járó magasabb fokú társadalomra veszélyesség miatt itt a büntetési tétel is magasabb, öttől tíz évig terjedő szabadságvesztés. Magyarázatot csak a terrorista csoport működését „*egyéb módon támogatja*” fordulat igényel. Ez lehet az anyagi támogatáson kívül bármilyen más segítségnyújtás, logisztikai, távközlési stb. jellegű is.

A bűncselekmény álláspontunk szerint annyi rendbeli, ahány terrorcselekmény elkövetésére készülő személy vagy terrorista csoport részére történik a támogatás. Azonos terrorista vagy terrorista csoport többszöri támogatása folytatólagos egység.

A bűncselekmény alaki halmazata a terrorcselekmény előkészületével látólagos, az azonos büntetési tétellel tekintettel a specialitás elve alapján csak

a terrorizmus finanszírozását állapítjuk meg. Ha az elkövető cselekménye a pénzmosással áll alaki halmazatban, véleményünk szerint itt is csak a terrorizmus finanszírozását kell megállapítani, mégpedig a konzumpció elve alapján, mivel ennek alapesetben magasabb a büntetési tétele. Ha az elkövető a terrorizmus finanszírozása után részt vesz a terrorcselekmény elkövetésében is, akkor csak a terrorcselekmény miatt vonható felelősségre, mivel ebben az esetben a terrorizmus finanszírozása büntetlen előcselekmény (hiszen ugyanazt a jogtárgyat sérti, de kisebb mértékben).

A törvény 319. §-a értelmű rendelkezést tartalmaz: a terrorista csoport definícióját adja meg. Ez voltaképpen a bünszervezet egyik, talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a legsúlyosabb formája. Fogalmát is a bünszervezet fogalmához hasonlóan definiálja a büntető törvénykönyv, azzal a különbséggel, hogy a tagok célja nem ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények véghez vitele, hanem terrorcselekmény elkövetésének céljából jön létre.

Összegzés

A nemzetközi terrorizmus megjelenése és az elmúlt egy évtized eseményei rávilágítottak arra a tényre, hogy a magyar büntetőjog terrorcselekmény tényállása már nem felelt meg az 1970-es éveket meghaladó és a rendszerváltás utáni követelményeknek. A magyar jogalkotásnak a legnagyobb lökést a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadások, a nagyobb lendületet pedig az európai célpontok ellen végrehajtott terrorcselekmények adták. A magyar anyagi büntetőjogi kódex általános és különös részeinek módosítása mellett a jogalkotó a terrorizmus, valamint a kábítószer-kereskedelem és a szervezett bűnözés összefonódására fókuszált. A tendencia hatásaként a folyamat jellege napjainkban is aktuális maradt. Hazánk új, ötödik büntető törvénykönyve 2013. július 1-jén lépett hatályba, felváltva a harmincnégy évig hatályban lévő, százhusz módosítást megelő elődjét.⁴² A magyar jogalkotó az Európai Unió egyik legszigorúbb büntető jogszabályát hozta létre, amit az elmúlt évtized politikai, gazdasági és társadalmi változásainak trendjére hivatkozva, a társadalom fokozottabb büntetőjogi védelmével indokolt.

⁴² Lásd Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: i. m. 471. o.

IRODALOM

- Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál:** Büntetőjog II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012
- Fábián Péter:** A terrorselekmények büntetőjogi értékelésének fejlődése és jelene. *Szakmai Szemle*, 2010/2.
- Finszter Géza:** A rendészeti rendszer alkotmányos és közjogi alapjai. Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsa, Budapest, 2008
- György Ernő:** A terrorizmus elleni szervezetek távlati fejlesztése. *Belügyi Szemle*, 1990/9.
- Izsa Jenő:** Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. *Hadtudomány*, 2007/1.
- Korinek László:** A terrorizmus. In: **Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (szerk.):** Kriminológia – Szakkriminológia. CompLex Kiadó, Budapest, 2006, 447. o.
- Kőhalmi László:** Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül. In: **Karsai Krisztina (szerk.):** Keresztmetszet: tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005, 121–137. o.
- Tálas Péter – Póti László – Takács Judit:** A terrorizmus elleni közdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára. *ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések*, 2004/3.
- Tálas Péter:** A terrorizmus elleni küzdelem néhány dilemmájáról. *Hadtudomány*, 2005/4.
- Tálas Péter:** A hadtudomány és a terrorizmus viszonya. *Hadtudomány*, 2009/3–4.
- Tálas Péter:** A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében. *ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések*, 2011/7.
- Tüttő Szabolcs:** A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében. *Hadtudomány*, 2007/3.
- Urbán Attila:** A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás. In: **Kuglics Gábor (szerk.):** Politikai elemzések. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 2002, 35–50. o.

JOGSZABÁLYOK, EGYÉB FORRÁSOK

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
2001. évi LXXXIII. törvény a terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről
2002. évi LIX. törvény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről
2002. évi XXV. törvény a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

2003. évi CXXIII. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény módosításáról

2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról

2003. évi LXVI. törvény a plasztikus robbanóanyagok megjelöléséről, azok felderítése céljából Montrealban, 1991. március 1. napján létrehozott egyezmény kihirdetéséről

2003. évi XV. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról

2007. évi CIII. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény módosításáról

2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

26/1990. (II. 14.) Minisztertanácsi rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról

94/1998. (XII. 29.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről

62/2001. (IX. 25.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaságnak az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadást követő kül- és biztonságpolitikai lépéseiről

B5-0668/2001: European Parliament resolution on the Extraordinary European Council meeting in Brussels on 21st September 2001.

The European Union Counter-Terrorism Strategy. 30 November, 2005, Brussels, p. 7. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST+14469+2005+REV+4>

Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance ("The London Declaration"). NATO Summit, 5–6 July, 1990. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm

The Alliance's New Strategic Concept. Summit Meeting of Heads of State and Government. 7–8 November, 1991, Rome. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm

The Alliance's Strategic Concept. Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C., 24 April, 1999. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm

BAKÓCZI ANTAL

Megismerési akadályok a terrorizmus kutatásában

Minden, a kriminalitással kapcsolatos kutatás előkészítésében, megszervezésében és lefolytatásában meghatározó a jelentősége az adatok, forrásművek, információk és akadályok előzetes megismerhetőségének. A megismerés akadályai és a kutatás korlátai ugyanis befolyásolják a vizsgálat körét, terjedelmét, módszereit, tartalmát és tudományos eredményeit.

Megítélésünk szerint elérkezett az ideje a külföldi és a hazai terrorizmus-kutatások megismerése akadályainak eddig feltárt, történelmi korszakokon átívelő áttekintésének és bemutatásának. Az összegzés korántsem teljes. A téma iránt érdeklődők számára azonban a tanulmány hasznos, sőt vitára serkentő, újabb gondolatokat ébresztő lehet.

A terrorizmus megismerésének akadályai

A nemzetközi szakirodalomnak megközelítőleg nyolcvan éve visszatérő témája a terrorizmus kutatásának, jellemzői megismerhetőségének, feltárásának rendkívül bonyolult volta, objektív és szubjektív természetű korlátainak a feltárása, bemutatása, csökkentésének, illetve megszüntetésének a szorgalmazása. Ez idő alatt a nagyhatalmaknak sokszori kísérlet ellenére – főként eltérő ideológiai, politikai szembenállás és a hidegháború következtében stb. – sem sikerült egyezsége jutniuk a Nemzetek Szövetsége¹, illetve az ENSZ égisze alatt a nemzetközi terrorizmus egységes fogalmáról. Valamennyi, a nemzetközi terrorizmus fogalma meghatározására irányuló kísérlet megfeledt.

A kriminológiai tudományos kutatások is adósak bizonyos nemzetközi jellegű bűncselekmények, közöttük a nemzetközi terrorizmus elméleti, fogalmi kérdései tisztázásában. *Garland*², a New York-i Egyetem szociológiai és jogi fakultásának professzora az Egyesült Államokban és Nagy Britanniában

1 Nándori Pál: A marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, 240–243. o.

2 David Garland: Disciplining Criminology? *International Annals of Criminology*, vol. 46, nos. 1–2, 2008, pp. 21–22.

szerzett tapasztalatai alapján mutatott rá, „*hogy korunk legnyomasztóbb biztonsági kérdéseit általában úgy vitatják meg a közéletben, a nyilvánosság különböző fórumain, hogy hiányoznak a kriminológiai elméleti alapok*”.

Az ENSZ V. kongresszusán a bűnmegelőzés és a bűnelkövetőkkel való bánásmód témakörében a terrorizmus fogalmával kapcsolatos kérdéssel összefüggésben Crelinsten³ rámutatott: „*a terrorizmus az egyik olyan szó, amelyet könnyű felismerni, de nehéz meghatározni, legalábbis olyan mélységben, hogy a meghatározással nemzetközi konszenzusra lehessen jutni*”.

A bűnözés, a bűnözési adatok megismerésének – nagy nemzetközi történelmi léptékekben és történelmi szemlélettel elemezve – sokféle akadályja ismert. A terrorizmus, a terrorcselekmények kutatása körében jelentkező akadályok azonban a korábbi, nemzetközi összehasonlító bűnügyi vizsgálatok korlátaihoz képest is jóval szélesebb körűek, általános és tudományos következményeik pedig sokkal jelentősebbek. *A terrorizmus vizsgálatánál más bűnözési jelenségekhez képest sajátos megismerési, kutatási akadályokkal kerültünk szembe.*

A nemzetközi politikai terrorizmus tanulmányozásának kutatási stratégiái címmel az 1977. május 30. és június 1. között a Montreali Nemzetközi Összehasonlító Kriminológiai Központ és a Marylandi Egyetem által a franciaországi Evianban szervezett nemzetközi tudományos konferencián tartott előadásában Crelinsten professzor⁴ a terrorizmus kriminológiai kutatásának szinte valamennyi – sajnálatosan – máig érvényes és jelentkező belső és külső akadályát vázolta. Számba vette és összefoglalta azoknak a terrorizmus-kutatások menetében jelentkező általános és speciális megismerési akadályoknak az egész rendszerét, amelyek kedvezőtlenül befolyásolhatják és befolyásolják a valóság megismerhetőségét és feltárhatóságát.

A nemzetközi bűnözés és a terrorizmus kriminológiai jellemzői feltárásában jelentkező kutatási akadályok a visszatérő erőfeszítések ellenére az elmúlt évtizedekben nem csökkentek, sőt – a globalizálódó terrorizmus XX. század végi „elvdulásával”, a civilizáció, a jogállamok ellen indított egyre

3 Ronald D. Crelinsten: The Impact of Terrorism and Skyjacking on the Operations of the Criminal Justice System: A Preliminary Analysis. In: Ronald D. Crelinsten – Danielle Laberge-Altmejd – Denis Szabo (eds.): Final Report on Basic Issue Seminar: The Impact of Terrorism and Skyjacking on the Operations of the Criminal Justice System. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, 1976, p. 22.

4 Ronald D. Crelinsten: Analysis and Conclusions. In: Ronald D. Crelinsten (ed.): Final Report on Research Strategies for the Study of International Political Terrorism. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, September 1977, pp. 191–210. [1977a]

veszélyesebb, pusztítóbb, a békés állampolgárok tömegei életét, javait is egyre inkább veszélyeztető támadásaival párhuzamosan – gyarapodtak!

Az akadályok jellege

A terrorizmus kutatása viszonylatában öt fő, a megismerést és a kutatást, valamint – áttételesen – a jelenség kezelését egyaránt nehezítő akadálycsoport különíthető el. Ezeket – alapozva a külföldi és a hazai szakirodalmi művekből vett megállapításokra és idézetekre – a következőkben összegezzük:

1. A terrorizmus egységesen elfogadott nemzeti és nemzetközi fogalma meghatározásának a hiánya.
2. Egységes, hiteles, hivatalos kriminálstatisztikai adatgyűjtési rendszerek hiánya, az önálló nemzeti és a nemzetközi terrorcselekményi statisztikák kiadásának elmaradása.
3. A terrorizmust és az ellene irányuló küzdelmet szükségszerűen övező – érthető – mély konspiráltság és titkosság.
4. Az adatgyűjtés korlátai, a „kutatás tárgyának” nehéz elérhetősége, a bűnügyi iratok anyagának korlátozott hozzáférhetősége.
5. A terrorcselekmények körében is jelentkező rejtettség.

A terrorizmus egységes nemzeti és nemzetközi fogalmának a hiánya, a jelenség és az ellene való küzdelem sajátosságainak a megismerés korlátai közötti, láncreakciószerű kedvezőtlen következményei az e tanulmányban tárgyalt valamennyi témakörben visszatérően jelentkeznek. Ha ugyanis nincs egységesen elfogadott fogalom, hiányzik a feltétele az egységes alapon szervezett nemzetközi és nemzeti kriminálstatisztikai adatgyűjtésnek.

A meghatározásokban a kezdetektől⁵ *zavar* támadt a *terrorizmus és a terrorcselekmény* fogalma *elhatárolásában*. Se szeri, se száma az olyan, máig tartó definíciós kísérleteknek, amelyekben *a szerző a terrorizmus fogalmának meghatározását ígérte, majd* – figyelmen kívül hagyva az egyedi és különös szintű bűnözési jelenségek közötti eltéréseket – *nyomban a terrorizmus cél- és eszközcselekményeinek felsorolásánál kötött ki.*

A definíciók tisztázása hiányában⁶ megnyílt a lehetőség a terrorizmus manipulatív kezelésére, illetve az országonként eltérő, további zavarok forrá-

⁵ Nándori Pál: i. m. 236., 242. o.

⁶ Conor Gearty: Terror. Holnap Kiadó, Budapest, 1994, 25–29. o.; Pirityi Sándor: A terrorizmus manipulatív kezeléséről. Hadtudomány, 2005/4., 64. o.

sául szolgáló, sajátos, tág kormányzati és titkosszolgálati értelmezésre, önkényes „fogalomalkotásra”.

Crelinsten hívta fel a figyelmet például arra, hogy „*az elítéltekre vonatkozó információk elvileg miként válhatnak hozzáférhetővé*”. A titkosszolgálatok „törvényes kibúvót” kerestek és találtak az elítéltekkel való mindenféle külső érintkezés és a velük kapcsolatos információhoz jutás megakadályozására. Kihasználva, hogy a gyanúsítottak adatai változatlanul a teljes titkosság birodalmába tartoznak, sok elítélt terroristát utóbb egyszerűen „visszasoroltak” a gyanúsított státusba, így a velük kapcsolatos adatgyűjtés továbbra is akadályozott maradt. Ennek következményeként külső kutatók a „visszaminősített” elítélt terroristák bűnügyi iratanyagait nem tanulmányozhatják, és személyiségvizsgálatokat sem végezhetnek.

Rada Mátyás és Vajda Viktor a korábbi „gyakorlatot” kiegészítő, további/újabb kifogásolható kormányzati megoldásokra hívta fel a figyelmet. Arra, hogy az Egyesült Államok elleni 2001. szeptember 11-i terrortámadás után a terrorizmus elleni küzdelem jegyében két titkos, a mozgásszabadságot érintő korlátozást vezetett be az amerikai kormányzat.

Ezzel a terrorizmus elleni háború egyik általános ismérvévé vált a *preventív elfogás* mind belföldi, mind külföldi viszonylatban. 2002 decemberében négyszáz arab országokból érkezett embert vett őrizetbe az amerikai bevándorlási hivatal a vízumkérelemmel kapcsolatos vétségek gyanújával. „*Mindez annak ellenére történt, hogy az állítólagos illegális bevándorlók a hatóság felszólítására önként jelentkeztek a regisztrációs irodákban és rendelkeztek a kérelmük elbírálásához szükséges dokumentumokkal. Az ügyeket a nyilvánosság mellőzésével kezelték – korlátozván a védelemhez való jogot is – és az igazságügy-miniszter rendeletére ezek adatait nem vették fel a nyilvános bírósági jegyzékbe; a keletkezett iratokat titkosították, a bevándorlási ügyekben ítélkező bírakat pedig utasították, hogy tagadják meg annak megérősítését vagy cáfolatát, hogy ilyen ügyek léteznek.*”⁸

A kormányzat másik rendelkezése ugyancsak alapul szolgált az indokok megjelölése nélküli mozgásszabadság korlátozásához. A már szeptember 11. előtt is ismert, de csak kivételesen alkalmazott *koronatanívá nyilvánítás* intézményének gyakoribb használatára kötelezték az illetékes hatóságokat. A rájuk vonatkozó szabályozás ugyanis lehetővé teszi, hogy minden ok nélkül

⁷ Rada Mátyás – Vajda Viktor: A terrorizmus elleni küzdelem, avagy a 22-es csapdája. Külügyi Szemle, 2010/1., 157. o.

⁸ Uo.

figyva tartanak valakit, ha igazolható, hogy kulcsfontosságú információk birtokában van, viszont a hatósági vélelem, illetve feltételezés szerint elmene-külhetnek a tanúvallomás megtétele előtt.

Az előbbieken jelzett eljárások hatálya alá tartozó személyek természetesen semmiféle hivatalos nyilvántartásban nem szerepelnek.

A fogalmi tisztázatlanság más elméleti és gyakorlati zavarokhoz is vezetett. Egyes országokban *a lehető legtágabb értelemben határozták meg*, és regisztrálták is az e körbe vonható „terrorcselekményeket”. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma által évente készített s a külföldre utazó állampolgárok számára kiadott tájékoztatók⁹ például valamennyi olyan magatartást – a külképviseleti objektumhoz közeli néhány fős békés csoportosulást, üldögélést, „incidensnek” minősített verbális megnyilatkozást stb. – is e fogalom alá vonnak, amelyek egyáltalán nem sorolhatók e cselekmények körébe.

*Tálas Péter*¹⁰, a Stratégiai Védelmi Kutató Központ igazgatója jelzi, hogy az Egyesült Államokban a 2001. október 24-én kivételes gyorsasággal elfogadott és hatályba léptetett hazafias törvény (*Patriot Act*) „*olyan széles értelemben a terrorizmust, a terrorizmussal gyanúsíthatók és a terrorizmus támogatásának fogalmát, ami szerint – amennyiben valaki könyvvásárlásait és az interneten való böngészéseit vizsgálja – akár a jelen írás szerzője is gyanús személy lehetne. [...] nem is beszélve a biometrikus adatnyilvántartásról, a mobiltelefon- és az internetforgalom adatainak ellenőrzéséről*”.

A hosszas online búvárkodás és forráskeresés után csoportunk tagja, *Ritecz György* 2010-ben bukkant az amerikai Global Terrorism Database (GTD), illetve a The National Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT) terrorizmussal kapcsolatos adatgyűjtési és statisztikai rendszerre. A szerzőcsoport akkori döntése szerint a 211 országra és területi egységre kiterjedő, az 1970 és 2010 közötti négy évtizedben ismertté vált terrorcselekmények és áldozataik (halottak és sérültek) adatait egyaránt tartalmazó statisztikai rendszert választotta kutatásunk statisztikai anyagának alapjául.

A kutatás első adatai ismeretében megállapítottuk, hogy az amerikai statisztikai nyilvántartási és tájékoztatási rendszerekben a nemzeti és nemzetközi terrorizmusra vonatkozó adatok keveredése tapasztalható.

⁹ Andrew Corsun (ed.): *Political Violence Against Americans 1998*. United States Department of State Bureau of Diplomatic Security, 1999, pp. 33–48.; Michael A. Sheehan: *Patterns of Global Terrorism 1998*. United States Department of State, April 1999, p. 17.; Ronald Dworkin: *A terror és a szabadságjogok elleni támadás*. Beszélő, 2003/12., 41. o.

¹⁰ Tálas Péter: *A terrorizmus elleni küzdelem néhány dilemmájáról*. *Hadtudomány*, 2005/4., 194–195. o.

A legsúlyosabb gond, hogy *nem áll rendelkezésre elkülönített statisztikai kimutatás a nemzetközi és a nemzeti terrorizmus cél- és eszközcselekményeiről*. A különböző statisztikai bázisok anyagai azt erősítették meg, hogy függetlenül a terrorizmus jellegétől, a *nyilvántartásuk valamennyi nemzetközileg ismertté vált terrorcselekményt tartalmazza*.

Az állítólag ugyanabból a forrásból származó cselekményi adatok sokezer eltérései¹¹ teljes értetlenséget váltanak ki. A nemzeti és nemzetközi terrorizmus cél- és eszközcselekményei elkülönített regisztrálásával sajnálatosan az általunk alapul vett *GTD-adatbázis is adós maradt*. Megállapításainkat bizonyítékok sora erősíti meg.

Először is kizártnak tartható, hogy valamennyi, a világon elkövetett terrorcselekmény a nemzetközi jellegűek közé sorolható lenne.

Továbbá – igaz, nem azonos időszakból származó – más, jelentős „részkutatási adatok” is lényegesen alacsonyabb rátákat erősítettek meg.

Egy hazai kriminálstatisztikai forrás¹² az 1968 és 1978 közötti tizenegy évben világviszonylatban 3043, nemzetközi (évente átlagosan 276,6) terrorcselekmény jelenlétét állapította meg.

A leghitelesebb *Boda József* statisztikai kimutatása¹³ szerint a nemzetközi terrorcselekmények száma – az 1981 és 2000 közötti húsz évben – mindössze átlagosan évi 459 volt.

A GTD statisztikai bázis tendenciára vonatkozó adatainak elemzése azt erősítette meg, hogy a rendszerben idegen, nemzeti statisztikai adatok is jelentős arányban szerepelnek. (Amúgy a GTD adatai egyetlen hazai adattal sem egyeznek.)

Magyarországról a GTD negyvenkét terrorakcióra vonatkozó adatot közölt. *Bökönyi István*¹⁴ kimutatása szerint viszont hazánkban 1973 és 1999 között nyolcvanhat terrorakció történt, ebből hat tekinthető nemzetközi jellegű terrorcselekménynek. Az Egységes Nyomozási és Ügyészségi Büntügyi Statisztika adatai alapján Tólas Péter¹⁵ a 2006 és 2010 közötti években nyolc befejezett és/vagy kísérleti szakaszban maradt nemzetközi terrorcselekmény ismertté válását állapította meg.

11 Tólas Péter: A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében. Nemzet és Biztonság, 2011. szeptember, 83. o.

12 Szirtes Gábor: Nagyvárosi gerillák. Kossuth Kiadó, Budapest, 1995, 164. o.

13 Boda József: A terrorizmus egy volt „terrorista” szemével. Belügyi Szemle, 2002/6–7., 131. o.

14 Bökönyi István: Gondolatok a terrorizmusról. A magyarországi terrorizmus jellemzői, a terrorizmus elleni állami, társadalmi fellépés aktuális kérdései. Belügyi Szemle, 2002/6–7., 139–155. o.

15 Tólas Péter (2011): i. m. 91. o.

Végző soron elemzéseinkben arra a következtetésre jutottunk, hogy minél nagyobb egyes nyugat-európai államok terrorstatisztikáiban a terrorcselekmények száma, annál magasabb benne a nemzeti terrorizmus cél- és eszközcselekményeinek az aránya. *A rendszerek ezzel valamennyi, a világban elkövetett terrorcselekményt nemzetközivé nyilvánítottak, „nemzetköziesítettek”.*

Nem hagyhatók figyelmen kívül a terrorizmus elleni küzdelem – a titkoszolgálatok tevékenységét a világon mindenütt szükségszerűen jellemző *titkosság* – közismert sajátosságai sem. A terrorcselekmények felderítéséhez, a terrorristák leleplezéséhez és felelősségre vonásához, a leleplezett elkövetők vallomásának a megelőzés és a felderítés szempontjából történő hasznosításához fűződő államérdekek elsősége, a hírszerzési és az elhárítási tevékenység végzése stb. nem tűr semmiféle biztonsági kockázatot. A terrorizmussal kapcsolatos „sok lakattal őrzött”, szigorúan titkos adatok és információk kizárólag az arra a jogszabályokban feljogosított hivatalos személyek számára hozzáférhetők. Ez a kör pedig nyilvánvalóan erősen zárt.

A *titkosság* e kérdése természetes határt von a kutató és a műveleti közösségek közé. A műveleti közösségek a biztonsági érdekekre hivatkozással idegenkednek a külső kutató közösségeknek a terrorcselekményekkel, a terroristákkal kapcsolatos adatot, információt kiszolgáltatni.

Crelinsten¹⁶ ma is változatlanul aktuális megállapítása szerint a nemzetközi politikai terrorizmussal kapcsolatos kutatásban az *adatgyűjtés* a legnagyobb probléma. Az úgynevezett nyers adatok legközismertebb forrásai az újságcikkek (sic!) és a rendőrségi közlések, feljegyzések. *„A részletes esettanulmány rendszerint a kormányok és a rendvédelmi erők birtokában van. Ezekhez az adatokhoz nem könnyű hozzájutni. [...] A konkrét esetekkel kapcsolatos információk nagy része titkosított, mivel a hírszerző tevékenységre vonatkozik, vagy úgy tekintik, mint a »nemzetbiztonságra« vonatkozó információkat.”*

A fogalomhiány, az adatok és információk korlátozott elérhetősége következtében a terrorizmus kriminológiai kutatásában máig tartó ellentmondásos helyzet alakult ki. Empirikus kutatásokat, személyiségvizsgálatokat tulajdonképpen csak az „adat- és információgazda”, a bűnügyi iratokat birtokló, azok fölött rendelkező hatóságok/hivatalok és a gyanúsítottakat, illetve az elítélteket fogva tartó intézmények és büntetés-végrehajtási intézetek munkatársai végezhetnek. Nekik viszont egészen más a rendeltetészerű feladat- és tevékenységi körük. A terrorizmus tudományos kutatása, jellemzőinek feltárása, ezek

¹⁶ Ronald D. Crelinsten (1977a): i. m. 196–197. o.

sokirányú elemzése, megelőzési, kezelési ajánlások kidolgozása stb. messze meghaladja feladataikat, talán – miután nem erre „szakosították” őket – a felkészültségüket is.

Az adatgyűjtési akadályok között utalni szükséges az országok egy részében felszínre kerülő *joghézagokból eredő* okokra is. A szakirodalom művelői kimutatták, hogy a kriminalitási, közöttük a terrorizmussal kapcsolatos adatok nemzetközi egybevetését nehezíti, hogy *egyes országok statisztikai nem fogják át a büntetőjogi szabályok megsértésének teljes körét.*

Európai viszonylatban Albrecht¹⁷ mutatott rá arra a jelentős *statisztikai adatgyűjtési* akadályra, amely a terrorizmusra is vonatkozatható. Szerinte *„jelenleg nemzetközi viszonylatban hiányoznak a kriminalitás új formáinak és különlegességeinek megrajzolására alkalmas statisztikai és empirikus eszközök”.* A hagyományos kriminálstatisztikai rendszerek ugyanis nem mutatják ki az olyan újszerű bűncselekmények speciális jellegzetességeit, mint a szervezett vagyon elleni és gazdasági bűnözés, a szervezett fegyver-, ember- és kábítószer-kereskedelem, a természet- és környezetkárosító bűncselekmények. Álláspontja szerint a bűnügyi statisztika uralkodóan hagyományos múltja, amelyet a szervezett bűnözés ábrázolására is alkalmaznak, alkalmatlan „a rejtett dimenziókban játszódó” szervezett bűnözés jellegzetes vonásainak a bemutatására. Erre is visszavezethető – egyebek között – a szervezett bűnözéssel kapcsolatos fogalmi és elméleti zavarok, valamint a jelenség empirikus vetületei feltárásával összefüggő nemzetközileg érvényesülő bizonytalanság. Ráadásul – emelte ki Korinek László¹⁸ – a kriminalitás egyes megnyilvánulásai, így a szervezett bűnözés, *„különösen annak nemzetközi változata a terrorizmus, továbbá [...] az államok és a büntetőjogi alanyisággal nem rendelkező szervezetek által elkövetett cselekmények jórészt kikerülnek a büntető igazságszolgáltatás kontrollja és a statisztikai számbavételi kötelezettség alól”.*

Az sem hagyható figyelmen kívül¹⁹, hogy *„az összegyűjtött adatok, legyenek azok az országgra vonatkozók (néhány ország nem szolgáltat adatokat), a terroristákra (néhány terroristáról nem hozzáférhető, még ha össze is gyűjtötték azokat), a terroreseményre vonatkozó adatok (szintén a nemzetközi együttműködés hiányának köszönhetően) stb. sokféle változón keresztül men-*

17 Hans-Jörg Albrecht: A bűnözésben mutatkozó változások, ezek okai és a kriminalpolitika szerepe. Belügyi Szemle Különszám, 2002, 20–23. o.

18 Korinek László: A kriminológia jövője. In: Finszter Géza – Korinek László (szerk.): Évtizedek a kriminológiában. Szabó Dénes 80 éves. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2009, 99. o.

19 Ronald D. Crelinton (1977a): i. m. 197., 202. o.

ve elferdülnek”. Az adat és információ országokon belüli és/vagy országok közötti megosztásában is akadályok sora jelentkezhet. Gyakran a kérdésnek „*hírszerzési vagy titkosságot érintő jelentősége van. Néhány kutatási eredmény politikailag kellemetlen lehet egy kormány számára és soha nem használja fel [...]*.” Más esetekben bizalomhiány következtében tudatosan tartják vissza az információkat. És van, amikor a kormányzati szervek államérdekből mellőzik valamely terrorresemény következményeinek teljes terjedelmű feltárását és nyilvánosságra hozását.

Értelmezésünk szerint nyilvánvalóan közvetve az előbbiekkal is összefügghet, hogy²⁰ bár az európai országok hivatalosan tagjai a világméretű terrorizmus elleni koalíciónak, ennek ellenére a „*nemzeti terroristákkal folytatott harcukat napjainkban is maguk igyekeznek megoldani, s ezt elkülönítik az Egyesült Államok által meghirdetett és vezetett világméretű terrorizmus elleni háborútól*”. A koalíció tagállamainak ez a sajátos „befelé fordulása” valószínűleg a terrorizmus elleni belső küzdelem meghatározó jelentőségével, függetlenségük, szuverenitásuk, önállóságuk hangsúlyozásával, valamint a nemzeti terrorizmus előidézte társadalmi-politikai, hatalmi, titkosszolgálati következményekkel függ össze.

Végül a megismerés korlátai között jelezni szükséges a terrorizmus viszonylatában is jelentkező *rejtettséget*.

Ismeretes, hogy a világon minden országban és minden időben vannak olyan bűncselekmények, s ezek közé tartoznak a terrorizmus cél- és eszközcselekményei is, amelyek vagy az elkövetőik (kivételesen, halottaik/sértettjeik) tartósan vagy véglegesen, részlegesen vagy teljesen rejtetten maradnak.

A rejtettség fogalmán – országonként sokféle (sötét mező, latencia, sötét folt stb.) elnevezése ellenére – tartalmilag²¹ a bűnözésnek (bűncselekményi, elkövetői, áldozati/sértetti összesség stb.) a különböző tárgyi és személyi, illetve szakmai okok miatt nem regisztrált, nem regisztrálható, lényegében ismeretlenül maradt részét értik. „*A latens bűnözés annyiban jelentős, amennyiben a közbiztonság szempontjából bizonytalansági tényező. Tehát amennyiben ellenőrizhetetlen.*”²² A terrorizmus körében is jelentkező rejtettség befolyásolja/befolyásolhatja a megismerés terjedelmét és határait, de nem teszi kérdéssé e jelenség visszatükröződését, a terrorcselekmények létező latenciáját.

20 Tólas Péter (2005): i. m. 196. o.

21 Szabó András: Bűnözés – ember – társadalom. KJK, Budapest, 1980, 138–140. o.

22 Tólas Péter (2005): i. m. 196. o.

Példaként említhető, hogy Irak 2006-ra a polgárháború szélére sodródott. Az ország lakossága²³ a teljes kétségbeesés és reménytelenség állapotába került, mindent elborított a vér. A vallási közösségek védelmére létrejövő szunita és síita milíciák egyre brutálisabban öldökölték egymást és a „védett közösségeket”. A 2007-ig tartó, s az amerikai közreműködéssel felszámolt felekezeti háború rendkívül magas teljes és végleges rejtettségi arányokkal járt. Utólag derült ki az is, hogy az iraki konfliktus idején a „felkelők”, az iraki rendőrök és katonák háborítatlanul, tömegesen követtek el háborús és köz-törvényes bűncselekményeket polgári lakosok sérelmére.

A hazai viszonylatban általánosan elfogadott álláspont szerint a rejtve maradás²⁴ alapvetően hármass tartalmú fogalom. Az egyiknél a bűncselekmény is, az elkövető és a sértett is rejtve marad az állampolgárok és a bűnüldöző szervek előtt. A másikonál az állampolgárok tudnak a bűncselekmény elkövetéséről, ennek ellenére a büntett és az elkövető, valamint a sértett is ismeretlen marad a bűnüldöző hatóságok előtt, mert az állampolgárok nem hozzák tudomásukra az észrevételeiket. A harmadik, a legszűkebb tartalom szerint vannak olyan bűncselekmények, amelyek a bűnüldöző szervek előtt ismertté válnak, az elkövetőjük azonban ismeretlen marad. A teljes rejtettségi mértékére csak következtetni lehet, ez azonban rendkívül sok bizonytalansági elemet tartalmaz.

A terrorcselekmények jelentős részében általában az elkövető, illetve – kivételesen – a terror szervezet ismeretlenül maradásának tanúi lehetünk. A terrorakciók, következményeik, az áldozati adatok stb. szükségszerűen a hatóságok tudomására jutnak, sőt valamelyik terrorcsoport, esetleg egyszerre több is magára vállalja. Ez átmeneti ismeretlenséget okozhat, a nyomozás²⁵ során azonban a cselekmény összes körülményének (eszköz, mód, jelleg stb.) az értékelése a tett mögött álló csoport felderítéséhez is elvezethet.

A rejtetten maradás nagyságrendje és aránya az egyes országokban rendkívül jelentős eltéréseket mutathat. Az erőszakos bűnözés részét adó terrorizmus eszközcselekményeinek nyomozáseredményességi mutatói, más bűnözési jelenségekhez viszonyítva általában alacsonyabbak, a rejtettség aránya pedig jóval magasabb. Különösen kiemelkedően azokban az országokban,

23 Bíró Noémi – Wagner Péter: Felkelők, terroristák és halálbrigádok az iraki konfliktusban. Külügyi Szemle, 2007/2–3., 200–221. o.; Keresztes Imre: Erőszak és hatalmi vákuum Irakban. HVG, 2010. április 9., 28–29. o.

24 Borsi Zoltán – Halász Kálmán: Az ismertté vált bűncselekmények ismeretlen elkövetői. Belügyi Szemle, 1980/10., 12–13. o.

25 Michael A. Sheehan: i. m. 15. o.; N. Rózsa Erzsébet: Szeptember 11-e és a muszlim világ. In: Tálás Péter (szerk.): Válaszok a terrorizmusra. SVKH–Chartapress, Budapest, 2002, 12–13. o.

amelyekben a társadalmi-gazdasági válsághelyzetben a megingott államrend és a közbiztonsági viszonyok, az etnikai, törzsi, vallási feszültségek, leszámolások, összecsapások, vallás-, polgár- vagy helyi háborúk stb. következtében eluralkodott az erőszak, elszabadult a terror, mivel az ilyen állapot szükségszerűen jóval átlag fölötti mértékű teljes és végleges rejtettséggel is jár.

Az ismeretlen tetteses terrorakciók száma országonként eltérő, többnyire magas. A hazai viszonylatban 1972 és 1999 között – főként a rendszerváltás után – ismertté vált²⁶ nyolcvanhat terroresemény negyvenöt tettese (52,3 százalék) ismeretlen maradt.

A túsdráma gyakran a terroristák letartóztatásával ér véget. A terroresemények egy részében azonban a már elfogott/elítelt terrorista valamilyen okból (csere stb.) szabadlábra kerül. Ilyen esetekben a terrorista újabb, tartósan felderítetlenül maradt terrorcselekmény-sorozatot követhet el.

A „képlet” teljesen más az egyre több és nemzetközi tendenciájában növekvő önrobbantásos esetekben. A terrorszervezetek és a hozzátartozók általában nyilvánosságra hozzák a „mártírium jegyében” és az elkövetők családja anyagi támogatása, segítése reményében az önkéntes halált vállaló terrorista adatait, nem egyszer előre elkészített nyilatkozatát, sőt fényképét is.

*Katona Magda*²⁷ mutatott rá, hogy „az iszlám különböző fundamentalista értelmezései, irányzatai, e vallás túlvilági boldogulást és az ellenséget megsemmisítő »szép halált« kínáló antiszociális »perspektívája« a szerencsétlen munkanélküli tömegek körében megértésre találhatnak. Ezek az elesett tömegek a vallási fanatizmus szervezeti és ideológiai nyomása alatt könnyedén válnak a politizált militáns iszlám legradikálisabb irányzatai, a kegyetlen terrorizmus aktív bázisává, egyúttal áldozataivá.”

Más esetekben viszont a rejtettség alakulását közvetve befolyásolhatja a terror légköre teremtette *állampolgári félelem* is. Sok, egyébként hozzáférhető információt annak ismerői nem mernek a hatóságok tudomására hozni. Az általában bizalmatlan tanúk vagy a terroristák hozzátartozói – félve a megtorlástól – elhallgatnak fontos tényeket és adatokat.

A latencia szempontjából külön jelentőséghez juthatnak a terrorakciók általában nehéz felderíthetőségü²⁸ előkészületi cselekményei. Fogalmilag – mellözve itt az előkészülettel kapcsolatos részletes büntetőjogi elméletek és

²⁶ Bökönyi István: i. m. 145–152. o.

²⁷ Katona Magda: A terrorizmus jelenségének főbb okai és megszüntetésének lehetőségei. Eszmelet, 2002. tavasz, 8. o. http://epa.oszk.hu/01700/01739/00038/eszmelet_EPA01739_53.item345.htm

²⁸ Blaskó Béla: Magyar büntetőjog – Általános rész. Ötödik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013

szabályok teljes körű ismertetését – idézzük hatályos hazai büntető törvénykönyvünk [11. § (1) bek.] meghatározását. „*Ha e törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik.*”

Egy szándékos magatartás büntetőjogi értékelése az előkészületi cselekménnyel kezdődhet. Az ezt megelőző gondolati, érzelmi, értelmi fontolgatás, szándék, motívum és cél kialakulási folyamata kívül esik a büntetőjogi kategórián mindaddig, amíg valamilyen előkészületi cselekményben nem ölt testet. Az előkészületi magatartás kifejtéséig a külvilágban a bűncselekmény nem jelenik meg. A terrorakciók előkészületi cselekményei az elkövetés korai szakaszában többnyire felderítetlenül maradnak. A hatóságoknak általában nem sikerül megakadályozniuk a terrorcselekmény kísérleti vagy befejezett szakaszba jutását. Az előkészületi folyamatra általában csak utólag, a kísérlet bekövetkezése vagy a befejezettség után derül fény.

A terrorcselekmények *tárgyi* feltételeinek megteremtése a szervezet számára (kémiai, biológiai szerek/eszközök kikísérletezése, fegyver, lőszer, robbantószer beszerzése, biztosítása, szállítása, a célszemély, célobjektum kiválasztása, körülményeinek, védelmének kifürkészése stb.), illetve a *személyi* feltételek megteremtése (a végrehajtáshoz szükséges személyek kiválasztása, az alvó/telepített ügynökök aktivizálása, „szakmástitása”, az elkövetésre való képességek, ismeretek megszerzése, repülőgép-vezetés elsajátítása, a terrorcsoport megszervezése stb.) évekig elhúzódó folyamatban is történhet. A 2001. szeptember 11-i terrortámadás például rendkívül kiterjedt, sok telepített terrorista által megvalósított, rejtetten maradt előkészületi cselekményeinek sorozata éveken át szinte „zavartalanul” folyhatott. Izrael magyarországi nagykövete, *Várnai Schorer Judith* egy Budapesten, 2001. október 17-én tartott előadásán elmondta, hogy az amerikai titkosszolgálati források szerint az al-Kaida a szeptember 11-i támadást – az NSZK-ban, Franciaországban és az Egyesült Államokban – hat évig zavartalanul készíthette elő!

A megismerés korlátainak következményei

Az egységes, nemzetközileg elismert fogalom hiányának negatív következményei egyaránt jelentkeznek a nemzetközi és nemzeti terrorizmus fogalma megkülönböztetése elmaradásában, a terrorizmus és a terrorcselekmények lényege, jellege elhatárolásában, a különös és az egyedi kriminalitási szint

alakítani és oksági elkülönítése hiányában, a megelőzés, kezelés feladatai meghatározásában.

A fogalomhiány, a definíciós és regisztrálási zavarok stb. a nemzetközi és nemzeti terrorizmus cél- és eszközcselekményei statisztikai adatai külön, önálló nyilvántartásának hiánya jelentősen befolyásolják *az empirikus kutatás lefolytatásának lehetőségét, megbízhatóságát.*

A ténykutatások elvégzésének akadályozottsága szükségszerűen vezetett az alap- és elméleti kutatások – különösen 2002-ig tartó jelentősebb és „kényszerű” – külföldi és hazai uralkodó arányának a kialakulásához.

Az esetleges félreértések elkerülése érdekében ki kell térnünk az alap- és elméleti kutatásoknak általában a tudományos, illetve a bűnözéskutatásban, valamint a terrorizmus kriminológiai vizsgálatában betöltött szerepével, jelentőségével kapcsolatos álláspontunk kifejtésére.

Felfogásunk maradéktalanul egyezik az alap-, illetve az elméleti kutatások szükségessége tekintetében képviselt hivatalos, tudományos és tudománypolitikai, valamint a szakirodalomban elfoglalt uralkodó állásponttal. Az elméleti kutatások alapozták és alapozzák meg a különböző tudományok, közöttük a bűnügyiek önállóvá válását, fejlődését, fogalmi rendszerének kialakítását, elméleti alapjainak és tételeinek tisztázását, valamint kutatási módszertanának kimunkálását.

*Szabó András*²⁹ külön is hangsúlyozza: „*az empiriához közeledés az eszmei-elméleti alapok a premisszák nélkül a benne való feloldódás veszélyével járhat, ha az elméleti alapok szelektív szerepe nem érvényesül. A szellemi alapok és az elméleti premisszák a kriminológiai kutatás, az empiriához való közeledés során a ténykutatásoknál nélkülözhetetlen kutatási modell felállítását teszi lehetővé, illetve csak bizonyos elméleti előkérdések tisztázása és az adott szellemi bázis ad lehetőséget hipotézisek felállítására. Ilyen hipotézis és kutatási modell magából az empiriából nem adódik. [...] Az empiria azonban önmagától, szelektíciót végrehajtó elméleti tükrözés nélkül nem mehet közvetlenül át lényegi összefüggéseket kimerítő tudományos absztrakcióba.*”

Egyáltalán nem véletlen, hogy Garland³⁰ az alapkutatások egyenesen meghatározó jelentőségét hangsúlyozza a kriminológia fejlődése szempontjából. Sőt az empirikus kutatásoknál – tudományos eredményeiket tekintve – értékesebbnek, magasabb rendűnek tartja az akadémiai, egyetemi alap- és elméleti kutatásokat.

²⁹ Szabó András: A büntett és büntetése. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1979, 103. o.

³⁰ David Garland: i. m. 29–30. o.

Ösztjük Bobrow³¹ és Crelinsten³² korai, ma is érvényes álláspontját: meg-alapozott kutatási célok és programok esetén szükségesnek és indokoltnak tartják alapkutatások lefolytatását és tudományos eredményeik közkinccsé tételét a terrorizmus kriminológiai jellemzői feltárásában. A terrorizmussal kapcsolatos elméleti kutatások szakirodalomban előforduló elvetését, és/vagy tagadását a leghatározottabban elutasították és elutasítják. Nélkülöz-hetetlennek tartják a terrorakciók megelőzésével, kezelésével, megakadályo-zásával, megszakításával kapcsolatos, gyakorlatban hasznosítható ajánlások előterjesztésével, különösen pedig a terrorizmus iránya, trendje, stratégiája és taktikája változásainak, eszköz- és módszertárának várható módosulásával, előrejelzésével összefüggő „interdiszciplináris, interkulturális, összehasonlí-tó megközelítésen alapuló elméleti kutatások” lefolytatását, indokolt esetben ismételt elvégzését.

Álláspontjuk szerint az összehasonlító elméleti kutatások teszik lehetővé az elemzett téma mélyebb megértését, megismerését, mivel egyetlen problé-mát több szempontból érintenek és dolgoznak fel. Crelinsten már korábban³³, a rochesteri nemzetközi tudományos tanácskozáson rámutatott: az elméleti és a gyakorlati szakemberek, a stratégia kidolgozói „*mind nyernek valamit ab-ból, hogy egy sajátos kérdést különböző perspektívából vizsgálják meg és egymás ilyen jellegű tevékenységéből is profitálnak*”.

Crelinsten külön is kiemelte, hogy az alapkutatás az elméleti alapok kidol-gozására, a jövőre és az új trendek előrejelzésére irányul. A megelőzés és a kontroll irányába történő erőfeszítések magukban foglalják az előrelátást, a kölcsönhatásos folyamatok felismerését és feltárását. Bobrow figyelmeztetett: hiba, hogy „*gyakran alábecsülik az új trendek valószínűségét és túlbecsülik a régi trendek ismétlődésének lehetőségét*”. Kiemelték: *az empirikus források az alap-/elméleti kutatások elvégzéséhez is nélkülözhetetlenek*. Ezek hiányában következtetések, ajánlásaik spekulatív jellegűek, megalapozatlanok, elméleti-leg és gyakorlatilag nemzetközi összehasonlításra alkalmatlanok. Crelinsten

31 Davis B. Bobrow: Crisis Management (Session I): Preparing for Unwanted Events: Instances of International Political Terrorism. In: Ronald D. Crelinsten (ed.) (1977a): i. m. 33–60. o.

32 Ronald D. Crelinsten (1976): i. m. 19–57. o.; Ronald D. Crelinsten: Analysis and Conclusions. In: Ronald D. Crelinsten (ed.) (1977a): i. m. 191–210. o.; Ronald D. Crelinsten: Analysis and Conclusions. In: Ronald D. Crelinsten (ed.): Final Report on Dimensions of Victimization in the Context of Terroristic. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, September 1977, pp. 187–211. [1977b]

33 Ronald D. Crelinsten (1976): i. m. 37. o.

szerint „*az elméleti kérdések rendszerint gyakorlati tapasztalatokból erednek, míg a gyakorlati stratégiák gyakran elméleti felismerésekből*”³⁴.

A korai felismerések és figyelmeztetések ellenére a terrorizmussal, illetve néhány más nemzetközi bűnözési jelenséggel kapcsolatos kutatásban – az ismertetett megismerési akadályok következtében – *az alap- és elméleti kutatások szinte uralkodó arányának* lehattunk a tanúi.

Az ismertetett akadályok további következményei a terrorizmus nemzetközi és hazai szakirodalmában, *az elméleti, publicisztikai szakirodalom túlsúlyában* is mutatkoznak.

A külföldi és hazai tudományos kutatók már a múlt század utolsó harmadában felismerték és feltárták azt az egyáltalán nem látszólagos ellentmondást, amely „*a terrorizmus empirikus kutathatatlansága*” és *a nemzetközileg rendkívül gazdag elméleti és publicisztikai forrásanyaga jelenléte között feszült*. A kutatók a nemzetközi viszonylatban kialakult helyzetet önmagában nem tartották kifogásolhatónak. Kizárólag a publikációk tartalma alapján a tanulmányokba foglalt elméleti tételek, megoldások, ajánlások, következtetések, megelőzési javaslatok megalapozottsága, hasznosíthatósága, az új felismerések közvetítése és szükségessége alapján ítélték.

Hazai viszonylatban már az 1990-es évtized közepén kiemelték, hogy „*sok és sokféle könyv született [...] a huszadik század második felének veszélyes fenoménjáról, a terrorizmusról*”. Ezek többsége azonban vagy túl sokat markolt, s a viszonylagos teljességre törekedve „*világméretű áttekintést kívánt adni, vagy megrekedt az események pusztá regisztrálásánál*”³⁵.

*Póczik Szilveszter*³⁶ a terrorizmus pszichológiai elméleteinek kutatása menetében – az időközben tovább romló arányok miatt – emelte ki, hogy „*a társadalomtudományoknak csak kevés területe létezik, amelyről ennyi irodalom és ilyen kevés valódi kutatás született*”. Korábbi és újabb, saját és külföldi kutatók – közöttük *Schmid-Jongman*³⁷, *Silke*³⁸ *Crenshaw*³⁹ stb. – vizsgálati ered-

34 Uo. 33. o.

35 Szirtes Gábor: i. m. 6. o

36 Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. Világosság, 2007/5., 37–38. o.

37 Alex P. Schmid – Albert J. Jongman (eds.): Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature. Transaction, New Brunswick, 1988

38 Andrew Silke: The psychology of suicidal terrorism. In: Andrew Silke (ed.): Terrorist, victims, and society: psychological perspectives on terrorism and its consequence. John Wiley, London, 2003, pp. 93–108.

39 Martha Crenshaw: Addressing the Causes of Terrorism – Political Explanations. In: Addressing the Causes of Terrorism. The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism, vol. I. Madrid, 2005, pp. 13–18.

ményeinek ismertetésével mutatott rá, hogy „a terrorizmus témájában keletkezett pszichológiai irodalom mintegy 80 százaléka mögött semmilyen empirikus kutatás nem áll. [...] Az 1995 és 2000 között keletkezett angol nyelvű tudományos terrorizmus irodalom háromnegyede média anyagok elemzésén nyugszik, csupán a maradék hozott felszínre korábban ismeretlen adatokat vagy támaszkodott ilyenekre, de ezek sem statisztikai adatbázisok, legfeljebb szociográfiai leírások voltak.” A Silkéével egyező következtetése és álláspontja szerint „az elméleti orientációjú kutatások oroszán része nem használható operatív, bűnüldözési vagy bűnmegelőzési célokra [...], az eddigiekben következtetesként megfogalmazott megállapítások ugyan elméletileg szemléletesek, de empirikusan már csak többé-kevésbé megalapozhatóak, bár korlátozottan általánosíthatóak az erőszakos magatartással kapcsolatban, csak éppen nem, vonatkozathatóak a terrorizmusra”.

A radikális iszlám terrorszervezet által az Egyesült Államok ellen 2001. szeptember 11-én elkövetett támadássorozat után világviszonylatban végzett terrorizmuskutatások és ezek eredményei jelentős, az empiria irányába való elmozdulást, a közel-keleti háború és következményei keletkeztette elméleti és gyakorlati kérdések, változó stratégiai és taktikai irányok empirikus kutatások támogatása útján történő megoldására való eredményes tudományos törekvéseket tükrözik.

Ennek ellenére a jövő terrorizmuskutatóira továbbra is jelentős nehézségek várnak.

Összegzés

Megítélésünk szerint az előbbiekből vázolt és következményeikben változatlanul jelentkező akadályok összefoglalása és felszámolása, csökkentése közvetve hozzájárulhat a jogállami normák eddiginél hatékonyabb nemzetközi érvényesüléséhez, valamint az alaktani, oksági, következményi, kezelési és prognosztikai következtetések mélyebb tartalmi megalapozásához.

IRODALOM

Albrecht, Hans-Jörg: A bűnözésben mutatkozó változások, ezek okai és a kriminálpolitika szerepe. *Belügyi Szemle Különszám*, 2002

Bíró Noémi – Wagner Péter: Felkelők, terroristák és halálbrigádok az iraki konfliktusban. *Külügyi Szemle*, 2007/2–3.

- Blaskó Béla:** Magyar büntetőjog – Általános rész. Ötödik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013
- Bobrow, Davis B.:** Crisis Management (Session I.): Preparing for Unwanted Events: Instances of International Political Terrorism. In: **Crelinsten, Ronald D. (ed.):** Final Report on Research Strategies for the Study of International Political Terrorism. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, September 1977, pp. 33–60.
- Boda József:** A terrorizmus egy volt „terrorista” szemével. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7.
- Bolgár Judit – Szternák Nóra – Szternák György:** A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei. *Belügyi Szemle*, 2006/5.
- Borsi Zoltán – Halász Kálmán:** Az ismertté vált bűncselekmények ismeretlen elkövetői. *Belügyi Szemle*, 1980/10.
- Bőkönyi István:** Gondolatok a terrorizmusról. A magyarországi terrorizmus jellemzői, a terrorizmus elleni állami, társadalmi fellépés aktuális kérdései. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7.
- Corsun, Andrew (ed.):** Political Violence Against Americans 1998. United States Department of State Bureau of Diplomatic Security, 1999
- Crelinsten, Ronald D.:** The Impact of Terrorism and Skyjacking on the Operations of the Criminal Justice System: A Preliminary Analysis. In: **Crelinsten, Ronald D. – Laberge-Altmejd, Danielle – Szabo, Denis (eds.):** Final Report on Basic Issue Seminar: The Impact of Terrorism and Skyjacking on the Operations of the Criminal Justice System. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, 1976
- Crelinsten, Ronald D.:** Analysis and Conclusions. In: **Crelinsten, Ronald D. (ed.):** Final Report on Research Strategies for the Study of International Political Terrorism. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, September, 1977, pp. 191–210. [1977a]
- Crelinsten, Ronald D.:** Analysis and Conclusions. In: **Crelinsten, Ronald D. (ed.):** Final Report on Dimensions of Victimization in the Context of Terroristic. International Centre for Comparative Criminology Université de Montréal–Institute of Criminal Justice and Criminology University of Maryland, Montreal, September 1977, pp. 187–211. [1977b]
- Crenshaw, Martha:** Addressing the Causes of Terrorism – Political Explanations. In: *Addressing the Causes of Terrorism. The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism*, vol. I. Madrid, 2005, pp. 13–18.
- Dworkin, Ronald:** A terror és a szabadságjogok elleni támadás. *Beszélő*, 2003/12.
- Elek Judit:** A terrorizmus elleni harc a könyvtárban, a „Patriot Act” és a könyvtár. *Jogtudományi Közlöny*, 2010/4.
- Garland, David:** Disciplining Criminology? *International Annals of Criminology*, vol. 46, nos. 1–2, 2008
- Gearty, Conor:** Terror. Holnap Kiadó, Budapest, 1994
- Katona Magda:** A terrorizmus jelenségének főbb okai és megszüntetésének lehetőségei. *Eszmélet*, 2002. tavasz,
http://epa.oszk.hu/01700/01739/00038/eszmelet_EPA01739_53.item345.htm

- Keresztes Imre:** Erőszak és hatalmi vákuum Irakban. *HVG*, 2010. április 9.
- Korinek László:** A kriminológia jövője. In: **Finszter Géza – Korinek László (szerk.):** Évtizedek a kriminológiában. Szabó Dénes 80 éves. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2009, 99. o.
- N. Rózsa Erzsébet:** Szeptember 11-e és a muszlim világ. In: **Tálas Péter (szerk.):** Válaszok a terrorizmusra. SVKH–Chartapress, Budapest, 2002, 12–13. o.
- Nándori Pál:** A marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972
- Pirityi Sándor:** A terrorizmus manipulatív kezeléséről. *Hadtudomány*, 2005/4.
- Póczik Szilveszter:** A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. *Világosság*, 2007/5.
- Rada Mátyás – Vajda Viktor:** A terrorizmus elleni küzdelem avagy a 22-es csapdája. *Külgügyi Szemle*, 2010/1.
- Schmid, Alex P. – Jongman, Albert J. (eds.):** Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature. Transaction, New Brunswick, 1988
- Sheehan, Michael A.:** Patterns of Global Terrorism 1998. United States Department of State, April 1999
- Silke, Andrew:** The psychology of suicidal terrorism. In: **Silke, Andrew (ed.):** Terrorist, victims, and society: psychological perspectives on terrorism and its consequence. John Wiley, London, 2003, pp. 93–108.
- Szabó András:** A büntett és büntetése. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1979
- Szabó András:** Bűnözés – ember – társadalom. KJK, Budapest, 1980
- Szirtes Gábor:** Nagyvárosi gerillák. Kossuth Kiadó, Budapest, 1995
- Tálas Péter:** A terrorizmus elleni küzdelem néhány dilemmájáról. *Hadtudomány*, 2005/4.
- Tálas Péter:** A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében. *Nemzet és biztonság*, 2011. szeptember
- Várnai Schorer Judith:** A terror egyszerűen csak terror. Izrael magyarországi nagykövetség az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának kriminológiai tanszékén, 2001. október 17-én, angol nyelven tartott előadásának szerkesztett változata, Kézirat. Budapest, 2001

HORVÁTH L. ATTILA

A terrorista csoportok toborzásáról

Az Iszlám Állam nevű terrorszervezet megerősödése, térnyerése mellett a nyugati közvélemény azzal szembesült, hogy a terrorcsoport hívó szavára a legóvatosabb becslések szerint is több ezer önkéntes utazott Szíriába és Irakba azért, hogy csatlakozhasson a globális dzsihadért küzdő szervezethez. Pontosán nem lehet tudni, az Iszlám Állam állományában hány úgynevezett harcos küzd, a hivatalos amerikai becslések szerint a terrorszervezet létszáma 2014 végén harmincegyezer-ötszáz körül mozgott, közülük mintegy tizenkétezerre tették a külföldről érkezett terroristák számát.¹ A nyugati közvéleményre sokkolóan hat, hogy a terrorszervezet milyen hatékonyan tudja megszólítani a muzulmán bevándorlók második és harmadik generációját. Az Iszlám Állam sikeres toborzási gyakorlata már túlmutat a terrorizmus és az ellene való küzdelem módszerein. A cikkben a terrorszervezetek toborzásának fontosságát, a propaganda és beszerzés összefüggéseit és a toborzási rendszer működését vizsgálom.

A terrorszervezetek toborzásának jelentősége

Egy terrorszervezet stratégiájának fontos része a szervezeti struktúra kialakítása, a vezetés rendjének, a politikai céloknak, a pusztítandó célpontoknak, az akciók elkövetési módjának és eszközeinek, a potenciális szövetségeseeknek a meghatározása, valamint az új tagok és támogatók toborzása.² A terrorcsoportok illegális működése miatt a toborzási módszerek részben állandónak tekinthetők. Ez főként arra vezethető vissza, hogy az évszázadok folyamán a zsoldos és önkéntes haderők feltöltésénél már bevált személyi feltöltési gyakorlatot – néhány a terrorizmust kendőzetlenül vagy burkoltan támogató ország kivételével – nem lehet követni, mert ezt a tevékenységet az államok

¹ Global Terrorism Index 2014. Institute for Economics and Peace, New York, 2015, p. 94.
http://www.visionofhumanity.org/sites/default/files/Global%20Terrorism%20Index%20Report%2014_0.pdf

² Horváth L. Attila: A terrorizmus csapdájában. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014, 19. o.

nem csupán tiltják, hanem üldözik is, keményen fellépnek ellene. Az új tagok és támogatók beszerzését a hatóságok, titkosszolgálati és rendészeti szervek, valamint a haderők üldözik. Az úgynevezett terrorizmusellenes fellépésben a toborzás ellehetetlenítését a terrorcsoportok háttérbe szorításának és felszámolásának sarkalatos pontjának lehet tekinteni. A terrorizmus harmadik és negyedik hullámának történetében számtalan terrorszervezet megszűnésének közvetlen okát az új tagok és támogatók utánpótlásának elapadása jelentette.³ Az új tagok és támogatók beszerzésének megakadályozását a terrorizmust háttérbe szorítani kívánó nemzetközi szervezetek részéről szükséges, de nem elégséges feltételként foghatjuk fel. Mindamellett a toborzás nem csupán az államoknak fontos biztonsági kérdés, hanem a terrorszervezetnek is, hiszen a működésük szempontjából lényeges, hogy már a beszerzés időszakában kiszűrjék a mentálisan alkalmatlan, a csoport számára megbízhatatlan leendő új tagokat és támogatókat.⁴ Az Iszlám Állam toborzási gyakorlatában a biztonsági szempontok a tömegességre törekvés miatt veszítettek a jelentőségükből. Erre nem is volt szükség, hiszen a beszervezett újoncok a terrorszervezetek által ellenőrzött területekre érkeztek meg, és a kiképzésük alatt, illetve az első bevetéseiken a parancsnokok és a már korábban felvett társak ellenőrizni tudják, hogy a jelöltek mennyire felelnek meg a szervezet szabályainak és követelményeinek.

Korunk terrorizmusának egyik fő jellemzője, hogy a terrorszervezetek rugalmasan alkalmazkodnak a működési területük vagy a kiszemelt célpontjuk politikai, társadalmi, etnikai, vallási, gazdasági és egyéb jellemzőihez.⁵ A korábban bevált módszerek mellett – például a személyes kapcsolatok kiépítése és elmélyítése a vallási, etnikai közösségekben, egyetemeken, menekülttáborokban és börtönökben – kihasználják a technikai fejlődés, elsősorban a telekommunikációs robbanás vívmányait. Az 1960-as évek végétől a terrorizmus jellemzőit már nem lehet nemzetállami keretek közt elemezni: a globalizáció és a már említett telekommunikációs forradalom olyan körülményeket

³ A terrorizmus történeti szakaszolásában a nemzetközi és hazai szakirodalomban jelentős eltéréseket olvashatunk. Az egyik elfogadottabb David C. Rapoport felosztása, aki a modern kori terrorizmus négy hullámát határozta meg: az első, az anarchista hullám a XIX. század végétől az első világháború végéig, a második, az anticolonialista szakasz az első világháború végétől az 1960-as évek végéig, a harmadik, az új baloldali szakasz az 1960-as évek végétől 1979-ig, a negyedik, a vallási – jelenleg is tartó – hullám az iráni iszlám forradalom győzelmével és a Szovjetunió afganisztáni bevonulásával vette kezdetét.

⁴ Rex A. Hudson: *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?* Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress. Washington, D.C., 1999. http://www.loc.gov/tr/frd/pdf-files/Soc_Psych_of_Terrorism.pdf

⁵ Andrew H. Kydd – Barbara F. Walter: *The Strategies of Terrorism*. *International Security*, vol. 31, no. 1, 2006, pp. 49–80.

teremtett, hogy a toborzás visszaszorítását csak globálisan és a kibertérre kiterjesztve lehet értelmezni.

A csoportdinamika és a szervezeti kultúra szerepe a terrorszervezetek toborzási gyakorlatában

A csoportdinamikának és a szervezeti kultúrának egyrészt biztosítania kell az eligazodást a szervezet belső hierarchiájában, másrészt segítetnie kell a magatartási-viselkedési szabályok elsajátítását és követését.⁶ A csoportdinamika és a szervezeti kultúra egyik legfontosabb funkciója, hogy az adott terrorcsoportok belső értékrendjét közvetítse a tagoknak: az új tagok és támogatók beszerzésében ez a funkció pedig az jelenti, hogy ezek az értékek legyenek fontosak azoknak, akik csatlakozni kívánnak a szervezethez. A belső szabályok feltétlen elismerése a működés személyi feltételeinek legfontosabb záloga, akár az összetartozás érzésének a végletekig való fokozásával.⁷

A toborzás szempontjából lényeges leszögezni, hogy minden terrorszervezetnek vannak olyan íratlan, esetleg írott szabályai, etikai vagy vezetési kódexe, amelyet a tagoknak már a belépésük előtt el kell fogadniuk, illetve amíg valamilyen szerencsés ok folytán megszűnik a tagságuk, ezeket az előírásokat be kell tartaniuk.⁸ Ehhez hozzá kell tenni, hogy a terrorcsoportok csak a belépés tekintetében hasonlíthatnak egy demokratikus alapon működő szervezethez, például civil egyesülethez, de ez már nem mondható el a szabad kilépés jogáról. Ha valakiről a beszerzés és a kiképzés időszakában úgy döntenek, hogy a terrorszervezet tagjává válhat, a csoport önkéntes döntésen alapuló elhagyása már csak biztonsági okok miatt sem lehetséges, másrészt a kilépő ezzel elárulná a kohéziós erőt adó értékrendet. A belső kohézió lazulását a terrorszervezetek vezetői azért nem engedhetik meg, mert ezzel veszélyeztetnék a szervezet működőképességét és létét. Csak ritkán adódó esetekben lehet szakítani önként és következmények nélkül a korábbi terrorista társakkal.⁹ A terrorszervezetekhez csatlakozás életre szóló döntés, amelynek következményei alól az egyén a szerencsés és igen ritka önkéntes kilépéskor sem vonhatja ki magát. Ezért is lenne fontos, hogy az államok ne

⁶ Szternák György – Kiss Zoltán: Vázlat a terrorizmus szociológiai aspektusainak vizsgálatához. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2005/3., 98–127. o.

⁷ Horváth L. Attila: i. m. 46. o.

⁸ Rex A. Hudson: i. m. 64. o.

⁹ Horváth L. Attila: i. m. 47. o.

csupán hatósági és titkosszolgálati eszközökkel lépjenek fel az Iszlám Állam propagandája és toborzási gyakorlata ellen, hanem forrásokat nyújtsanak a belépés kockázatainak megismerésére és a hatékony ellenpropagandára.

A terrorcsoportok belső értékrendjüket tekintve több szempontból hasonlítanak a szigorú szabályok alapján működő, a társadalmi normákat semmibe vevő vallási szektákhoz. A terrorszervezetek feltétlen engedelmességet várnak el a tagjaiktól, a különvéleménynek szinte semmilyen formában nincs helye. Előírják a tagok viselkedésformáit, ki kivel és hogyan tarthat kapcsolatot, beleértve a családtagokat. A viselkedésformák szabályozása gyakran kiterjed a magánélet minden szegmensére, így a szexualitásra is.¹⁰

Ahhoz, hogy valaki egy terrorszervezet tagjává váljon, több feltételnek kell megfelelnie. Ezek a feltételek természetesen folyamatosan változnak, de a szervezeti jellegtől függetlenül a következő elemek lehetnek dominánsak:

- motiváltság a szervezet (politikai, ideológiai, vallási, etnikai, stb.) céljait illetően;
- a szervezeti felépítés, az alá- és fölrendeltségi viszonyok maradéktalan elfogadása;
- a családi, baráti kötelek, egyéni érdekek alárendelése a szervezet érdekeinek;
- a szigorú konspirációs szabályok elfogadása;
- azonosulás a csoport tevékenységével és taktikájával.¹¹

A nemzetközileg is elismert szakértő, *Bruce Hoffman* kutatásai szerint a különböző ideológiai, etnikai vallási vagy egyéb értékközösség alapján (például ökológiai alapon) szerveződő terrorcsoportok közül azok működhetnek hosszabb ideig, amelyeknél a belső kohéziós erő szintje tartósan magas. Hoffman az ebbe a körbe tartozókhoz sorolta a nacionalista, szeparatista vagy vallási alapon szerveződő csoportokat, és példaként említette a baszk ETA-t és az észak-írországi IRA-t.¹² A sort még lehetne folytatni a Hezbollahnal, a Hamással, de az al-Kaidával is. A csoportdinamika, a szervezeten belüli kultúra hivatott megteremteni a tagok lojalitását és a szervezeten belüli helyük és szerepük megtalálását.¹³ Ez a szervezet túlélésének egyik záloga, ennek írott és íratlan szabályait már a toborzáskor érvényesíteni kell.

¹⁰ Rex A. Hudson: i. m. 33. o.

¹¹ Horváth L. Attila: i. m. 48. o.

¹² Bruce Hoffman: *Inside Terrorism*. Revised and expanded Edition. Columbia University Press, New York, 2006, p. 242.

¹³ Horváth L. Attila: i. m. 47. o.

A propaganda és a toborzás kapcsolata, módszerei

A terrorszervezetek propaganda- és toborzótevékenységét szervesen összefüggő, esetenként nehezen szétválasztható területként foghatjuk fel. A szervezet céljainak megismertetése és a tagok utánpótlása minden szervezeti típusban alapvető, ez alól a terrorszervezetek sem kivételek. A rendkívül szigorú konspirációs szabályok miatt súlyos nehézségekbe ütközünk, amikor a pontos módszereket és technikákat akarjuk elemezni. A terrorizmus eddigi története bizonyítja, hogy az egyes terrorista szervezetek hatékonyan és rugalmasan alkalmazzák az adott korban rendelkezésre álló propaganda- és toborzási eszközöket és módszereket: a telekommunikációs forradalom előtt a röplapok, falfirkák alkalmazása mindennapos gyakorlatnak számított.¹⁴

Napjainkban az internet adta lehetőségeket, weboldalakat, közösségi oldalakon közzétett üzeneteket szintén általánosan elterjedt módszernek tekintjük. Arról sem szabad azonban megfeledkezni, hogy mind a propagandában, mind az új tagok toborzásában megmaradt a személyes kapcsolattartás és meggyőzés szerepe. Az illegális működés körülményei között a terrorszervezetek és -hálózatok jogszerűen nem adhatnak ki újságokat, nem üzemeltethetnek rádió- és televíziócsatornákat, képviselői irodákat, toborzóállomásokat. Természetesen ez a megállapítás nem minden terrorszervezetre igaz, mert bizonyos körülmények között egyes terrorcsoportok ebben a tekintetben is számíthattak háttértámogatásra, nyíltan vagy megtűrten: a szélsőséges iszlamista terrorszervezetek számíthattak néhány arab ország vagy Pakisztán támogatására, de arra is voltak bizonyítékok, hogy az IRA Írországból készítette el a propagandakiadványait és toborzási felhívásait.¹⁵

A terrorszervezetek „működési” területeinek környezete is jelentős eltéréseket mutat. Európában, Észak-Amerikában, Ausztráliában, talán a baszk, az északír és kaukázusi területek kivételével, nem számíthattak és ma sem számíthatnak a lakosság töredékének akár csak burkolt támogatására sem. A terrorakciók tervezése, szervezése és végrehajtása mellett a propagandával és a toborzással kapcsolatos tevékenység mély illegálitásban folytatható, a szigorú konspirációs szabályok betartása mellett. A szélsőséges iszlamista terrorszervezetek viszont esetenként már nagyobb tömegtámogatásra számíthatnak, és szinte minden ilyen jellegű szervezetnek van olyan háttérbázisa, amely félig nyílt vagy titkos körülmények között tágabb kereteket ad a propagandának és a toborzásnak is.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

A posztmodern kori terrorizmus történetében az olyan terrorcsoportok, amelyeknek sikerült bizonyos területeket a felügyeletük alá vonniuk, az agitációra és a propagandára, valamint az új tagok toborzására is nagy súlyt fektettek.¹⁶ Szinte mindegyik terrorszervezet elsősorban a rurális térségek felett szerezte meg az felügyeletet. A falusi lakosság támogatását azonban viszonylag gyorsan elveszítették, ennek oka nem csupán az ott élők sarcolása, hanem az erőszakos propaganda és a kényszerszertoborzás. Az *Abu Bakr al-Bagdadi* vezette Iszlám Állam is vallási vezetők támogatását kérte a terrorszervezet céljainak népszerűsítése érdekében, de a kényszersorozástól sem riadt és riad vissza. A Szíriában és Irakban alkalmazott erőszak a falusi lakosság megfélemlítésére irányul. Nem túlzás kijelenteni, hogy a terrorcsoport harcosainak meghatározó része félelemből csatlakozott a szervezethez. Az Iszlám Állam mesterien használja ki az internetben rejlő lehetőségeket mind a szervezet céljainak, erejének propagálására, mind az új tagok toborzására. Az Iszlám Állam gyakorlatilag ebben is követi az al-Kaida gyakorlatát.¹⁷ Olyan tartalmakat közölnek, amely megmutatja a szervezet erejét, és a bajok forrását a nyugati keresztény és zsidó kultúrára vezetik vissza. Így gyakorlatilag folyamatos ellenségképet alakítanak ki és tartanak fenn.

A terrorista szervezetek vezetőinek írásaiból, a különböző szervezetek kézikönyveiből szinte alig jutunk információhoz arról, hogy a gyakorlatban miként használják ki az internet adta lehetőségeket. A telekommunikációs eszközök és rendszerek gyors fejlődése, főként az internet elterjedése új távlatokat nyitott a terrorszervezetek és hálózatok előtt az egymás közti kapcsolattartásban, a propagandaanyagok eljuttatásában, az új tagok toborzásában, és a terrorszervezetek vezetői viszonylag gyorsan felismerték ezt. Az internet a terrorcsoportok számára többé-kevésbé könnyű hozzáférést kínál a szükséges adatokhoz, könnyebbé teszi a rejtett kommunikációt, a szimpatizánsok felkutatását és az új tagok toborzását.¹⁸

A terrorizmussal foglalkozó szakértők már az 1990-es években felismerték, hogy a terrorcsoportok felhasználják az infokommunikációs technológia fejlődésének vívmányait és arra törekszenek, hogy a tevékenységüket továbbra is rejtetten végezzék. A terrorizmus és a kommunikáció kapcsolatának

¹⁶ Ilyen terrorcsoportok elsősorban Afganisztánban, Algériában, India északi részén, Jemenben, Kambodzsában, Kolumbiában, Pakisztán törzsi területein, Peruban, Sri Lankán és Szomáliában működtek és működnek.

¹⁷ Fawas A. Gerges: *ISIS and the Third Wave of Jihadism*. *Current History*, December 2014, pp. 339–343.

¹⁸ Horváth L. Attila: i. m. 37. o.

kutatásában nemzetközi tekintélynek számító *Gabriel Weimann* szerint az internet világában a terrorizmus fanatikus jelenségként tűnt fel: a terrorista csoportokat támogató weboldalak gyorsan tűnnek el, gyakran változik az elérhetőségük, így a laikusok számára könnyen nyomuk veszhet, de más formában ismét megjelennek. Célcsoportjaik között a meglévő és lehetséges támogatók, a nemzetközi közvélemény, de az ellenségeként megjelölt szervezetek és egyének is megtalálhatók.¹⁹ Az információbiztonsági szakemberek szerint a terrorszervezetek által működtetett weboldalak azért is hatékonyak az egymás közötti kommunikáción túl az adományok gyűjtésében és az új tagok toborzásában, mert rövid és látványos üzeneteket juttatnak el a célcsoportoknak.²⁰ Érdemes ezeket a tartalmakat a látvány és a kidolgozottság szempontjából is értékelni, nagyon sok marketing- és reklámügynökség megírígyelhetné a profin szerkesztett és elkészített propagandaanyagokat.

Napjainkban a közösségi média látványos fejlődésének lehetünk tanúi, ez minden pozitívuma ellenére kockázatokat és veszélyforrásokat is hordoz. A biztonságot veszélyeztető tényezőnek tekinthető az olyan oldalakhoz való szabad hozzáférés, mint a Facebook vagy a Twitter. A terrorszervezetek a közösségi oldalakat szinte minden területen hasznosítják, például a politikai marketingben, a szimpatizánsokkal és a tagokkal való kapcsolattartásban, az új tagok toborzásában. A közösségi oldalak a terroristáknak is kötetlenebbé, rugalmasabbá teszik az internethasználatot. Ez új távlatokat és lehetőségeket teremt a tekintetben is, hogy a közösségi médián keresztül jóval több embert lehet megszólítani, manipulálni.²¹

Az új tagok toborzása, beszerzése

Mivel az új tagok felvételére a terrorszervezetek nem építhetik ki a toborzóirodák hálózatát, nem bízhatnak meg a legális gazdaságban működő fejadász cégeket, sokkal pontosabb, ha a toborzás helyett a beszerzés fogalmat használjuk.²² Az új tagok beszerzése nem csupán a már tárgyalt csoportdi-

¹⁹ Gabriel Weimann: www.terror.net. How Modern Terrorism Uses the Internet. United States Institute of Peace. Special Report 116, Washington, D.C., 2004, p. 12.
<http://www.usip.org/files/resources/sr116.pdf>

²⁰ Haig Zsolt: Internet terrorizmus. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2007/2., 81–93. o.

²¹ Bányász Péter – Orbók Ákos: A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében. Hadtudomány, 2013. elektronikus szám, 22. o. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2013_e_Banyasz_Peter_Orbok_Akos.pdf

²² A szóismételek elkerülése érdekében is.

namikával és propagandával áll szoros kapcsolatban, hanem a kiképzéssel és a felkészítéssel is. Ez azt jelenti, hogy miután a tagjelölt elfogadta a terror-szervezet értékrendjét, és felvették a közösség sorába, következhet a felkészítése a várható feladataira, a fegyverek kezelésére, a konspirációs és kommunikációs szabályok betartására. Fontos azt is megjegyezni, hogy a toborzási tevékenységet a terror-szervezetek nem kampányszerűen végzik, hanem folyamatosra törekszenek, ahogy az illeszkedik a csoport mindennapjaihoz és akcióihoz. Ráadásul az új tagok felvételét csak kisebb terrorcsoportoknál irányítják egy központból, illetve valósul meg az egyszemélyi irányítás elve: napjaink terrorizmusára is jellemző a hálózatosodás. Az olyan terror-szervezetek működését, szervezeti felépítését, toborzási rendszerét, amilyen például az al-Kaida, sokkal könnyebb megérteni, ha abból indulunk ki, hogy egy hálózatosodott szervezetről van szó. *Barabási Albert-László*, a hálózatelmélet atyja abból indul ki, hogy az al-Kaida eleve hálózati csomópontként növekedett, felvette a pók nélküli hálózatok minden jellegzetességét, ezért sem válhatott olyan rendszerré, amely egy központból egy végpont felé működik.²³ Ilyen szervezatként foghatjuk fel a viszonylag rövid idő alatt bonyolult hálózattá fejlődő Iszlám Államot is. Az új tagok beszerzése a szervezet működési folyamatainak részévé vált, annál is inkább, mert a kiképzőtáboroktól és a működési területtől távol beszerezett újoncokat el kell juttatni a kiképzés helyére.

A beszerzési módszerek áttekintésénél célszerű az al-Kaidát venni példának, amely régóta ismert eljárásmodokat követ: abból indulnak ki, hogy a fiatalok a vallási fanatizmus, a patriotizmus, az önfelfedezés vágya miatt hajlandók katonai jellegű szervezethez csatlakozni. Az al-Kaidára az a jellemző, hogy a toborzás során nem egyetlen, univerzálisnak tekinthető beszerzési eljárást követnek, hanem igazodnak a helyi speciális körülményekhez. Az egyes régiók között természetesen léteznek közös jellemzők, hiszen a börtönökben, a menekült- és kiképzőtáborokban a helyszínek nagyon hasonlóan egymáshoz. A toborzási rendszerről azt vallják, hogy sem biztonsági szempontokból, sem a céloknak és a követelményeknek való megfelelés miatt nem lehet állandó és változatlan módszert alkalmazni.²⁴ Az eddig tárgyaltak egyértelműen alátámaszthatják a modern telekommunikációs rendszerek ki-

²³ Barabási Albert-László: *Behálózva. A hálózatok új tudománya. Második bővített és átdolgozott kiadás.* Helikon Kiadó, Budapest, 2008, 239. o.

²⁴ Scott Gerwehr – Sarah Daly: *Al-Qaida: Terrorist Selection and Recruitment.* Rand Corporation, Santa Monica, 2006, pp. 2–3.

http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reprints/2006/RAND_RP1214.pdf

emelt szerepét. A személyes kapcsolatokat továbbra sem hanyagolják, hiszen a felkutatott lehetséges belépőknek „valódi” alternatívát csak a verbális kommunikáció útján lehet kínálni. Arról sem szabad elfeledkezni, hogy a börtönökben, menekülttáborokban, a fejletlen infrastruktúrájú területeken napjainkban sem áll rendelkezésre az internet, így a hagyományosan bevált toborzási módszereket kell követni.

A beszerzésnél alkalmazott gyakorlat több tényezőtől is függhet, például az adott szervezet működési területének földrajzi elhelyezkedésétől, az ideológiai, vallási és etnikai meghatározottságtól, a rendelkezésre álló pénzügyi források nagyságától és elérhetőségétől, a meghatározott célok és eszközök jellegétől.²⁵ A terrorizmuskutatók körében elterjedt nézet, hogy a beszerzés rendszerét és célcsoportjait leginkább a szervezet ideológiai, vallási és etnikai irányultsága és hovatarozása befolyásolja.²⁶

A toborzási taktika még azoknál a terrorcsoportoknál is folyamatosan változik, amelyek hosszabb ideig képesek fennmaradni és működni. Jó példa erre az olasz Vörös Brigádok szélsőbaloldali terrorszervezet: kezdetben az új tagok beszerzésének lehetséges célcsoportját azoknak a marxista-leninista tanok iránt fogékony fiataloknak a körében határozták meg, akik a végletekig elutasították a regnáló jobboldali kereszténydemokrata kormányok működését és a neofasizmust, és hajlandók voltak akár erőszakkal is fellépni a kormányzat és az újfasiszta szervek ellen. A Vörös Brigádok ideológiai alapja nem változott, de az olasz politikai környezet jelentős mértékben átalakult, a kereszténydemokraták és a kommunisták hajlandóságot mutattak a történelmi kompromisszumra, ezért a terrorcsoport a lehetséges új tagok kiválasztásánál a célcsoportot azokra a fiatalokra terjesztette ki, akik mereven ellenezték az olasz kommunisták irányváltását.²⁷

A terrorizmus történetében olyan példákat is ismerünk, amikor a beszerzési célcsoportot a terrorszervezet által alkalmazott eszközök és módszerek határozták meg. *Aszahara Sokó*, a tokiói metró ellen 1995. március 15-én elkövetett szaringáztámadást végrehajtó Aum Sinrikjo szélsőséges vallási szekta vezetője, az új tagok toborzásánál a tervezett eszközre és a módszerre helyezte a hangsúlyt. Ezért az egyetemeket határozta meg a toborzás terepének: olyan fiatal fizikusokat, orvostanhallgatókat, vegyészeket, villamosmérnököket igyekezett beszerezni, akik alkalmasak a tervezett vegyi táma-

25 Horváth L. Attila: i. m.

26 Donatella della Porta: Left-Wing Terrorism in Italy. In: Martha Crenshaw (ed.): Terrorism in Context. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1995, pp. 105–159.

27 Uo.

dások végrehajtására.²⁸ A tárgyalt két szervezet esetében természetesen a beszerzés alapfeltétele volt az azonosulás a csoport céljaival és értékrendjével. A célcsoportok kiválasztásánál a hangsúly meghatározása nem azt jelentette, hogy a szervezetek nem törekedtek volna arra is, hogy a számukra több szempontból is figyelemre méltó tulajdonságokkal, képességekkel megáldott lehetséges jelölteket felkutassák, beszervezzék.

A terrorszervezetek toborzási gyakorlatának tárgyalásakor szükséges megvizsgálni a megcélzottak korosztályi jellemzőit is. Abból kell kiindulni, hogy a különböző terrorszervezetek pontosan ismerik napjaink társadalmi jelenségeit, s ezt a tudást érvényesítik a beszerzési elveikben. E jelenségek közül kiemelkedik az elidegenedés, a céltalanság, a reménytelenség érzése és a kiútkereséssel való próbálkozás. A vázolt jelenségek kiegészítve a globalizmus és technológiai fejlődés negatív hatásaival, kemény próba elé állítják a társadalmakat. Közhelynek számít az a megállapítás, hogy a fiatalok fokozottan ki vannak téve a posztmodern kor negatív jelenségei hatásainak. *Konrad Lorenz* szerint ilyen környezetben nem szabad azon csodálkozni, hogy a fiatalok körében megnőtt a titokzatos szekták iránti érdeklődés.²⁹ A terrorszervezetek vezetői is abból indulnak ki, hogy a magányos, reményt vesztett fiatalok fogékonyak az általuk hirdetett eszmékre, még akkor is, ha azt egy teljesen más gyökerű vallási kultúra közvetíti.

Nyugat-Európában, főként az Egyesült Királyságban és Németországban már az Iszlám Állam megerősödése előtt is okozott problémát a szélsőséges iszlám eszmék térhódítása. Több, a közvéleményt sokkoló esetről lehet beszámolni, amikor középosztálybeli fiatalok a saját társadalmuk normái ellen fordultak. A német sajtóban 2007. szeptember 5-én jelent meg, hogy a Medebach-Oberschledorn nevű településen előző nap három olyan fiataalt tartóztattak le, akik a 2001. szeptember 11-i terrortámadás-sorozat hatodik évfordulóján akciókat szerveztek Frankfurt nemzetközi repülőtere és a rammsteini amerikai légibázis ellen. Különösen az volt a meglepő a német társadalom számára, amikor kiderült, hogy az őrizetbe vettek az Iszlám Dzsihád Szövetség (*Islamic Jihad Union; IJU*) tagjai: *Fritz Martin Gelowicz*, *Daniel Martin Schneider* és *Tolga Durbin* nem bevándorlók, hanem keresztény szülőktől származó német állampolgárok. Közülük ketten is középosz-

²⁸ Hyon Ji Kang: 1995 Tokyo Subway Attack: The Aum Shinrikyo Case. In: Maria R. Haberfeld – Agostino von Hassel (eds.): *A New Understanding of Terrorism. Case Studies, Trajectories and Lessons Learned*. Springer Science + Business Media, Heidelberg–London–New York, 2009, pp. 219–231.

²⁹ Konrad Lorenz: *Ember voltunk hanyatlása*. Cartafilus Kiadó, Budapest, 1997, 227–238. o.

tálybéli családban nevelkedtek. Az 1979-ben született Gelowicz sorsa talán annyiban különös, hogy gyermekkorában nem tapasztaltak nála semmilyen személyiség- és viselkedészavart. Családi és szociális háttere nagy valószínűséggel garanciát jelentett volna, hogy a vállalkozó édesapa és a kórházi orvosként dolgozó édesanya útját követve maga is a német középosztályt erősítse. Gelowiczot a középiskolai tanulmányai befejezése után felvették a Neu-Ulm Egyetem Alkalmazott Tudományi Karára. Egyetemi tanulmányai alatt egy multikulturális közösségi házban találkozott a fundamentalista nézeteiről ismert *Jehia Josziff*ál, aki szinte mágnesként vonzotta magához a fiatalokat. Az egyetemista 2005-ben az iszlám hitet is felvette. Ettől kezdve sorsa a muzulmán hitre áttért társaihoz vált hasonlóvá a következő főbb állomásokkal: vallási és arab nyelvi tanulmányok a Közel-Keleten, majd egy jól szervezett hálózaton keresztül Afganisztánban és Pakisztánban egy rövid, de intenzív kiképzés következett.³⁰

A fiatalok megnyerésében az Iszlám Állam az al-Kaida és szövetségesei gyakorlatát követi, szinte minden lehetséges módszerrel próbálkoznak, meszerien használják az internetet és a közösségi oldalakat, kihasználják a többségi társadalom által nyújtott lehetőségeket, vallási és etnikai közösségekben nyíltan és burkoltan szólítják fel a fiatalokat az iszlám dzsihád követésére. A német példánál maradva, a terrorizmusról mértékadó és alapos elemzéseket közzétevő *Spiegel Online* szerkesztőségét is meglepte, hogy milyen népszerűsége tettek szert az Iszlám Állam tanai, és milyen nagy számban utaznak Irakba és Szíriába a már Németországban született, muzulmán gyökerű fiatalok. A szerkesztőség alapos kutatások alapján arra az álláspontra jutott, hogy az okok között első helyen a német életforma és társadalmi szokások teljes elutasítása szerepel.³¹ A jelenség nem korlátozható csak Németországra, szinte minden nyugat-európai országban megfigyelhető a dzsihád eszméje iránti fogékonyság. Az Iszlám Állam nyugat-európai toborzási sikerében az is elgondolkodtató, hogy miért nem riasztják vissza a fiatalokat a brutális kivégzésekről közzétett felvételek. Súlyos gond az is, hogy a beszervezettek átlagéletkora egyre alacsonyabb. Nagyon sok középiskolás korú fiatal szöki meg otthonról, mert csatlakozni akar a terrorszervezet harcosaihoz. A beszervezettek között folyamatosan nő a lányok és a fiatal nők aránya.

30 Horváth Attila: Németország terrorfenyegettségének jellemzői. *Nemzet és Biztonság*, 2011. május, 42–51. o.

31 The Jihad Cult: Why Young Germans Are Answering Call to Holy War. *Spiegel Online*, November 28, 2014. <http://www.spiegel.de/international/world/why-young-germany-are-answering-call-to-war-in-syria-a-1003468.html>

Az Iszlám Állam abban is sikeres, ahogy a beszervezettek útját megszervezi. Útiköltségről gondoskodnak, a fiatalokat megfelelő instrukcióval látják el, és ha szükséges, hamis dokumentumokat, esetenként még kíséretet is adnak, különösen lányok számára.³² Itt kell megjegyezni: az iszlám szélsőséges terrorcsoportok tagjai, illetve inkább támogatói között korábban is voltak fiatal nők. Az elemzések arról nem számoltak be, hogy a nőket elsősorban a harcok szexuális igényeinek kielégítése céljából szervezték be. Az Iszlám Állam esetében ez mindennapos gyakorlatnak számít. Külön szociológiai kutatások tárgya lehetne, hogy ennek ellenére mégis miért csatlakoznak százával iszlám vallású fiatal lányok a terrorszervezethez.

Válságövezetekben vagy olyan területeken, ahol a vallási fanatizmus a mindennapok része, sokkal könnyebb kijelölni azokat a társadalmi csoportokat, amelyekre a beszervezést szűkíteni lehet. Elsősorban azokhoz a rétegekhez tartozókat célozzák meg, akik bizonytalanok érzik a jövőjüket, esetleg egy olyan zárt, szigorúan szabályozott közösségre vágnak, mint amilyen egy terrorcsoport lehet. A jelöltek kiválasztásánál a beszerzési módszerek egyáltalán nem tekinthetők egyszerűnek, a megbízottak széles körben alkalmazzák a szociológiai és pszichológiai módszereket. A jelölteket a biztonsági szempontokat is szem előtt tartva terelik a felvétel, esetleg az utolsó rostát jelentő kiképzés felé.³³ Abban az esetben, ha a tagjelölt valamilyen okból nem felel meg a fizikai követelményeknek, de megbízhatónak és a csoport célja iránt elkötelezettnek számít, akkor is potenciális támogatóként tekintenek rá. Különösen igaz ez a gyerekkorúakra. Az európai közvélemény előtt kevésbé közsímet, hogy elsősorban Irakban, Szíriában és Törökországban az Iszlám Állam tömegével toboroz és képez ki „harcossá” gyermekeket.³⁴ A Human Rights Watch 2014 júniusában közzétett kutatásai szerint egy a szíriai Aleppóban működő kiképzőtáborban háromszázötven öt és tizenhat év közötti gyermeket képeztek ki „harcossá”.³⁵ Olyan gyermekeket, akik még nem tudják felmérni az élet és halál közötti szűk mezsgyét, és akik nincsenek tisztában tetteik következményeivel.

32 Carolyn Hoyle – Alexandra Bradford – Ross Frenett: *Becoming Mulan? Female Western Migrants to ISIS*. Institute for Strategic Dialogue, London, 2015, p. 48.

http://www.strategicdialogue.org/ISDJ2969_Becoming_Mulan_01.15_WEB.PDF

33 Scott Gerwehr – Sarah Daly: i. m. 3–4. o.

34 “Maybe We Live and Maybe We Die”. Recruitment and Use of Children by Armed Groups in Syria. Human Rights Watch, 2014, p. 37.

http://m.hrw.org/sites/default/files/reports/syria0614_crd_ForUpload.pdf

35 Uo.

Összegzés

A terrorszervezetek propagandájának és toborzási gyakorlatának visszashorítása hatékony, de nem elégséges eszköze lehet a terrorizmus jelentette biztonsági kockázatok csökkentésének. A jó megoldási módok kiválasztásánál a komplexitásra kell törekedni, a rendészeti és az esetleges katonai módszerek alkalmazása önmagában nem elégséges. Sem a propaganda, sem a toborzás hatékonyságát nem lehet jelentősen csökkenteni, ha a megoldási módok közül csak egyetlen elemet ragadunk ki, például a kibervédelmet. A nyugati típusú demokráciákban meghonosodott multikulturalizmust érdemes átgondolni. A többségi társadalom által nyújtott szabadságjogokat a kisebbséget alkotó közösségeknek tiszteletben kell tartaniuk. A kisebbséget alkotó közösségek vezetőinek viszont arra kell törekedniük, hogy a tagjaikkal megértessék a terrorizmus kockázatait. Az államoknak a hatósági fellépésen túl, aprólékos és folyamatos felvilágosító munkával, ellenpropagandával kell küzdeniük a terrorszervezetek toborzási gyakorlata ellen.

A válságövezetekben az ideális megoldás a válság valódi gyökereinek és a szegénységnek a felszámolása lenne. Ezt a kijelentést naivnak és utópisztikusnak lehet minősíteni, mégsem mondhatunk le arról, hogy a terrorszervezetek befolyását csökkentjük. Ezekben az övezetekben a nemzetközi szervezeteknek olyan partnereket kell keresniük – a kormányzati és nem kormányzati szervek között –, amelyek eredményesen szembeszállhatnak a terrorszervezetek propagandájával és toborzásával. E támogatásra úgy érdemes tekinteni, mint egy jövőbeli befektetésre. Az Iszlám Állam esetleges felszámolása szinte minden ország érdekében áll, de sajátos kockázati forrást is jelent. A szervezet esetleges széthullása után kiképzett terroristák ezrei nem tudnak mit kezdeni magukkal, és csatlakozhatnak más szervezetekhez. A XX. századi afgán történelem erre intő példa. A szovjet csapatok 1989-es kivonása után több ezren csatlakoztak az algériai és egyiptomi terrorszervezetekhez, olyanok, akik korábban a megszállók ellen harcoltak. A feleslegessé vált harcosokra építve alakult meg az al-Kaida is. A negatív példa megismétlődésének elkerülése érdekében is szükséges az Iszlám Állam személyi utánpótlásának a megakadályozása.

IRODALOM

Bányász Péter – Orbók Ákos: A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében. *Hadtudomány*, 2013/1. (elektronikus szám)

- Bányász Péter:** Egy terrortámadás reflexiói a közösségi médiában. Kézirat. Budapest, 2014
- Barabási Albert-László:** Behálózva. A hálózatok új tudománya. Második bővített és átdolgozott kiadás. Helikon Kiadó, Budapest, 2008
- Gerges, Fawas A.:** ISIS and the Third Wave of Jihadism. *Current History*, December 2014
- Gerwehr, Scott – Daly, Sarah:** Al-Qaida: Terrorist Selection and Recruitment. Rand Corporation, Santa Monica, 2006
- Haig Zsolt:** Internet terrorizmus. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 2007/2.
- Hoffman, Bruce:** Inside Terrorism. Revised and expanded Edition. Columbia University Press, New York, 2006
- Horváth Attila:** Németország terrorfenyegettségének jellemzői. *Nemzet és Biztonság*, 2011. május
- Horváth L. Attila:** A terrorizmus csapdájában. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014
- Hoyle, Carolyn – Bradford, Alexandra – Frenett, Ross:** Becoming Mulan? Female Western Migrants to ISIS. Institute for Strategic Dialogue, London, 2015
- Hudson, Rex A.:** The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why? Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress. Washington, D.C., 1999
- Kang, Hyon Ji:** 1995 Tokyo Subway Attack: The Aum Shinrikyo Case. In: **Haberfeld, Maria R. – Hassel, Agostino von (eds.):** A New Understanding of Terrorism. Case Studies, Trajectories and Lessons Learned. Springer Science + Business Media, Heidelberg–London–New York, 2009, pp. 219–231.
- Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.:** The Strategies of Terrorism. *International Security*, vol. 31, no. 1, 2006
- Lorenz, Konrad:** Ember voltunk hanyatlása. Cartafilus Kiadó, Budapest, 1997
- Porta, Donatella della:** Left-Wing Terrorism in Italy. In: **Crenshaw, Martha (ed.):** Terrorism in Context. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1995, pp. 105–159.
- Rapoport, David C.:** The Four Waves of the Modern Terrorism. In: **Rapoport, David C. (ed.):** Terrorism. Critical Concepts Political Science. Volume IV. The Fourth or Religious Wave. Routledge Taylor & Francis Group, London–New York, 2006, pp. 3–30.
- Szternák György – Kiss Zoltán:** Vázlat a terrorizmus szociológiai aspektusainak vizsgálatához. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 2005/3.
- Weimann, Gabriel:** www.terror.net. How Modern Terrorism Uses the Internet. United States Institute of Peace. Special Report, 116, Washington, D.C., 2004

BÁNYÁSZ PÉTER

Egy alternatív állam: a szicíliai maffia

A hidegháború megszűntével a terrorizmus mellett a szervezett bűnözés került a biztonságpolitikai fenyegetések középpontjába. Jelen tanulmányban a szicíliai maffia példáján keresztül kívánom bemutatni, milyen fenyegetést jelent egy szervezett bűnözői csoport beépülése az állam rendjébe. A Cosa Nostra történetén keresztül ismertetem a szervezet ideológiáját, felépítését, jellemzőit, amelyek, mint látni fogjuk, egy alternatív állam ismertetőjegyeit viselik magukon.

A következőkben azokat a Sziciliában létrejövő és a mai napig aktív maffia működésében megmutakozó hasonlóságokat kívánom feltárni, amelyek elméletem szerint egy alternatív állam jellemzőit hordozzák magukban.

Nehéz a maffiáról pontos információkat szerezni. Ennek egyik legfőbb oka, hogy olyan földalatti társaságról beszélünk, amelynél a titoktartás megszegését halállal büntetik. Létrejöttéről, egyáltalán: a létezéséről számos legenda terjedt el, amelyeket, mint később látni fogjuk, sok esetben maga a maffia híresztelt.

Jelen tanulmány az 1860 és 2003 közti időszakot vizsgálja. A területi korlátok miatt nincs lehetőségem az egyes hivatkozott források hosszabb elemzésére, ismertetésére, ezért a témához közvetlenül kapcsolódó részekre szorítokozom.

Ahhoz, hogy a maffia felépítését összevegyhessük egy állam felépítésével, meg kell vizsgálnunk magát az állam fogalmát. Ehhez a *Politikai Enciklopédia* magyarázatát hívom segítségül: „Az állam a politikai társulások egyik formája. [...] Machiavelli szerint az állam egy autonóm, e világi alakulat, amely a maga sajátos erkölcsét követi – ez az »államrezon«; Jean Bodin az állam szuverenitásnak nevezett tulajdonságára, vagyis az állam mindenekfölött álló, kivételes jogkörére fekteti a hangsúlyt, melynek birtokában lehetősége van arra, hogy törvényt alkosson, illetve hogy azokat alkalmazza és betartassa. A hatalmi apparátusként felfogott állam – melynek fő célja a hatalom hathatós gyakorlása – és a jogi intézmények közti viszony problémája a későbbiek során igen sok zavart okozott a modern állam elméletében és gyakorlatában. [...] Az említett fejlemények elősegítették, hogy lépésről lépésre kialakuljon annak az absztrakt, személytelen államnak az eszméje, amely egyrészt egy

megszilárdult határokkal rendelkező földrajzi terület fölött gyakorolja fennhatóságát, másrészt egy olyan hivatali rendszert irányít, mely jól elkülönül a területen működő egyéb szervezetektől [...] Az államnak, mely a szuverén államok rendszerének egyik eleme, fontos sajátossága, hogy világosan körülhatárolható területtel rendelkezik; de azt is megállapíthatjuk, hogy az általa gyakorolt főhatalom (a szuverenitás) minőségét tekintve eltér a hatalomgyakorlás minden más módjától; mint ahogy az is elmondható róla, hogy az erőforrások rendkívüli és egyre növekvő mértékben állnak rendelkezésére fizikai hatalmának gyakorlására; az állam további jellegzetessége, sajátos céljában és polgárait összekötő kötelék különleges erejében rejlik. De kérdés az is, hogyan kell felfogni az államot, ha a társadalom oldaláról közelítünk hozzá. Úgy, mint valami mesterséges jogi alakulatot, amely a tiszta ész uralmát hivatott biztosítani (Kant), avagy inkább úgy, mint annak az »állatias« világnak az alternatíváját, amelyben az emberek korlátozás nélkül gyakorolják szabad akaratukat (Hobbes), esetleg úgy, mint az emberek nemzeti összetartozásának kifejezőjét (nacionalizmus), vagy talán valamilyen történelmi jelenséget kell látnunk benne, amelynek keretei közt zajlik az emberiség fokozatos öntudatra ébredése (Hegel). S vajon mi az állam feladata? Az, hogy betartasson bizonyos, az emberi magatartásra vonatkozó szabályokat (Kant), hogy fenntartsa a békét és biztonságot (Bodin), hogy előremozdítsa a polgárok jólétét (Leibniz), netán az, hogy valamiféle kulturális küldetést vállaljon magára (Herder és a kései Fichte)? [...] Az államról egyértelmű fogalmi meghatározás nem adható, méghozzá azért nem, mert azon vitatott tartalmú fogalmak közé tartozik, amelyeknek a jelentése attól függően változik, hogy konzervatív, liberális, szociáldemokrata avagy marxista oldalról közelítünk-e hozzájuk.”¹

Munkámban arra keresem a választ, mennyire illeszthető bele ebbe a definícióba a Cosa Nostra.

A kezdetek

Az olasz szervezett bűnözés emlegetésekor a laikusok elsősorban a szicíliai maffiára gondolnak. A szicíliai maffia mellett azonban más releváns szervezetek is működnek Olaszországban, elég csak a nápolyi Camorrára, a calabriai 'Ndranghetára vagy a Puglia régióban jelen lévő Sacra Corona Unitára gondolni.

¹ Vernon Bogdanor: Politikatudományi Enciklopédia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001

A szicíliai maffia talán a világ legrégebbi szervezett bűnözői csoportja. A közvélemény szemében a maffia egyenlő a szicíliai bűnözőkkel, minden más hasonló szervezetet az ő nevével fémjeleznek. De mi teszi őt ennyire hatalmasá, veszélyessé? Hogyhogy képtelen az állam felszámolni a működését? Ennek megértéséhez alaposabban kell vizsgálni a szervezetet, mert megítélésem szerint nagyban hozzájárul annak megértéséhez, hogyan veheti át egy szervezett bűnözői csoport az állam feletti irányítást.

A triádokhoz hasonlóan, a szicíliai maffiánál is nehéz elválasztani a legendákat a valóságtól. Ezek alapján a maffia kezdetben nem volt más, mint a szicíliaiak önvédelmi mozgalma a különböző hódítók ellen. A több évszázados hódoltság bizalmatlanná tette a sziget lakóit, ha bármi sérelem, igazságtalanság érte őket, nem fordulhattak az idegen uralkodókhoz. A maffia hivatalos ideológiája szerint a szervezet a franciák elleni függetlenségi mozgalmakból alakult. A *Morte Ai Francesi, Indipendenza Anela*, vagyis a *Halál a franciákra, éljen a függetlenség* jelszavából eredeztetik a maffiát. Egy másik elmélet szerint szintén ekkorra tehető a megszületése. 1282-ben egy Doretto nevű francia katona megerőszakolt egy fiatal hajadont, és az anyja zavaros kiáltózásaiból született meg egy olyan franciaellenes nemzeti ellenállás², amely a nagyon szegény olaszokat és szicíliaiakat tömörítette. Ez az összefogás vezetett a „szicíliai vecsernyéhez”, amelynek során több ezer francia származású szicíliait mészároltak le a következő hat hétben. A legenda szerint ekkor határozták el a szicíliai parasztok, hogy a saját kezükbe veszik az igazságszolgáltatást, és megalapították azt a titkos szervezetet, amelyből később kialakult a ma is létező maffia.

Majdhogynem a huszadik század végéig tartotta magát az a felfogás, hogy a maffia valójában nem más, mint olyan emberek csoportosulása, akik a saját kezükbe vették az igazságszolgáltatást, mert senki másra nem számíthatnak³. A rendőrség, a bírák mind-mind az idegen uralkodók, a gazdagok kezében voltak, ezért a szegény parasztok a kezükbe vették a sorsuk irányítását, és ha valakit valamilyen sérelem ért, ők megbosszulták. Az így megalakuló társaság védelmezi a parasztokat, saját törvényeket alkot, mint például a híres *omerta*, a hallgatás fogadalma. Hogyha valakit sérelem ér, akkor semmilyen esetben sem fordulhat az államhoz, hanem a helyi maffiafőnököt keresi fel, aki igazságot szolgáltat, legyen szó szomszédok közti perpatvarról, vagy bosszúról; az általa hozott döntés szent és sérthetetlen.

² A legenda szerint a „mia figlia”, azaz „a lányom” helyett a „Ma-ffia, Ma-ffia” szavakat kiáltotta.

³ E felfogást oszlatta el a Giovanni Falcone rendőrbíró és kísérete ellen 1993-ban elkövetett merénylet.

De látnunk kell, hogy ezek az elméletek valójában nem többek, mint egy szervezet öngazolásai, amivel sikeresen teremtették meg annak feltételét, hogy a tagok identitásérzését erősítsék, valamit neveltségessé tegyék a maffia elleni fellépést, mondván, nem létezik semmilyen maffia, az pusztán a gonosz kormányzat propagandája, amellyel a szegény, meghurcolt szicíliai népet gyötrik továbbra is. Nézzük azonban a dokumentált valóságot!

1876. március 1-jén két jómódú, idealista ifjú értelmiségi, *Leopoldo Franchetti* és *Sidney Sonnino* Palermóba érkezett, hogy vizsgálat tárgyává tegyék a szicíliai társadalmat. Ekkorra a maffia szót egy évtizede ismerte az élöbeszéd. Nem kételkedtek benne, hogy a maffia a bünözés veszedelmes formája, és el akarták oszlatni az egymásnak ellentmondó vélekedéseket.

Franchetti beszámolója 1812-re teszi a maffia létrejöttét, amikor is a britek a napóleoni háborúk idején elfoglalták a szigetet, megkísérelték a feudalizmus felszámolását. A feudalizmus megszűntéig Szicília történelmét az idegen uralkodók és a helyi bárók harca jellemezte. Az uralkodók igyekeztek a hatalmukat centralizálni, a nemesek természetesen a saját jogaikat védték, és mindinkább kiterjesztették a befolyásukat. Ebből a torzsalkodásból a nemeség került előnyös helyzetbe, Szicília borzalmas, hegyvidéki útjai lehetetlenné tették ugyanis a központi kormányzást a bárók közreműködése nélkül. A bárók kiváltságai széles körűek és tartósak voltak⁴. A *don* címet, amely eredetileg a spanyol nemeseknek járt, még sok évvel később is használták minden tekintélyesebb helybelire. Ez a gyakorlat Szicília-szerte elterjedt, és nem csupán a maffia köreiben. A feudalizmus megszüntetése egyelőre csak annyit jelentett, hogy megváltoztak a központi hatalom és a tartományi önkormányzatok kötérlhúzásának szabályai. Arról nem is beszélve, hogy a földbirtokosok hatalma lassan szűnt meg, hiszen a legutolsó latifundiumot az 1950-es években számolták fel.

Ettől eltekintve hosszú távú változások indultak el, mint például az ingatlanpiaci törvény előfeltételei, amelyek megteremtették a föld adásvételének lehetőségét. Aki pedig megszerezte a földet, hasznot akart látni belőle. Ekkorra teszik a szicíliai kapitalizmus kialakulását. A kapitalizmust a beruházás működteti, amelyet a törvénytelenység veszélyeztet. Amikor a modern állam felváltotta a feudalizmust, elvileg meg kellett volna szereznie az erőszak alkalmazásának monopóliumát. Ezt azonban képtelen volt elérni, így megmaradtak a bárók szedett-vedett, garázda hadseregei. Franchetti érvelése szerint

⁴ Például a szokást, hogy a hűbéresek kezét csókoljanak a hűbérúrnak, hivatalosan Garibaldi szüntette meg 1860-ban.

a szicíliai maffia kialakulásának kulcsa, hogy az állam katasztrofális kudarcot vallott ezen a téren. Vidéken olyan erős maradt a bárók hatalma, hogy a központi állam bíróságai és rendőrei arra kényszerültek, hogy azt tegyék, amit a helyi földesúr kíván. Ennél drámaibb volt, hogy nem csupán a bárók formáltak jogot az erő alkalmazására, hanem mindenki, aki kellő erőt és bátorságot érzett hozzá. Ahogy Franchetti írta: „*az erőszak demokratizálódott*”⁵. Ezek az emberek főként a bárók magánhadserégének nehézfiúi közül kerültek ki, akik rablóbandákba tömörülve sarcolták a vidéket. Az úgynevezett *gabellettók*⁶ gyakran béreltek földeket a nemesektől, és a minél nagyobb és gyorsabb profit érdekében maximálisan kifacsarták a parasztokat, valamint szintén erőszak alkalmazásával igyekeztek az érdekeiket érvényesíteni, akár saját kezüleg, akár másokat megfizetve. Az állam hiába szervezte meg a korszerű városi önkormányzatokat, hivatalokat, hamar bebizonyosodott, hogy ezeknek akárki parancsolhat, ha elég erős és jól szervezett, hogy rájuk kényszerítse az akaratát. A rendőrség szinte teljes egészében korrumpálódott. Franchetti úgy látta, Sziciliát a kapitalista verseny torz válfaja fojtogatta. Erőszakos piac volt, ahol a határok csak elméletben léteztek gazdaság, politika és bűnözés között. Az állam csődöt mondott, mindenkinek saját magát kellett megvédenie a saját erejéből. A *Condizioni politiche e amministrative della Sicilia* (Politikai és kormányzati feltételek Szicíliában) című tanulmányában így ír: „[az erőszakiparban] a maffiafőnök kapitalistaként és igazgatóként működik. Egyedül ő rendelheti el a bűncselekményt, szabályozza a munka és a feladatok kiosztását, fegyelmezi a dolgozókat. A maffiafőnök dolga, hogy a körülményeket megítélve eldöntse, föl kell-e függeszteni egy időre az erőszakos cselekedeteket, vagy többet kell elkövetni, brutálisabb módszerekkel. A piaci feltételekhez alkalmazkodva határozza el, milyen akciókat lehet végrehajtani, milyen embereket kizsákmányolniuk, és az erőszak mely formáját használják.”⁷ Nem nehéz észrevenni a leírásból, hogy az ekkor még „gyerekcipőben” járó maffia magán viseli azokat a jegyeket, amelyek egy kormányzatra jellemzők. Azok, akikben gazdasági vagy politikai becsvágy volt, Szicíliában két lehetőség közül választhattak: vagy fölfegyverkeznek, vagy ami valószínűbb, védelmet vásárolnak az erőszak szakértőjétől, egy maffiózótól. A maffia hatalmát ez alapozta meg: ráértett, hogy ott, ahol gyenge a központi kormányzat, átveheti a szerepét.

⁵ Leopoldo Franchetti: *Condizioni politiche e amministrative della Sicilia*. Firenze, 1877

⁶ Intézők.

⁷ Leopoldo Franchetti: i. m.

A források szerint a csoport Palermo környékén jött létre, amikor a legkeményebb és legokosabb banditák, csempészek, intézők, parasztok, ügyvédek összeálltak, hogy az erőszakiparra szakosodjanak, és a citromüzletben tőkeletesített módszerrel tegyenek szert vagyonra és hatalomra. Ezek az emberek átadták a módszerüket családtagoknak, üzlettársaknak. Ha éppen börtönben töltötték az időt, a rabtársaikat vonták be az üzletbe. Ez a csoport akkor vált maffiává, amikor az új olasz állam amatőr módon próbálta elnyomni. Ilyen módon legkésőbb az 1870-es évek közepére, legalábbis Palermo környékén, már szilárdan a helyén volt minden tényező a maffia létrejöttéhez. Volt védelmi pénze, befolyásos politikus barátai, voltak kiépült sejtjei, megvolt a neve, a szertartásai, és volt egy hiteltelen ellenfele: az állam. Azt nem tudhatjuk, hogy a történelemnek ebben a pillanatában egy vagy több maffia létezett-e. Azt sem tudni, hogy az 1860-as és 1870-es években Szicília különböző részeiben, önálló bandák-e azok, amelyekre a hatóságok hivatkoznak. Egyes rendőrök szívesen hivatkoztak erre, hogy beilleszthetők legyenek azokba az özszeesküvés-elméletekbe, amelyekre politikai uraiknak volt szükségük, hogy ezt kijátszhasák a vetélytársaik ellen. A különböző bandák háborúja sem jelenti, hogy nem lenne egységes a szervezet, hiszen elég a Cosa Nostra majdnem egy évszázaddal későbbi beháborúira gondolni⁸.

Felvetődik azonban a kérdés, hogyha a kormányzatnak tudomása volt a maffiáról, miért nem állította meg. A választ kettőbonthatjuk. Először is, a fiatal olasz államnak rengeteg bajjal kellett egyszerre megküzdenie. A legfontosabb azonban az, hogy 1876-ra a maffia szerves része lett az olasz kormányzati rendszernek.

Az egyesülés után másfél évtizedig Olaszországban egy Jobboldal nevű, laza koalíció uralkodott, amelyet az észak-olaszországi konzervatív földbirtokosok alkottak. Az ellenzék, a még ennél is lazább szerveződésű Baloldal nevű csoport, amelynek a támaszpontja dél és Szicília volt, több pénzt és demokráciát követelt. A különbség azonban inkább kulturális volt, mintsem politikai. A Jobboldalnak sokszor úgy tűnt – nem minden alap nélkül –, hogy a parlament számos déli és szicíliai képviselője a helyi főnököknek és a szavazókat megvesztegető, az ellenfeleket megfélemlítő választási gépezetnek köszönheti mandátumát. A Baloldal viszont gőgös álszentnek tartotta a jobboldalakat, akik elárulták az olasz állam megalapításának vezéreszméit, és csúnyán elhanyagolták a délt. Délen a Jobboldal sosem volt képes jó eredmé-

⁸ Az első maffiaháború 1962 és 1969 között zajlott, a második maffiaháború, az úgynevezett „la matanza”, 1981 és 1984 között.

nyeket elérni, ezért rengetegszer játszotta ki a „maffia” kártyát, vagyis a baloldali politikusokat a maffiával való összejátszással vádolták meg. Az ellenzék politikai boszorkányüldözésnek nevezte az egész eljárást. 1875-ben, a beterveztett reformok parlamenti vitájánál azonban egy délolasz képviselő, *Diego Tajani* beszéde teljesen más színben tüntette fel az egész kérdést. Tajani 1868 és 1872 között a palermói fellebbviteli bíróság főügyésze volt, így módon sokat tudott a Jobboldal szicíliai uralkodásáról. Először ellenzéki képviselőtársait feddte meg, hogy a maffia létezését tagadni épp olyan, mint a Nap létezését, majd a Jobboldal ellen fordult. 1866-tól a Jobboldal arra biztatta a rendőröket, működjenek együtt a maffiával, feltéve, ha az adatokat szállít a hatóságoknak a szervezetükön kívüli bűnözőkről, és mindenkiről, akit a kormányzat felforgató elemnek tekintett. Bizonyítékként *Giuseppe Albanese*t, Palermo 1867-ben kinevezett rendőrfőnökét hozta fel⁹. Tajani végkövetkeztetése szerint: „*A maffia nem legyőzhető. Az teszi veszedelmessé, hogy a helyi kormányzat eszközévé válik.*”¹⁰ A beszéd óriási botrányt váltott ki. A Jobboldal törvényt és rendet követelő tömbje összeomlott, senki nem hitt már abban, hogy a parlament maffiaellenes és maffiabarát politikusokra oszlik. Mindkét fél számára könnyebb volt ejteni a témát. Egyiküknek sem állt igazán érdekében, hogy valóban megértsék a Szicíliában létező szervezett bűnözést. 1877-re az olasz politikusoknak minden a rendelkezésükre állt, hogy megismerjék a maffiát, de egyszersmind minden okuk is megvolt arra, hogy elfelejtsék ezt a tudást.

Az maffia olasz államrendbe való beépülésének második szakasza az 1876-os baloldali koalíciós kormány idején kezdődött. Ez a belügyminiszter, *Giovanni Nicotera* tevékeny hozzájárulásával történt, aki beavatott tagja volt a maffiának. Minisztériumát átalakította a Baloldalt segítő szavazatszerző gépezetté. Ezzel párhuzamosan megegyezett a szicíliai politikusokkal és a maffiával, hogy a kormány jobb szívvel lesz irántuk, amíg az kézben tartja a banditákat. Ezen a kormánynak gondot jelentő személyeket értették. Emellett a kirívó bűnesetek mérséklését várták el. A római kormányok belenyugodtak, hogy olyan szicíliai politikusokkal kell együtt dolgozniuk, akiket a maffia támogat. A maffiózók fokozatosan részesei lettek a politikai rendszernek. A

⁹ Albanese rendőrfőnököt 1869-ben leszurta egy maffiózó, akit Albanese zsarolni akart. Kiderült, hogy kapcsolatban állt azzal a bűnbándával, amely betört a fellebbviteli bíróság irodájába, számos műkinceset rabolt a palermói múzeumból. Ezen felül több gyilkosság elűssolásában is részt vett. Albanese szemrebbenés nélkül hangoztatta, mennyire tisztel egy bizonyos Bourbon-tisztviselőt, aki „érdekelte tette a maffiát a béke fenntartásában”.

¹⁰ Részlet Diego Tajani 1875-ös parlamenti felszólalásából. In: John Dickie: *Cosa Nostra. Az olasz maffia történelme.* GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005

tiszteletre méltó férfiak kiépítették a zsarolás iparát, és érdeklődni kezdtek más üzletágak iránt, mindeközben megtanulták, hogy a túlélésük érdekében minél fontosabbak a politikai barátságok.

A maffia teljes egészében összefonódott a szicíliai elittel. A politikai életbe való beépülést nagyban segítette a protekcionizmus, a klienspolitika, a szivességekért cserébe történő ügyintézés kiterjedtsége. Ez azonban nem egyenlő a maffiával; számos ország van a világon, ahol létezik politikai korrupció, mégsem alakult ki maffiaszerű bünszövetkezet. A protekcionizmus azonban sok pénzbe kerül. 1882-ig a költségek viszonylag szerények voltak, a lakosság két százalékát illette meg a választójog, és ezeket a szavazatokat a maffia könnyűszerrel szállította. 1882-től azonban kiterjesztették a választójogot, és megdrágultak a kampányok. A politikusok egyre több szivességet osztogattak a támogatásokért cserébe. Nagy segítség volt ehhez az olasz politikai rendszer széttörődezettsége. Olaszország történelmének túlnyomó részében nem lehetett látni a törésvonalakat a klikkek és érdekcsoportok között. Érvényes volt ez a legmagasabb szinttől a legalsóig, a mezővárosok előljáróságaitól a nemzetgyűlésig. Ebben a rendszerben egy stratégiaileg fontos ponton elhelyezkedő kisebbség nagy hatalomra tehetett szert. A maffia és politikusai a legtöbb esetben éppen az ilyen kisebbségekben találhatók. Normál esetben nem igényelt volna nagy politikai elszántságot ennek felszámolása, de a korabeli, koalíciós konfliktusokkal terhelt kormányok alig néhány hónapig maradtak a helyükön, sokszor szicíliai képviselők támogatásával.

A fasizmus idején majdhogynem sikerült megtörni a maffia hatalmát. *Mussolini* felismerte, hogy a szicíliai maffia az igazi ura a szigetnek¹¹, és *Cesare Mori* kinevezésével teljhatalmat adott a maffia felszámolására¹², ezt megakadályozta az amerikai partraszállás.

Egy újabb fejezet volt a maffia hatalmának stabilizálásában az 1940-es évek végi kiegyezés a Kereszténydemokrata Párttal. Pedig a párt eredetileg nem a maffia fedőszerve volt. Az Olasz Köztársaság megszületésekor a családi értékeket, a magántulajdont és a társadalmi békét tüzte zászlajára. Ami miatt azonban mégis egymás felé fordultak, az a szivességeken alapuló hatalomgyakorlás művészete volt. A szicíliai Kereszténydemokrata Párt temérdek

¹¹ Mussolini 1924-ben, szicíliai látogatásakor határozta el a maffia végleges felszámolását, a legenda szerint a maffiózó-polgármester, Don Francesco Cuccia megvetően legyintett a miniszterelnök testőreire, mondván: „Velem van, a védelmem alatt áll. Mi szüksége ezekre a zsarukra?”

¹² Körülbelül tizenegyezer maffiózónak kikiáltott személyt ítéltek el, deportáltak, csak Palermóban ötezret. Természetesen sok esetben a politikai riválisokat is a maffiával való együttműködés vádjával ítélték el.

helyi klikket foglalt magában, amelyek a protekció elvére épültek. A klikkek vezetői pontosan azt a fajta személyes kapcsolatrendszert kínálhatták, amelyet a maffiózók is kedveltek. Így helyreállt a politikusok és bűnözők eszmecseréje, amelyet a fasizmus megnehezített: a kéz kezét mos elve. A kereszténydemokrata politikusok egy részének az lett a sorsa, hogy több mint négy évtizedig a szicíliai szervezett bűnözés kedvenc közvetítője legyen Rómában. Erre a legfényesebb bizonyíték *Giulio Andreotti* hétszeres miniszterelnök, az olasz parlament örökös szenátora. Bár felmentették mind 1999-ben, mind 2003-ban a maffiával való összejárás ügyében, ez azonban csupán a felhozott ügyek elévülése miatt történt. Ettől függetlenül 2003-ban egy másik perben mégis bűnösnek találták: a maffia segítségével megöletett egy öt zsaroló újságíró. Számos jel utal arra, hogy 1994 óta a tiszteletre méltó férfiak arra utasítják embereiket, hogy a Forza Italia jelöltjeire szavazzanak. *Antonino Giuffrè*, a Cosa Nostra caccamói *mandamentója*¹³ főnökének vallomása szerint szoros kapcsolat állt fenn a maffia és *Silvio Berlusconi* között. Állítása szerint szövetség volt a maffia és a Forza Italia között. Ezeket az állításokat azonban semmilyen bizonyíték nem támasztja alá.

A maffia „ideológiája”

A szicíliai maffia állam az államban. Ahogy *Giuseppe di Christina*, a dél-szicíliai Riesi egykori maffiafőnöke mondta: „*Az állammal párhuzamosan van egy erősebb és hatékonyabb hatalom, amely cselekszik, mozog, pénzt keres, öl és még igazságszolgáltatása is van- és mindezt a hatóságok háta mögött.*” Nézzük, mire alapozza ezt a kijelentését!

Az ideológiáról már beszéltünk. Itt azonban meg kell említenünk, hogy a kérdésnek van egy másik aspektusa is. A mítoszon kívül megfigyelhető egy uralkodó eszme a maffián belül. Tagjait erős vallásosság jellemzi. Nem véletlen, hogy a maffiát sokáig támogatta az egyház is, mert úgy tűnt, ugyanolyan értékrendet vall: belenyugvás, alázat, hagyomány- és családtisztelet. A jelenleg börtönbüntetését töltő, egykori főnökök főnöke¹⁴, *Bernardo „Traktor” Provenzano*¹⁵ kis cédulák segítségével a rejtkehelyéről irányította a szervezetét, ezek közül néhányat elfogtak; mindegyikén van áldás és egy fohász,

¹³ Kerület.

¹⁴ Capo di tutti Capi, a legmagasabb beosztás a maffia hierarchiáján belül.

¹⁵ Provenzano 1993-ban, Toto Riina börtönbe kerülése után örökölte meg a főnökök főnöke tiszttségét.

42 év bujkálás után, 2006-ban tartóztatták le.

amelyben Isten segítségét kéri. A család szentsége megkérdőjelezhetetlen. Igaz, a családnak kettős jelentése van. A klasszikus értelemben vett család fölött a szervezet áll, amely fontosabb, mint a vér szerinti kötelék. A társaság kultúrájának alapvető része a patriarchális, régimódi himsovinizmus, a házastárs iránt a legnagyobb tiszteletet kell mutatni. Ennek részben üzleti oka van, egy sértett feleség ugyanis rengeteg kárt képes okozni, ha bosszúból a rendőrségen fecsegne.

A maffiózók mindent az Isten, a család és a becsület nevében tesznek. Az idegenek iránti bizalmatlanság a nacionalizmust erősíti. Soha nem lehet a szervezet tagja olyasvalaki, aki nem ezt az értékrendet követi. Mielőtt valakit tagjukká avatnak, sokáig figyelik, s csak akkor lépnek kapcsolatba vele, ha megbizonyosodtak, hogy az általuk preferált elveket vallja. Nem véletlen, hogy a huszadik század közepén a Cosa Nostra tevékenyen részt vett a Kommunista Párt elleni kampányban, rendszeresen szétzavarta az üléseit, nem egy esetben kivégezve¹⁶ baloldali szimpatizánsokat, szakszervezeti tagokat. Úgy vélem, az ideológiának akár első, akár második értelmezéséről beszélünk, mindkettő sajátos szerepet tölt be. A *Parasztbecsület* mítosza¹⁷ kontinuitást jelez azzal a legendával, amely a maffia születésére vonatkozik. Egy olyan képet sugall magáról, még ha valótlan is, amellyel támogatókat, szimpatizánsokat szerez magának, valamint kiváló érvként szolgált, amikor a kormányzatnak a maffia elleni fellépését kívánta hitelteleníteni.

Ez a kép segített abban, hogy összemossák a maffiát a szicíliaiakkal. A maffia szóban nem egy szervezetet láttak, hanem az erőszakos szenvedélynek és az „arabos” gőgnek azt a keverékét, amely állítólag meghatározta a szicíliaiak viselkedését. A maffia sokak szemében a becsület primitív fogalmát jelentette, a lovagiasság kezdetleges kódexét, amelynek a vidék elmaradott lakossága engedelmeskedik. Ezt a felfogást nemcsak az északolaszok vallották. Szicília egyik első szociológusa, *Alfredo Niceforo* így ír *L'Italia barbara contemporanea* (Jelenkori barbár Itália) című könyvében: „A szicíliai embernek [...] a vérében van az örök lázadás és a féktelen önimádat –

¹⁶ A legnagyobb botrány Salvatore „Turi” Guilianóhoz, a Szicíliai néven elhíresült utolsó banditához kapcsolódik, aki a maffiával és a Kereszténydemokrata Párttal együttműködve 1947. május 1-jén megtámadta a Portella della Ginestra síkságon összegyűlt Népi Tömörülés szimpatizánsait; a mintegy tízpernyi géppuskázás tizenegy halottat követelt.

¹⁷ Az 1890-ben bemutatott *Parasztbecsület* a legtisztább megtestesülése a Sziciliáról és a maffiáról szóló mítosznak, amely közel áll a szicíliai maffia hivatalos ideológiájához, miszerint a maffia nem szervezet, hanem rátartó büszkeséget és becsületet jelent, amely mélyen gyökerezik minden szicíliaiban. A *parasztbecsület* fogalma kizárja azt a gondolatot, hogy a maffiának egyáltalán lenne említésre méltó története.

röviden, tökéletes mafioso!”¹⁸ De a *L'uomo delinquente*¹⁹ (A bűnöző ember) című könyvében hasonlóan vélekedik a neves kriminológus, Cesare Lombroso is a szicíliaiak elmaradottságáról, és természetesnek tartja, hogy a primitív szicíliaiak mind bűnözők. 1899-ben, a „demopszichológia” professzora, Giuseppe Pitrè így határozta meg a maffiát: „A maffia nem szekta és nem is szövetség, nincsenek szabályai, törvénykönyve. A maffiózó nem tolvaj, nem is bűnöző [...] A maffia éntudatot jelent, a személyes erő szertelenül önérzetes túlértékelését [...] A maffiózó olyan ember, aki megadja másoknak a tiszteletet, de ugyanezt megköveteli magának is. Ha valaki megsérti, nem fordul a törvényhez.”²⁰ Ezt a leírást gyakran emlegették az 1970-es évek közepén is.

A szicíliai kultúrát túlságosan sokáig keverték össze az úgynevezett mafiositával, és ez a zűrzavar a maffia érdekeit szolgálta. Gondoljunk csak bele, mekkora segítség a szervezetnek, ha az emberek úgy tartják, nem is létezik. „Az összeesküvés-elméletet olyanok találták ki, akik nem értik a szicíliai gondolkodást.”²¹ Rengeteg író fogalmazta meg ezt a hamis érvet: a sok évszázados megszállás bizalmatlanná tette a szicíliaiakat az idegenekkel, így természetesen jobban szeretik az ügyeiket maguk között intézni anélkül, hogy a rendőrséget vagy a bíróságot belevonnák.

A maffia és a szicíliaiak közötti választóvonal elmaszátolása következtében azonban hiábavalónak tűnhet a bűnözők elleni törvényes fellépés. Ha a primitív gondolkodásmód hibás, akkor az egész szigetet bíróság elé kellene állítani. Ahogy az olasz mondás tartja: ha mindenki bűnös, akkor senki sem bűnös.

A maffia mintegy másfél száz évig nagy sikerrel házalt ezzel a hazugság-gyűjteménnyel, aminek a legalattomosabb következménye a tudatlanság és a kétely gerjesztése volt.

Állam az államban

De miért hasonlít egy államhoz? A maffia egy körülhatárolt terület fölött igyekszik megszerezni a hatalmat. Minden család árnyékhatalomként parancsol a területén élő embereknek. A védelmi pénz ugyanaz a számára, mint az

¹⁸ Alfredo Niceforo: *L'Italia barbara contemporanea*. Remo Sandron, 1898

¹⁹ Cesare Lombroso: *L'uomo delinquente*. Hoepli, Milan, 1876

²⁰ Giuseppe Pitrè: *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*. Palermo, 1889

²¹ Uo.

adó a törvényes kormányznak. A különbség csupán annyi, hogy a maffia mindent és mindenkit igyekszik „megadóztatni”, legyen szó törvényes vagy illegális tevékenységről. Előfordul, hogy egyszerre védi az ékszerészt és a bandát, amelyik kirabolja. Az államhoz hasonlóan fenntartja magának a jogot, hogy döntsön az alattvalói életéről és haláláról. Saját törvényeket alkot, amelyeknek betartása felett őrködik. A maffiának külön kormányzata van, amely meghatározza az általános alapelveket, a szervezet stratégiáját. A szervezetnek saját igazságszolgáltatása van, saját törvényeket alkot. Mindezeket a bizottság intézi. Az előbbieken kívül egyéb jellemzőkről is beszélhetünk. A maffiának hadserege van, saját ideológiája, ráadásul egyfajta szociális állam jegyeit is magán viseli, ugyanis börtönbe kerülő tagjairól, azok családjáról gondoskodik. Ha egy tagja „munkaképtelenné” válik, havonta magas fizetést, egyfajta segílyt kap, amelyből eltarthatja magát és a családját. A „kormányzati” tevékenységéből azonban ritkán tesz szert nagy haszonnal. A védelmi pénzekből származó profitot rögtön visszafordítja, amelyből fenntartja gyilkolási potenciálját: ügyvédeket, rendőröket, újságírókat, politikusokat, bírákat pénzel. Ezekre szüksége is van, hogy az igazán nyereséges üzletekből kivehesse részét.

Érdekes hasonlóság figyelhető meg *Thomas Hobbes* politikaelméletével. Hobbes szerint az embereket a saját vágyaik irányítják, fájdalmaikat próbálják elkerülni az önfenntartás érdekében. Mindenki harcol mindenki ellen, nincs közös erkölcsi rendszer, ezért az embereket az értelmük vezérli a béke alapelveinek követésére. Ebből következik, hogy mindenki lemond a jogairól, s ha ez megtörténik, létrejön a polgári társadalom. Ez az állapot azonban ellenkezik az emberek természetes szenvedélyével, ezért a béke fenntartása akár erőszakos úton is kieszközölhető. Az állam lényege tehát, hogy mindenki szerződik egymással, megbíz egyetlen személyt, hogy az mindenki erejét és eszközeit a béke és közös védelem érdekében a saját belátása szerint használja. Az uralkodót csak abszolútnak tudja elképzelni, nincs mellette képviselői szerv, hiszen ez konfliktushoz vezetne.

Maffia mint kormányzat...

A maffia központi szervezete a bizottság. Ez a bizottság felel a szervezet általános stratégiájának meghatározásáért, az egyes családok közti viszályok megszüntetéséért. De ugyanúgy az ő kompetenciája az igazságszolgáltatás, a törvények megalkotása. A mai napig működő bizottság 1957-ben jött létre.

Ekkor került sor arra a találkozóra, amelyet az amerikai szicíliai maffia és a Cosa Nostra közt szervezett meg *Joe Bonanno* a nemzetközi kábítószer-kereskedelembé való bekapcsolódás ügyében. Megszervezése *Tommaso Buscetta*²² nevéhez fűződik, Bonanno javaslatára. New Yorkban ekkor már működött az a bizottság, amelyet az öt család fejei alkottak²³. A legfőbb cél az üzleti versengés korlátok között tartása volt.

Buscetta elmagyarázta, hogy a fasizmus bukása után, de 1957 előtt a Cosa Nostrán belül a kommunikáció intenzív, ám részleges volt. A különböző családok, különösen a befolyásos, tiszteletre méltó férfiak találkoztak, hogy megbeszéljék az ügyeket. Döntések azonban csak lassan születtek, miután sokszor végigragták őket. Buscetta segítségére volt *Gaetano „Tano” Badalamenti*, a cinisi alfőnök és *Salvatore „Kismadár” Greco*. Ez a háromemberes alkotmányozó munkabrigád alkotta meg a Cosa Nostra új működési szabályzatát. Szicília minden tartományának megvolt a maga bizottsága (csak 1975-ben alakították meg az egész szigetre kiterjedő regionális vagy provinciközi bizottságot). Palermo tartományban túl sok család volt – legalább ötven – ahhoz, hogy működőképes lehessen az a tanácskozási testület, amelyben minden család képviselteti magát. Így kialakították az átmeneti szintet, a mandamentót, amely három *coscát*²⁴ foglal magában. Ezek hárman választanak egy képviselőt a mandamentóból, az foglal helyet a bizottságban. Mivel el akarták kerülni, hogy kevés ember kezében túl sok hatalom összpontosuljon, senki nem lehetett egyszerre egy család főnöke és képviselő a bizottságban. A bizottság legfontosabb feladatai közé tartozik a tiszteletre méltó férfiak meggyilkolása szabályainak lefektetése. Ez a bizottság, bár a nemzetközi heroinkereskedelem megszervezésének apropójából alakult ki, mégis inkább egy nagyon gondosan megtervezett képviseleti mechanizmus, amely inkább politikai, mint üzleti képződmény.

22 Buscetta, a „két világ főnöke”, 1984-ben választotta a hatóságokkal való együttműködést, amelynek keretében Falcone rendőrbíró és csoportja lefolytathatta a híres „csúcspert”. Buscetta vallomása rengeteget segített a Cosa Nostra szervezetének, működésének megértésében, valamint a maffiával összejátszó politikusok feltérképezésében, többek között *Andreo Giulietto* ellen is vallott 1996-ban.

23 A bizottságot *Salvatore „Lucky” Luciano* szervezte meg a New York-i öt családból, azzal a céllal, hogy felosszák egymás közt a hatalmat, valamint központosítsák a maffia működését, ezáltal is elkerülve az egymás közti háborút.

24 Család.

... mint törvényhozó hatalom

A Cosa Nostra az államokhoz hasonlóan saját törvényekkel szabályozza a mindennapi életet. Egyes törvények a tagokon kívül Szicília minden lakójára kötelező érvényűek. Ezek be nem tartása a legsúlyosabb következményekkel járhat. Az egyik legismertebb, leghíresebb norma az omerta, más néven a hallgatás törvénye. Bármilyen bűncselekmény történik, szigorúan tilos a hatóságokhoz fordulni. *Turrisi Colonna* az 1864-ben megjelenő, *Pubblica sicurezza in Sicilia nel* (Közbiztonság Sziciliában) című tanulmányában így fogalmaz: „*Sziciliában létezik a tolvajoknak egy szektája, amelynek az egész szigeten vannak kapcsolatai. A rendőrségtől alig vagy egyáltalán nem fél, mert bízik benne, gond nélkül megszökhet bármilyen rendőrségi nyomozás elől. A szekta nem tart a bíróságoktól sem: azzal büszkélkedik, hogy terhelő bizonyíték ritkán kerül elő a tanúkra gyakorolt nyomás miatt.*”²⁵ Ez a mondat világítja meg talán legjobban az omerta erejét. Ha fényes nappal az utcán lennének valakit, hiába látták az esetet többtucatnyian, a rendőrség egyszerűen nem talál tanúkat. Aki megszegi ezt a szabályt, azt a maffia kivégzi. Az omertának van egy másik oldala. Ha valakit sérelem ér, például megerősokolják a lányát, nem tesz feljelentést a rendőrségen. A helyi keresztapát kérés fel, aki gondoskodik a megfelelő büntetésről. A legtöbb ismert törvény azonban a maffia tagjaira vonatkozik. Nevezhetjük egyfajta becsületkódexnek is, amelynek a megszegése súlyos következményekkel jár.

Érdekes paradoxon figyelhető meg a hallgatás törvénye és a maffia egyik legfontosabb belső szabálya között: mindig igazat kell mondani. Ez persze csak a „család” tagjai között érvényes. A maffiózók igazmondási kötelezettsége arra szolgál, hogy előmozdítsa a kölcsönös bizalmat, amely meglehetősen ritka a törvényen kívül élők közt. A bizalom igénye magyarázza meg a maffia szexre és házasságra vonatkozó részeit is. Tagoknak tilos prostituáltakat futtatniuk. A szervezet egy másik tagjának a feleségével folytatott szexuális viszony szintén halállal büntetendő. Ha egy maffiózó szerencsejátékot üz, nőzik, dicsekszik a vagyonával, akkor megbízhatatlannak tartják, ekként pedig feláldozhatónak. Ezeknek a szabályoknak a betartásával megmutatja a társainak: bízhatnak benne. Minél megbízhatóbb egy maffiózó, minél nagyobb az erkölcsi tőkége, annál több hatalom, pénz, információ felett rendelkezik, amelyek a ranglétrán való előrelépést segítik elő.

²⁵ Turrisi Colonna: *Pubblica sicurezza in Sicilia nel*. G. Lorusnaider, Palermo, 1864

Korábban már volt szó róla, hogy a maffiózónak örködnie kell a felesége jó híre fölött. Egy tiszteletre méltó férfi azért nem lehet strici, nehogy egy *uomo d'onore* felesége megalázó helyzetbe kerüljön a környezetében. A vérségi kötelességnél fontosabb a „család” iránti hűség. Minden esetben a Cosa Nostra rendelkezésére kell állni, még akkor is, hogyha a maffiózó felesége éppen a kórházban vajúdik. Az asszonyok tevékenyen is támogathatják a férjük munkáját, de mindig csak alárendelt szerepben. Asszonyokat nem vehetnek fel a maffiába, a tiszteletreméltóság kizárólag a férfiak kiváltsága.

A sértést minden körülmények között meg kell torolni. Ennek elmulasztása nagyban rontja a maffiózó hitelét, becsületét, és az előbb említett következményekkel jár. Bár Szicília lakói mélyen vallásosak, nem ismerik a bünbocsánatot. A becsületet csak vérrel lehet tisztára mosni. Ezt nevezik *vendettának*, azaz vérbosszúnak.

Tilos másik tag vagy másik család pénzéhez nyúlni. Nem lehet a Cosa Nostra tagja az, akinek közeli rokona rendőr, akinek valamelyik családtagja nem megbízható, aki helytelenül viselkedik, vagy nem tartja magát az erkölcsi értékekhez. Tilos rendőrrel mutatkozni.

Feltételezhető, hogy a felsoroltakon kívül rengeteg egyéb törvény szabályozza a maffia működését, tagjainak viselkedését, hiszen nélkülük nem vált volna ilyen jelentős szervezetté.

... mint igazságszolgáltató hatalom

Hála Tomasso Buscetta vallomásának, ma már rengeteget tudunk a maffia működéséről. Korábban is voltak tanulmányok, beszámolók, mint például az említett Turrisi Colonna feljegyzései, de ezeket nem vette komolyan a kormányzat. Colonna írásából értesültünk arról a bizottságról, amely a maffia szabályait megszegő tagok sorsáról dönt. Ezek szinte kivétel nélkül halálos ítéleteket hoznak. A bizottság felhatalmazása nélkül egyetlen tag sem végezhető ki. Ahhoz, hogy valakit elítéljenek, be kell bizonyítani a hűtlenségét, alkalmatlanságát. Minden egyes maffiagyilkosság a bizottság döntése. Egy ellenség kivégzése összhangban kell hogy álljon a Cosa Nostra-vezetők általános stratégiájával.

A maffia védelmezi azokat, akik hozzá fordulnak. A szicíliaiak hagyományosan távolságtartók az idegenekkel, az állammal. Soha nem fordulnak a rendőrséghez, ha sérelem éri őket. Vagy ők vesznek elégtételt, ha elég erősek, vagy a helyi maffiafőnök közbenjárását kérik. Mivel a maffia monopolizálta az erőszak alkalmazását, ezért mindenki hozzá fordul.

... mint önkormányzat

A maffia önkormányzatiságára a szervezet felépítéséből következtetünk. Minden egyes településen kiépült a hálózata. A helyi főnökök vannak a hierarchia alján. Ezen a területen ők képviselik a Cosa Nostrát. A helyi maffiózó állapítja meg a szervezet stratégiáját, amely nem lehet ellentétes a főbizottság általános elveivel. Ők szállítják a maffia által támogatott képviselőknek a szavazatokat. Idetartoznak a maffia tevékenységének alapjai, mint a védelmi pénz behajtása, a rablások, ezekről a helyi főnök dönt.

Mindezen jellemzők, úgy vélem, bizonyítják, hogy a szicíliai maffia az olasz állam alternatívájaként működik. Innen már csak egy lépés a maffiaállam létrejötte, amikor egy szervezett bűnözői csoport teljesen átveszi az állam szerepét. Mint ahogy látni fogjuk, erre kísérletet is tettek.

1943. szeptember végén a szövetségesek kinevezték *Lucio Tasca Bordonarót* Palermo polgármesterévé, aki maga is a „tiszteletre méltók társaságának” tagja volt. Szicília-szerre hasonló embereket állítottak hasonló pozíciókba. Társaihoz hasonlóan Bordonaro is megértette, hogy a háború végén kiújulnak a harcok a földtulajdonért. Válaszul a szigeten elsőként aktivizálódó politikai szervezet, a szicíliai szeparatista mozgalom élére állt. A szeparatistáknak az volt a céljuk, hogy Szicíliát az amerikai sas védelme alatt független államként kiáltásák ki. Bordonaro és társai abban reménykedtek, hogy így megőrizhetik a régi uralkodóréteg hatalmát, és sakkban tarthatják a rettegett baloldalt. A szeparatista földbirtokosoknak természetes szövetségei voltak a maffiózók, akik őrizték és igazgatták a birtokaikat, cserébe politikai védelmet kaptak²⁶. Míg a maffia politikai szárnya túlnyomórészt a szeparatisták mellett sorakozott föl, katonai szárnyát felszólították, hogy az új baloldali fenyegetés ellen harcoljon. 1945 szeptemberében azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. Az AMGOT (*Allied Military Government for Occupied Territories*) megszűnése után a szeparatisták amerikai támogatása elpárolgott. Létrejött egy erős, új nacionalista párt, a kereszténydemokraták, amellyel versenyezni kényszerültek. A kereszténydemokraták a teljes függetlenség helyett regionális parlament felállítását javasolták, ezzel sikeresen kifogták a szelet a szeparatisták vitorlájából. Ez vezetett a szeparatistáknak ahhoz a kétségbeesett elhatározásához, hogy felkelést robbantanak ki, ám a

²⁶ Andrea Finocciaro Aprile, a szeparatista mozgalom egyik vezetője 1944-ben a következőket mondta: „Ha a maffia nem létezne, ki kéne találni. Én a maffiózók barátja vagyok, még akkor is, ha személy szerint ellenzem a bűnözést és az erőszakot. Tommaso Buscetta azt állította, Aprile maga is a maffia beavatott tagja volt.” In: John Dickie: i. m.

felkelőket könnyűszerrel leverték. A maffia a szeparatisták bukásából értette meg, hogy számukra a legjobb érdekvédelmi eszközt a kereszténydemokraták jelentik, és ahogy láthattuk, ez a közeledés gyümölcsöző volt.

Összegzés

Az előbbieken igyekeztem megmutatni, hogy létezik egy olyan szervezet, amely az állam gyengeségének következtében képes volt átvenni annak feladatait azáltal, hogy hasonló elvek alapján szervezte meg magát. Dolgozatomban azokat a momentumokat vizsgáltam, amelyek elősegítették a maffia e borzasztó hatalmának kiépítését.

IRODALOM

- Andreides Gábor:** Két olaszországi bírósági ítélet apropóján... Grotius.hu, 2010. szeptember 1.
- Bogdanor, Vernon:** Politikatudományi Enciklopédia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- De Jasay, Anthony:** Az állam. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Dickie, John:** Cosa Nostra. Az olasz maffia történelme. GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005
- European Union organised crime situation report. Europol, 2000
- Europol Annual report. Europol, 2001
- Paoli, Letizia:** Mafia and Organised Crime in Italy: The Unacknowledged Successes of Law Enforcement. *West European Politics*, vol. 30, no. 4, 2007
- Project COLA. European Union Cocaine Situation Report. Europol, 2007
- Shelley, Louise L.:** Mafia and the Italian State: The Historical Roots of the Current Crisis. *Sociological Forum*, vol. 9, no. 4, 1994

DEÁK JÓZSEF

A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig

Az Oroszországi Föderáció 2009 májusában aláírt, *Az Oroszországi Föderáció 2020-ig szóló nemzetbiztonsági stratégiája*¹ című elnöki rendeletéből kiderül, hogy az ország biztonságát – az állam- és közbiztonságát érintő veszélyforrások felsorolásában rögtön a külföldi hírszerző és speciális szolgálatok Oroszország ellen irányuló mesterkedéseit² követő veszélyforrásként – a terrorista szervezetek, csoportok és magányos terroristák tevékenysége fenyegeti.

Az ország közelmúltjában – a Szovjetunió szétesése után – elkövetett több tragikus terrorcselekmény is ezt támasztja alá. Mindezek fényében például az e szempontból legveszélyeztetettebb észak-kaukázusi régióban kialakult helyzetre is tekintettel miként látja az Oroszországi Föderáció a terrorizmus kérdéskörét? Hogyan értelmezik a fogalmát, miben látják a gyökereit, Oroszország történelmi felelősségét, és mennyiben háritják külföldi államok titkosszolgálataira a terroristák, extrémisták, szeparatisták ösztönzését? Melyek a terrorizmus megelőzésének lehetséges és melyek a bevált módozatai? Oroszország terrorelhárító erői eddig milyen sikereket könyvelhetnek el? Jelenleg hogyan értékelik az extrémizmus és a terrorizmus büntetőjogi felelősségét? Megvalósítható-e a terrorizmus jövő nélkül, Oroszország terrorizmus nélkül szép óhaj? Hogyan tekintenek a terrorizmus nemzetközi összefüggéseire és azokra az államokra, amelyek politikai céljaik szolgálatába állítják a terrorizmust?

¹ O sztrategii nacionalnoj bezopasznosztyi Roszijszkoi Federaciji do 2020 goda (Az Oroszországi Föderáció 2020-ig szóló nemzetbiztonsági stratégiája). <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>

² 2014-ben speciális műveletek következtében külföldi titkosszolgálatok ötvenkét munkatársát és kétszázkilenc ügynökét sikerült leleplezni az orosz RIA Novosztyi hírtügnökség adatai szerint. <http://www.rsuh.ru/antiterror/>

Az Oroszországot fenyegető terrorveszélyek

„Az alapvető emberi és állampolgári szabadságjogok védelmét az Oroszországi Föderáció állama garantálja.”³ Az alaptörvényben az élethez való jog követi az első, a törvény és bíróság előtti egyenlőséget rögzítő alapjogot. Márpedig a terrorcselekmények természetéből adódóan a kitervelőik céljaihoz vezető úton a legnagyobb veszélyt a testi épségre, az emberi életre jelentik, mivel a közvélemény figyelme legbiztosabban a tragikus terrorcselekmények emberi áldozataival, azok számával, életkorával ragadható meg, hiszen az anyagi veszteség, legyen bármekkora, pótolható...

Milyen a terrorizmusból kiinduló veszélyekkel számol az Oroszországi Föderáció? Az idézett nemzetbiztonsági stratégia szerint a terroristák tevékenysége irányulhat az ország alkotmányos rendjének erőszakos megváltoztatására; az államhatalom normális működésének megzavarására (ideértve az állami, politikai és társadalmi vezetők elleni merényleteket); a társadalom normális működését szavatoló katonai objektumok, ipari létesítmények, vállalatok és intézmények megsemmisítésére; a lakosság megfélemlítésére, egyebek között atom-, vegyi fegyver, vagy veszélyes radioaktív, vegyi és biológiai anyagok alkalmazásával, ennek kilátásba helyezésével. Az országra leselkedő nemzetbiztonsági veszélyek felsorolásában a terrorizmus után az extremizmus következik, amely a nacionalista, vallási és egyéb etnikai szervezeteknek, struktúráknak a föderáció nemzeti és területi egysége megbontására, az ország belpolitikai és társadalmi rendjének destabilizálására irányul.

Oroszország 2014-ben elfogadott katonai doktrínája is a legfőbb külső katonai fenyegetések egyikének nevezi a globális extremizmus (terrorizmus) növekvő veszélyét, és a nem elég hatékony nemzetközi antiterrorista fellépés következtében jelentkező új formáit, reális veszélyként jelentkezik a terrorcselekmények során a radioaktív és mérgező vegyi anyagok alkalmazása.⁴ A biztonságról szóló szövetségi törvény is együtt említi ezt a két veszélyforrást, felhatalmazva az elnököt arra, hogy az Oroszországi Föderáció törvényeinek megfelelően intézkedéseket hozzon az állampolgárok védelmében, a bűnöző és egyéb jogellenes magatartások, a terrorizmus és extremizmus megnyilvánulásai ellen.⁵

³ Konzstitucija Rosszizskoj Federaciji (az Oroszországi Föderáció alkotmánya) 45. § 1. bekezdés. <http://constitution.kremlin.ru/>

⁴ Voennaja Doktrina Rosszizskoj Federaciji. <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>

⁵ Federalnij zakon „O bezopasznosztyi” (szövetségi törvény a biztonságról). <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/111.html>

A terrorizmus fogalma

A terrorizmus elleni küzdelem problémájának kutatása Oroszországban jelenleg két fő irány szerint zajlik. Az első megközelítés a terrorizmust mint politikai, nemzetközi jogi kategóriát vizsgálja, a másik – az utóbbi években megjelenő – tudományos irányzat pedig a terrorizmust szigorúan csak büntetőjogi, kriminológiai problémaként taglalja.⁶

A terrorizmus: megfélemlítés, bizonyos cél elérésére. Ez különbözteti meg más, hasonló büntetőjogi tényállástól, kategóriától. A terrorizmus mint az extrémizmus legszélsőségesebb megnyilvánulása, az ellenség gyöngítésének módja, a bűncselekmény valamilyen fizikai objektumának (objektumainak) megsemmisítésével, rongálásával és a szemben álló félre történő pszichikai nyomással. Tehát korántsem pusztán állami vezetők elleni merényletet takar, vagy forradalmárok, fegyveres lázadók támadását a politikai céljaik eléréséhez szükséges anyagiak megszerzésére. Ezért nem számít terrorizmusnak a *Sztálin* és *Kamo*, azaz *Szemjon Ter-Petrjoszján* vezette fegyveresek 1907. június 13-i akciója a tbilisi Jereván téren, ahol kézigránátokkal rátamadva az állami bank konvojára és emberek tucatjait megölve, megsebesítve, bő negyedmillió rubelt raboltak, külföldön munkálkodó bolsevik vezetőknek kijuttatva. A politikai indíték, a rablás és a többtucatnyi emberi élet kioltása ellenére sem beszélhetünk terrorizmusról, mivel az utóbbi lényege a tartós félelemkeltés, elrettentés valamilyen meghatározott, főként pszichológiai és politikai cél elérése érdekében. Napjainkban szintén nem kevés köztörvényes bűnbanda bújjik – némi félelmet is generálva – forradalmi, politikai frázisok mögé, miközben a pillanatnyi haszonszerzésen kívül nincs megfélemlítéssel elérendő távlati céljuk.⁷

Az 1996 óta hatályos oroszországi büntető törvénykönyv 205. §-a⁸ szerint „*Terrorista cselekménynek számít: emberek halálával, jelentős anyagi kárral járó vagy egyéb, veszélyes társadalmi következményekkel fenyegető támadás, robbantás, gyűjtogatás vagy más cselekmény elkövetése, ha ezeket a társadalmi rend megsértése céljából hajtják végre vagy a hatalmi szervek döntéshozatalának befolyásolását célozza vagy a fenti cselekményekkel történő fenyegetés, ugyanazon célok elérésére történik*”. Elkövetőjét alapesetben nyolctól tizenöt évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel fenyegetik.

⁶ Mihejev Ivan Rudolfovics: Terrorizm: ponjatyie, otvetsztvennoszty, preduprezhnyenije (Terrorizmus: értelmezés, felelősség, megelőzés). <http://www.kiev-security.org.ua/box/4/123.shtml>

⁷ Kratkaja isztorija terrorizma (A terrorizmus rövid története). <http://molevashovo.spb.ru/publ/info/936>

⁸ Kodekszi i zakoni RF (Az Oroszországi Föderáció kódexei és törvényei).

<http://www.zakonrf.info/uk/205/>

Gyökerek, eredet

Az oroszországi terrorizmus gyökerei is igen mélyre nyúlnak. A jelenség közvetlenül ered egyebek között az orosz társadalom történelme folyamán kialakult, extrémista, türelmetlen, társadalom-lélektani beállítottságából gyakran előtörő lázadó, anarchista orosz mentalitásból. Történelmi tradíciókra tekinthet vissza a jól szervezett, konspirált, szerteágazó, és tömeges terrorizmus formájában (például a *Népakarat*, az eszerek – bal- és jobboldali *szocialrevolucionyere*k, azaz szociálforradalmárok –, bolsevikok és mások harci szerveződései, rémtettei). Oroszország soknemzetiségű és -vallású állam, napjainkban azonban a nemzetiségei közötti kapcsolatok szempontjából nem a legjobb időköt éli. Emellett az országban mintegy húszmillió muzulmán él, jó részük erőszakos, különösen kegyetlen, szélsőségesen radikális vahabita.

Oroszország – elsősorban kaukázusi – népeinél, etnikai csoportjainál a felvetődő nehézségek megoldásában az erőszakos, az extrémista-terrorista módszerek gyakran a nemzeti kultúra és vallás szerves elemei. Nem véletlen, hogy a terrorcselekmények elkövetőinek jelentős része a kaukázusi köztársaságokból származik, és ez a régió a permanens feszültség, véres összetűzések fészkevé vált. A föderációban a terrorizmus belső okai között szintén meghatározó, hogy az állam működésében még nem eléggé fejlettek a polgári társadalmi tradíciók. A lakosság meghatározó részével egybecsengő szakértői vélemények szerint az oroszországi terrorizmus alapvető külső gerjesztő okai között szerepel Oroszország hirtelen zártból abszolút nyitott állammá válása, ez kiszolgáltatottá tette a társadalmat minden, a Nyugat irányából érkező negatív jelenségnek. Egyben pedig magával hozta az ország területének a külföldi és a nemzetközi terrorizmus gyakorlóterévé válása veszélyét, és itt kell feltétlenül megemlíteni az oroszországi instabilitásnak és szeparatizmusnak a nyugati titkosszolgálatok általi minden erővel történő elismerését, népszerűsítését.⁹

Az orosz belügyminisztérium értékelése szerint a nemzetközi terrorszervezetek tevékenységéhez mintegy másfél ezer orosz származású ember kapcsolódik. Több mint háromszáz büntetőügy zajlik olyanok ellen, akik csatlakoztak egyebek között az Iszlám Államhoz, vagy a Tádzsikisztánban betiltott Hizb ut-Tahrir szélsőséges szervezethez.¹⁰

⁹ Kratkaja isztorija... i. m.

¹⁰ Nauka i obrazovanyije protiviv terrora (Tudomány és oktatás a terror ellen).

<http://www.rsuh.ru/aniterror/>

Terrorizmustipológiák

A terrorizmus rendszerezésében a téma rendkívüli bonyolultsága, formájának sokfélesége, az értékelések politikai ellentmondásai miatt Oroszországban sem született egységes megközelítés.¹¹ *Viktor Vasziljevics Lunyev*¹² kutatásai szerint a közelmúltban a politikai és ideológiai terrorizmus egészen különös esetei léteztek Oroszországban:

1. Forradalmi és ellenforradalmi (vörös- és fehér-) terror, a forradalom és a polgárháború idején.
2. Állami és belső terror, a sztálini politikai és az utána következő megtorlásokkor.
3. Állami és nemzetközi terror, a szovjethatalom fennállásának egész idején.

A terrorizmus e formáit megnyilvánulásuk idején és azóta sem kriminalizálta a társadalom és az állam politikai terrorként.

Napjainkban a terrorista tevékenység más formái működnek:

- a) Politikai indíttatású terror az állami és társadalmi személyiségek, illetve a hatalom képviselőinek meggyilkolása útján. E tekintetben különös veszélyt jelentenek a különféle politikai erők legszélsőségesebb csoportjai.
- b) Szervezett bűnözői körök köztörvényes terrorja az állam és képviselői ellen, a bűnügyek kivizsgálásának megzavarására, a szigorú büntetőpolitika folytatásának megakadályozására, az igazságszolgáltatási szervek legaktívabb munkatársainak likvidálására.
- c) A szeparatisták nacionalista terrorja, a politikai vagy gazdasági különválás céljából a hatalom szövetségi szervei működésének megbénítására.
- d) A gépeltérítők légi terrorizmusa túszejtés, pénz-, fegyver-, kábítószer-szerzés és másik országba való szabad repülésüket lehetővé tevő követeléseik teljesítésére.
- e) Nemzetközi terrorizmus, külföldi állam képviselőinek megölése háború-provokálás vagy egyéb nemzetközi bonyodalomkeltés céljából.

*Mentelejeva*¹³ tipizáláskor – elismerve katonai, hadicselekmények esetén az államterror és -erőszak létezését – abból indul ki, hogy a terrorizmus legáltalánosabb jelentésében többnyire politikai, etnikai vagy vallási kisebbséghez

¹¹ Mihejev Ivan Rudolfóvics: i. m.

¹² Kratkaja isztorija... i. m.

¹³ Uo.

tartozók pontszerű, egy-egy konkrét helyszínen megvalósuló terrorcselekményeihez kapcsolódik.

Ideológiai terror: azok követik el, akik valamilyen okból a hivatalos, legitím politika keretein kívül rekedtek. Képviselői váltogatják a társadalmi be rendezkedéseket, mert ami az egyikben illegális, a másikban szabadon virágozhat, parlamentáris körülmények között vezeti az országot.

Etnikai terror: alanya egy többségi csoporthoz tartozó törpe nemzeti-etnikai csoport, amely nem engedélyezi az etnikai önrendelkezési jogot. Itt találkozzunk rasszizmussal is.

Vallási terror: alanya egy kisebbségi vagy a többségi vallás kiábrándult aktív magja. A teológiai színezetű forradalmi „rasszizmus” megveti más vallás „hitetlen” képviselőit. A vallási terrorizmus különleges megnyilvánulási formája, amikor is az erőszakot a „kiválasztottak”, „megmentettek” gyakorolják az elátkozottakkal szemben.

Kriminális terror: viszonylag ritka jelenség, ha a bűnözőcsoport kifejezetten ideológiai, etnikai vagy vallási jellemzőkkel bír.

Individuális terror: az individuum racionálisan és ideológiailag nem megalapozott, egzisztenciális-szubjektív tiltakozása, fellázadása a társadalom ellen. A terrorcselekmény előzménye többnyire pszichikai sérülés, vagy az elkezdkezik az elkövetések.

Más csoportosításokban¹⁴ az előbbieken túl hasonlóan jelentős megfélemlítő formák még a szociális, az információs, a gazdasági, az önzetlen vagy fanatikus, a szuicid, a technológiai, az államellenes, a pszichikai, az ökológiai, az atom-, a tengeri és a kiber- stb. terrorizmus.

Terror és terrorellenes közelmúlt észak-kaukázusi kitekintéssel

Az oroszországi terrorizmus napjainkig tartó tragédiáinak sorozatát a szovjet rendszerváltozás idején, 1991. május 30-án Dagesztánban, a Moszkva–Baku között közlekedő vonat felrobbantása nyitotta meg tizenegy utas halálával. Alig egy év múltán *Borisz Jelcin* elnök ellen követtek el sikertelen merényletet. A rendszerváltozás óta bekövetkezett terrorcselekmény-áradat pusztá felsorolása helyett célszerűbb vizsgálni a terror elleni fellépés tényeit, hatékonyságának növekedését.

¹⁴ Mihejev Ivan Rudolfovics: i. m.

1998. július 25-én hozták meg az első szövetségi törvényt a terrorizmus elleni harcról.¹⁵ Ekkoriban még úgy tekintettek a terrorizmussal kapcsolatos kérdéskörre, mint az Oroszország nemzetbiztonságát fenyegető reális, bár egyre növekvő veszélyre – a sok közül. A szinte változatlan intenzitással bekövetkező terrorcselekmények nyomán a törvény mind több kiegészítésre szorult. Az idő múlásával gyarapodott a terrorcselekmények kutatóinak táborára, közülük sokan a téma szakértőivé váltak, és jelezték, hogy a terrorizmus elleni küzdelemhez új törvényre, struktúrákra van szükség.¹⁶

2006. március 6-án meg is született a terrorizmus elleni fellépésről szóló szövetségi törvény. A Nemzeti Antiterrorista Bizottság honlapjának adataiból kiderül, hogy a 2006-ban meghozott intézkedések nyomán 2008-ra hirtelen csökkent az elkövetett terrorcselekmények száma. Míg 2005-ben kétszázötvenegyet regisztráltak (ebből Csecsenföldön száztizennyegyet, Ingusföldön harminchat, Dagesztánban hetvenhét, Észak-Oszétiában hét, Cserkeszföldön három, a Kabard- és Balkárföldön nyolc történt), 2006-ban „mindössze” száztizenkettőt követtek el. 2007-ben negyvennyolcat, 2008-ban kettőt (!), 2009-ben hatot, 2010-ben huszonhármat, 2011-ben pedig tízet. 1994 és 2007 között egyebek között megakadályozták a Moszkva–Kalininyigrád vonalon közlekedő vonat robbantásos kisiklását; a moszkvai tömegközlekedés egyik buszán hatástalanítottak robbanószerkezetet; Voronyezs pályaudvarán is sikerült megelőzni egy robbantásos merényletet; Moszkva közelében megakadályozták egy gázelosztó-állomás felrobbantását, a terroristákat is elfogva. De az orosz fővárosban is sikerült megakadályozni több robbantásos merényletet, tömegközlekedési gócpontokban, nagy forgalmú bevásárlóközpontokban, üzletekben, szórakozóhelyeken. Csecsenföldön 2005-ben elfogtak egy teherautóval közlekedő harcoscsoportot, 1,2 tonna trotillal az autó platóján. 2005-ben a terrorelhárító szervek négyszázötven, 2006-ban nyolcszáznyolcvannégy terrorcselekményt akadályoztak meg.¹⁷

Oroszországban az elmúlt évben ezerharmincnégy szélsőséges irányultságú bűncselekményt szakítottak meg, ez az elmúlt tíz év legkiugróbb ilyen mutatója. E bűncselekmények kétharmada szélsőséges, extremista anyagok internetes terjesztését takarja. A törvényességi felügyeletet ellátó hatóság folyamatosan kutatja a világhálón az extremista honlapokat, letiltva az elérhe-

15 Valerij Zsuravel: Terrorizim i antiterrorizim v Rossziji na primere Szevero-Kavkazszkogo regiona (Terrorizmus és antiterrorizmus Oroszországban az észak-kaukázusi régió példáján). http://observer.materik.ru/observer/N9_2013/039_048.pdf

16 Mihejev Ivan Rudolfovics: i. m.

17 Nacionalnij Antiterroriszticeszkij Komitet, Informacionno-analiticseskij portal (Nemzeti terrorelhárító bizottság, információs-elemző portál). <http://nac.gov.ru/>

tőségüket. Csak az Oroszországi Föderáció legfőbb ügyészének követelésére több mint háromezer szélsőséges és terrorista tevékenységre, tömeges rendezésre felhívó jogellenes információt távolítottak el, és blokkoltak szíriai jogellenes formációk támogatására eszközöket gyűjtő internetes portált.¹⁸

A kiváltó okok

Napjaink oroszországi jogirodalma a terrorizmus következő okait említi¹⁹:

- a) Az életszínvonal érzékelhető csökkenésével együtt járó társadalmi átrétegződés, leszakadás, olyan szociális-pszichológiai tényezőket hív életre, mint a gonoszság, az irigység, a gyűlölet, vagy a múlt utáni nosztalgia.
- b) Gazdasági és energiakrízis, áremelkedés, infláció.
- c) Egész sor szociális csoport és hivatás válsághelyzete, különösen a harci tapasztalatokkal felvértezett katonáké és robbantási szakembereké.
- d) A piaci viszonyok erősítik a migrációt, a vándorló életmódot, a pszichológiai és szakmai leépülést, a személyiség lezüllését előidéző növekvő munkanélküliséget.
- e) A fegyverek, a katonai képzettség és az egyszerű lakosok jelentős számnak valódi harci cselekményekben (Afganisztán, Csecsenföld) való részvétele következtében kialakuló speciális katonai gondolkodásmód széles körű elterjedtsége. Emellett a profilváltásra kényszerülő titkosszolgálati munkatársak nagy része nem ritkán bünszervezetekben köt ki, akárcsak a munkát kereső leszerelt fegyveresek többsége.
- f) A nyugat-európai kormányellenes szerveződések kínálta minták (például a nyugatnémet Vörös Hadsereg Frakció vagy az olasz Vörös Brigádok).
- g) A nemzeti öntudat mértéktelen túlhangsúlyozása (például a Titkos Örmény Hadsereg Örményország Felszabadításáért).
- h) A tömegtájékoztatói eszközökből áradó erőszak, egyenlőtlenség, türelmetlenség és a teljhatalmú, féktelen terroristák kultusza.

Ezzel együtt, a nemzetközi és hazai terrorizmus legmeghatározóbb kifejeződésének, a politikai terrorizmusnak politikai okai vannak. *Pavel Alekszejevics Kabanov*²⁰ szerint ezek a következők:

¹⁸ Roszsijszkaja Gazeta. <http://www.rg.ru/2015/03/31/ekstremizm-anons.html>

¹⁹ Mihejev Ivan Rudolfovics: i. m.

²⁰ Uo.

- a) Az uralkodó elit megtorló intézkedései az ellenzékkel szemben.
- b) Az uralkodó elit erőszakkal kikényszerített, az adott társadalomban tradíciókkal, előzményekkel nem bíró új társadalmi-politikai formációk.
- c) Az adott állam belpolitikai konfliktusainak felerősödése.
- d) Egy régió két állama politikai érdekeinek összeütközése.
- e) A kormányok hibás nemzetpolitikája.
- f) Nemzeti különbségek céltudatos szítása bizonyos személyek, csoportok, pártok által (példa erre a vahabita mozgalom).
- g) A másik állam elleni agresszió, annak elfoglalása az esetek többségében magával hozza a békés lakosság fegyveres ellenállását (partizánok), általuk terrorista módszerek (fontos objektumok felrobbantása, gyűjtögetés stb.) alkalmazását.
- h) A terrorizmus állami szintű dicsérete (például terrorizmust támogató arab és egyéb államok).
- i) Elégedetlenség külföldi kormányok tevékenységével, amit a külképviseleteik, állampolgáraik és intézményeik elleni terrormerényletekkel fejeznek ki.

Egy oroszországi kutatócsoport álláspontja szerint a hazai szervezett bűnözés és terrorizmus sajátos katalizátora a korrupció, valamint a bűnözés globalizációja.²¹

A terrorelhárítás rendszere és fő szerve, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat

A terrorizmus elleni küzdelmet megvalósító szubjektumok tevékenységük során a következőkre alapozva fejtik ki tevékenységüket: a szövetségi törvény; a nemzetközi jog általánosan elfogadott elvein és jogi normáin alapuló egyéb jogszabályok; az Oroszországi Föderáció nemzetközi szerződésai és az előbbieken alapján kiadott, egyebek közt hatóságok közötti, e tevékenységet szabályozó jogi normák.²²

Az Oroszországi Föderáció terrorellenes küzdelmében szinte minden központi, területi és helyi fegyveres, illetve igazságügyi struktúrájának van feladata. Közülük a legjelentősebbek: a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (*Federalnaja szlusba bezopasznosztyi Rosszjjszkoj federacii; FFSZB*), az Oroszországi

²¹ Mihejev Ivan Rudolfóvics: i. m.

²² Szövet Bezopasznosztyi (az Oroszországi Föderáció biztonsági tanácsa) honlapja.
<http://www.scrf.gov.ru/documents/17/30.html>

Föderáció legfőbb ügyészsége, Oroszország hírszerző szolgálata, Oroszország védelmi minisztériuma, Oroszország szövetségi határőrsége, az MVD (belügyminisztérium), valamint az MCSSZ (az Oroszországi Föderáció polgári védelmi, rendkívüli helyzetek és katasztrófavédelmi helyzetek következményeinek felszámolásában illetékes minisztériuma).

A *Szövetségi Biztonsági Szolgálat* területi szerveivel együtt, az oroszországi büntetőeljárás jog alapján, operatív nyomozó, szűrő-kutató és egyéb tevékenységével felderíti, megelőzi, megszakítja, megakadályozza, feltárja és kivizsgálja a terrorizmus jellemzőit magán viselő cselekményeket, egyebek között a politikai célokat követő bűnügyeket, nemzetközi terrortevékenységet. Oroszország szövetségi határőrsége részt vesz a politikai terrorizmus elleni küzdelemben, megelőzve, felfedve, illetve megakadályozva a terroristák átjutását az Oroszországi Föderáció államhatárain, valamint a terrorcselekmények elkövetéséhez szükséges fegyver, lőszer, robbanó-, mérgező-, radioaktív anyag és egyéb, a terrorcselekmények elkövetéséhez szükséges tárgyak, anyagoknak az országba, illetve onnan kiszállítását. Ezenkívül részt vesz a nemzeti tengerhajózás biztonságának fenntartásában az Oroszországi Föderáció kizárólagos gazdasági övezetén belüli vizeken, valamint terroreltlenes akciókban.

A *belügyminisztérium* a terrorista jellegű cselekmények felderítése, megelőzése és megszakítása révén kapcsolódik a terroreltlenes harchoz, valamint az Interpollal kapcsolatot tartó nemzeti irodáján keresztül végrehajtva feladatait, együttműködik különféle államokkal, a terrorizmussal gyanúsított személyek felkutatásában, elfogásában és bíróság elé állításában.

Oroszország hírszerző szolgálata az Oroszországi Föderáció többi hírszerző szervével együtt megelőzi az oroszországi külképviseleteken dolgozók és családtagjaik elleni politikai irányultságú terroristatámadást, továbbá információkat gyűjtenek a külföldi és nemzetközi terrorszervezetek működéséről.

Az *Oroszországi Föderáció szövetségi őrszolgálata* a terrorizmus elleni küzdelemből az állami, védett objektumok őrzésével-védelmével veszi ki a részét.

Oroszország védelmi minisztériuma gondoskodik a birtokában lévő tömegpusztító, rakéta- és egyéb fegyverzet; lőszer-, robbanó- és egyéb hadianyagok sértetlenségéről, katonai objektumai védelméről; ezenkívül részt vesz a nemzeti tengeri hajózás és légtér biztonságának szavatolásában, valamint terrorelhárító műveletekben.²³

²³ Uo.

Az Oroszországi Föderáció legfőbb ügyészége kompetenciájának megfelelően felügyeletet gyakorol a terrorizmussal kapcsolatos tényekkel, nyomozásokkal összefüggő operatív információgyűjtés törvényessége és minősége felett.²⁴

Mint látható, a terrorelhárítás legfontosabb szervezete az FSZB, tevékenységének alapja a terrorcselekmények megszakításának, a benne és az előkészítésében részt vevők felderítésének szükségessége, valamint a terrorizmus veszélyét rejtő információk, események, vagy a cselekményekről történő információgyűjtés nélkülözhetlensége.

A terrorizmus elleni küzdelem során a helyzethez igazodóan alkalmaznak nyílt és titkos műveleteket, operatív akciókat, a végrehajtó hatalomnak a biztonság fenntartásáról, az operatív nyomozásról szóló jogi normáknak, a büntetőeljárás, a büntetőjognak az FSZB-ről szóló jogszabálynak és egyéb jogi normáknak megfelelően.

A terrorellenes műveletek folyamán az állampolgárok alkotmányos alapjogait, a magánlakás sérthetlenségéhez, a levéltitkokhoz, a magán-telefonbeszélgetésekhez, a postai küldemények, elektronikus levelezés, egyéb személyhez kötött elektronikus kapcsolat sérthetlenségéhez való jogot korlátozni csak indokolt esetben, a terrorizmus elleni küzdelem szerve vezetőjének, helyettesének kezdeményezésére született bírói határozat birtokában lehet. Használhatatlan esetben – huszonnégy órán át – ezt a terrorellenes szerv saját hatáskörben is megteheti, az illetékes ügyész azonnali tájékoztatásával.

Az FSZB terrorellenes speciális rendeltetésű alegységeit – az Oroszországi Föderáció elnökének határozata alapján – az Oroszországi Föderáció területén kívüli terroristák és bázisaik ellen is lehet alkalmazni a föderáció biztonságát veszélyeztető terrorfenyegetés elhárítására.²⁵

Az FSZB szervezeti struktúrája az egész ország területére kiterjed, miközben igen erősen centralizált vezetési rendszert foglal magában. Ez azt jelenti, hogy minden tevékenységet – régi szovjet módon – központilag rendelnek el, és központi ellenőrzés mellett vezetnek le. Az orosz elhárítás folyamatosan változik. *Vlagyimir Putyin* elnök utasításának megfelelően 2003-ban a határőrség az FSZB alárendeltségébe került.²⁶

²⁴ Mihejev Ivan Rudolfovics: i. m.

²⁵ Federalnaja Szluzsba RF (az Oroszországi Föderáció szövetségi biztonsági szolgálata).
<http://www.fsb.ru>

²⁶ Bagi József: Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági szervezetei. Hadtudományi Szemle, 2014/4. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_4/2014_4_bp_bagi.pdf

Megelőzés: tudomány és oktatás a terror ellen

Az össztársadalmi terrorizmusmegelőző tevékenység a társadalmi gyakorlat lehető legszélesebb, hosszú távú átalakítását célozza a kifejezés átfogóbb értelmében.

A gazdasági szférában: a termelés új technológiákon nyugvó, átgondolt strukturális és beruházási stratégián alapuló fejlesztése, a nemzeti valuta és az egész pénzügyi rendszer megerősítése, az infláció csökkentése stb.

A politikában: új orosz államiság létrejötte és fejlődése, a demokrácia megerősítése, minden hatalmi ág megszilárdítása stb.

Szociális téren: (a szó szűk értelmében) nagy antikriminogén hatással bír az éles társadalmi rétegződés felszámolása, az alacsony jövedelmű állampolgárok támogatása, a családi kötelek megerősítése, a munkanélküliség negatív következményeinek és az emberek kényszeremigrációjának csökkentése stb.

Különös figyelmet kell fordítani a társadalom életének lelki aspektusára, mivel az erkölcs mindig szemben áll a bűnözéssel, az erkölcstelenség pedig intenzíven újratermeli.²⁷

Íme, egy az Oroszországi Állami Humán Egyetem terroristaellenes honlapján megjelenő konkrét példa a terror elleni tudományos igényű fellépésre:

A terrorizmus napjainkban az utóbbi időben tapasztalt kegyetlensége alapján a civilizáció egyik legfőbb veszélye. A terrorveszély a mindennapok valósága, elhárítására mindig készen kell állni. A terrorista számára az emberi élet értéktelen, és mindenki aktív állampolgári kiállása az ellene történő sikeres fellépés elengedhetetlen feltétele.

Aktív tevékenység a terrorizmus ideológiája ellen, és a terrorizmusellenes rendezvények propagandája a fiatalság körében.

A terrorizmus lényegének, társadalmi veszélyének bemutatása, stabil ellenszenv kialakítása az erőszak ideológiája iránt, továbbá a fiatalok megnyerése a terrorizmus, az extremizmus és a nacionalizmus elleni fellépésre.

Tudományos és diákszervezetek bevonása a terrorizmus elleni tevékenység elméleti és módszertani alapjainak kidolgozásába.

A honlap alapvető feladatai:

- A terrorcselekmények veszélyének bemutatására irányuló céltudatos felvilágosító tevékenység.

²⁷ Mihejev Ivan Rudolfovics: i. m.

- Az oroszországi fiatalság erkölcsi és hazafias nevelése céljának megvalósításához szükséges körülmények megteremtése, a terrorizmus és az extrémizmus iránti ellenszenv kialakítása.
- A terrorizmus keletkezéséhez kapcsolódó, annak embertelen ideológiáját leleplező történelmi, vallási és nemzeti jellegű kérdések bemutatása.
- A társadalom jelentős szociális értékeinek, valamint a nemzetek és vallások közötti békés párbeszéd propagálása.
- A fiatalság nevelése a terrorizmus és az extrémizmus ideológiáját elutasító stabil ellenszenvre.

EMLÉKEZTETŐ a lakosságnak a terrorizmus elleni teendőkről:

FIGYELEM!

- Minél figyelmesebben vegyék szemügyre a közelükben álló embertársait, különös tekintettel a házuk, társasházuk bejáratánál, padlásán, vagy pincéjében feltűnő ismeretlenekre; lakóépületek közvetlen közelében leparkoló, gazdátlan személygépkocsikra!
- Robbanásveszélyes tárgyat (kézigránát, lőszer, gránát) vagy gyanús csomagot ne közelítsék meg, mutassák meg a közelben lévő embereknek, megkérve őket, hogy azonnal értesítsék a rendőrséget! Ne engedjenek senkit a közelébe, hogy hozzáérjenek vagy hatástalanítsák!
- Tömegközlekedési eszközökön utazva figyeljenek az elhagyott táskákra, bőröndökre, csomagokra, játékokra és más gazdátlan tárgyakra, amelyek saját készítésű robbanóanyagot rejthetnek. Ne nyúljanak hozzá, ne próbálják kinyitni, azonnal értesítsék a járművezetőt, és figyelmeztessék a gyanús tárgy közelében álló utasokat!
- Minden gyanúsnak talált tárgyról, személyről azonnal értesítsék a rendőrséget!²⁸

Az oroszországi terrorizmus nemzetközi összefüggésben

A XXI. század kezdetén, a 2000 és 2013 közötti időszakban Oroszország a terroristaaktivitás elég magas szintjét mutatta. Alapvetően az észak-kaukázusi szélsőséges terrorizmus következtében Oroszország a vizsgált időszak első tíz évében a terrorizmus által leginkább érintett első tíz ország közé tarto-

²⁸ Nauka i obrazovanyije protiyv terrora (Tudomány és oktatás a terror ellen).
<http://www.rsu.ru/antiterror/>

zott a világon, a kilencedik helyet elfoglalva, egyetlen európai országgént, a többi, jellemzően szegény országhoz képest magas éves bevétellel. A 2001. szeptember 11. utáni tízéves időszak legnagyobb oroszországi terrorcselekménye, a 2004-es beszláni, méretét tekintve a harmadik lett a világban. Az utóbbi tíz év terroristaaktivitását vizsgálva viszont más országokhoz viszonyítva javult a helyzet Oroszországban, az utóbbi húsz év adataival összevetve. Összességében azonban az Oroszországi Föderáció stabilan a terrorcselekmények által leginkább veszélyeztetett első húsz ország közé tartozik.²⁹

Az objektívebb képhez hozzá tartozik, hogy a Magyarország közvetlen szomszédságában kialakult ukrán–orosz konfliktusban mindkét fél állami terrorizmussal vádolja a másikat, illetve a saját ellenzék a hatalmon lévő kormányt. *„Az oroszországi terrorizmus célja nem a fényes jövő, hanem a fényes múlt. A Budapesti memorandum megsértésével Putyin nemzetközi büntetett követet el, míg az USA és Nagy-Britannia, nem teljesítve vállalásaikat, társtetteseivé váltak.”*³⁰ Ukrajna 1994-ben lemondott a világon harmadik legnagyobb atomarzenáljáról, cserében garanciát kapva az ország függetlenségére, területi épségére. Oroszország szerint, miután a memorandumot nem ratifikálták az aláíró felek parlamentjei, ezért nincs nemzetközi szerződésnek megfelelő joghatása.³¹

*„Az orosz terroristák Luhanszkban és Szlavjanszkban gyermekeket használnak élő pajzsként.”*³² Az ukrán belügyminisztérium volt szóvivője szerint az ukrainai eseményeket *„Egyesek népfelkelésnek, mások terrorizmusnak nevezik, de úgy gondolom a terrorizmus nem jó terminológia a helyzetre, hiszen a tiltakozó feleket az ukránok nagy része támogatja”*³³. Az előbbiek alapján talán az szűrhető le a legnagyobb biztonsággal, hogy egy állam szempontjából azt tekintik terrorizmusnak, ami az adott állam – és akár a határain kívüli(!) globális érdekei – ellen irányul.

29 Jekatyerina Andrejevna Sztjepanova: Osznovnűje tendenciji v oblaszti szovremennovo terrorizma (A modern terrorizmus alapvető tendenciái).

<http://pircenter.org/media/content/files/12/1411665730.pdf>

30 Argument. <http://argumentua.com/stati/terrorizm-na-sluzhbe-gosudarstva>

31 <http://www.km.ru/v-rossii/2014/03/01/mezhdunarodnaya-politika/733609-pochemu-ne-byl-ratifikirovan-budapeshtskii-memo>

32 Terrorisztvi v Ukraine prikrivajutsja c gyetyimi (A terroristák Ukrajnában gyerekekkel fedezik magukat). http://by24.org/2014/06/04/children_are_a_shield_for_russian-terrorists_in_slaviansk_and_lugansk/

33 Szegodnya. <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/slovo-terrorizm-v-ukraine-seychas-nelzya-primenyat-polishchuk-497186.html>

Összegzés

Napjainkban általánosan elfogadott tény, hogy a terrorizmus elleni küzdelem csak a világ országainak együttes fellépésével lehet eredményes. Ennek első sorban a terrorizmus transznacionális jellege az oka.

Az oroszországi hatékony terrorelhárítás-tervezésnek szintén tekintetbe kell vennie a terrorizmus bonyolult, sokoldalú társadalmi jelenség mivoltát. Az ellene folytatott küzdelemben különös jelentőséggel bír a leginkább érintett belbiztonsági, fegyveres, igazságügyi és kormányzati szervek minél szorosabb, összehangoltabb együttműködése, a nemzetközi környezet és terroristaellenes együttműködés további konszolidációja.³⁴

Mint az előbbieken láthattuk, az állami, politikai, nacionalista, vallási indíttatású terrorizmus oroszországi történetében is példátlan korszak volt a XX. század. Hatásai máig érezhetők az ország társadalmában. Totalitárius zsarnokok, politikai kalandorok, vallási fanatikusok, nacionalista szeparatisták, a bűnös emberiség örült vagy félőriült megjavítói és egyszerű jöttmentek váltak ártatlan embercsoportok, tömegek, milliók halálának okozóivá. Mára a terrorizmus mindenféle formájában, megnyilvánulásában, mértékében, intenzitásában, embertelenségében és kegyetlenségében a legélesebb és legégetőbb, globális jelentőségű problémává vált. *Anthony de Mello* szavaival: „Az emberek pénzért és hatalomért is ölnek, de legkegyetlenebb gyilkosok azok, akik a saját gondolataikért ölnek, mert az ideák háborújában az emberek az áldozatok...”³⁵

³⁴ Mihejev Ivan Rudolfóvics: i. m.

³⁵ De MELLO Anthony: *Abszurd egypercsek*. Kecskemét, 2005, Korda kiadó, 17 p., ISBN: 963-9554-12-x

BÖRÖCZ MIKLÓS

Az új típusú terrorista: a magányos elkövető

Napjainkban az Európai Unió titkosszolgálatainak a hazatérő harcosok és a magányos elkövetők adják az egyik legnehezebb feladatot. Minden egyes külföldi hadszíntéren tapasztalatot szerzett európai állampolgár a hazatérte után potenciális veszélyforrásnak tekinthető, mivel a harctereken elsajátított konfliktuskezelési módszer nem egyeztethető össze a jelenlegi európai értékrenddel. Ez a tanulmány azonban kizárólag a magányos elkövetőkre kíván koncentrálni, akik azonban az esetek egy részében egyben külföldi harcosoknak is minősülnek. Mindamellet a magányos elkövetők problémakörének feltárása során nem csak a vallási fanatikus személyekre kell potenciális elkövetőként tekinteni. Ide kell sorolnunk a *Breivik* típusú elkövetőket is, akik egy európai ország állampolgáraként, szélsőséges iszlám vallási befolyástól mentesen, beszámítható elmeállapotban, harctéri tapasztalat nélkül követhetnek el a norvégiai esethez hasonló, több ember életét követelő terrorakciót. A sort folytatni kell azokkal, akik tevékenységüket szintén magányos elkövetőként hajtják végre, de ők ezt zavart elmeállapotuk miatt teszik. A felsorolást pedig az iskolai lövöldözők körével lehet zární, az ebbe a csoportba tartozók szintén súlyos emberáldozattal járó cselekményeket követtek el az utóbbi években. Az ő legfőbb motiváló erejük inkább a társadalom perifériájára jutás, tettük elkövetését inkább a bosszú, mintsem a vallási fundamentalizmus vezérli. Álláspontom szerint a profilok differenciálására azért van szükség, mert a különböző kategóriákba tartozó elkövetők felderítése eltérő metódust igényel, ami a jelenlegi európai terrorelhárítási szemléletmódból hiányzik, így megnehezíti a sikeres felderítő tevékenységet.

A magányos elkövetők kategorizálása

A bevezetőben vázoltak alapján a magányos elkövetőket a következő csoportokba lehet besorolni.

Egyszemélyes terrorsejtek

Álláspontom szerint ezt a csoportot két további alcsoportra célszerű szétbontani.

Az *első alkategóriába* tartozók közvetlenül vagy közvetve egy terrrorszervezet tagjai, vagy azzal szoros kapcsolatban állnak. Többnyire ideológiailag és harcászatiilag is képzettek, korábbi tapasztalatok szerint leginkább fejlettebb harmadik országbeli állampolgárok. Legtöbbjük az iszlám valamelyik radikális vallási irányát gyakorolja.¹ Általánosságban elmondható, hogy legális migránsként érkeznek a célországba. Veszélyességüket növeli, hogy terrorista énjük akár éveken keresztül rejtve maradhat a környezetük előtt, majd azt központi parancsra aktivizálják. Mivel az elkövetés megvalósításáig az álcázás létfontosságú számukra, ezért azt a látszatot keltik, hogy sikerült a társadalomba integrálódniuk, e „rejtőzködő” tevékenységüket szolgálja a *takija*.² Az általuk megtámadni kívánt célt általában nem maguk választják, azokat a szervezet vezetői határozzák meg a számukra. Jól tervezett terrorcselekményükkel a korábbi tapasztalatok alapján nagyszabású tettet kívánnak végrehajtani. Kommunikációjuk során rendkívüli figyelmet szentelnek a konspirációnak, tevékenységüket támogatók vagy maga a szervezet finanszírozza.

Álláspontom szerint az előbbieket kiválóan illenek *Omár Faruk Abdulmutallabra*, akit leginkább „*alsónadrágos merénylő*”-ként ismernek. Ő volt az, aki a Northwest Airlines 253-as Amszterdamból Detroitba tartó járatát az alsóneműjébe robbanóanyagot csempészve próbálta meg felrobbantani 2009. karácsony napján, emiatt tényleges életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. Abdulmutallab édesapja³ a cselekmény végrehajtása előtt már tájékoztatta az amerikai hatóságokat⁴ fia szélsőséges vallási nézeteiről, de az információk nem jutottak el a megfelelő helyre.⁵ Családjának hála a nigériai elkövető jó anyagi körülmények között élt, tanult embernek számított⁶, ideológiailag/val-

1 Legtöbbször szalafita vagy vahabita nézeteket vallanak.

2 Lepelés; a hit elrejtése; a siíta doktrínában Istennek tetsző cselekedet. A siíták gyakori – szunnita többség általi – üldöztetése miatt időszakonként szükséges volt, hogy elrejtsek valódi hitüket, azaz szunnitának vallják magukat, akként is viselkedjenek. Ez nemcsak lehetőség, hanem bizonyos esetben kötelesség is volt. A szunnita radikálisok újabb ezt a siíta hagyományt használják fel működésük során: esetükben a takija azt jelenti, hogy nem a hagyományos öltözetet hordják, nem viselnek az iszlamistákra jellemző szakállt, nem a szokásos viselkedési normákat követik, hanem nyugati öltözkében járnak, nyugati szekuláris tudományokkal foglalkoznak, az iszlám tiltása ellenére alkoholt isznak és disznóhúst esznek, így téve majdhogynem lehetetlenné felismerésüket.

3 Akit az egyik leggazdagabb nigériai állampolgárnak tartanak; és korábban az Első Nigériai Bank elnöke volt.

4 A nigériai amerikai nagykövetséget.

5 Abdulmutallab Had Passport, Dutch Say. CBSNEWS.com, December 30, 2009. <http://www.cbsnews.com/news/abdulmutallab-had-passport-dutch-say/>

6 Londonban pénzügyi szakon végzett 2005-ben, 2008-ban pedig gépészmérnöki diplomát szerzett. Statement update on attempted act of terrorism on Northwest Airlines Flight 253. UCLNEWS.com, 26 December, 2009. <http://www.ucl.ac.uk/news/news-articles/0912/09122601>

lásilag⁷ is képzett volt. Abdulmutallab tipikus példája az olyan harmadik országbeli állampolgárnak: több évet töltött az Egyesült Királyságban, miközben senkinek sem tűnt fel, hogy vallási radikális lenne.⁸ Amerikai és jemeni hivatalos információk szerint kapcsolat volt kimutatható közte és *Anvar al-Avlaki* radikális imám között, akivel a támadás előtt közvetlenül is találkozott. A Jemenben létrehozott AQAP⁹ volt felelős a képzéséért és felkészítéséért.¹⁰ Érvényes nigériai útlevele és érvényes amerikai vízumja is volt.¹¹

A *másik alkategóriába* azokat sorolom, akik terrorszervezettel nem tartanak fenn közvetlen, illetve szoros kapcsolatot. Ezek az elkövetők túlnyomó többségükben európai vagy amerikai, kanadai, illetve ausztrál második, harmadik generációs állampolgárok, akik sem ideológiailag, sem pedig harcászatiilag nem tekinthetők túl képzettnek. A társadalmi integrációjuk nem járt sikerrel, emiatt az egzisztenciájuk nem biztos, a rossz anyagi körülmények pedig hajlamossá teszik őket arra, hogy radikalizálódjanak. Ők azok, akik fogékonnyá válhatnak egyebek között az Iszlám Állam közösségi oldalakon, videomegosztó portálokon közzétett propaganda anyagaira, és ezáltal kapcsolódási pontot kereshetnek a szélsőséges szervezethez. A másik lehetőségük a radikalizálódásra a szélsőséges eszméket valló hitközösségek látogatása, amelyek megteremthetik számukra a közösséghez tartozás érzését. A terrorszervezetek egy része a fiatalok köréből toboroz, hiszen ők az ideális elkövetői kör, mivel a megtámadott célország állampolgárai, nem kell foglalkozni a beutaztatásukkal, van helyismeretük és személyes – akár alvilági – kapcsolati hálójuk. Éppen ezért számukra elegendő kizárólag a célpont jellegét meghatározni, a konkrét kiválasztást saját maguk végzik. Az általuk elkövetett terrorakciókra egyre jellemzőbb az egyszerűség, mintsem a jól tervezett nagyszabású akció.

A *második alcsoportban* összegezettekre *Mohamed Merah*ot állítom példaként. Merah hét ember haláláért volt felelős. A támadásait 2012-ben Toulouse-ban és Montaubanban hajtotta végre. A merényletek során három egyenruhás katonát, egy rabbit és három zsidó gyermeket ölt meg, az utána következő rendőri intézkedés idején életét vesztette. Merah algír felmenőkkel bír, második generációs bevándorló, francia állampolgár volt. Nem volt

⁷ Iszlámalapú.

⁸ Olyannyira, hogy tanárai álomdiáknak tekintették.

⁹ Al-Qaeda in the Arabian Peninsula, azaz al-Kaida az Arab-félszigeten.

¹⁰ Profile: Umar Farouk Abdulmutallab. BBC.com, 12 October, 2011. <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-11545509>

¹¹ Abdulmutallab... i. m.

sikeres a társadalomba történő integrációja, éppen ezért kisfűzővé vált, értékelhető iskolai végzettsége sem volt. Börtönévei alatt kezdett el mélyrehatóbban foglalkozni hitbéli kérdésekkel, és a szalafizmus irányába fordult. Radikális nézeteit tovább erősítette pakisztáni és afganisztáni látogatása. Állítása ellenére semmi bizonyíték sem támasztotta alá azonban azt, hogy bármilyen terrrorszervezettel közvetlen kapcsolatban állt volna, vagy hogy terroristakiképző-táborban szerzett volna képzést.¹² Alvilági kapcsolatai útján több kézi lőfegyverhez is hozzájutott, amelyeket az elfogása után a hatóságok megtaláltak.¹³ A célpontkiválasztásánál megfigyelhető, hogy azok inkább véletlen jelleggel¹⁴ történtek, mintsem előre eltervezetten. Maguk a merényletek sem voltak összehangoltak, vagy nagyszabásúak és jól tervezettek. A nagyszabású terrorcselekményekre jellemző a robbanóanyag felhasználása a végrehajtáskor, itt az elkövető kizárólag lőfegyvert használt. Álláspontom szerint a támadássorozatokat az indítékuk miatt lehet terrorcselekménynek minősíteni.

Egyedi ideológiájú magányos elkövetők

Az ebbe a csoportba tartozó személyek rendszerint a támadással érintett ország állampolgárai, akik olykor nacionalista nézeteket vallanak. Ebből kifolyólag szinte kizárt, hogy terrrorszervezettel tartsanak kapcsolatot, vagy azzal szimpatizáljanak. Harci tapasztalatuk az esetek nagy többségében nincs. Egyedi motivációjuk alapján olyan tettet kívánnak végrehajtani, amellyel üzenhetnek a társadalomnak, legtöbbször társadalmi problémára akarják felhívni a figyelmet, így kijelenthető, hogy cselekményük fő mozgatórugója nem a vallási fanatizmus. Gyakran éveken keresztül, tudatosan készülnek a terrorcselekmény elkövetésére, így azok a legapróbb részletekig kidolgozottak, általában nagyszabásúak, míg a célpontokat maguk választják. A tervük végrehajtására jelentős összeget hajlandók áldozni, mindezt könnyen megtehetik, mivel látszólag integrálódtak a társadalomba, van munkájuk, olykor családjuk és barátaik is. Ennek ellenére személyes kapcsolataik nem mélyek, inkább színlelésnek tekinthetők, azok nem a bizalomra épülnek. Emiatt az általuk elkövetni kívánt cselekmény tervét az elkövetés előtt nem osztják meg senkivel,

¹² Ezt feltételezi az a szakértői álláspont is, miszerint ha Merah profin fel lett volna készülve a merényletekre, akkor nem többféle, különböző típusú löszert igénylő, hanem egyfajta fegyvert használt volna.

¹³ Dan Bilefsky: Toulouse Killer's Path to Radicalism a Bitter Puzzle. The New York Times, March 29, 2012.

http://www.nytimes.com/2012/03/30/world/europe/toulouse-killers-path-a-bitter-puzzle.html?_r=0

¹⁴ Ejtőernyős katona, üzletközpontban tartózkodó katonák, az iskola előtt tartózkodó személyek.

kommunikációjuk irreleváns, így a rájuk vonatkozó felderítés sikere erősen kérdéses. Magas fokú az intelligenciájuk, ezt azonban nem minden esetben támasztja alá az iskolai végzettségük. Legtöbbjük pszichésen beszámíthatónak tekinthető, tehát a tudatuk teljes mértékben átfogja a cselekményüket, felelőségre vonásuk nem ütközik jogi korlátokba. Az esetek nagy részében nem válnak áldozattá, nem jellemző rájuk az öngyilkos elkövetési mód.

Az egyedí ideológiájú magányos elkövető példája azt az Anders Behring Breivik, aki 2011-ben hetvenhét emberéletet követelő merényletsorozatot hajtott végre a honfitársai ellen, a saját hazájában. A támadást megelőző időszakban Breivik egyre szélsőségesebb nézeteket kezdett el követni, ezek egyét saját ideológiává gyúrta össze, amire leginkább a nacionalizmus, iszlamofóbia, az Odin követő újpogányság, emellett pedig a kereszténység volt jellemző. Terrorszervezettel nem tartott kapcsolatot, harci tapasztalatai nem voltak, de a lőtudását hivatalos lövészegyesületben fejlesztette, így legálisan voltak kézi lőfegyverei. Tettét röviden „*könyörtelennek, de szükségesnek*” jellemezte, áldozatairól pedig úgy nyilatkozott, hogy „*nem ártatlan gyerekek*” voltak, hanem egy olyan párt¹⁵ aktivistái, amelynek tagjai a multikulturalizmusért harcoltak. Nem tartotta magát bűnösnek, mivel álláspontja szerint az ország érdekében cselekedett, és tetteit a későbbiekben meg fogják érteni. A merényletek jól tervezettek voltak, a lövöldözést a kormányzati negyedben történő robbantás után nagyjából két órával kezdte meg. A terrorcselekmény nagyszabásúnak értékelendő, ami számos emberéletet követelt, azt a tettes egyedül vitte véghez. Breivik korábban rendőri megfigyelés alatt nem állt, és büntetlen előéletű volt.¹⁶

Kóros elmeállapotú magányos elkövetők

A társadalomban szabadon élő ön- és közveszélyes emberek kóros elmeállapotú elkövetőkké válhatnak, ezért bármikor közvetlen veszélyt jelenthetnek környezetük számára. A profilhoz tartozók szintén a támadással érintett ország állampolgárai. Terrorcselekmény elkövetésére kevésbé hajlamosak, inkább tömeggyilkosságra vagy egy-egy közvetlen, emberéletet követelő cselekmény végrehajtására. Jogi kérdés azonban, hogy tettüket terrorcselekménynek, vagy több emberen elkövetett emberölésnek kell-e minősíteni, közbiztonsági szempontból azonban álláspontom szerint a magányos elkövetők szűrésénél célsze-

¹⁵ A Norvég Munkáspárt ifjúsági tagozata.

¹⁶ Johan Ahlander – Victoria Klesty: Norway killer unknown to police, criticized Islam. Reuters.com, 23 July, 2011. <http://www.reuters.com/article/2011/07/23/us-norway-killer-idUSTRE76M25U20110723>

rú mindkét kategóriát tárgyalni.¹⁷ Terrorszervezetnek általában nem tagjai, ilyen szervezettel nem is állnak kapcsolatban. Harctéri tapasztalatuk nagy átlagban nincs, az általuk elkövetett cselekményekhez legtöbbször lőfegyvert használnak, amit készségszinten tudnak kezelni. Valós motivációjuk több esetben rejtve marad: azt a terheltek a védelem tanácsára, a bírósági eljárásokban, a kedvezőbb ítélet érdekében rendszerint megváltoztatják. Kijelenthető azonban, hogy az indítékaik elsősorban nem vallási ideológiájuk, véleményem szerint legfőbb ösztönző erő az elkövetőkben felgyülemelő harag és utálat. A társadalomba történő integrációjuk látszólag sikeresnek ítélnélhető, de a személyes kapcsolataikra az előzőekben leírtak a jellemzők. Rendszerint sok áldozattal járó cselekményt követnek el, célpontjaikat maguk választják. Az általuk tervezett tetteket szintén nem nagyon osztják meg senkivel, így a korai szakaszban történő felderítés szintén kétséges. Általánosságban magas az intelligenciájuk, a tudatállapotuk azonban nem teljes mértékben fogja át tettüket, így jogi felelősségre vonásuk sikere erősen kérdéses.

Az előző kategóriához képest, leegyszerűsítve, az elkövetők elmeállapota szerint állapítható meg különbség.

Az előbbieket véleményem szerint *James Eagan Holmes* és az általa 2012-ben elkövetett cselekmény szemlélteti a leginkább. Ő volt az, aki a coloradói Aurora filmszínházában tizenkét embert – köztük gyereket is – megölt, további ötvenkilencet pedig megsebesített a legújabb Batman-film¹⁸ bemutatóján.

Holmes amerikai állampolgár, aki az országban született, és a szülei sem migránsok.¹⁹ Terrorszervezettel semmiféle kapcsolata nem volt kimutatható, harctéri tapasztalata sem volt. Tettét legálisan vásárolt lőfegyverekkel²⁰ követte el, amelyekhez nagy mennyiségű lőszert is beszerzett. Bár beadta jelentkezését egy lövészeugyesülethez, ott mégsem jelent meg személyesen. Látszólag beilleszkedett a társadalomba, hiszen a támadás előtti hónapokban éppen a neurológus–biológus PhD-ja megszerzésén dolgozott²¹, és minta-

17 Hiszen az állampolgárok védelme érdekében foganatositott titkos információgyűjtő tevékenység eszközára mindegyik kategória tekintetében megegyezik.

18 *Dark Knight Rises*.

19 Profile: Aurora cinema shooting suspect James Holmes. BBC.com, 27 April, 2015.

<http://www.bbc.com/news/world-us-canada-18937513>

20 Az eset előtt két Glock 22, egy Remington 870 Express taktikai sörétes puskát, egy Smith & Wesson M&P15 félautomata puskát, lövedékálló mellényt, sisakot, gázmaszkot, kést és tártartókat vett, amelyeket a lövöldözésnél is viselt.

21 Olyan program keretében végezte tanulmányait, amely évente csupán hat kiemelt képességű diákot támogat.

diáknak számított.²² Magánélete azonban nem volt túl sikeres: noha több társ-kereső oldalon is regisztrálta magát, de nem nagyon tudott ismerkedni, és rendszeresen igénybe vette prostituáltak szolgáltatásait. Valószínűsíthető, hogy a folytonos visszautasítások is generálhattak benne olyan lelki frusztrációkat, amelyek a cselekményéhez vezettek. Célpontját maga választotta ki, társelkövetőre, felbujtóra utaló információra a nyomozás idején nem leltek. Szándékáról a lövöldözés előtt senkit nem értesített, emiatt esély sem volt arra, hogy a hatóságok idejében megakadályozhassák. Holmesnak magas fokú intelligenciája volt, nem volt büntetve. Az esemény előtt több mentálhigiénés szakemberrel is találkozott a Coloradói Egyetemen. Az egyik pszichiátere jelezte is az intézménynek, hogy Holmes olyan mentális betegségben szenved, amely veszélyes lehet. A lövöldözés előtti hónapban *dr. Lynne Fenton* azt is jelezte az egyetemnek, hogy Holmes gyilkosságokkal kapcsolatos kijelentéseket tett.²³ A tettes mentális problémái azonban korábban kezdődtek, hiszen tizenegy évesen már öngyilkossági kísérletet követett el.

Jelenleg folyik a bírósági eljárás, és lehet, hogy a kóros elmeállapot megállapítására mégsem kerül sor. Ha a védelem nem hivatkozik beszámíthatatlanságra, és Holmes beismerő vallomást tesz egy vádalku keretében, elkerülheti a halálbüntetést.²⁴ Ha azonban beszámíthatatlanságra alapozna Holmes képviselője, és így megállapítanák a bűnösségét, akkor nem kerülhetné el a halálbüntetést. Bár az előzményadatok alapján Holmes kóros elmeállapotú magányos elkövetőként azonosítható, ez az eljárás lezárultával változhat, és átkerülhet az egyedi ideológiájú magányos elkövetők csoportjába.

Iskolai lövöldözők

Az iskolai lövöldözők előzetes azonosítása és kiszűrése szintén nehéz feladat elé állítja a terrorelhárítási szolgálatokat. Az ilyen cselekményekre hajlamos egyének többsége ad ugyan előzetesen jelzéseket a külvilágnak, de az nem észleli őket. Az iskolai lövöldözők szinte kivétel nélkül a támadás helyszínén ül szolgáló állampolgárai. Szintén inkább tömeggyilkosságok elkövetésére hajlamosak, mintsem terrorcselekmények véghezvitelére. Az előző al-

²² Rác András: Örült tudós megszárolt Denverben? HVG.hu, 2012. július 22.

http://hvg.hu/vilag/20120722_orult_tudos_meszarolt_denverben

²³ Erica Goode – Serge F. Kovalevski – Jack Healy – Dan Frosch: Before Gunfire Hints of ‘Bad News’.

The New York Times, August 26, 2012. http://www.nytimes.com/2012/08/27/us/before-gunfire-in-colorado-theater-hints-of-bad-news-about-james-holmes.html?_r=0

²⁴ Ahogy ez Theodore John „Ted” Kaczynski, a levélbombás merénylő esetében is történt.

pontban felvetett álláspontomat továbbra is fenntartom. Többségük nem tagja terrorszervezetnek, nem állnak ilyenekkel kapcsolatban, harctéri tapasztalatuk pedig nincs. Tettükhöz ők is leginkább löfegyvert használnak. Motivációjuk általában a személyes bosszú, amelyet a társaik viselkedése, a kirekesztés, illetve a sikertelen kapcsolatépítések generálnak, tehát a tett hátterében nem áll vallási vagy mélyebb ideológiai eredetű meggyőződés. Ez azonban kétséget kizáróan mégsem kijelenthető, mivel az elkövetők nagy része a támadások után maga ellen fordítja a fegyverét. Integrációjuk sikerelensége nem minden esetben tűnik fel, de a lehetséges elkövetőkre jellemző, hogy az adott társadalmi csoport²⁵ peremére szorulnak, visszahúzódottan viselkednek, így gyakran az erősebb egyéniségű csoportvezetők vagy a csoport magasabb szintjén álló személyek céltáblájává válhatnak. Az ugratások, a folyamatos becsmérlések még inkább a tettek elkövetésére sarkallják őket. Célpontjaikat maguk választják, az rendszerint az általuk látogatott oktatási intézmény és azok hallgatói.

Ha leegyszerűsítjük az összehasonlítást, akkor az előző alpontban meghatározottakhoz képest ez az elkövetői kör a célpontválasztásban és a beszámíthatóság tekintetében különbözik leginkább.

Az iskolai lövöldözőknél *Gere Ákos* hozom fel példának, aki a Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi Karának hallgatója volt. 2009-ben egy embert megölt, további hármat pedig megsebesített az egyetem biofizikai gyakorlatán. A bűncselekményt legálisan tartott maroklőfegyverrel²⁶ követte el. Tagja volt az Első Pécsi Polgári Lőegyletnek, amelynek vezetője azt mondta, hogy Gere korábban nem viselkedett különösen, és semmi sem utalt arra, hogy ilyen támadást szándékozna végrehajtani.²⁷ Terrorszervezetnek nem volt tagja, ilyenekkel nem tartott kapcsolatot, továbbá harctéri tapasztalata sem volt, de jó lökésszűzést szerzett. A tárgyaláson az ügyész Gerét jó tanulóknak jellemezte, akinek nem voltak barátai, nem tudott beilleszkedni, amiről a csoporttársak véleménye szerint Gere is tehetett.²⁸ Motivációjáról csupán találgatni lehet, hiszen összefüggő szóbeli vallomást nem tett, írásbeli vallomásában pedig tagadta, hogy a tettet előre eltervezte volna, az indítékát pedig nem

25 Például osztály.

26 Cseh gyártmányú, 9 mm-es CZ 85 B típusú[0] maroklőfegyverrel.

27 Pécsi egyetemi lövöldözés – ma kezdődik G. Ákos büntetőpere. *Pecsinapilap.hu*, 2010. december 15. http://www.pecsinapilap.hu/cikk/Pecsi_egyetemi_lovoldozes_ma_kezdodik_G_Akos_bunte-topere/40218

28 Életfogytiglani szabadságvesztés a pécsi egyetemi lövöldözőnek. *Origo.hu*, 2012. január 25. <http://www.origo.hu/itthon/20120125-elfofoku-itelet-szulett-a-pecsi-egyetemi-lovoldozo-ugyeben.html>

jelölte meg.²⁹ Az eljárás adataiból azonban arra lehet következtetni, hogy a lövöldözést a közte és a csoporttársai közötti rossz viszony generálta, nem ideológiai és nem is vallási indíttatású volt.

A magányos elkövetők felderítésének nehézségei

A magányos elkövetők felderítésénél fontos kiemelni, hogy a terrorelhárítási szolgálatok számára a jogszabályokban biztosított eszköztrendszer mindegyik profil esetében azonos. Nem közömbös azonban, hogy mely profilú elkövetőnél melyik erőt, eszközt vagy módszert vesszük igénybe, és az sem, hogyan. Nem irreleváns továbbá, hogy a monitorozást hol és mikor kezdjük meg. A profilok által behatárolt területeken pedig a csoportok egyes kategóriáinak jellemzői alapján, azokhoz illeszkedve szükséges tovább haladni. A magányos elkövetők felderítését azonban nem büntfelderítési alapú titkos információgyűjtés szerint³⁰ célszerű megközelíteni, hanem szűrő-kutató titkos információgyűjtés alkalmazásával.³¹ Ez a gyakorlatban annyit tesz, hogy a profilokat (vonalakat) kell a különböző területeken folyamatos vizsgálat alá vonni, és ennek során várható, hogy olyan potenciális magányos elkövetők kerülnek látókörbe, akiknek a tervezett cselekményeit idejében meg lehet akadályozni. Ez persze nem zárja ki azt sem, hogy beazonosítható személlyel szemben ne tennek meg a terrorelhárító szolgálatok a szükséges intézkedéseket.

A közvetlenül vagy közvetve egy terrorszervezet tagja, vagy azzal szoros kapcsolatban álló, önálló terrorszervezet beazonosítását, tevékenységük felderítését megkönnyíti, hogy harmadik országból érkező személyek, ezáltal a státusuk legalizálásához bizonyos szűrőkön kell keresztülesniük. Magyarországon például a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal által folytatott eljárás ez a szűrő, amelyben az általános rendőri tevékenységet végző szerv (rendőrség) kívül a terrorizmus elhárításáért felelős szerv (Terrorelhárítási Központ) és az Alkotmányvédelmi Hivatal is szakhatósági feladatokat lát el. Ennek során szakhatósági véleményt, állásfoglalást adnak ki, hogy az adott személy tartózkodása rejthet-e magában nemzetbiztonsági vagy közbiztonsági kockázatot. Kifogás esetén nem kerül sor a vizsgált migráns legális jogi

²⁹ Életfogytiglant kapott másodfokon is a pécsi egyetemi lövöldöző. HVG.hu, 2012. június 5. http://hvg.hu/titthon.bunugy/20120605_pecsi_lovoldozo

³⁰ Ez a rendőrségi szemléletmódot jellemzi, és általában konkrét személyek büntetőjogi felelősségre vonásához gyűjt bizonyítékot.

³¹ Ez a titkoszolgálati szemléletet tükrözi, és inkább nemzetbiztonsági érdeket szolgál.

státusának megállapítására. A tisztánlátáshoz hozzá tartozik, hogy az elmúlt időszakban kiugróan megnőtt a hazánkba érkező migránsok száma, így a jelenlegi rendszert tovább kell erősíteni ahhoz, hogy továbbra is eredményesen kiszűrhető legyenek a kockázatot jelentő egyének.

A képet tovább árnyalja, hogy egyre több közel-keleti és ázsiai országból érkeznek hazánk felsőoktatási intézményeibe harmadik ország állampolgárának számító személyek. Közülük többen kerülhetnek ekként közvetlenül vagy közvetve egy terrorszervezet tagja, vagy azzal szoros kapcsolatban álló, önálló terrorsejtként Magyarországra is. Rájuk vonatkozóan a felsőoktatási intézményekben célszerű erősíteni a felderítést. Az esetleges támadásokat nagy valószínűséggel nem oktatási létesítmény ellen követnék el, így az nem keverendő össze az iskolai lövöldözök okozta kockázattal.

Az illegális migránsként érkező önálló terrorsejtek pedig újabb pontokon azonosíthatók, például az általuk illegálisan vásárolt hamis okmányok és illegális fegyverek beszerzésekor. Vagyis a terrorelhárító szervnek elengedhetetlen az ilyen tevékenységek figyelemmel kísérése. Ennél a pontnál azonban ismét a két állami érdek ütközése figyelhető meg; az egyik a büntetőhatalmi igény, a másik pedig az ország nemzetbiztonsági érdeke. Nem minden illegális tevékenységet folytató személy ellen kell ugyanis szükségszerűen azonnal fellépni, elősegítve ezzel adott esetben, hogy terroristagyanús egyének felkutatása, illetve elfogása megtörténhessen. Álláspontom szerint a terrorvontakozású ügyekben az utóbbinak célszerű a jövőben elsőséget élveznie Magyarországon is. Ezt erősíti az a tény is, hogy a nemzetbiztonsági érdek teljesülése után az állam büntetőhatalmi igénye is érvényesül, hiszen az ahhoz szükséges bizonyítékok rendelkezésre állnak.

A közvetlenül, vagy közvetve egy terrorszervezet tagja, vagy azzal szoros kapcsolatban álló, önálló terrorsejt azonban kapcsolatot is tart az őt irányító szervezettel, nagy valószínűséggel a kiképzését is megszervezik. Ezek azonban mind észlelhető találkozási pontok. Az így beszerzett információk pedig nélkülözhetetlen segítséget nyújthatnak a terrorelhárításért felelős szerveknek. Az előbbieik alapján kijelenthető, hogy a terrorelhárítási szervek munkája nem lehet hatékony jól működő nemzetközi kapcsolatok nélkül. Ezekben a csatornákon keresztül lehet idejében eljuttatni azokat a releváns információkat, amelyek alapján megvalósítható az al csoportba tartozó egyszemélyes terroristasejt idejében történő semlegesítése.

Már korábban is volt szó arról, mennyire nehéz a magányos elkövetőket idejében észlelni. Ez mindegyik csoportnál kijelenthető, a legnagyobb gondot azonban mégis a terrorista szervezettel szoros/közvetlen kapcsolatot nem

tartó egyszemélyes terrorsejtek és az egyedi ideológiájú magányos elkövetők okozzák, hiszen nem folytatnak olyan kommunikációt, amely alapján beazonosíthatók lennének, és nincs kapcsolatuk olyan intézményrendszerrel, mint például az iskolai lövöldözőknek, ahonnan szintén jelzés érkezhette, ha valakinek a viselkedése ezt indokolná. Mivel azonban az ember társas lény, igényli, hogy a gondolatait megoszthassa vele egyformán gondolkodó személlyel vagy személyekkel, aki (akik) adott esetben meg is érthetné. Esetükben leginkább az interneten, így a közösségi oldalak, különböző blogok figyelése lehet a megoldás, ezt támasztja alá az a tény is, hogy Breivik egy ezeröttszáz oldalas kiáltványt és egy gyűlölködő videót is feltöltött fel a merénylet előtt.³² Napjainkban az internet az a közösségalkotó hely, ahol fennállhat az esély a két csoportba tartozó személyek beazonosítására.

A terrorista szervezettel szoros/közvetlen kapcsolatot nem tartó egyszemélyes terroristasejtek érintkezhetnek radikális személyekkel a közösségi oldalakon, ez szintén elősegítheti a beazonosításukat.

A kóros elmeállapotú magányos elkövetők kiszűrése az egészségügyi ellátórendszer hatékonyabbá tételével válhatna könnyebbé. A jelenlegi feltételek nem minden esetben szavatolhatják, hogy idejében beazonosíthatók legyenek az ebbe az alkategóriába tartozó egyének. Súlyos gondot okoz az is, hogy ha beazonosítják is a kóros elmeállapotú, potenciális elkövetőket, ellenük nem minden esetben lehet intézkedést kezdeményezni, mivel bűncselekményt nem követnek el, így az eljárásnak nincs jogalapja. Ezt Magyarországon tovább nehezíti, hogy az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet 2007-es bezárása után 2013-ban létrehozott Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet sem tudta a korábbi képességeket hiánytalanul pótolni.³³ Nagyon kemény feladatot ró a terrorelhárítást végző szervekre, ha egy látókörükbe kerülő potenciális elkövető nem mutat hajlandóságot az együttműködésre, nem hajlandó a számára felírt gyógyszereket bevenni, illetve kezelésekre járni. Sok esetben a pszichiáterek és szakpszichológusok sem szívesen működnek együtt, mivel nem merik vállalni annak kockázatát, hogy az általuk kezelt beteg bármelyik pillanatban olyan tettet vigyen véghez, amely több állampolgár életét követelheti. Jelentős nehézséget okoz a beteget megillető különle-

³² Merénylet Oslóban: már 93 áldozat. Metropol.hu, 2011. július 24. <http://www.metropol.hu/nagyvilag/cikk/759235>

³³ Fontos megjegyezni, hogy a Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet létrehozása jelentős lépés volt, de mivel a felállítása óta rövid idő telt el, nem is elvárható, hogy rövid időn belül átvegye a több évtizedes múltú intézet teljes képességét.

ges adat³⁴ védelme és a közérdek, a közbiztonság közötti összeütközés. Ennek áthidalására a következő elképzelés jelenthetne megoldást.

Az új típusú próbatételeknek és a jogszabályi feltételeknek is megfelelő, preventív feladatellátás érdekében intelligens adatbázis-kezelő szoftver kidolgozása és bevezetése lenne szükséges. A szoftver nagymértékben elősegíthetné a korábban ki nem szűrhető, társadalomra veszélyes egyének beazonosíthatóságát.

Az adatbázis-kezelő szoftver feladata lenne a különböző, össze nem kapcsolható³⁵ adatbázisokban szereplő azonos személyek beazonosítása. A szoftver egyebek között az egészségügyi, a bűnügyi, a vagyoni, a fegyvertartási, valamint a volt rendvédelmi alkalmazottakat nyilvántartó adatbázisokban végezne ellenőrzést, az adatvédelmi előírások maximális betartása mellett.³⁶

Az adatbázis-kezelő szoftver lehetővé tenné az eddig terrorelhárítási szempontból nem vizsgált adatbázisok összekapcsolt szűrését, és látókörbe emelhetne olyan személyeket, akik korábban kívül estek a szűrő-kutató tevékenység által ellenőrzött területen.

A program természetesen csak a célszemélyi kör kijelölését és szűkítését segíti, a keletkezett adatok rendszerezése után szűrő-kutató titkos információgyűjtés keretein belül kell feldolgozni és konkrétan állást foglalni az egyes személyek vonatkozásában.

A magyar jogrendben a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. tv. 40. §-a az adatkérést előzetes, célmegjelölés alapján kiadott engedélyhez köti, e feltételt a terrorelhárítást végző szerv adatmegismerésre irányuló munkája minden esetben teljesíti, ezért adatvédelmi szempontból nem lehetne ellene kifogást emelni. Ez előrevetíti a lakosság fokozott szűrésének a jogszabályi előírások maximális betartása melletti igényét, a társadalom biztonságának szavatolása érdekében.

A felderítés esélyét reálisan javítaná az is, ha a fegyvernnyilvántartó rendszerek alkalmasak lennének arra, hogy ha elutasítják a fegyvertartási engedély iránti kérelmet, akkor az igénylő adatait és az elutasítás tényét rögzítsék. Álláspontom szerint az elutasított kérelmezők között szerepelhetnek olyanok,

³⁴ Így például az egészségi állapotára vonatkozó adat.

³⁵ Ezt a megállapítást nem technikai, hanem jogi értelemben kell érteni.

³⁶ Az algoritmus szisztematikája, hogy azonos bemeneti adatok esetén biztosan azonos, különböző bemeneti adatok esetén bizonyosan különböző kódsor eredményt ad. Az algoritmus akár egyetlen betűs eltérésnél is alapjában különböző kódot generálna, egyben a beépített biztonsági mechanizmusok alapján lehetővé tenné, hogy a generált kódból az eredeti karaktérsor soha ne legyen visszafejthető. A kódsorhoz kapcsolódó eredeti személyes adatok csak és kizárólag a célhoz kötöttség elvének teljesülése mellett lennének kinyerhetők a rendszerből.

akiknek szűrő-kutató célú figyelemmel kísérése a terrorelhárítási területen indokolt lehetne.

Az iskolai lövöldözők beazonosításába, és tettük idejében történő megakadályozásába álláspontom szerint az oktatásban részt vevő minden személyt be kell vonni. Ki kell építeni kapcsolódási pontokat, hogy iskolai lövöldözés gyanúja esetén haladéktalanul értesíthető legyen a terrorelhárításért felelős szerv. Ennél a pontnál fontos felmérni, hogy melyik társadalmi csoport milyen felületen szeret kommunikálni, illetve lehetőséget kell adni az anonim bejelentőknek is. Ebből a megfontolásból kiindulva érdemes lehetne a terrorelhárításért felelős szervnek adott esetben a közösségi oldalakon (Facebook, Twitter, MySpace) hivatalosan regisztrálniuk. Ezt a kommunikációs csatornát azonban népszerűsíteni is kellene, hogy a híre minden tanulóhoz eljusson. A diákok azok, akik a legközelebb állnak a társaikhoz, így ők ismerhetik fel elsőként a potenciális iskolai lövöldözőket. Megfelelő kommunikációs csatornát lenne célszerű kiépíteni a tanárok és az intézményvezetők számára is, hiszen adott esetben hozzájuk is eljuthatnak a jövőbeli elkövetőkre vonatkozó információk. Ebbe a körbe érdemes lenne bevonni a rendőrség bűnmegelőzésért felelős szerveit is, hiszen az általuk már kiépített kapcsolati rendszeren ezek az információk könnyen eljuttathatók a célközönséghez. Fontos tudatosítani, hogy inkább olyankor is jelezzenek a diákok, illetve a dolgozók, amikor később kiderül, hogy téves volt a feltételezésük, mint hogy sor kerüljön egy több tucat áldozattal járó lövöldözésre. Erre jó példa a Terrorelhárítási Központ intézkedése, amelynek során a Budapesti Műszaki Egyetem egyik hallgatóját elfogta, mivel az fürdőköpenyben jelent meg az egyik előadáson, majd egy pisztolynak látszó tárgyat tett ki a padra.³⁷ Sajnálatos módon ebben az intézkedésben megjelent a politikai szál is³⁸, pedig a szervezet szakmailag helyesen járt el. A médiában kevés felületet kapott az a tény, hogy hány ember életét mentette volna meg a Terrorelhárítási Központ beavatkozása abban az esetben, ha az illető valójában magányos elkövető lett volna, éles lőfegyverrel. A kritikusok azt is figyelmen kívül hagyták, hogy a korábbiakban bemutatott James Holmes szintén jelmezben követte el a merényletét.

³⁷ Elfogták Luke Skywalker – „A kormánynak fel kell oszlatnia a TEK-et!” Kisalföld.hu, 2012. szeptember 12.

http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/elfogtak_luke_skywalker_-_a_kormanyrak_fel_kell_oszlatnia_a_tek-et/2297554/

³⁸ Az eset után az LMP a Terrorelhárítási Központ azonnali feloszlását követelte.

Összegzés

Álláspontom szerint az elemzésben kellő mértékben tárgyaltam, hogy nem célszerű a jövőben az európai trendet, azaz a globális megközelítést alkalmazni a magányos elkövetők esetében. A csoportba soroláskor különböző profilokat határoztam meg, amelyek kidolgozása a tanulmány terjedelmi korlátai miatt nem komplex. Ha a javasolt differenciálás mégsem történik meg a terrorelhárítási szervek tevékenysége során, akkor az jelentős mértékben megnehezíti a felderítést, mivel a különböző karaktercsoportba tartozó egyének beazonosítására nem a megfelelő erőket, eszközöket és módszereket alkalmazzák. Ebből kifolyólag nem épülnek ki azok a jelzőrendszerek sem, amelyek idejében tájékoztathatnák a terrorelhárítást végző szerveket, hogy sikeresen megakadályozhassanak egy készülő támadást.

A kérdés elemzésekor álláspontom szerint sikerült szemléltetnem, hogy napjainkban a magányos elkövetők mekkora biztonsági kockázatot jelentenek. Mindazonáltal a téma vizsgálatánál figyelembe kell vennem azt is, hogy nem törekedhetünk a társadalom egészét lefedő megfigyelési rendszerek kiépítésére. Emiatt az új lehetőségek kidolgozásakor kiemelt figyelmet kell szentelni az alapjogoknak és azok teljesülésének. Bemutattam azokat a nehézségeket is, amelyek a jelenlegi eljárásokat nehezítik, itt főként a magyar problémakörre koncentráltam. Vázoltam azonban olyan megoldásokat is, amelyek az adott problémakörre megfelelő választ nyújthatnának a jövőben.

STAUBER PÉTER

A terrorizmus elleni nemzetközi fellépés legújabb fejleményei

A nemzetközi terrorizmus az Iszlám Állam színre lépésével újabb korszakhatárhoz érkezett. Ennek megfelelően az ellene való nemzetközi fellépés is új utakat keres. Az elmúlt hónapokban minden, Magyarország számára releváns nemzetközi szervezetben és az Európai Unió szupranacionális struktúráiban is intenzív gondolkodási folyamat kezdődött az új típusú próbatételekre reagáló, megfelelő jogi és operatív válaszlépések azonosítása érdekében. Ez a folyamat a 2015 elején, Párizsban lezajlott terrortámadások nyomán még inkább a politika és közvélemény figyelmének fókuszába került. Az anyagi büntetőjogot illetően az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2014. szeptember 24-én elfogadta a 2178 (2014) számú határozatot, amely előírja az ENSZ-tagállamoknak, hogy nyilvánítsák bűncselekménynek, ha valaki terrorista tevékenységben való részvétel céljából külföldre utazik, illetve ilyen utazás finanszírozásában és megkönnyítésében részt vesz. Ennek nyomán az Európai Unióban belül is mérlegelés tárgya a vonatkozó jogi norma (a 2008/919/IB kerethatározattal módosított 2002/475/IB kerethatározat) módosítása, valamint számos operatív, az információcsere javítását szolgáló lépés is történt. Az Európa Tanács kiegészítő jegyzőkönyvet fogadott el az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt egyezményéhez a jelenség elleni határozottabb büntetőjogi fellépés érdekében. A cikk megkísérelti bemutatni ezeket a magyar szempontból leglényegesebb fejleményeket az ENSZ, az EU és az Európa Tanács szintjén.

Fejlemények az ENSZ keretei között

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének terrorellenes fellépése az elmúlt évtizedekben, kiemelten a 2001. szeptember 11-i terrortámadások óta igen szerteágazóvá vált, amiben számos szereplő tevékenykedik, a külső szemlélő számára szinte áttekinthetetlenül bonyolult struktúrákban, változatos alá- és fölérendeltségi viszonyok közepette. A terrorizmus elleni küzdelem különböző aspektusaival foglalkozó szervezeti egységek és a folyamatosan keletkező

dokumentumok özönében azonban egy tendencia világosan kirajzolódik: az elmúlt másfél évtizedben meghatározóvá vált a Biztonsági Tanács és az általa elfogadott határozatok szerepe, ily módon mindenekelőtt a közgyűlés szorult némileg háttérbe. Ennek számos oka ismert, illetve lehetséges, jelen keretek között ezeket csak felvillantjuk anélkül, hogy mélyebb elemzésbe bocsátkoznánk.

Mindenképpen meg kell említenünk az időtényezőt, hiszen a lényegében folyamatosan ülésező Biztonsági Tanács, ellentétben a közgyűléssel, szinte azonnal képes reagálni a napi szintű fejleményekre. Praktikus szempontból a tizenöt tagú testület eleve sokkal cselekvőképesebb a nagy létszámú közgyűlésnél, különös tekintettel az állandó tagok speciális helyzetére, illetve arra, hogy a terrorizmust illetően az állandó tagok között ritkán áll fenn alapvető véleménykülönbség, így pedig lényegesen egyszerűbb a döntéshozatal. Harmadrészt, és talán ez a legfontosabb faktor, miután a közgyűlés keretei között kidolgozott, terrorellenes nemzetközi egyezményekben manifesztálódó munka hátulütői nyilvánvalóvá váltak, a Biztonsági Tanács határozatai kínálják azt az eszközt, amelynek révén a tagállamok elkötelezettsége folyamatosan ösztönözhető. Milyen gyengeségekre gondolunk? A szektorális megközelítésű egyezmények, amelyek az 1963-as tokiói egyezménnyel¹ vették kezdetüket, mára szinte lefedik a lehetséges terrorista magatartások teljes körét. Kidolgozásuk azonban hosszú éveket vesz igénybe, míg érvényesülünk a tagállami ratifikációk függvénye: az utóbbi évtizedben pedig ez a fajta jogfejlesztő tevékenység éppen a terrorizmus elleni fellépés kapcsán nem tudott átlendülni azon a holtpontra, amelyet egy átfogó terrorizmus elleni egyezmény megalkotásának zsákutcába jutása váltott ki.² Mindezek következtében olybá tűnik, mintha a nemzetközi közösség már nem is számolna azzal, hogy a terrorizmus elleni küzdelemben nemzetközi egyezmények révén lehetne érdemben tovább lépni: ennek megfelelően pedig az 1373-as BT-határozat 2001-es elfogadása óta egyre inkább a BT-határozatok váltak, illetve válnak magától értődő megoldássá.

Emlékezhetünk, hogy elfogadása idején még megütközést váltott ki az 1373-as határozat legfontosabb újítása, tudniillik a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés erőteljesebb alapokra helyezése: ez a tevékenység korábban

¹ A légi járművek fedélzetén elkövetett bűncselekményekről és egyéb cselekményekről szóló, Tokióban, az 1963. évi szeptember hó 14. napján kelt egyezmény. Kihirdette az 1971. évi 24. tvr.

² Az egyezmény megalkotása 1996. az 51/210. közgyűlési határozat elfogadása óta napirenden van, a tárgyalások azonban holtpontra jutottak. Az illetékes ad hoc bizottság 2013 óta egyáltalán nem ült össze. <http://www.un.org/law/terrorism/>

is megjelent ugyan a vonatkozó dokumentumokban³ a terrorizmust támogató magatartások között, sőt többéves előkészítés után 1999 végére sikerült elfogadni a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló nemzetközi egyezményt⁴ is, amely meghatározza a jogi kereteket, de az 1373-as határozat elfogadásának idején a szükséges számú megerősítés hiányában ez még nem volt hatályos. A határozat azzal, hogy 1. pontja valamennyi ENSZ-tagállamot kötelezte a terrorcselekmények finanszírozásának megelőzésére és megakadályozására, így tulajdonképpen akként értékelhető, hogy minden az egyezményt még nem ratifikáló államot az egyezmény rendelkezéseinek azonnali hatályú alkalmazására kényszerített, sőt az egyezmény hatálybalépéséig⁵ még azon államok kapcsán is ez volt a helyzet, amelyek esetleg már ratifikálták az egyezményt. Kétségtelenül sajátos logika ez: az egyezményhez való csatlakozás elvileg valamennyi tagállam szuverén döntése, ám azáltal, hogy az egyezmény tartalma jórészt az ENSZ Biztonsági Tanácsának az alapokmány VII. fejezete alapján hozott határozatai keretei közé kerül, e döntési szabadság kiüresedik.⁶

Hasonló konstrukciót választott a Biztonsági Tanács az 1540 (2004) határozat elfogadásakor is, amelyben a tömegpusztító fegyverek nonproliferciója kapcsán választotta a határozati formát a meglévő nemzetközi szerződések⁷ alkalmazásának kikényszerítése érdekében.

Ennek megfelelően a legutóbbi időszakban eklatánssá vált újfajta terroristafenyegetésre is a Biztonsági Tanács határozataiban nyilvánult meg elsődlegesen az ENSZ válasza. 2014. augusztus 15-én egyhangúlag elfogadták az

3 Vö. az 1994-es ENSZ-közügylési nyilatkozattal.

4 Kihirdette a 2002. évi LIX. törvény.

5 2002. április 10.

6 Mindenesetre, nyilván nem függetlenül az 1373-as határozatban foglalt kötelezettségekről, ez a talán kritikára okot adó körülmény mára okafogyottnak tekinthető, mivel az egyezményt már szinte minden ENSZ-tagállam ratifikálta. Jelen írás keretei közé nem tartoznak ennél mélyebb nemzetközi jogi megfontolások, de rögzítsük, hogy a szakirodalomban létezik olyan álláspont, amely az 1373-as határozatot úgy tekinti, mint amellyel az ENSZ BT nemzetközi jogi jogalkotóvá lépett elő. Lásd Stefan Talmon: *The Security Council As World Legislature*. *The American Journal of International Law*, vol. 99, 2005, pp. 175–193. Magyarul Miskolci Jogi Szemle, 2007/1., 109–136. o.

7 A határozat *expressis verbis* idesorolja a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló, Londonban, Moszkvában és Washingtonban 1968. július 1-jén aláírásra megnyitott szerződést („Atomzorompó-szerződés”, kihirdette az 1970. évi 12. törvényerejű rendelet); a vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló, Párizsban, 1993. január 13-án aláírt egyezményt (kihirdette az 1997. évi CIV. törvény); a bakteriológiai (biológiai) és toxinfegyverek kifejlesztésének, előállításának és tárolásának megtiltásáról és e fegyverek megsemmisítéséről szóló, 1971. december 10-én elfogadott egyezményt (kihirdette az 1975. évi 11. törvényerejű rendelet).

alapkormány VII. fejezetét, vagyis a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében tett intézkedések keretei között a 2170-es határozatot. Ebben a tanács, elítélve az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIL vagy ISIS) és az an-Nuszra Front „súlyos, rendszeres és széles körű” emberi jogi jogsértéseit, a szervezet prominens figuráit az eredetileg az al-Kaidához köthető személyek számára létrehozott, utazási korlátozásokat és vagyonbefagyasztást előíró szankciós listára helyezte. A határozat alapján a tagállamoknak „megfelelő intézkedéseket” kell hozniuk annak megakadályozására, hogy a területükről kiutazók ezekhez a csoportokhoz csatlakozzanak. A határozat e ponton visszaautal a korábbi releváns határozatokban a terroristák mozgásának megakadályozása érdekében rögzített kötelezettségekre.⁸

2014. szeptember 24-én, szintén az ENSZ alapokmányának VII. fejezete alapján került sor a nagy jelentőségű 2178 (2014) számú határozat⁹ elfogadására. Minderre egy a *Barack Obama* amerikai elnök által vezetett, az ENSZ-főtitkár, állam- és kormányfők, állami vezetők jelenlétében tartott BT-csúcson került sor, szintén egyhangúság mellett. E határozat a 2170-eshez képest továbblépett abban az értelemben, hogy egyértelműen büntetőjog-alkotási kötelezést fogalmaz meg a tagállamok számára a terrorista célú utazásokkal kapcsolatban, míg a 2170-es határozat még csak „megfelelő intézkedésekről” beszélt: a 2178-as határozat 6. rendelkező bekezdése értelmében ugyanis a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy belső törvényeik és rendeleteik olyan súlyos bűncselekményeket állapítsanak meg, ami elegendő alapot nyújt ahhoz, hogy a bűncselekmény súlyosságát kellően tükröző módon büntetőeljárást folytassanak le, és szankcionálják a következőket:

- a) harmadik országba való utazás vagy utazás kísérlete azzal a céllal, hogy terrorcselekmények elkövetéséhez járuljanak hozzá, vagy kiképzést nyújtsanak, illetve kiképzésben részesüljenek;
- b) ilyen utazás finanszírozása; és
- c) ilyen utazás megszervezése vagy elősegítése.

A 4. és az 5. rendelkező bekezdés kapcsolódó előírásokat tartalmaz, így felszólítja a tagállamokat, hogy működjenek együtt a külföldi terrorista harcosok által képviselt fenyegetés elleni fellépésre irányuló erőfeszítéseikben, egyebek között azáltal, hogy megelőzik a radikalizálódást és a külföldi terrorista harcosok toborzását, felszámolják és megelőzik a külföldi terrorista har-

⁸ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2170%20\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2170%20(2014))

⁹ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178 \(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20(2014))

cosoknak nyújtott pénzügyi támogatást, valamint megelőzik és megakadályozzák az elutazó külföldi terrorista harcosok toborzását, megszervezését, utaztatását és felszerelését.

A BT fellépését egyelőre a 2199 (2015) határozat¹⁰ egyhangú elfogadása zárta le 2015. február 12-én, szintén az alapokmány VII. fejezete alapján, amely a szankciós rezsím kiterjesztése tekintetében jelölte ki a cselekvés irányait. Ez a határozat embargó alá vonta az Iszlám Állam és az egyéb terrorista csoportok által kitermelt kőolajat, megismételte a szankciók hatálya alatt álló személyeknek és szervezeteknek történő váltságdíj kifizetésének tilalmát, valamint a vagyonbefagyasztási kötelezettséget. A tagállamoknak „megfelelő intézkedéseket” kell hozniuk annak érdekében, hogy megakadályozzák a Szíriából illegálisan kivitt régiségek kereskedelmét (Irak tekintetében már korábban is fennállt ez a tilalom).

Fejlemények az Európa Tanácsban

Az ENSZ fellépése, főként a 2178-as határozatnak az európai államok jogrendjében való leképezése érdekében az Európa Tanácsban is feszített tempójú egyeztetések kezdődtek. Ennek nyomán kidolgozták az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló egyezménye¹¹ (CETS 196.) kiegészítő jegyzőkönyvét. A folyamat alapjául a terrorizmussal foglalkozó szakértői bizottság (*Committee of Experts on Terrorism; Codexter*) felügyelete alatt működő, a külföldi terrorista harcosokkal és kapcsolódó kérdésekkel foglalkozó bizottságnak (*Committee on Foreign Terrorist Fighters and Related Issues; COD-CTE*) a Miniszteri Bizottság által 2015. január 21-én elfogadott mandátuma szolgált, ez az újonnan felállított ad hoc testület végezte ugyanis a vonatkozó szövegezési munkát.¹²

A kiegészítő jegyzőkönyv célja, hogy elősegítse az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2178. számú határozatának egyes (elsősorban a külföldi terrorista harcosok célzatos kiutazásának megelőzésével és az ilyen cselekmények üldözésével összefüggő) aspektusainak gyors, összehangolt és hatékony végrehajtását, előmozdítsa a külföldi terrorista harcosokkal összefüggő bűncselekmények közös értelmezését és az azokra adandó választ, valamint javítsa a nemzetközi együttműködést. Ennek érdekében, megbízatása szerint a

¹⁰ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2199%20\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2199%20(2015))

¹¹ Kihirdette a 2011. évi II. törvény.

¹² CM/Del/Dec (2015) 1217/1.7 dokumentum.

COD-CTE bizottságnak meg kellett vizsgálnia egyes cselekmények büntetni rendeltségét, beleértve a következőket:

- terroristák toborzása, illetve annak kísérlete;
- terrorizmus céljából kapott kiképzés, illetve annak kísérlete;
- terrorizmus céljából való utazás, illetve annak kísérlete [a 2178 (2014) számú ENSZ BT-határozat 6. rendelkező bekezdésének a) pontja szerint];
- ilyen utazás céljára pénzeszközök nyújtása vagy gyűjtése [a 2178 (2014) számú ENSZ BT-határozat 6. rendelkező bekezdésének b) pontja szerint];
- ilyen utazások megszervezése és elősegítése [a 2178 (2014) számú ENSZ BT-határozat 6. rendelkező bekezdésének c) pontja szerint].

A jegyzőkönyv hatályának tehát a 2178 (2014) ENSZ BT-határozat 6. rendelkező bekezdésének végrehajtásához szükséges intézkedésekre kell(ett volna) korlátozódnia. A mandátum értelmében azonban a jegyzőkönyv egyéb olyan cselekményekre is kiterjedhetett, amelyek a 2178 (2014) ENSZ BT-határozat fényében relevánsak a külföldi terrorista harcosok elleni eredményes küzdelem szempontjából.

A COD-CTE három tárgyalási forduló keretében egyeztetette a tervezetet 2015. február–március folyamán. Ez után a jegyzőkönyv tervezetének parafálására a Codexter 2015. április 7–10. közötti 28. plenáris ülésén került sor. Ezt követően a tervezetet az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése következő ülészakán (2015. április 20–24. között) véleményezte, majd a Miniszteri Bizottság 2015. május 19-i brüsszeli ülésén meg is nyitották azt aláírásra.¹³

Az új tényállások rögzítése mellett a jegyzőkönyv másik legfontosabb vívmánya, hogy megkönnyíti a rendészeti szervek közötti információáramlást egy *nonstop* készenléti kontaktponthálózat felállításával.

Az EU-tagállamok szempontjából fontos kritérium, hogy egymás közötti kapcsolataikban az uniós szabályok legyenek alkalmazandók. A jegyzőkönyvben foglalt jogalkalmazási záradék megfelelő erre a célra.¹⁴

13 Lásd <http://www.coe.int/en/web/portal/-/european-ministers-adopt-new-legal-standards-for-tackling-foreign-terrorist-fighters>

14 Azok a szerződő felek, amelyek az Európai Unió tagállamai, az egymás közötti kapcsolataikban a közösségi és uniós szabályokat alkalmazzák, amennyiben vannak olyan közösségi és uniós szabályok, amelyek az adott kérdést szabályozzák és alkalmazandók a konkrét ügyre, anélkül hogy ez sértené az egyezmény célját és szellemét, illetve az egyezmény egyéb felekkel való kapcsolatokban történő, teljes körű alkalmazását.

Fejlemények az Európai Unióban

A közel-keleti konfliktusok elmélyülésére és a térségbe utazó uniós polgárok („külföldi harcosok”) számának drámai növekedésére reagálva a tagállamok állam- és kormányfőit tömörítő Európai Tanács már 2014 augusztusában, speciális ülésén négy kiemelt területet határozott meg, és végrehajtást sürgetett a „foreign fighters” jelenségére (tudniillik uniós polgárok beutazása a válságövezetbe és a harcokban való részvétele, amely fokozott biztonsági kockázatot jelent az unióra, elsősorban a végletekig radikalizálódott és kiképzett személyek unióba visszatérése és terrorcselekmény elkövetésének kockázata miatt) adandó átfogó uniós szintű válasz kialakítása céljából:

- hatékony büntető igazságügyi válasz;
- radikalizálódás megelőzése;
- a gyanús utazások felderítése;
- harmadik országokkal való együttműködés.¹⁵

A 2178-as ENSZ BT-határozat 2014. szeptemberi elfogadása katalizátorként hatott az említett célkitűzések megvalósítására. A tagállamok számára egyértelművé vált, hogy a külföldi terrorista harcosokkal összefüggő bűncselekmények büntetni rendeltségének alkalmazási körére vonatkozóan közös értelmezés kialakítása szükséges. Ennek érdekében a Bel- és Igazságügyi Tanács 2014. október 9–10-i ülésén felszólította az Európai Bizottságot, hogy tekintettel különösen a 2178 (2014) számú ENSZ BT-határozatra, vizsgálja meg, milyen módon lehetne kiküszöbölni a terrorizmusról szóló kerethatározat (a 2008/919/IB tanácsi kerethatározattal módosított, a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB tanácsi kerethatározat; a továbbiakban: a terrorizmusról szóló kerethatározat) hiányosságait.¹⁶ Az említett kerethatározat úgy rendelkezik, hogy az uniós tagállamok kötelesek büntetendővé tenni a terrorista bűncselekményeket, a terrorcsoportokhoz kapcsolódó bűncselekményeket, a terrortevékenységekkel összefüggő bűncselekményeket, ideértve a nyilvános izgatást, továbbá a terroristák toborzását, kiképzését és a járulékos bűncselekményeket (mint például bűnszegély, felbujtás, kísérlet), és

¹⁵ Vö. a 2014. augusztus 30-i rendkívüli Európai Tanács következtetései. <http://www.consilium.europa.eu/hu/documents-publications/publications/2015/european-council-2014/16> „Felkéri a Bizottságot, hogy tekintettel többek között az ENSZ BT 2178 (2014) sz. határozatának elfogadására, folytassa a kerethatározatban előírt válaszlépések hatékonyságának nyomon követését, valamint hogy a 2014 szeptemberében elfogadott végrehajtási jelentés, az Eurojust által készített jelentés és minden egyéb releváns információ alapján vizsgálja meg, milyen módon lehetne kiküszöbölni a hiányosságokat.” Lásd 2014. október 13-i következtetések, 14160/14. számú tanácsi dokumentum.

további szabályokat határoz meg a jogi személyek felelősségére, a szankciókra és a joghatóságra vonatkozóan. Ugyanakkor kifejezetten a külföldi harcosok vonatkozásában, a célzatos külföldre utazás tekintetében *expressis verbis* nem tartalmaz rendelkezéseket a szöveg. A gyakorlatban bizonyítási nehézségeket is felvetnek az olyan állítólagos terrorista tevékenységek esetében, amelyeket külföldi joghatóság alatt álló területen végeztek: a szíriai és iraki harcmezőkről nehéz bizonyítékot szerezni, az internetalapú bizonyíték gyűjtése és felhasználása nehézkes, gyakran határokon átnyúló jogsegélyhez kell folyamodni ahhoz, hogy a bizonyítékhoz eljussunk (a külföldi harcosok más országokon keresztül haladnak, az internetszolgáltatók esetlegesen külföldön találhatóak). Kérdéseket vet fel az is, hogy büntetőjogi eszközökkel hogyan lehetséges a külföldi joghatóság alatt álló területre való elutazás előtt, illetve az onnan való hazatérés után fennálló biztonsági aggályok kezelése. A Bel- és Igazságügyi Tanács struktúráiban ezután megindult egy gondolkodási folyamat, konkrét döntésig azonban ez nem jutott el. Így a Bel- és Igazságügyi Tanács 2015. január 29–30-i, rigai informális ülése után kiadott közös közleményben a miniszterek csupán „*egyértettettek annak fontosságában, hogy tekintettel a 2178 (2014) sz. ENSZ BT-határozatra, a terrorista bűncselekmények közös értelmezésének megállapítása céljából jogalkotási intézkedéseket fontoljanak meg*”.¹⁷ A másik társjogalkotó, az Európai Parlament a 2015. február 11-i állásfoglalásában nyíltan úgy fogalmazott, hogy harmonizálni kell a külföldi harcosokkal összefüggő bűncselekmények büntetendőségét, és el kell kerülni a büntetőeljárás hiányosságokat a terrorizmusról szóló kerethatározat aktualizálásával.¹⁸

Amíg azonban a különböző intézmények az általánosságok szintjén, érdemi lépések nélkül foglalkoztak a kérdéssel, az Európa Tanács COD-CTE bizottságának említett munkája lényegében kész tények elé állította az uniót: amíg az EU arra kereste a választ, hogy egyáltalán szükséges-e közösségi jogalkotás, azaz a 2002-es kerethatározat módosítása, addig az Európa Tanács keretei között le is zajlott a 2178-as ENSZ BT-határozat megfelelő jogi keretekbe való transzformációja. Mivel az EU-kerethatározat módosítása érdekében szövegtervezet mindaddig nem készült, immár az a megoldás valószínűsíthető, amely az új ET-jegyzőkönyv aláírása után, annak a szövegét

17 „Tekintettel az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2178 (2014) sz. határozatára, további jogalkotási intézkedéseket kell megfontolni a terrorizmussal összefüggő bűncselekmények közös értelmezése vonatkozásában...”

18 Lásd az Európai Parlament 2015. február 11-i állásfoglalását a terrorizmus leküzdését célzó intézkedésekről [2015/2530(RSP)].

alapul véve módosítja a kerethatározatot, hasonlóképpen ahhoz, ahogy a 2008/919/IB tanácsi kerethatározat is a 2005-ös, a terrorizmus megelőzéséről szóló ET-egyezményt emelte át az uniós jogba. Az erre vonatkozó javaslat megtétele az Európai Bizottság feladata lehet a közeljövőben. Addig is, a bizottság 2015. június 15-én két határozattervezetet terjesztett a tanács elé, amelyekben arra tett javaslatot, hogy maga az Európai Unió is csatlakozzon mind a 2005-ös ET-egyezményhez, mind annak most elfogadott kiegészítő jegyzőkönyvéhez.¹⁹ Ezek megvitatása szakértői szinten még folyamatban van, a tanácsi határozatok elfogadására eddig nem került sor.

A büntetőjogi jogalkotás elhúzódásához képest azonban lényegesen gyorsabb döntések születtek az operatívabb kérdésekben a 2015. januári franciaországi merényletsorozat után, amelynek nyomán a belső biztonság (elsődlegesen a terroristafenyegetésre fókuszálva) ismét a legmagasabb szintű uniós politikai prioritások közé került. A *Charlie Hebdo* szerkesztősege elleni támadás utáni hetek felfokozott, számos fórumot érintő egyeztetési folyamata az Európai Tanács 2015. február 12-i informális ülésében csúcsonosodott ki: az állam- és kormányfők által ekkor elfogadott nyilatkozat hangsúlyozta, hogy haladéktalanul intézkedéseket kell tenni a polgárok biztonságáért, és a meglévő eszközeinket jobban kell alkalmaznunk és tovább kell fejlesztenünk, mindenekelőtt a terrorizmushoz köthető utazások, különösen a külföldi terrorista harcosok utazásainak észlelése és megszakítása céljából. A fellépés fő irányait, amelyek rövid távon is kézzelfogható eredményekkel kecsegtetnek, a Bel- és Igazságügyi Tanács 2015. március 12–13-i ülése azonosította, és nyújtott politikai iránymutatást ezekről²⁰:

- a meglévő schengeni keretrendszer adta lehetőségek lehető legteljesebb mértékű kiaknázása a külső határok ellenőrzésének megerősítése és korszerűsítése érdekében;
- a terrorizmust és az erőszakos szélsőségeséget népszerűsítő internetes tartalmak kérdésének kezelése a jogsértő vagy káros internetes tartalom online bejelentésére szolgáló kapacitások fokozása révén;
- a lőfegyverek tiltott kereskedelme elleni küzdelem terén folytatott együttműködés és információcsere bővítése, valamint a lőfegyverek leszerelése és hatástalanítása kritikus kérdéseinek sürgős feladatként való megoldása;
- az információmegosztás fokozása, egyebek között az Europolon és az Eurojuston keresztül.²¹

¹⁹ COM(2015) 291 final és COM(2015) 292 final dokumentumok.

²⁰ <http://www.consilium.europa.eu/hu/meetings/jha/2015/03/12-13/>

²¹ Bővebben lásd 7178/15 tanácsi dokumentum.

A bel- és igazságügy-miniszterek 2015. június 15–16-ai ülésükön tekintették át az intézkedések végrehajtását, majd ennek nyomán a június 25–26-ai Európai Tanács konklúzióiban²² ezt nyugtázta, új irányt azonban nem szabott meg (meg kell jegyeznünk, hogy a migrációs kérdések miatt ezen az ülésen az Európai Tanács sem különösebb időt, sem figyelmet nem szentelt annak, hogy a belső biztonsági kérdésekkel mélységében foglalkozzon). Belátható ideig tehát a február–márciusban elfogadott döntések végrehajtása marad az unió terrorellenes politikájának fókuszában, újabb kezdeményezések nem kerültek napirendre, illetve további döntések sem születtek.

²² EUCO 22/15 dokumentum 10 a) bekezdés: „Továbbra is prioritás a terrorizmus elleni küzdelemre vonatkozóan a 2015. februári ülésen elfogadott iránymutatások teljes körű végrehajtása.”

AMBERG ERZSÉBET – PRÓ KRISZTINA

Konferenciabeszámoló

A Nemzeti Közszerzői Egyetemen működő Szakkollégiumi Egyeztető Fórum¹ a *Charlie Hebdo* francia satirikus hetilap szerkesztőségét érő terroristámadás jelentőségére kívánta irányítani a figyelmet a közszolgálat ágazatainak prominens képviselői bevonásával 2015. március 25-én megrendezett konferenciájával. *Koller Boglárka* európaiidentitás- és nacionalizmuskutató a bevándorlásról, migrációról vetett fel az összeurópai gondolkodást meghatározó tartalmakat, kiemelt figyelemmel a franciaországi sajátosságokra, illetve a muszlimok európai megítélésére. *Kaiser Ferenc* biztonságpolitikai szakértő a terrorizmus jelenségét és hatásait ismertette, kiemelve annak posztmodern, vallási alapú alfaját. *Szilágyi József*, a kontraterrorizmus szakértője a Terrorelhárítási Központ struktúráját és műveleti tevékenységét mutatta be előadásában.

Én vagyok Charlie!

2015. január 7-én 11.30-kor a Charlie Hebdo szerkesztőségét olyan súlyos terroristámadás érte, amilyenre a közelmúltban nem volt példa.

A magukat dzsihádistáknak valló elkövetők tette egész Európában visszhangot keltett. Szakértők és elemzők sokasága foglalkozik Európa-szerte a támadással, annak üzenetével, az európai kultúrára, politikára gyakorolt hatásával. A prognózisok szerint félő, hogy a nyugati és az iszlám világ közötti törésvonal egyre erősödik, s e folyamatnak végzetes következményei lehetnek.

¹ A szakkollégiumi egyeztető fórum tagjai a Nemzeti Közszerzői Egyetemen szakkollégiumi formában működő diákszervezetek: a Közigazgatás-tudományi Kar Magyar Zoltán Szakkollégiuma és Ostrakon Szakkollégiuma; a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Puskás Tivadar Műszaki Szakkollégiuma, valamint Biztonságpolitikai Szakkollégiuma; továbbá a Rendészettudományi Kar Szent György Szakkollégiuma. A szakkollégiumok igazgatói 2015. március 25-én ünnepélyes keretek között írtak alá együttműködési megállapodást. A kooperáció alapelvei és értékei között a szakmaiság, a partnerség, a közszolgálati hivatásrendek iránti elkötelezettség, a közös vállalások és a kölcsönös támogatás szerepelnek. Az Nemzeti Közszerzői Egyetem Szakkollégiumi Egyeztető Fórumának legfontosabb célja az intézményi szakkollégiumi tehésggondozás hatékony és magas színvonalú ellátása.

Multikulturalizmus, bevándorlás

Multikulturalizmus és identitás az uniós tagállamokban című előadásában Koller Boglárka² általánosságban a bevándorlásról, migrációról vetett fel az összeurópai gondolkodást meghatározó tartalmakat. Kiemelt figyelmet szentelt a Charlie Hebdo-ügy apropóján a franciaországi sajtóosságoknak, illetve a muszlimok európai megítélésének.

Az európai tagállamokat a huszonegyedik században lakossági és kulturális sokszínűség, multikulturalizmus jellemzi. A multikulturalizmus a különféle kultúrák, etnikumok egymás mellett élését jelenti a társadalmon, az államon belül úgy, hogy megőrzik egyediségüket, saját kultúrájukat. A definíció reflexív, értelme annak tükrében relativizálódhat, hogy kikre vonatkoztatjuk. Bevándorlókra, az ország állandó, kisebbségi lakosságára, vagy más csoportokra.

A lakosság heterogenitásának az uniós állampolgárok identitástudatára gyakorolt hatása kapcsán kiindulásként leszögezhető, hogy az egyén folyamatosan határokat húz, amelyek elkülönítik másoktól. A befogadás és kirekesztés jelensége mindennapi gondolkodásunk része. Az elkülönítés jelensége pedig akár egyéni vagy mikroközösségi, akár makroszinten számos kockázatot rejt magában.

A sokszínű Európában az egyén szintjén a következő próbatétel adódik: az individuum a nemzetállam szintje felett létező politikai közösség, azaz az uniós és a nemzetállam szintje alatt elhelyezkedő heterogén egység közé ékelődve kell hogy meghatározza saját identitását. Figyelembe kell vennie emellett a tényt, hogy a nemzet és az állam határai ritkán esnek egybe. Az államon belül a nemzetiségi többség és kisebbség viszonya pedig egyre inkább előtérbe kerülő társadalmi kérdés. A többségtől különböző egyén szempontjából elsődleges szempont, mennyire integrálódott vagy asszimilálódott az adott közösségbe.

Koller Boglárka ez után összefoglalta, hogy milyen nehézségeket okoz a bevándorlók és a menekültek jelenléte az uniós tagállamokban. A kérdés mennyiségi és minőségi szempontból is megközelíthető. Mennyiségi aspektusból a nettó migrációs mutató határozza meg az adott év összes be- és kivándorlóinak számát. A szakértők a migrációt egyfajta népességyarapító eszközként veszik figyelembe.

Koller szerint Európában a muszlim bevándorlók jelenléte okozza a legnagyobb politikai fejtörést. Több mint húszmillió muszlim él az uniós tagálla-

² A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar dékánhelyettese, az Európa-tanulmányok tanszék tanszékvezetője, európaiidentitás- és nacionalizmuskutató.

maiban, a számuk évről évre növekszik. Az előzetes kalkulációk alapján a 2030-as évekre megduplázódik az arányuk. A bevándorolt muszlimok arányáról az európai lakosság körében végzett felmérés érdekes konklúziókat tár elénk: a megkérdezettek jóval magasabbnak érzik a muszlimok számát a ténylegesnél. A francia lakosság például a muszlimok arányát harmincegy százalékra becsüli, holott a statisztikák szerint e csoport az összlakosság csupán nyolc százalékát teszi ki. A felmérésből kiderül, hogy európai viszonylatban az olasz a leginkább muszlimellenes nép.

Minőségi aspektusból a bevándorlás körüli problematika elsősorban a gazdasági bevándorlás eseteiben jelentkezik. A bevándorló a családjával települ át a célországba. Nehézségei részben a nyelvhasználat, részben pedig az identitásválság miatt vannak. Miközben képtelen, vagy az önazonossága megőrzése érdekében nem akarja elsajátítani a befogadó ország nyelvét, ezzel egyidejűleg egyre erősebb a közösségi nyomás az alkalmazkodását illetően. Nyugat-európai példaként Franciaország a vérségi elv és a területi elv szabálya alapján nyitott volt a bevándorlók befogadására az 1970-es évekig, ekkorra azonban az ország számára teherterhelé vált a bevándorlók kezelése. Németországban a múlt század végéig szívesen látták a vendégmunkásként az országba települő külföldieket, az újabb generációs bevándorlási hullám azonban kevésbé kívánatos. A dél-európai országokra egyöntetűen jellemző a bevándorlóellenesség.

A megoldásra váró bevándorláspolitikai kérdések köre az uniós tagállamokat tekintve részben tehát eltérő. Ennek egyik oka, hogy a tagállamok különböző mértékben és módon érintettek bevándorlási és menekültügyi kérdésekben. Annak meghatározására, hogy Európa egyes országai mennyire nyitottak az idegenekre, több tényező figyelembevételével kerülhet sor. Befolyásolja például, hogy milyen feltételei vannak az állampolgárság megszerzésének, illetve meghatározók a bevándorláspolitikai egyéb szegmensei, illetve az ezekben bekövetkezett változások.

A multikulturalizmus európai politikai retorikájában Koller Boglárka új szemléletet lát kirajzolódni. *Angela Merkel* német kancellár és *David Cameron* angol miniszterelnök közlései nyomán mondja ki a multikulturalizmus bukását Európában. Be kell látnunk tehát, hogy a nemzetállam ideája az egyik legutópisztikusabb eszme a kontinensen. Nem léteznek ugyanis homogen uniós tagállamok. Így érthető, hogy – az unió egyik alapértékének, a toleranciának a hangoztatása ellenére – a közösség polgárai elvárják, hogy az oda látogatók viselkedjenek az európai kultúrának megfelelően, vagy menjenek vissza a hazájukba.

Összességében az előadó szerint Európa kapui bezáródni látszanak. Sok negatív, a bevándorlókkal és magával a bevándorlással kapcsolatos sztereotípiát mutatható ki az uniós lakosság gondolkodásában, ezekből a jobboldali pártok kovácsolhatnak maguknak előnyt. Koller Boglárka felhívja a figyelmet arra, hogy az uniós jövőbeni bevándorlás- és migrációpolitikai sarokköveinek meghatározásakor kerülendő az idegengyűlölet, a kirekesztés, a be nem illeszkedés gondolata.

A terrorizmus válfajairól

Kaiser Ferenc³ előadásában a terrorizmus jelenségét, a terrorista támadások jelentőségét és hatásait mutatta be általánosságban. A Charlie Hebdo-ügyhöz kapcsolódva jellemezte a terrorizmus posztmodern válfaját, karakterizálta a vallásiideológiai-alapú incidenseket. Elemezte magát a támadást, és kitért a különféle fórumokon kiváltott reakciókra.

Az előadó az elmúlt három évtized legbrutálisabb terrortámadásának tartja a Charlie Hebdo szerkesztőségének munkatársai ellen elkövetett cselekményt. A modern kori terrorizmusról előljáróban elmondta, hogy annak szövetségese a modern kori média, a modern terrorista mottója az „ölj meg egyet, félemlíts meg ezret” jelmondat is lehetne.

Kaiser az IRA és a Vörös Brigádok típusú szervezetek példáján keresztül határolta el az 1980-as években létezett „klasszikus” terrorizmust annak mai, modern típusától. A múlt század ikonikus terrorszervezeteinek sajátossága volt, hogy követeléseiknek úgy kíséreltek meg érvényt szerezni, hogy eközben elfogadták az államot tárgyalópartnernek. A modern kori terrorszervezetek – mint az Iszlám Állam – elutasítják az alkudozás lehetőségét, helyette élnék a globalizáció adta kommunikációs csatornák kínálatával, s azok útján félemlítik meg a lakosságot. A klasszikus terrorszervezetek úgynevezett NATO-módszerekkel dolgoztak, azaz elsődlegesen úgynevezett kemény célpontokat támadtak, kímélték a civil lakosságot, törekedtek az áldozatok számának mérséklésére, mellőzték az állami infrastruktúra működőképességének akadályozását. Ezzel szemben a modern kori terroristák jellemzően visszaélnek az adott idegen ország jogrendszerével, a szinte random kiválasztott lakossá-

³ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar hadtörténelem, filozófia és kultúrtörténeti tanszék docense, biztonságpolitikai szakértő.

gi célpontok elleni erőszakot használják üzenetként, törekszenek az áldozatok számának növelésére, az állami infrastruktúra rombolására.

Az előadó a Charlie Hebdo elleni terrorista akciót az arról készült nyilvánosságra hozott felvétel alapján értékelve vezette be a közönséget a terrorizmus-szakértők munkájába. Kiemelte az elkövetők profizmusára utaló elemeket: úgynevezett támadópárban mozogtak, katonai mozgásban jártasak voltak. Azáltal azonban, hogy elhibázták a lépcsőházat, illetve személyazonosításra alkalmas igazolványt hagytak hátra, a profizmusuk megkérdőjelezhető.

Kaiser szerint a francia állam szemszögéből a támadás súlyosságát mi sem mutatta jobban, mint hogy több állami vezető jelent meg a helyszínen, illetve reflektált az eseményre. Mondanivalójukkal a terroristák üzenetének hatását igyekeztek kioltani, megnyugtanni a lakosságot, reprezentálni az államnak és szerveinek a támadókkal szembeni erőfölényét. Kaiser a francia belügy kommunikációját értékelve helyeselte annak stratégiáját. Hasonló esetekben célzottan törekedni kell a lakosság megnyugtatóására, ennek lehetséges módszere, hogy a hatóság nem tartja vissza a nyomozás során megszerzett, az elkövetőkkel kapcsolatos információkat. A hatóságok tehát, úgy tűnik, megtalálták a kényes egyensúlyt három, alapvetően eltérő kommunikációt igénylő érdek között. A nyomozáseredményesség érdekében célszerű a felderítés lépéseinek titokban tartása.

A kemény megtorlást hangoztató kommunikációs „hadüzenet” mellett a francia állam elrendelte a lakosság, valamint a nemzeti szimbólumok, közlekedési csomópontok, központi államigazgatási objektumok magas szintű fizikai védelmét rendészeti szervei (hadsereg, rendőrség, csendőrség) bevetésével.

Ezután került sor egy újabb jogellenes cselekményre, a túszejtésre. Párhuzamosan megindult a támadók félelemkeltő tette elleni kampány. Mivel a terrorizmus a félelmen keresztül hat, Kaiser szerint ez volt a lehető legfontosabb lépés. Tüntetések, óriási tömegek békés felvonulása volt hivatott kinyilvánítani, hogy a lakosság együtt érez a megtámadottakkal, s nem fél a terrorizmustól. A fellépés sugallata azonban szerinte ennek az ellenkezője volt, a lakosság szorongását tükrözte, a megfélemlítés eredményességét fejezte ki.

Kaiser Ferenc a továbbiakban a média szerepéről beszélt. A modern kori média azáltal, hogy a sajtó szabadságánál fogva rögvest közvetíti a híreket, többé-kevésbé támogatja a terroristák célját, viszi az üzeneteiket. A korlátozott médiaszabadság okán a szocialista országokban a hasonló típusú hírek nem jutnak el a nyilvánossághoz, így a terroristák céljai nem teljesülnek.

A terrortámadás üzenete az egyik európai szabadságot, a szólásszabadságot támadta. A demokrácia lényege az eltérő vélemény hangoztatásának jo-

ga. Kaiser szerint a támadás hatása abban is lemérhető, hogy a Charlie Hebdo hatvanezres példányszáma a támadás után ötmillióra emelkedett.

Az iszlám bevándorlók népes tömege él Európában. A veszélyes egyének teljes körű megfigyelése pedig nem lehetséges. A szükséges és elégséges védelem mértéke Kaiser szerint régóta válaszra váró stratégiai kérdés.

A francia muszlim közösség kommunikációja alapján az első generációs bevándorlók a beilleszkedésre törekuszenek, s elítélik a terroristák tettét. Csatlakoztak e véleményhez az Egyesült Királyságban és a Németországban élő muszlim közösségek is, és hangsúlyozták, a terrorizmusnak ellen kell állni az európai törvények betartásával.

A terrorelhárításról

A terrorelhárítás műveleti szempontból című előadásában Szilágyi József⁴ általánosságban említette a Terrorelhárítási Központ helyét és szerepét a magyar rendvédelmi szervek rendszerében, valamint röviden bemutatta az egység struktúráját. Példákkal érzékeltette a kontrterrorista jellegű műveleti tevékenység összetevőit, feltételeit és alapelemeit.

Reflektálva Kaiser Ferencnek a szólásszabadságról mint demokratikus alapértékről vallott gondolataira, szintén elvi jelentőséggel hangsúlyozta: terrorcselekmény esetén a sértett nem hibáztatható a tett bekövetkezéséért. Semmilyen viselkedés nem hatalmazhat fel a Charlie Hebdo elleni támadáshoz hasonló reakcióra.

Szilágyi felvetette: miként harcolhatunk a terror ellen? A terrorcselekmény természeténél fogva brutális, kegyetlen, agresszív, véres, gyors, országhatárokra, időzónákra tekintet nélkül zajló csapás. A terrorizmus e jellemzőit az oroszországi Beszlánban egy iskolát ért 2004-es támadás videójával szemléltette.

A terrortámadások leküzdéséhez fontos a jelenlét. Ezt Európában a tagállamok terrorellenes egységeinek az Atlas Network nevű szervezet keretében történő összefogásával kívánják fokozni. A terrorelhárítás létjogosultsága az összefogott cselekvés, az együttes cselekvés alapja pedig az információ birtoklása és megosztása.

A Terrorelhárítási Központ létjogosultsága hazánkban a mai napig vitatott politikailag, s a közvélemény is megkérdőjelezi. A politikai szakértők szerve-

⁴ Rendőr ezredes, a Terrorelhárítási Központ Műveleti Igazgatóságának igazgatója.

zetet érintő kritikája, hogy az országot nem veszélyeztetik a terroristák. A prognózisok alapján valóban csekélyebb a terrorfenyegetettség hazánkban, mint például az Egyesült Államokban vagy az Egyesült Királyságban, de nem kiszámítható, hogy ez mikor változik. Magyarországon európai viszonylatban utolsóként jött létre műveletképes terrorelhárító egység, ennek hiányában nem láthatnánk el nemzetközi kötelezettségeinket, mint a terrorizmus elleni fellépés lehetőségének fenntartása napi huszonnégy órában, vagy az együttes cselekvés alapjául szolgáló információgyűjtés és -megosztás. Az antiterrorista egységek „mindenütt és mindenhol” típusú jelenlétének biztosítása azáltal valósul meg az előbbieken felül, hogy az alapvetően országos hatáskörű Terrorelhárítási Központ bevetésére határaink kívül, annak jóváhagyásával az adott külföldi állam területén is lehetőség nyílik.

A Terrorelhárítási Központ 2010-es fennállása óta számos külföldi, illetve nemzetközi terrorelhárító egységgel vett részt közös képzésen, gyakorlaton. Együttműködő partnerei egyebek között a francia GSG9 terrorelhárító egység és az Európai Unió terrorellenes egységeit összefogó szövetség, az Atlas Network.

A központ munkatársai mindennapi munkájába a közismert műegyetemi eset felelevenítésével, a megoldás néhány fortélyának ismertetésével kínált bepillantást. 2012 szeptemberében érkezett segélyhívás a rendőrségre, e szerint egy egyetemi hallgató löfegyvernek látszó tárgyat birtokolt egy előadóteremben. A kiérkező kommandósoknak előírt, jogilag legális protokoll ilyen esetben, hogy támadó mozdulatra az efféle tárgyat birtokoló elkövető lelövésével reagáljanak. Egyebek között e széles körű felhatalmazás miatt szükséges a terrorelhárító szakszemélyzet folyamatos képzése, továbbképzése.

Kerekasztal-beszélgetés: a terrorizmus elleni küzdelem közszolgálati megközelítésben

Az előadások utáni kerekasztal-beszélgetésen a konferencia moderátora, *Pál Gábor*, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Karának adjunktusa indította a diskurzust.

Arra a kérdésre, prognosztizálhatók-e újabb és újabb hasonló, esetlegesen még agresszívabb támadások, Szilágyi József elmondta, hogy a terrortámadás elkövetését felkészülés, rövidebb-hosszabb latens szakasz előzheti meg. Optimális esetben a nyilvánosság előtti szakaszában megállítható egy-egy

terrorista akció. Kaiser Ferenc nemzetközi statisztikákkal támasztotta alá az előbbi megállapítást. A terrorakció előkészületeinek észlelése esetén hatósági érdek, hogy a szervezetek leleplezésének ne adjanak nyilvánosságot, ugyanis a modern kori terrorizmus és a média egymásrautaltsága miatt az ilyen hírek is alkalmasak a lakosság megfélemlítésére, ily módon a terroristák elérik a céljukat.

A terrorfenyegetettség mértékének meghatározhatóságát firtató kérdésre Kaiser Ferenc alapvetően azon országokat jelölte meg kiemelten fenyegetettként, amelyekben belső terrorista mozgalom létezik, például Spanyolországban az ETA. Az ehhez hasonló nacionalista szervezetek támadásaira jellemző, hogy azok nem az emberélet ellen irányulnak, előzetesen bejelentett akciók, csupán figyelemfelkeltő, klasszikus terrorcselekmények. A szélsőséges lakosság aránya növelheti a terrorfenyegetettséget. Ha a közösség bevándorlóként nem idomul a befogadó országhoz, nem asszimilálódik, könnyebben radikalizálható. Emellett a fenyegetettség mértéke szignifikánsan összefügg az ország belső problémáival, így az alacsony életszínvonallal, a politikai rezsim iránti elégedetlenséggel is. A terrorcselekmény elkövetése szempontjából az említett fenyegetettségfokozó mutatók alapján magasabb kockázatú országgént értékelte a szakértő az Egyesült Királyságot, Franciaországot, Spanyolországot és Izraelt, hozzátéve, hogy a terrortámadás általában továbbra sem előjelezhető. Kivételes és nem várt eset volt például a 2011-es norvég tömeggyilkosság.

Koller Boglárka arra figyelmeztetett, hogy nem csak a tünetekre – mint például a gyűlöletbűnözés vagy a terrortámadások – kell fókuszálni. Hangsúlyozta a terrortámadások egyik indítékeként számon tartott faji, etnikai, vallási különbözőségek kezelésének fontosságát. Kiemelt feladatnak tekintti továbbá a bevándorlók újabb generációinak integrációját. Prognózisa szerint 2030-ra a jelenkori problémák súlyosabbá válnak. A második és harmadik generációs bevándorlók asszimiláció-integráció kérdéskörét az európai országok a mai napig nem oldották meg. Szerinte szükséges a multikulturális környezetben élés sarokköveinek kialakítása.

Pál Gábor felvetette, helytálló-e közvetlen összefüggést megállapítani a terrorizmus és a multikulturalizmus, illetve a bevándorlás kérdésköre között. Szilágyi József szerint eltűnt az említett témakörök összemosása. A Charlie Hebdo-ügyben megállapítható volt, hogy az elkövetők speciális szemléletmódja volt a cselekmény oka, nem pusztán a muszlim közösséghez tartozásuk. Ezt mi sem tükrözi jobban, mint hogy az európai muszlim közösségek maguk is elítélték a merénylet elkövetőit. Koller Boglárka rávilágított a szte-

reotyp gondolkodás árnyoldalaira. Általánosságban elmondható, hogy a fekete bőrszín Európában előítéletességet vált ki, ez megoldandó kérdés. Megoldást, választ kell adnunk rá, e folyamatban a médiának óriási szerepe van.

Ha az iménti gondolkodásmód áthatja az terrorizmus elleni tevékenység szervezését, elképzelhető, hogy a terrorelhárító egységek figyelmének középpontjába döntően kulturális alapon kiválasztott célpontok, jelesül a bevándorló közösségek tagjai kerülnek. Ez magában rejtheti azt a veszélyt, hogy negligálják a nemzeten belüli fenyegetéseket. Ellenpéldaként hazánkban *Matuska Szilveszter* ügye, vagy az *Anders Behring Breivik* által Norvégiában elkövetett tömeggyilkosság kívül esik a multikulturális, bevándorlóalapú terrorcselekményen. Szilágyi József szerint a fókuszpontok torzulásától nem kell tartanunk, Magyarországon a rendvédelmi társszervek útján megelőzhetőek a nem multikulturális alapú fenyegetések. Az információ megosztása, az együttműködés, a feladatok elosztása kulcsszerepet játszik az antiterrorista prevenció munkában. Kaiser József a megelőzés eredményességét eltérően értékelte a terrorista szervezkedés három típusánál. A megelőzés említett sarokpontjaival egyetértve hangsúlyozta, hogy a multikulturális terrorfenyegetettség kategóriájába sorolható iszlamista esetek eredményes megelőzéséhez elengedhetetlen a nemzeti antiterrorista egységek összefogása, hiszen az elkövetők által használt globális lehetőségek, például az illegális javak bitcoinnal történő megvásárlása, együttműködés nélkül kiküszöbölhetetlenek. A magányos farkas típusú terrorista cselekménye sajnálatosan kivédhetetlen a szakértő szerint, mivel ennek előkészületei jól konspirálhatók. A belföldi mozgalmak esete a megelőzési szempontjából egyszerűbb, jobban szervezhető. A napjainkban is működő egységek, így az ETA vagy az IRA megfigyelését végző rendvédelmi szervezetek kiépültek.

Koller Boglárka szerint a terrorfenyegetettséget, annak érzetét, illetve a Charlie Hebdo elleni támadást társadalmi kontextusban szemlélve, a hírek áramlásának következtében fokozódik az európai lakosság fenyegetettség érzése. A Charlie Hebdo-ügy indítékként szolgálhat az uniós bevándorlási politika szigorítására. A terrorfenyegetettség hatására Európa kapui bezárulhatnak annak ellenére, hogy egyes szakértők szerint a közösségnek szüksége van a gazdasági migránsokra. A média a terroristák dopping szerepe, erősítette meg Szilágyi József, az erőszak pedig erőszakot szül. Ezek alapján csak reménykedni lehet a világszerte fennálló konfliktusok megszűnésében, a társadalmi pánikhangulat elmaradásában. Kaiser Ferenc a történelemben már ismert példát, az Egyesült Államok és az iszlám világ szembenállását vetette fel, ennek forgatókönyvét alapul véve elképzelhető az európai lakosok és a

bevándorlók közötti konfliktus generálása. A szakember szerint azonban az unió tagállamai felkészültek az efféle konfliktusok eskalálására.

Összegzés

A konferencia foglalkozott a multikulturalizmus jelenségével, ennek fogalma sok ellentmondást rejt magában, leginkább az egységes nemzeti kultúra megbontása miatt. A migráció az Európai Unióban egyre nagyobb gondot okoz. A bevándorlók nyolcvan százalékának úti célja alapvetően csak néhány uniós ország, a folyamat azonban hatással van a többi tagállamra is. Az előrejelzések szerint 2030-ra a kontinens lakosságának mintegy nyolc százalékát teszik ki az iszlám vallású lakosok. A konferencia leginkább vitatott kérdése, hogy mennyiben kapcsolható össze a terrorizmus és a bevándorlás, ezen belül is a muszlim bevándorlók európai jelenléte.

Nyugat-Európában változás figyelhető meg a bevándorlás- és migrációpolitikában. Míg az elmúlt évtizedekben befogadó szemlélettel kezelték a bevándorlókat, addig napjainkban az immigráció csökkentését célzó, azt szigorú szabályokhoz kötő szabályozás figyelhető meg. Európa kapui bezáródní látszanak, de elkerülhetetlen a többségi társadalmak és a kisebbségek együttélése. A tolerancia mellett azonban fontos az uniós alapértékek, így a szólás-szabadság védelme is. A Charlie Hebdo-ügyben a terroristák a muszlimok elleni satirikus médiatartalomra hivatkozva generáltak maguknak alapot a támadásra.

A XXI. századra a terrorizmus jelensége kilépett klasszikus formájából. Modern kori típusában több új elem is megmutatkozik. Egyik pillére a médiafüggőség, hiszen megfélemlítő hatását a tömegtájékoztatás útján közvetíti. A terroristák célpontja bárki lehet. Az új típusú terrorista mozgalmak hatékonyan élnek a globalizáció adta lehetőségekkel, ez megnehezíti a terrorelhárító szervek munkáját. A terrorelhárítás két alappillére a megelőző jellegű antiterrorista, valamint a műveleti jellegű kontraterrorista tevékenység.

A terrorelhárítás lényege az együttes cselekvés, a közös cselekvés alapja pedig az információ birtoklása és megosztása; a hatékony megelőzés és beavatkozás előfeltétele a jelenlét. A terrorfenyegetettség mértéke nehezen meghatározható, nem számítható ki, hol mikor és kire csapnak le legközelebb a terroristák. E feladatok hazai letéteményese a Terrorelhárítási Központ.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

FULLÁR ALEXANDRA – BÓNA PÉTER

**A hiányos betűsablon
és a spórolós motorcsempészek esete**

A nyomszakértői munkánk nagy részét a záruk, lábnyomok és eszköznyomok vizsgálata tölti ki, ezek megvizsgálásához már kidolgozott módszer áll rendelkezésünkre. De számos esetben találkozunk olyan vizsgálati tárgyakkal, amelyek új megközelítést, a szokásostól eltérő vizsgálati módszert és gondolkodásmódot igényelnek. Utóbbiak közé tartozik az esettanulmányunk alapjául szolgáló ügy is.

Az ügy előzményei

Pár évvel ezelőtt a délnyugati határvidék közelében a rendőrség járőrei ellenőrzés alá vontak egy tehergépkocsit. A jármű rakterének vizsgálatakor több motorkerékpár került elő, egy részükre nemzetközi körözés volt érvényben. A jármű utasait előállították, a járművet a hatóság lefoglalta. A tehergépkocsi részletes átvizsgálásakor a motorkerékpárokhoz tartozó átvételi elismervényeket és egy hiányos betűkészletű betűsablonot találtak.

A kézírással kitöltött és bélyegzővel ellátott átvételi elismervények hitelessége megkérdőjelezhető volt, így azokat először írásszakértői vizsgálatra küldte az eljáró hatóság. Az írásszakértő a gépjárműben utazó személyek írásmintáit összevetette az átvételi elismervényen lévő feliratokkal. A vizsgálat nem hozott az ügyet érdemben előremozdító bizonyítékot. Az átvételi elismervények és a hiányos bélyegzősablon ez után került szakértői vizsgálatra a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet kriminalisztikai szakértői osztály nyomszakértői laboratóriumába.

A bűnjelek vizsgálata

Az olasz nyelvű átvételi elismervények mindegyikén ugyanaz a bélyegzőlenyomat található. A kirendelő hatóság azt szerette volna megtudni, hogy az

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

átvételi elismervényeken lévő bélyegzőlenyomatok a vizsgálatra megküldött betűsablon hiányzó karaktereiből összeállított bélyegzővel készültek-e.

A kriminalisztikai vizsgálatoknál alaptétel, hogy nyomot nyommal hasonlítunk össze. Ideális esetben itt az átvételi elismervényeken található bélyegzőlenyomatokat kellett volna összehasonlítanunk a betűsablonból összeállított bélyegzővel készített próbanyommal. Esetünkben azonban a bélyegzősablon nem került elő, így akár itt vége is lehetett volna munkánknak. A hiányos betűsablon azonban mégis értékes információt hordozott. Ez az ügy nyomszakértői szempontból azért különleges, mert a hiányzó betűk a megoldás kulcsát jelentették.

A betűsablonok műanyag sablontartóján márkajelzés volt. Internetes kereséssel rá is találtunk a gyártó cég hasonló termékeire. A betűsablon meglévő karakterkészlete alapján pontosan beazonosíthattuk a típusát. A gyártó cég az adott betűsablon-típust adott karakterkészlettel és karakterrendszerrel állítja össze. A Trodat Austria 6003 típusú betűsablon nyolc sorban elhelyezett, összesen 336 gumirozott karaktert tartalmaz, a karakterek magassága három milliméter. A sablon karakterei között számok, betűk, ikonok és rövidítések is találhatók.

A terméket forgalmazó Folprint Zöldnyomda Kft. segítségével rendelkezésünkre állt egy teljes betűsablonról készült felvétel (*ábra felső panel*).

A vizsgálatra érkezett betűsablon karakterkészletének túlnyomó része, 281 karakter a rendelkezésünkre állt, illetve a hiányzó helye jól azonosítható volt (*ábra középső panel*). Az *ábra középső panel*-jén a jelölt karakter az ötödik sor nyíllal jelölt területéről került át a sablon második sorába.

Ezek után alapos vizsgálatnak vetettük alá az átvételi elismervényen található bélyegzőlenyomatot is (*ábra alsó panel*). A fekete színű tintával készült lenyomat ötvenöt, nagyjából három milliméter magas karaktert tartalmazott, amelyek négy sorban helyezkedtek el. A karakterek között található betűk, számok és egyéb karakterek is (például kötőjel, kettőspont, pont), a negyedik sor elején található „TEL.” egy karakternek számít. A karakterek közötti távolságok eltérők, mindez hozzájárul az egyedi azonosításhoz a bélyegző esetleges előkerülése esetén. A bélyegzőlenyomaton található felirat több helyen hibákat tartalmaz.

ANTONIO – MOTO
VJA SOTERNA 4 50032
BORGD SAN LORENZD
TEL: 055 . 8466616

¹ Az *ábra felső panel*-jén egy teljes betűsablon képe látható, amelyen a bekeretezett részek a vizsgálatra érkezett betűsablon hiányzó karaktereit jelölik. A középső panelen látható a hiányos sablon. A bekarikázott karakter a nyíllal jelzett területről származik. Az alsó panelen a bélyegzőlenyomatról készült metrikus felvétel, amelyen a bekarikázott betűk a hibás karaktereket mutatják.

Ábra

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A lenyomatban olvasható cím létezik, de a címzés pontatlan. Internetes keresés alapján egy helyi címzés helyesen például a következő:

MOTO CLUB BORGO SAN LORENZO
Associazione Sportiva Dilettantistica
Via La Soterna 8 50032 Borgo San Lorenzo FI
Tel.: +39 055 8450258
Fax: +39 055 8454389

A bélyegzőlenyomatban a *VJA* szóban az I helyett J, a *BORGD* és a *LORENZD* szavakban az O helyett D betű szerepel, illetve hiányzik a LA névelő. A városnév után a bélyegzőlenyomatban nem szerepel a FI Firenze mint körzet megnevezése. Továbbá hiányzik a telefonszám körzeti hívószáma, és a telefonszám formátuma sem megfelelő.

Összehasonlító vizsgálat

A teljes betűsablon karakterkészletét összevetettük a hiányos betűsablon elemeivel. A háromszázharminchat karakterből hatvankettő hiányzott. A bélyegzőlenyomatot alkotó ötvenöt karakter mindegyike hiányzott a sablonból, valamint ezen felül további hét karakter (C, D, I, L, V, V, ,) hiányát találtuk. A bélyegzőlenyomat és a sablon összehasonlításának eredményét *táblázatban* foglaltunk össze.

A sablon karakterkészletét vizsgálva megállapítható, hogy a bélyegzőlenyomatban található karakterek egy sablonból származhatnak. A sablonban a 0 és az O karakterek egyforma kialakításúak, ezekből összesen tízet tartalmaz a készlet. A bélyegzőlenyomat készítéséhez tizenkét ilyen típusú karakterre lett volna szükség, így a hiányzó két karaktert D betűvel helyettesítették. A vizsgálatra küldött sablonból hiányzik mind a tíz 0, illetve O karakter, valamint két D betű is.

Összegzés

Vizsgálatunk végén a kapott eredményekből azt a következtetést tudtuk levonni, hogy nagy valószínűséggel a lefoglalt betűsablon hiányzó karaktereiből összeállított bélyegzővel készítették az átvételi elismervényeken szereplő bélyegzőlenyomatokat. Szerencsénkre a bélyegző készítője nem végzett

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Táblázat²

Vizsgált karakterek	Bélyegzőlenyomat karakterei (db)	Betűsablonból hiányzó karakterek (db)
A	4	4
B	1	1
C	–	1
D	2	3
E	2	2
G	1	1
I	1	2
J	1	1
L	1	2
M	1	1
N	5	5
O és 0	10	10
R	3	3
S	2	2
T	3	3
V	1	3
Z	1	1
1	1	1
2	1	1
3	1	1
4	2	2
5	3	3
6	3	3
8	2	2
TEL:	1	1
–	1	1
.	1	1
,	–	1
Összesen	55	62

elég precíz munkát, és a spórolás mellett döntött. Nem vásárolt újabb betűsablonkészletet, hogy a megfelelő mennyiségű karakter álljon a rendelkezésére a helyes bélyegző elkészítéséhez. Így a hibái nagyban segítették a munkánkat, hiszen még látványosabb összefüggést találtunk a sablon és a bélyegzőlenyomat között. Az egyedi azonosításhoz, kategorikus vélemény

² A táblázat az átvételi elismervényeken található bélyegzőlenyomat és a betűsablonból hiányzó karakterek összehasonlítását foglalja össze. A vizsgálatra érkezett betűsablon hiányzó karaktereinek mindegyike szerepel a bélyegzőlenyomaton, ezen felül további hét karakter hiányát találtuk.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

adásához azonban ez sem elég az elkészített bélyegző hiányában, de így is hatékony segítséget nyújthattunk a kirendelő hatóság további munkájához.

Tanulásként levonható az a következtetés, hogy az ügy szempontjából a hiány is fontos információtartalommal bírhat.

A Rendőrség Tudományos Tanácsának

PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

A tudományos munkáról és az újítási szabályzatról szóló 48/2013. (XI. 29.) ORFK utasítás értelmében a Rendőrség Tudományos Tanácsának feladata – egyebek között – a rendőrségi tevékenységek ellátása közben, azok gyakorlatával kapcsolatos új ismeretek szerzése, a meglévő ismeretek alkalmazása, fejlesztése érdekében végzett kutató, alkotó, tudományszervezői és pályázat-hirdetési tevékenység színvonalának emelése.

A Rendőrség Tudományos Tanácsa 2015-ben közreadott pályázata közös gondolkodásra hívja a rendészet művelőit, a rendvédelmi szervek valamennyi jelenlegi és egykori munkatársát, a rendészettudomány kutatóit, mindazokat a szakembereket, akik tudásukat egy biztonságosabb társadalom szolgálatába kívánják állítani.

A Rendőrség Tudományos Tanácsa az állomány tagjainak szakmai ismeretei és értékes gyakorlati tapasztalatai felhasználása, valamint a téma iránt érdeklődő szakemberek véleményének és javaslatainak megismerése érdekében, a megadott témakeretben hirdet pályázatot rövid tanulmányok, értekezések, értékelések, leírások, tervek, témadokumentációk, felvetések, megoldások, innovációs javaslatok megírására.

A pályázat meghirdetésével szeretnénk írásra serkenteni a témában valamilyen módon érintett kollégáinkat.

Pályázni lehet a következő témákban:

- a rendőrségi tudásbázis kialakítása, felépítése, tartalmi elemei;
- újszerű technikai és határrendészeti eljárások az illegális migráció kezelésében;
- innovatív módszerek és eljárások a bűnügyi helyszínelésben, szakértői tevékenységben;
- toborozunk, de hogyan – miként tehetnénk vonzóvá a rendőri pályát a mai fiataloknak?
- tiszthelyettesi kompetencia-térkép;
- rendőrségi logisztika, informatika.

Pályázhatnak: természetes személyek.

Pályázni egyénileg vagy kollektív munkával, illetve egy vagy több művel is lehet.

Pályaműként eddig még nem publikált, máshová be nem nyújtott dolgozatot, tanulmányt lehet csak beküldeni.

A pályaművek elbírálásakor lényeges szempont a megadott témához való kötődés, a következtetések és javaslatok gyakorlati alkalmazhatósága, valamint a feldolgozás igényessége*. Követelmény továbbá az is, hogy a dolgozat tartalmilag és formailag rendszerezett, logikus felépítésű legyen, a végén összefoglalást is tartalmazzon, amelyben szerepelnie kell az innovációs javaslatok alkalmazásának és/vagy hasznosításának is.

A pályázat díjazása

A pályaműveket a Rendőrség Tudományos Tanácsának elnöke által felkért szakértői zsűri bírálja el és tesz javaslatot a díjazásra.

A pályázatra beérkező tanulmányok közül a szakmai zsűri az első három helyezettet pénzjutalomban részesíti.

Első díj: 200 000 Ft (bruttó)

Második díj: 150 000 Ft (bruttó)

Harmadik díj: 100 000 Ft (bruttó)

A pályázat postára adásának határideje: 2015. október 1.

Eredményhirdetés

A pályázat eredményhirdetésére és a díjak átadására a Rendőrség Tudományos Tanácsa 2015. évi tudománynapi ünnepi ülésén kerül sor.

A pályázatokat a következő címre kérjük beküldeni:

RENĐŐRSÉG TUDOMÁNYOS TANÁCSA
Országos Rendőr-főkapitányság
1139 Budapest, Teve utca 4–6.
Levél cím: 1903 Budapest, Pf. 314.

* A feldolgozás igényességén a vonatkozó téma szakirodalmának ismerete, annak alkotó módon való alkalmazása, új szakmai-tudományos ismeretek, összefüggések, módszerek és eljárások megfogalmazása, kidolgozása értendő.

A pályázatok terjedelme nem kötött, de a törzsanyag (mellékletek nélkül) lehetőleg minimum egy, maximum három szerzői ív között mozogjon (egy szerzői ív 21 gépelt oldal, egy oldal A4 méret, 32 sor, soronként 62 leütés, a bal szélén 4, jobb szélén 2,5 cm-es margóval számolva).

- a) A benyújtott pályaműveket szövegszerkesztővel elkészítve, *két példányban*, továbbá elektronikusan, Word dokumentumként mentve, CD-re kiírva kell a Rendőrség Tudományos Tanácsa címére eljuttatni.
- b) A szövegszerkesztés során a Times New Roman betűtípust kérjük alkalmazni.
- c) A teljes anyagot két példányban egy A4 méretű *zárt borítékban (tasakban)*, a pályázó adatait tartalmazó zárt normálméretű borítékkal együtt kell elhelyezni.
- d) Az A4 méretű borítékon kívül fel kell tüntetni a jeligét, a pályamű címét és a Rendőrség Tudományos Tanácsa címét.
- e) A normálméretű kisboríték külsején a jeligét és a pályamű címét kell feltüntetni. Belül a következő adatokat kérjük megadni:
 - jelige;
 - a mű címe;
 - a pályázó neve (nőknél leánykori név is);
 - rendfokozata;
 - beosztása (munkaköre);
 - anyja neve, születési helye és ideje;
 - szolgálati (munka-) helye és telefonszáma;
 - állandó lakcíme és telefonszáma;
 - e-mail címe;
 - az esetleges pályadíjra tekintettel az adó- és a táj szám, az átutalási bankszámlaszám;
 - valamint maximálisan egy gépelt oldal terjedelemben a pályamű rövid tartalmi ismertetését;
 - nyilatkozat, amelyben a szerző nyilatkozik arról, hogy a pályamű teljes egészében a saját szellemi terméke.

A pályaművön annak címén és a jeligén kívül egyéb, a pályázó(k) személyének azonosítására alkalmas adat, jelölés nem szerepelhet.

A pályázatot bíráló bizottság fenntartja a jogot, hogy a formai követelményeknek meg nem felelő pályaműveket nyomós okból [például a pályázó(k) személyének azonosítására alkalmas adatoknak a pályaműveken történő szerepeltetése miatt] kizárja a bírálati eljárásból.

A pályázó a pályamű benyújtásával tudomásul veszi, hogy az díjazás esetén a Rendőrség Tudományos Tanácsa tulajdonába megy át.

A Rendőrség Tudományos Tanácsa fenntartja a jogot, hogy a díjakat az egyes eredménykategóriákban ne adja ki, vagy megosztott díjazást alkalmazzon.

A pályamunkák felkerülnek a Rendőrség Tudományos Tanácsának intranetes honlapjára. A legjobb pályaműveket – függetlenül attól, hogy értek-e el helyezést – a *Belügyi Szemle* szerkesztett formában közölni kívánja.

A pályázattal kapcsolatos további információt a Rendőrség Tudományos Tanácsának elnöke, *dr. Németh József* rendőr alezredes a +36-1/443-5533 vagy a BM 03-26-5794 telefonon, illetve az rtt@orfk.police.hu e-mail címen ad.

Dr. Németh József
rendőr alezredes sk.
a Rendőrség Tudományos Tanácsának
elnöke